

Epätavallisia elämänkulkuja

Huippu-urheilijat ja -taiteilijat
2000-luvun Suomessa

Mikko Piispa & Helena Huhta (toim.)

Epätavallisia elämänkulkuja

Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa

Mikko Piispa & Helena Huhta (toim.)

Nuorisotutkimusverkosto/
Nuorisotutkimusseura
Julkaisuja 134

NUORISOTUTKIMUSVERKOSTON JULKAISUT

Tiede

Teosten sisältö ja tyyli ovat akateemisten kriteerien mukaisia.

Hybridit

Teokset ovat sekoitus tiedettä ja soveltavaa tutkimusta.

Kenttä

Erilaiset raportit ja selvitykset.

Liike

Ajankohtaiset yhteiskunnalliset puheenvuorot.

Kannen kuva: Sole Lätti
Piirroshahmot: Marika Tervahartiala
Kansipohja: Jussi Konttinen
Kustannustoimitus ja taitto: Ari Korhonen
© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 61

ISBN 978-952-5994-31-5 (PDF)
ISBN 978-952-5994-30-8 (painettu kirja)
ISSN-L 1799-9227
ISSN 1799-9227

Julkaisujen tilaukset:
Nuorisotutkimusverkosto
Asemapäällikönkatu 1
00520 Helsinki
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/catalog>

Sisällysluettelo

<i>Mikko Piispa, Helena Huhta & Mikko Salasuo</i> JOHDANTO	5
<i>Mikko Piispa</i> ”VAPAASTI OLEN SAANUT VALITA EIKÄ MIHKÄÄN OLE PAKOTETTU” – KATSAUS SUOMALAISEN HUIPPU-URHEILIJAN ELÄMÄNKULKUUN	13
<i>Mikko Salasuo & Tommi Hoikkala</i> HUIPPU-URHEILIJAT NYKYAJAN KANNATTELUPINNOILLA	57
<i>Helena Huhta</i> MONIKULTTUURISET SUOMALAISET HUIPPU-URHEILJOINA	79
<i>Mikko Piispa</i> PITKÄ JA MUTKAINEN TIE – VILKAISU SUOMALAISTEN HUIPPUTAITEILIJOIDEN ELÄMÄNKULKUIHIN	145
LIITTEET	157
TIIVISTELMÄT	167

Mikko Piispa, Helena Huhta & Mikko Salasuo

Johdanto

Käsillä oleva julkaisu on väliraportti opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntayksikön rahoittamaan ja Nuorisotutkimusverkoston puitteissa toteutettavaan tutkimushankkeeseen *Menestyjien elämänselitys – selittäviä tekijöitä huippu-urheilijoiden ja kulttuuriosajien elämässä*. Tutkimus tarkastelee huippu-urheilijoiden ja -taiteilijoiden elämänselitystä: menestystekijöitä, kokemuksia ja vastoinkäymisiä. Väliraportti sisältää neljä erityyppistä, itsenäistä artikkelia, jotka kaikki käsittelevät samaa aihepiiriä erilaisista näkökulmista.

Ensimmäisessä ja neljännessä artikkelissa esitellään monipuolisesti alustavia havaintoja kokonaisuudesta. Artikkeleista toinen nostaa esiin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin muutoksiin kytkeytyviä teemoja nykynuorten todellisuuden ymmärtämiseksi. Käsiteltävät teemat ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa ensimmäisen artikkelin huomioiden kanssa. Kolmannessa artikkelissa esitellään monikulttuuristen nuorten huippu-urheilijoiden elämänselitystä. Tämän aihepiiriin kohdalla oli mahdollista saada aikaan valmis tutkimus jo tähän raporttiin. Artikkelien keskinäiset kytkökset käyvät ilmi niiden välille merkityistä ristiviitteistä.

Ajatus tutkimuksesta syntyi opetusministeriön ylitarkastajan Hannu Tolosen ja tutkimusprofessori Tommi Hoikkalan keskusteluissa suomalaisen huippu-urheilun nykytilasta ja muutoksista. Tolonen ja Hoikkala tunnistivat tarpeen perusteelliselle tutkimukselle, jossa selvittäisiin tämän hetken nuorten huippu-urheilijoiden omia näkemyksiä urheilemisesta ja sen puitteista. Tietoa tarvittaisiin urheilijoiden elämänselityksistä kokonaisuudessaan sekä siitä, miten nykypäivän huippu-urheilijan elämä kytkeytyy yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin murroksiin. Uransa kesken lopettaneiden urheilijoiden näkökulman ajateltiin tuovan esiin urheilijoiden elämään ja motiiveihin liittyviä ajankohtaisia ristiriitoja ja kipupisteitä. Käynnissä olevaa urheiluliikkeen muutosta ja sen perusteita haluttiin ymmärtää laajemmin yhteiskunnallisesta ja nuorisotutkimuksellisesta näkökulmasta. Keskusteluissa huomattiin vastaava tiedon tarve suhteessa muiden alojen huippuosajiin ja siksi tutkimuksen aineistoon päätettiin liittää taiteilijoiden haastatteluja.

Tältä pohjalta tutkimusta lähdettiin toteuttamaan dosentti Mikko

Salasuon johdolla ja VTM Mikko Piispan työpanoksella. Syksyllä 2011 sovittiin tutkimuksen rahoituksesta, tavoitteista ja aikataulusta Hannu Tolosen ja liikuntaneuvoston pääsihteerin Minna Paajasen kanssa. Yhteiseksi päämääräksi tuli toteuttaa laaja akateeminen tutkimus, joka palvelee myös liikuntapoliittista päätöksentekoa.

Alkuperäisen ajatuksen mukaisesti urheilijoita koskeva tutkimusaineisto muodostuu noin 90 elämäkertahaastattelusta. Näistä suurin osa on aktiiviuransa huipulla tai sen kynnyksellä olevien urheilijoiden haastatteluja. Osa aineistoksi haluttiin lupaavina junioreina tai huippu-uransa alkuvaiheessa lopettaneiden urheilijoiden haastatteluja. Näiden kahden ryhmän avulla haetaan selvyyttä sekä menestyksen että menestymättömyyden tekijöistä: mitä huipulle pääsemiseksi ja siellä pysymiseksi urheilijalta edellytetään, ja toisaalta, minkä takia joillakin urheilijoilla huippu jää saavuttamatta. Urheilijahaastattelujen lisäksi päätettiin kerätä noin 30 kulttuurialan huipun elämäkertahaastattelua. Näin haetaan vertailukohtaa urheilun ja kulttuurin välille, tuleehan molempien valtionrahoitus samasta ministeriöstä. Toisaalta haastattelujen käynnistymisen jälkeen saattoi todeta, että kulttuurihuippujen aineisto muodostaa itsenäisen ja tasavertaisen aineistonsa.

Alkuvuodesta 2012, kun kourallinen haastatteluja oli jo tehty, haastatteluaineistoon päätettiin lisätä vielä yksi osakokonaisuus. Se muodostuu nuorten monikulttuuristen urheilijoiden haastatteluista. Näiden haastattelujen kautta saadaan käsitys siitä, minkälaisia elämänkulkuja ja haasteita tuolla väistämättä moninaisella, mutta yhtä kaikki Suomessa urheiluun ja elämään kasvaneella joukolla on. Monikulttuuristen huippu-urheilijoiden haastatteluja kerättiin 20 kappaletta. Näistä muodostuu oma aineistokokonaisuutensa, jota on mahdollista verrata muihin osakokonaisuuksiin.

Urheilijahaastattelujen ulkopuolelle on toistaiseksi rajattu moottoriurheilijat ja vammaisurheilijat. Moottoriurheilulajien suuri määrä ja toisaalta se, että niiden kohdalla oli odotettavissa monella tavoin muista poikkeavat uraedellytykset, olivat syitä jättää aihepiiri toisen tutkimuksen kartoitettavaksi. Vammaisurheilu ei kuulunut alkuperäiseen kysymyksenasetteluun tai tehtävänantoon, mutta se eittämättä tarjoaa kiinnostavan ja tärkeän mahdollisuuden jatkotutkimukselle.

Kaikkiaan keräsimme 125 haastattelua. Huippu-urheilijoita haastattelimme 81, ja heistä 15 on monikulttuurisia urheilijoita. Lopettaneita

urheilijoita haastattelimme 15, ja heistä viisi on taustaltaan monikulttuurinen. Kulttuurialan huippuja tai huipputaiteilijoita, kuten heitä myös kutsumme, haastattelimme 29. Lista kaikista haastatelluista on liitteessä 1.

Haastateltujen valikoimisessa oli tärkeässä osassa ajatus sukupolvesta. Halusimme, että kaikki edustavat eräänlaista nykyajan Suomen nuorta polvea. Urheilijoiden kohdalla aineiston rajaajana toimi jo vaatimus siitä, että he ovat aktiivi-iässä. Nuorin haastateltavamme oli haastatteluhetkellä 15-vuotias ja vanhin 42-vuotias. Pääosin urheilijat olivat alle 30-vuotiaita ja heidän keski-ikänsä oli 25,5 vuotta. Haastattelujen tekemisen ja niiden analysoinnin myötä oli helppo huomata, että aineistomme nuorimmat ja vanhimmat eivät ole kasvaneet samanlaisissa (urheilu)kulttuureissa. Tästä huolimatta voitaneen katsoa, että he kaikki edustavat eräänlaista individualismin ajan Suomea. Haastatellut ovat eläneet niin kutsutussa yksilöllisen valinnan ajassa, jossa menestyminen ja sen tavoittelu ovat keskeinen tekijä ajan mielenmaisemassa. (Esim. Hoikkala & Paju 2008.)

Huipputaiteilijoiden valikoinnissa pidimme ikähaarukan suunnilleen samanlaisena kuin urheilijoiden kohdalla. Taiteilijoiden tapauksessa on kuitenkin hyvä muistaa, että toisin kuin urheilijat, vain harvat heistä menestyvät pian 20 ikävuoden jälkeen, saati sitä ennen. Siten haastattelemiemme taiteilijoiden keski-ikä on korkeampi kuin haastattelemiemme urheilijoiden (33,5 vuotta). Myös Ericsson (1996) kirjoittaa urheilijoiden pääsevän yleensä huipulle 20 ja 30 ikävuoden välillä, kun taiteilijoilla vastaava tapahtuu useammin vasta 30 ja 40 ikävuoden välillä. Aineistomme taiteilijoiden voidaan katsoa edustavan pääosin samaa sukupolvea kuin aineistomme vanhempien urheilijoiden. Taiteilijoiden ja urheilijoiden elämänorientaatiot poikkeavat kuitenkin toisistaan siinä määrin, että voi hyvinkin olla aiheellista puhua toisistaan merkittävästi poikkeavista ryhmistä saman sukupolven sisällä (ks. myös Purhonen ym. 2008).

Haastateltavien valintaprosessi tapahtui siten, että Mikko Salasuo kokosi nuoren polven urheilijoista kotimaisen ja kansainvälisen menestyksen perusteella listan lajiensa parhaista urheilijoista. Sitä täydennettiin yhdessä Hannu Tolosen, Tommi Hoikkalan ja Mikko Piispan kanssa. Näin muodostui huippu-urheilulistan perusta. Myöhemmässä vaiheessa jalkapalloilijoiden valitsemisessa ja haastattelujen toteuttamisessa suurena apuna olivat Lennart Wangel ja Outi Saarinen Palloliitosta. Lopettaneiden urheilijoiden valinnassa keskeisessä roolissa oli jalkapallon moniosaja Jyrki Heliskoski. Monikulttuuristen urheilijoiden valinnassa tärkeässä roolissa oli

Palloliiton monikulttuurisuusasiantuntija ja Walter ry:n toiminnanjohtaja Maurizio Pratesi. Listaa täydennettiin ja muokattiin aika ajoin kieltäytymisten ja peruuntumisten vuoksi. Helena Huhta koordinoi täydennyksiä dialogissa lajiliittojen ja muun tutkimusryhmän kanssa. Valintoja tukevan näkemyksen tarjosi myös manageriyhdistyksen Harri Halme.

Taiteilijoiden ja kulttuurihuippujen valinnassa Tommi Hoikkalalla oli keskeinen rooli. Hän laati yhdessä Mikko Salasuon kanssa listan, jolle pyrittiin keräämään monipuolisesti eri alojen kärkiosajia. Yhtenä valinnan tärkeänä perusteena oli oman alan kotimaisen tai kansainvälisen palkinnon tai huomionosoituksen saaminen. Tätä listaa täydennettiin vielä Helena Huhdan ja Sanna Pasasen ehdotusten ja lisäysten myötä.

Loppuvuodesta 2011 tutkimusryhmään liittyivät tutkimusavustajien rooleissa VTM Helena Huhta ja valtiot. yo. Sanna Pasanen. Huhta oli päävastuussa haastateltavien rekrytoinnista, ja sekä Huhta että Pasanen tekivät haastatteluja. Lopulta haastatteluja teki yhteensä kahdeksan tutkijaa ja avustajaa: Helena Huhta (51 haastattelua), Mikko Piispa (34), Sanna Pasanen (23), Mikko Salasuo (10), Heidi Enbacka (4), Tommi Hoikkala (1), Heidi Villikka (1) ja Anni Ojajärvi (1). Tässä yhteydessä kiitämme heitä kaikkia! Pasanen työskenteli projektissa kesäkuun 2012 loppuun saakka. Huhta puolestaan jatkoi tutkijana 2013 tammikuun loppuun, keskittyen ensisijaisesti monikulttuurisista taustoista tulevien haastatteluaineistoon. Huhdan työn tulokset ovat nähtävissä tämän väliraportin kolmannessa artikkelissa.

Kohderyhmä huomioon ottaen haastateltavien rekrytointi sujui erinomaisesti. Huippu-urheilijat matkustavat paljon, eikä tapaamisten järjestäminen ole helppoa. Aloitimme rekrytoinnin informoimalla tutkimuksesta 40 eri lajiliittoa ja pyytämällä niiden kautta urheilijoiden tai heidän kontaktihenkilöidensä yhteystietoja. Kaikista lajiliitoista saimme myönteisen vastaanoton, mikä oli hankkeen toteutumisen kannalta erittäin tärkeää. Tutkimushanke nähtiin kiinnostavana ja tärkeänä huippu-urheilun kehittämisen kannalta. Lopulliseen aineistoon saimme edustajia 38 liitosta. Lisäksi yhdellä mukaan otetulla lajilla ei ole Suomessa lajiliittoa. Kaikkiaan haastateltavat edustavat 41 eri lajia. Tavoittamistamme huippu-urheilijoista haastatteluun suostui 83 prosenttia. Toisin sanoen 19 urheilijaa kieltäytyi vetoamalla pääasiassa kiireiseen elämäänsä. Lisäksi kahden urheilijan kohdalla emme monista yhteydenotoista huolimatta saaneet riittävän selvää vastausta heidän yhteyshenkilöiltään, jotta olisimme voineet varmistua

heidän halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Huipputaiteilijoihin otimme yhteyttä suoraan. Haastattelusta kieltäytyi kolme taiteilijaa ja seitsemään emme saaneet yhteyttä.

Rekrytoinnin tavoin itse haastattelut sujuivat hyvin. Haastattelukysymysten rungon kokosi Huhta aiemman tutkimuksensa *Askelmerkkejä lasten ja nuorten nykyaikaiseen kilpaurheiluun* (Huhta & Nipuli 2011) pohjalta. Kysymyksiä muokattiin tutkimusryhmän kanssa, ja niitä täydennettiin ensimmäisten haastattelukokemusten pohjalta. Teimme haastatteluja 24 eri paikkakunnalla, joista yksi on Suomen ulkopuolella. Lisäksi neljä haastattelua toteutettiin Skype-verkkopuheluin. Haastatteluista viisi tehtiin ruotsiksi ja muut suomeksi. Kaikkien haastattelujen aluksi haastattelijä pyysi haastateltavaa kertomaan omin sanoin urheilullisen/taiteellisen elämäkertansa. Tämän jälkeen haastattelijä esitti tarkentavia kysymyksiä ennalta valmistelluista aihealueista. Haastatteluissa käytetyt haastattelurungot ovat julkaisun liitteessä 2. Haastatteluissa vallitsi yleisesti ottaen rauhallinen ja hyvä tunnelma, ja haastateltavat kertoivat mielellään kokemuksistaan. Monet tutkittavista kertoivat kokeneensa kiinnostaviksi haastattelutilanteet, joissa heidän elämänsä käytiin läpi yksityiskohtaisesti. Todennäköisesti siksi haastatteluista tuli pääosin hyvin henkilökohtaisia ja vastauksista tarkasti refleктоituja. Motivaatiota osallistumiseen lisäsi se, että haastateltavat näkivät mahdollisuuden vaikuttaa alansa olosuhteisiin tutkimuksen kautta.

Urheilijoiden myönteinen suhtautuminen tutkimushanketta kohtaan näkyi siis haastatteluissa avoimuutena. Tämä tarjoaa mahdollisuuden eri teema-alueiden laaja-alaiseen tarkasteluun myöhemmin valmistuvassa loppuraportissa. Tutkimusryhmä huomioi aineiston henkilökohtaisuuden ja korkealaatuisuuden noudattamalla tiukasti haastattelujen vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta koskevia tutkimuseettisiä normeja. Haastateltaville kerrottiin yksityiskohtaisesti, mitkä aihealueet tulevat esiin tuloksia raportoitaessa. Lisäksi korostettiin, että haastattelujen yhteydessä esille tulleet yksityisasiat eivät ole kiinnostuksen kohteina. Näin haastattelijan ja haastateltavan välille syntyi avoin dialogi, jonka luottamuksellisuutta kunnioitetaan tarkasti tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Kaikki haastateltavat antoivat luvan julkaista nimensä tutkimusraporttiin liitetyssä listassa. Sellaisissa kohdissa, joissa haastateltavan henkilöllisyys on vaarassa paljastua tutkimuksen analyysin yhteydessä, on tutkittavilta pyydetty erikseen hyväksyntä nimen julkaisemiselle.

Koko tutkimushanke kestää vuoden 2014 loppuun saakka. Vuodet 2013 ja 2014 kuluvat aineiston analyysin ja perusteellisen tutkimustyön parissa tähdäten ainakin yhteen, todennäköisesti muutamaaan laajempaan tutkimusjulkaisuun. Vuosi 2012 varattiin ensisijaisesti aineiston keruuta varten, mutta rahoittajan kanssa sovittiin myös, että käsillä oleva väliraportti tehdään vuoden 2012 loppuun mennessä aineiston alustavan analyysin pohjalta. Käymme seuraavaksi lyhyesti läpi väliraportin sisällön ja sen tärkeimmät havainnot.

Ensimmäisessä artikkelissa Mikko Piispa raportoi alustavia huomioita urheilijoiden haastatteluaineistosta. Esille nousevia tärkeitä teemoja ovat lapsuuden monipuolinen urheilutausta, vanhempien taloudellinen ja henkinen tuki, urheilun nautinto ja pakottomuus. Urheilijan uran hankalimmat vuodet osuvat usein junioreiden loppupuolelle. Itse huippu-ura on vaativa, mutta palkitseva polku, jonka aikana motivaation tärkeimmiksi lähteiksi määrittyvät nautinto, itsensä kehittäminen ja kilpailullisuus. Urheilu-uran lopettaneiden haastatteluanalyysit näyttävät urheilijan polun vaativuuden ja nuoruusvuosien hankaluudet hieman erilaisesta perspektiivistä. Piispa käsittelee myös suomalaisen huippu-urheilun rahoitusta ja olosuhteita, ja sitä kautta huomataan, että tärkein tuki huippu-urheilulle ei useinkaan ole suoraa tukea, vaan tasa-arvoisten ja monipuolisten liikuntamahdollisuuksien luomista.

Toisessa artikkelissa Mikko Salasuo ja Tommi Hoikkala tarkastelevat tiettyjä Mikko Piispan analyysissä esiin nousseita nykyajan nuoruuden kannattelupintoja, joiden puitteissa niin huippu-urheilijoiden kuin muidenkin ihmisten elämänsä elämänsä toteutuu. Salasuo ja Hoikkala nostavat Mikko Piispan havainnot yleisempään yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tarkastelevat niitä osana nykyaikaa ja -nuoruutta. Havaintojen kautta hahmottuu myös huippu-urheilijan elämänsä elämänsä erityispiirteitä ja aukeaa näkökulma huippu-urheilun yhteiskunnalliseen paikkaan 2010-luvun Suomessa. Artikkelin esitysteknisenä muotona sovelletaan niin kutsuttua peilimetodia. Mikko Salasuo kirjoittaa tutkimuskirjallisuuteen nojaten perinteisen tutkimusanalyysin. Tommi Hoikkala reflektoi Salasuon havaintoja ja esittää niihin liittyen erilaisia kriittisiä, problematisoivia tai tukevia tulkintoja. Näin syntyy dialogimainen asetelma, jossa näkemysten yhteneväisyys, poikkeavuus ja tulkintaerot tulevat näkyviksi. Artikkelin tulkintakehyksessä painottuu nuorisotutkimuksellinen ote yhdistettynä ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Kolmannessa artikkelissa Helena Huhta tarkastelee monikulttuuristen huippu-urheilijoiden elämänkulkuja ja niiden erityispiirteitä. Artikkelissa pohditaan sitä, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet haastateltavien urheiluran ja mitä esteitä heidän tielleen on asettunut. Katse tarkentuu siihen, minkälaisia käännteitä ja merkityksiä monikulttuurisuus on urheilu-uraan tuonut. Perheen vaikutus monikulttuuristen urheilijoiden uraan on ollut vahva ja moninainen. Monikulttuuriset huippu-urheilijat ovat pääosin perheistä, joissa lasten harrastaminen on vaatinut taloudellista priorisointia. Sekä hyvin että heikosti toimeen tulleille perheille yhteistä oli arvostava, kannustava ja innostunut asenne kilpaurheiluun sekä valmius tukea urheilua niin henkisesti kuin erilaisilla aikaa ja vaivaa vaativilla konkreettisilla järjestelyillä. Perheen lisäksi merkittävää tukea oli saatu erityisesti valmentajilta, mutta myös muilta yksittäisiltä henkilöiltä.

Monikulttuuristen huippu-urheilijoiden rasismikokemukset vaihtelivat keskenään suuresti: toiset olivat kokeneet rasismia jatkuvasti ja toisilla rasismikokemuksia ei ollut urheilun parissa lainkaan. Tavallisinta oli joutua toisten joukkueiden pelaajien ja vieraan paikkakunnan yleisön rasistisen huutelun kohteeksi. Rasismista huolimatta useimmat huippu-urheilijat määrittivät itsensä sekä suomalaisiksi että oman, toisen vanhemman tai molempien vanhempien synnyinmaan etnisyyden edustajiksi. Valinta maajoukkueeseen on ollut monelle monikulttuuriselle urheilijalle merkityksellinen hetki, jolloin heidän suomalaisuutensa on saanut näkyvän tunnustuksen. Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä siitä, että liikunnalla ja urheilulla on enimmäkseen myönteisiä ja kotouttaviakin vaikutuksia monikulttuuristen lasten elämässä. Urheilu voi kuitenkin yhtä lailla toimia myös nöyryyttämisen ja ulossulkemisen alueena.

Neljännessä artikkelissa Mikko Piispa luo katsauksen kulttuurialan huippujen, tai kuten hän itse mieluummin muotoilee, huipputaiteilijoiden haastatteluihin. Aivan kuten urheilijoillakin, myös taiteilijoilla perheen tuki korostuu. Tärkeää ei niinkään ole taloudellinen panostus, vaan erilaisten kulttuuriharrastusten tukeminen ja niiden pariin kannustaminen. Taiteilijuus hahmottuu uramahdollisuudeksi usein vasta teini-ikä jälkipuoliskolla tai vasta sen jälkeen, ja useilla tähän kytkeytyy oman alan koulutus. Taiteilijoiden urat ovat pitkiä ja mutkikkaita. Merkittävää on alituinen oman työn kehittäminen ja rehellisyys omalle tekotavalle, useilla jopa kutsumus. Itse määritellyt menestymisen mittarit ovat taiteilijoille tunnustusta, rahaa tai mainetta tärkeämpiä.

Tutkimuksen mahdollistajina ratkaisevassa asemassa ovat olleet rahoittaja, haastatellut henkilöt, lajiliitot ja useat muut tahot ja yksittäiset henkilöt. Tässä väliraportissa esitämme heille kollektiivisen kiitoksen hyvästä yhteistyöstä. Saamamme apu on ollut merkittävää tutkimuksen toteuttamisen kannalta. Tarkemman ja henkilöidyn kiitoksen kullekin taholle ja toimijalle esitämme loppuraportissa.

Lähteet

- Ericsson, K. Anders (1996) The acquisition of expert performance: an introduction to some of the issues. Teoksessa K. Anders Ericsson (ed.) *The road to excellence. The acquisition of expert performance in the arts and sciences, sports and games*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1–50.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2008) Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.
- Huhta, Helena & Nipuli, Suvi (2011) *Askelmerkkejä lasten ja nuorten nykyaikaiseen kilpaurheiluun. Katsaus kansainvälisiin ja kotimaisiin urheilujärjestelmiin ja malleihin*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 40 & Nuori Suomi. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/askelmerkkeja.pdf> (Viitattu 18.12.2012)
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) (2008) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus.

Mikko Piispa

”Vapaasti olen saanut valita eikä mihkään ole pakotettu” – katsaus suomalaisen huippu-urheilijan elämänselkkuun

Tässä artikkelissa luon katsauksen suomalaisen huippu-urheilijan elämänselkkuun. Tutkimusta varten haastateltiin 96 urheilijaa. Haastateltavista 35 on naisia ja 61 miehiä. Haastatelluista nuorin on (haastatteluhetken iän mukaan) 15-vuotias, vanhin 42-vuotias. Keski-ialtään haastateltavat ovat noin 25,5 vuotta. Olen jaotellut haastateltavat viisivuotiskäryhmittäin taulukkoon 1.

Taulukko 1. Haastatellut urheilijat viisivuotiskäryhmittäin.

Ikä	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	Yhteensä
n	12	33	30	13	6	2	96

Tutkimuksen *huippu-urheilijoiden* osajoukon muodostaa aineistomme 96:sta haastatellusta 81. Heistä 77 oli haastatteluhetkellä aktiiviurheilijoita ja neljä oli hiljattain lopettanut tehtyään pitkän ja menestyksekkään uran huipulla.

Aineistomme haastatelluista 15 on *lopettaneiden* urheilijoiden haastateltuja. Heillä ura katkesi joko teini-iän lopulla tai hiipui pian sen jälkeen. On syytä korostaa, että hekin ovat olleet huippu-urheilijoita ja harjoitelleet ja eläneet sen mukaisesti. Lopettaneiksi he määrittyvät siitä syystä, että heidän kohdallaan huippu-ura ei koskaan varsinaisesti alkanut tai se jäi lyhyemmäksi kuin mitä heidän potentiaalinsa perusteella olisi voinut odottaa. Osa heistä urheilee yhä, mutta ei enää huipputasolla.

Huippu-urheilijoista 15 ja lopettaneista urheilijoista viisi on taustaltaan monikulttuurisia (ks. tarkemmin Huhta tässä raportissa). Liitteessä 1 on esitetty lista tätä tutkimusta varten haastatelluista urheilijoista.

Haastattelujen aluksi haastattelija pyysi haastateltavaa omin sanoin kertoamaan urheilijan elämäkertansa. Tämän vapaamuotoisen vastauksen kesto vaihteli huomattavasti, muutamasta lauseesta toistakymmentä minuuttia kestäviin kertomuksiin. Sen jälkeen haastattelija esitti tarkentavia kysymyksiä muun muassa perhetaustoista, liikuntaharrastuksista, koulunkäynnistä,

urheilun nuoruusvuosista ja lopulta myös itse huippu-urasta. Näin haastatteluissa selvitettiin urheilumenestystä edesauttaneita ja siihen vaikuttaneita tekijöitä, kuten myös mahdollisia vastoinkäymisiä. Haastatteluissa käytetty haastattelurunko on esitetty liitteessä 2. Lyhin haastattelu kesti 26 minuuttia, pisin kolme tuntia ja 20 minuuttia. Haastattelujen keskipituus oli noin 1 tunti 20 minuuttia. Haastatteluista viisi tehtiin ruotsiksi, loput suomeksi.

Haastattelijoiden nimet on esitetty liitteessä 1, mutta kunnioitan heidän yksityisyyttään kuten on yleisesti tapana, kun laadullisia haastatteluja käytetään tutkimusaineistona. Tässä artikkelissa käytän vain sellaisia anonyymeja haastattelulainauksia, jotka ovat hyvin yleisluontoisia (tyyliin ”hikeä ja kyyneleitä”). En myöskään erittele yksittäisiä urheilijoita minkään aiheen yhteydessä. Jätän myös mainitsematta urheilulajin sellaisissa kohdissa, joissa se voisi paljastaa yksittäisestä haastateltavasta jotain arkaluontoista. Erityistä huolellisuutta edellyttää se, että haastateltavat ovat julkisuuden henkilöitä, joiden henkilöllisyys saattaa paljastua pienistäkin vihjeistä.

Koko tutkimuksen 96:sta haastattelusta olen ehtinyt käsitellä tämän väliraportin tarpeisiin 77. Toisin sanoen tämän artikkelin puitteissa aineiston koko on 77, vaikka täyden aineistomme koko onkin 96. Huippu-urheilijoiden haastatteluista olen tähän väliraporttiin analysoinut 65 ja lopettaneista 12.

Huippu-urheilijoista 14 on taustaltaan monikulttuurisia, lopettaneista viisi. Helena Huhta käsittelee monikulttuurisia urheilijoita tarkemmin artikkelissaan tässä samassa teoksessa, mutta otan heidät huomioon myös omassa analyysissäni. Tämä on perusteltua monestakin syystä, mutta ennen kaikkea siksi, että he ovat Suomessa kasvaneita huippu-urheilijoita. Kuten Huhtakin toteaa, suomalainen urheilu ei ole enää muutama vuosi sitten ollut etnisesti homogeenista (ks. myös Itkonen 1997). Sellaisissa kohdissa, joissa taustaltaan monikulttuuriset poikkeavat selkeästi muista, viittaan Huhdan artikkeliin.

Tämä artikkeli on hyvin aineistolähtöinen. En siis käytä tutkimusmenetelmällisiä tai teoreettisia työkaluja, vaan esittelen tähänastisia havaintoja suoraan aineistosta. Useissa kohdin viittaan kuitenkin muihin tutkimuksiin, jolloin myös tämän artikkelin konteksti ja vertailukohtat hahmottuvat paremmin. Aiheeseen tavalla tai toisella liittyvää tutkimuskirjallisuutta on valtavasti, mitä en tämän artikkelin puitteissa pysty täysin huomioimaan. Salasuon ja Hoikkalan artikkeli käsillä olevassa teoksessa paikkaa

kuitenkin tätä puutetta. Salasuo ja Hoikkala kirjoittavat huippu-urheilun ja sitä ympäröivän yhteiskunnan kytköksistä. He tekevät nostoja artikkelini teemoista, ja vastaavasti viittaavat tarvittaessa heidän artikkeliinsa. Artikkelini lopussa pohdiskelen lisäksi mahdollisia tulevan tutkimuksen teoreettisia ja menetelmällisiä suuntaviivoja. Huomautan myös, että en ole kaikissa kohdin ehtinyt tekemään tarkkoja aineistoon pohjaavia laskelmia vaan usein pelkästään suuntaa-antavia arvioita.

URHEILIJOIDEN EROAVAISUUKSISTA

Haastattelemamme urheilijat edustavat lukuisia eri lajeja, mutta teen seuraavassa muutamia erittelyjä. Ensinnäkin jaan urheilijat lajin perusteella perinteisten yksilölajien edustajiin, joukkueurheilijoihin ja elämäntapalajien urheilijoihin. Sen jälkeen tarkastelen, minkä ikäisinä aineistomme urheilijat ovat löytäneet oman päälajinsa. Näissä jaotteluissa otan huomioon kaikki 77 urheilijaa, siis myös lopettaneet.

Yksilö-, joukkue- ja elämäntapaurheilijat

Perinteisiin yksilölajeihin lasken olympialajeihin lukeutuvat (kuten hiihto- ja yleisurheilulajit) sekä muutamat muut lajit, joilla on pitkät perinteet ja joissa järjestetään kansainvälisiä huipputasoinen kilpailuja (kuten suunnistus ja golf). On myös hyvä huomata, että lasken joukkoon tiettyjä parilajeja (kuten soudun, melonnan ja mailapeliä parikilpailumuodot). Tätä artikkelia varten olen käsitellyt 27 perinteisten yksilölajien urheilijoiden haastattelua.

Olympialajissa kilpaileva urheilija toimii pääsääntöisesti olympialaisten rytmittämässä sykleissä. Useimmille uran päätavoite ja unelma on menestyminen olympialaisissa, ja valmistautumisen ja harjoittelun pohjalla on siten tietynlainen nelivuotinen suunnitelma. Heille muut kotimaiset ja ulkomaiset kilpailut ovat välitavoitteita. Yksilöurheilijoilla, joiden laji ei ole olympialaisissa, ura ja urheilijan arki rytmittyvät muiden kilpailujen (kuten maailmanmestaruuskisat ja maailmancup) mukaan, riippuen muun muassa lajin sisäisistä arvostuksista.

Yksilölajien urheilijoilla harjoittelu on pääosin itsenäistä ja usein myös yksinäistä puurtamista. Siihen motivoituminen vaatii pitkäjänteisyyttä, tavoitteiden asettamista ja kurinalaisuutta. Tällöin on suureksi avuksi se, että päivittäisestä (raskaastakin) tekemisestä nauttii. Usein kurinalaisuus ja

nautinto yhdistyvätkin eräänlaiseksi urheiluaddiktioksi. Yksilöurheilijoiden harjoittelu tähtää kehittymiseen ja oman optimisuorituksen tavoittamiseen. Tärkeässä roolissa on yleensä valmentaja ja muu lähipiiri, joka koostuu huoltajista, taloudellisista tukijoista, mahdollisista kakkos- ja kolmosvalmentajista sekä harjoittelukavereista. Lähipiiri on suhteellisen pieni, intensiivinen ja luotettu. Monet yksilöurheilijat kokevatkin olevansa taustajoukkojensa edustajia, ”joukkueen lippulaiva” (käsittelen taustajoukkoja tarkemmin tuonnempana).

Toisena urheilijatyypinä ovat joukkuelajien urheilijat (n=41). Joukkueurheilijoilla harjoittelu ja urheilijaelämä ovat sosiaalisia. He näkevät joukkuekavereitaan joka päivä, ja he paitsi harjoittelevat, myös kilpailevat ja sitä kautta voittavat ja häviävät yhdessä. Joukkueurheilijoillakin motivaatio kumpuaa paljolti yksilöllisestä kehittymisestä, mutta yksilöurheilijoita korostetummin nautinnosta. Harjoittelu on toki päämäärätietoista ja kurinalaista, mutta sosiaalisen aspektin myötä usein myös leikkimielistä.

Joukkueurheilijan menestystavoitteet ovat sekä henkilökohtaisia eli omaan uraan keskittyneitä että kollektiivisia eli joukkueen kanssa voittamiseen tähtäviä. Luonnollisesti nämä menestystavoitteet kietoutuvat toisiinsa. Elämää rytmittävät kansalliset ja kansainväliset vuotuiset kilpailut. Tärkein sykli on menossa oleva tai tuleva kausi, eli ajatukset suuntautuvat yleensä korkeintaan vuoden verran eteenpäin. Monilla tähän vaikuttaa myös se, että seuraavan kauden seura ja asuinympäristö eivät ole vielä tiedossa. Pitkäjänteisinä tavoitteina voi olla kansainvälisiä maajoukkue-tason arvokisoja, mutta useat toteavat, että ne eivät muodosta päivittäisen tekemisen ydintä. Pikemminkin ne ovat palkinto kovasta työstä, eikä niiden osuminen kohdalle ole koskaan varmaa.

Joukkueurheilija on yksilöurheilijaa riippuvaisempi muista ihmisistä myös muutoin kuin menestymisen suhteen. Ottelu- ja harjoitustilanteiden kontaktit aiheuttavat loukkaantumisia, jotka pahimmillaan päättävät uran kertaheitolla, huono tuuri valmentajien kanssa voi johtaa siihen, että peliaikaa ei tule ja koko ura kääntyy laskuun, seuravalinnat saattavat epäonnistua ja niin edelleen. Joukkueurheilijan elämässä onkin vahva arvaamattomuuden elementti aina läsnä.

Kolmatta urheilijaryhmää kutsun elämäntapaurheilijoiksi (n=9). Käänän englannin kielisen termin *lifestyle sports* elämäntapaurheiluksi, en elämäntyyliurheiluksi. Perustelen käänösratkaisua sillä, että useat näiden lajien haastatellut puhuivat elämäntavasta eivätkä koskaan elämäntyylistä.

Lisäksi urheileminen fyysisenä ja toistuvana suorituksena on intuitiivisesti mielekkäämpää käsittää tavaksi, ei tyyliksi. Elämäntapalajit ovat kehittyneet pääasiassa viimeisten 30–40 vuoden aikana, osa vasta aivan hiljattain muun muassa energiajuomajätti Red Bullin tukemana. Tunnetuimpia elämäntapalajien kilpailutapahtumia on urheilukanava ESPN:n kehittämä X-games. Elämäntapalajeista lumilautailu on otettu olympialaisiin. Lumilautailun lisäksi aineistossamme elämäntapalajeja edustaa muun muassa skeittaus. Tässä yhteydessä en nimeä aineistomme elämäntapalajeja tämän enempää. Tietyt lajit ovat siinä määrin rajatapauksia, että on aiheellista pohtia niiden tyypittelyä vielä tarkemmin ennen niiden nimeämistä elämäntapalajeiksi tai perinteisiksi lajeiksi.

Rajanveto sen välillä, mikä on elämäntapalaji ja mikä ei, ei ole aina helppoa. Määrittelyksi ei riitä se, että elämäntapalajit ovat uusia, sillä joissakin uudemmissa lajeissa elää vahvana perinteisistä lajeista tuttu logiikka. Määrittelyä vaikeuttaa myös se, että lajista riippumatta useat huippu-urheilijat kertovat urheilun olevan heille elämäntapa. Elämäntapalajien piirteet hahmottuvatkin paremmin, kun katsotaan huippu-urheilukontekstin ulkopuolelle: minkälainen rooli lajilla on sen harrastajien, ei vain huippujen elämässä (Sironen & Falk 1988; Wheaton 2004; Raunio 2012). Näin huomataan kokonaisia lajeja määrittävä uudenlainen urheilukulttuuri.

Elämäntapalajeissa oma laji ei ole vain jotain, mitä harjoitellaan ja jossa kilpaillaan, vaan se määrittää paljolti myös urheilun ulkopuolista elämää ja identiteettiä. Vastavuoroisesti itse urheilun piiriin vuotaa sen ulkopuolelta arvoja, jotka poikkeavat perinteisestä voittamista korostavasta ajattelusta. Kilpaileminen ei useinkaan ole pääasia vaan tärkeämmiksi nousevat lajikulttuuri, sosiaalisuus, estetiikka, elämyksellisyys ja hauskanpito. Monet elämäntapaurheilijat eivät koe kilpailemista omassa lajissaan lainkaan mielekkääksi ja saattavat siksi vähätellä kilpailemisen ja voittamisen merkitystä tai jopa välttää kilpailemista. Useimmat kuitenkin toteavat, että vaikka voittaminen ei olekaan kaikki kaikessa, siihen pyritään silloin kun kilpailuihin osallistutaan. Kisaamaan ei kuitenkaan koskaan lähdetä ”naama irvessä”, sillä se on vastoin lajikulttuuria. Vapautuneempi suhde kilpailuun myös auttaa parhaan suorituksen saavuttamisessa.

Lajin harjoittaminen tapahtuu usein ryhmässä, eikä sitä välttämättä mielletä harjoitteluksi. Se on ”tekemistä”, urheilemisen ydin. Sosiaalisuuden merkitys korostuu myös siinä, että usein elämäntapalajeissa kansallista edustamista tärkeämpää on itsen toteuttaminen ja edustaminen sekä

tietynlainen maailmankansalaisuus. Ystäviä ja urheilukavereita on ympäri maailmaa, ja heidän kanssaan vietettävä aika on tärkeämpää kuin kansallismielinen kilpailu.

Elämäntapalajit poikkeavat muista lajeista myös taloudelliselta rakenteeltaan. Rahoitus tulee suurelta osin sponsoreilta, mikä tarkoittaa sitä, että monille kilpailuja tärkeämpiä tulonlähteitä ovat esimerkiksi video- ja valokuvauskeikat mainoksiin (rahoitusteemaan palaan myöhemmin). Kuvauskeikat ovat myös sisällöllisesti merkittäviä, ja niissä tavoiteltavat esteettiset arvot saatetaan nostaa tärkeämmiksi kuin kilpailumenestyksen arvo. Paitsi että elämäntapalajien edustajat sijoittuvat yksilöurheilun (kilpaillessaan useimmiten yksin) ja joukkueurheilun (korostaessaan lajin sosiaalisuutta) välimaastoon, he ovat kallellaan myös käsillä olevan tutkimusaineiston toisen suuren kokonaisuuden, taiteilijoiden suuntaan (ks. huipputaiteilijoita käsittelevä artikkelini tässä samassa teoksessa). Myös taiteilijoiden elämässä tärkeää on toiminnan vapaus ja luovuus. (Elämäntapalajeista tarkemmin ks. esim. Borden 2001; Wheaton 2004; Harinen ym. 2006.)

Oman lajin löytäminen

Varsinkin juniorivalmennuksen suhteen on usein väitelty siitä, onko varhainen erikoistuminen hyväksi vai pahaksi urheilijan kehitykselle (mm. Huhta & Nipuli 2011). Tässä on varmasti lajikohtaisia eroja, joihin ei tässä yhteydessä ole mahdollista tarkemmin pureutua. Otan kuitenkin esille sen, että erikoistumisen ja jopa lajin löytämisen suhteen huipulle kulkee hyvin erilaisia polkuja (ks. myös Aarresola & Konttinen 2012a & b).

Kaikki haastatellut muistivat ja kertoivat, minkä ikäisenä olivat aloittaneet oman lajinsa. Lajin aloittamisen määrittely ei tietenkään ole aivan yksinkertaista: lasketaanko esimerkiksi jalkapallon aloitussiäksi se, kun on ensimmäistä kertaa potkaissut palloa, vai se, kun on mennyt ensimmäiseen seuraansa? Monien haastateltujen kohdalla nämä kaksi, eli ensikosketus lajiin ja ohjatun harjoittelun aloittaminen, ovat sama asia. Niissä tapauksissa, joissa näin ei ole, olen nojannut haastateltavan omaan painotukseen. Eräs haastateltava esimerkiksi kertoi kokeilleensa omaa lajiaan ensimmäisen kerran kuusivuotiaana, mutta kun ei ollut siitä tykännyt, kokeilu oli jäänyt muutamaan harjoituskertaan. Hän oli kuitenkin kokeillut lajiaan uudelleen 12-vuotiaana, sillä kertaa ”syttynyt” siihen ja jatkanut harjoittelua. Näin

lajin aloitusiäksi määrittänyt 12 vuotta. Haastateltujen oman lajin aloitusiät on nähtävissä viisivuotiskäryhmittäin taulukossa 2.

Taulukko 2. Haastateltujen urheilijoiden oman lajin aloitusikä viisivuotiskäryhmittäin.

Aloitusikä	1–5	6–10	11–15	16–20	21–	Yhteensä
n	12	41	17	4	3	77
%	16	53	22	5	4	100

Ennen kouluikää, alle 6-vuotiaana, oman lajinsa oli aloittanut vajaa kuudennes urheilijoista. Huomionarvoista on, että näistä kahdestatoista urheilijasta neljä lukeutuu aineistomme lopettaneisiin urheilijoihin ja aktiiveista kaksi kertoi aikovansa lopettaa kuluvan kauden jälkeen, minkä he ovat myös tehneet. Kaikki nämä kuusi kertoivat myös, että elämän pyörittäjä lapsuudesta saakka yhden lajin ympärillä urheilija koki jo kärsivänsä ”ähkystä” (ks. myös Malvela 2003).

Yli puolet haastattelemistamme urheilijoista aloitti oman lajinsa ohjatun harjoittelun kuuden ja kymmenen ikävuoden välissä. Toki jo tätä ennen useilla oli kosketuksia liikuntaan, vähintäänkin pihaleikkien muodossa, joillakin myös konkreettisesti juuri omaan tulevaan lajiin. Seuratoimintaan mukaan lähtemisen jälkeenkin useilla kulki rinnalla muita lajeja, ohjatusti tai omin päin harrastettuina. Lähes kaikki korostivatkin monipuolisuuden ja vapaan lajivalinnan merkitystä.

Oman lajinsa 11–15-vuotiaana oli löytänyt reilu viidennes urheilijoista. Heistä 14 on yksilöurheilijoita ja monet nimenomaisesti sellaisista lajeista, joissa vaadittavien ominaisuuksien vuoksi noustaan huipulle tyypillisesti hieman myöhemmällä iällä. Suurimmalla osalla oli tosin jo alla muiden lajien harrastamista. 11 ja 15 ikävuoden välissä tapahtuu myös useimmin omaan lajiin erikoistuminen, jota en tässä artikkelissa tarkemmin tarkastele. Joka tapauksessa kyseisessä iässä lajinsa löytävät vaikuttaisivat vielä hyvin ehtivän erikoistumaankin, tosin hieman lajista riippuen.

Yli 15-vuotiaana lajinsa oli löytänyt noin joka kymmenes urheilija. Nämä kaikki olivat siirtyneet omaan lajiinsa toisesta lajista, jossa he olivat menestyneet junioritasolla. Siten kyse ei siis ollut urheilun aloittamisesta tyhjästä, vaan taustalla oli monipuolista ja tavoitteellistakin urheilutaustaa. Huomionarvoista on myös se, että kaikki seitsemän kertoivat olevansa fyysisiltä (perityiltä) ominaisuuksiltaan, kuten lihaksistonsa tai hapenotto-kykynsä vuoksi, poikkeuslahjakkaita. Toisaalta muutama heistä harmitteli

oman lajin löytymistä myöhään siksi, että urheilijan keho ei juuri kyseisen lajin suoritusta varten ollut välttämättä riittävän tottunut oikeanlaiseen rasitukseen, ja että siksi heillä oli myös ollut loukkaantumisongelmia.

HUIPPU-URHEILIJAN ELÄMÄNKULUSTA

Edellisessä luvussa loin pintapuolisen katsauksen siihen, millaisia eroja aineistomme urheilijoilla on. Seuraavassa tarkastelen puolestaan urheilijoiden tyypillisiä kehityskulkuja, eli sellaisia elämäntien ja urakehityksen vaiheita, joita useimmin kuvailtiin haastatteluissa. Tietenkään kaikki ulottuvuudet eivät toteudu kaikilla, mutta eräänlaista suomalaisen huippu-urheilijan tyyppitarinaa (Purhonen ym. 2008) on mahdollista hahmotella. Tämä siitäkkin huolimatta, että haastatellut ovat syntyneet yhteensä neljällä eri vuosikymmenellä (1969–1996, ks. myös taulukko 1), ja siten voidaan tulkita, että he edustavat ainakin kahta eri liikuntasukupolvea (Zacheus 2008). Tässä luvussa kerron kuitenkin ensisijaisesti aineiston yhtäläisyyksistä, ja sellaisissa kohdissa, joissa aineistomme urheilijoilla on selviä eroja iän mukaan, mainitsen siitä erikseen. Lienee hyvä vielä korostaa, että analysoin nimenomaisesti aineistomme huippu-urheilijoiden haastatteluja (n=65), enkä siis käsittele lopettaneita urheilijoita.

Tarkastelen seuraavassa olosuhteita, jotka muodostavat eräänlaisen hyvinvoinnin kehyksen, turvallisen ja kannustavan verkoston, jonka varassa vaativalle huippu-urheilijan polulle on hyvät eväät lähteä. Aloitan siis lapsuudesta ja etenen nuoruuden käännekohtien kautta huippu-urheilijan uraan sekä siihen, mitä huipulla oleminen ja siellä pysyminen vaatii.

Lapsuus ja nuoruus

Eräs olennainen kysymys haastatteluissa oli, kuinka perhe tuli taloudellisesta toimeen ja liikenenikö lasten urheiluharrastuksen tukemiseen taloudellisia ja muita resursseja. Haastateltujen kertomuksista voi päätellä, että haastattelemillamme huippu-urheilijoilla on keskimäärin jonkin verran parempi sosioekonominen tausta kuin keskivertosuomalaisilla (ks. myös Häkkinen ym. 2012). Lasten ja nuorten urheiluharrastuksiin riitti vanhemmilta rahaa ja aikaa, silloinkin kun harrastetut lajit olivat kalliita. Hekin, joiden kotona ei ”ylimääräistä rahaa” ollut, kertoivat vanhempiensa usein asettaneen lastensa harrastukset etusijalle. (Ks. myös Huhta tässä teoksessa).

Valtaosa haastatelluista oli kasvanut kodeissa, joissa molemmat vanhemmat olivat läsnä (51/65). Silloinkin kun kyse oli eroperheestä tai toinen vanhemmista oli jostain muusta syystä poissa, vanhempi tai eronneet vanhemmat olivat edelleen vahvasti tukeneet lapsen harrastuksia. Huomionarvoista myös on, että 14 eroperheestä kahdeksan on monikulttuurisia (ks. tarkemmin Huhta tässä teoksessa). Kantasuomalaisista urheilijoista siis peräti 45/51 on kodeista, joissa molemmat vanhemmat olivat läsnä.

Monet lajit ovat halpoja harrastaa (ainakin seuratoiminnan ulkopuolella), mutta mikäli niissä haluaa päästä huipulle asti, ne vaativat suurta panostusta jo nuorena. Muutamat haastatellut kertoivatkin, kuinka vanhemmat ovat jo juniori-iässä, kun esimerkiksi sponsorien tai urheilija-apurahojen saaminen on vielä hyvin vaikeaa, tukeneet muun muassa ulkomaille suuntautuneita kilpailumatkoja. Mikäli urheilu-ura ottaa tuulta alleen, nämä panostukset voivat hyvinkin maksaa itsensä takaisin, mutta sellaista riskiä on vaikeampi ottaa vähävaraisemmissa talouksissa. Taloudellisesti hyvinvoivien perheiden lapset ovat myös sikäli etuoikeutetussa asemassa, että heillä on paremmat mahdollisuudet katsoa ”urheilukortti” loppuun. (Ks. myös Järvinen & Kolbe 2007; Kahma 2010.)

Osa haastatelluista kertoi, että nuoruusvuosina jotkut heidän urheilu-kavereistaan joutuivat lopettamaan harrastuksensa korkeiden lajimaksujen vuoksi. Muutamat, lähinnä hieman vanhemmat urheilijat, joilla on jo omia lapsia, myös aivan suoraan kritisoiivat sitä, miten kalliiksi lajien harrastaminen on muuttunut. Kustannusten nousu merkitsee sitä, että osa lahjakkuuksista putoaa pois, mutta myös sitä, että he jotka jatkavat, joutuvat karsimaan lajivalikoimaansa. Tämä taas verottaa monipuolista liikuntataustaa, jonka hyödyllisyyttä haastatellut korostivat.

Vanhempien tuki ei ole vain harrastusmaksujen kattamista, vaan usein myös ajallista panostusta. Esimerkiksi harjoituksiin kuljettaminen vaatii vanhemmilta aikaa ja energiaa. Varsinkin harrastuksen muuttuessa tavoitteellisemmaksi ja harjoitusmäärien kasvaessa vanhempien ajallinen panos voi olla ratkaisevan tärkeää (ks. myös Paajanen 2001).

Aineistomme iäkkäimpien urheilijoiden haastattelujen perusteella voidaan todeta, että urheilun harrastamisen mahdollisuudet ovat heidän lapsuudessaan ja nuoruudessaan olleet kohtuullisen tasa-arvoiset. Tilanne on kuitenkin muuttumassa. Tästä vihjaavat myös aineistomme nuorimpien haastattelut. Urheilun polarisoitumisella on vaikutuksensa junioritason

harrastamiseen ja sitä kautta myös huippu-urheiluun (ks. myös Kahma 2010; WHO 2012; Häkkinen ym. 2012; Suomi 2012). Tähän palaamme tarkemmin kuitenkin vasta jatkotutkimuksessa.

Liikuntaan kannustaminen ja valinnanvapaus

Yksi merkittävimmistä yhdistävistä tekijöistä urheilumenestyjien elämäntilanteissa on lapsuudessa ja nuoruudessa kotona saatu henkinen tuki ja kannustus riippumatta perheen demografisista ja sosioekonomisista taustoista. Eritellymmän tämä tarkoittaa sitä, että vanhemmat (tai yksinhuoltajaperheissä toinen heistä) kannustivat liikunnallisuuteen ja antoivat vapauden valita mieluisat lajit ilman painostusta mihinkään suuntaan. Urheilijanalut saattoivat siis kokeilla useita eri lajeja, ja tätä kautta omaksi lajiksi valikoitui useimmiten se, mistä lapsena ja nuorena eniten nautti. Tämä mahdollisti myös monipuolisen liikuntataustan muodostumisen.

Lähes kaikki haastatellut kertoivat liikkuneensa jo hyvin pienestä pitäen, useat ”siitä asti kun mitään muistaa”. Tämä tarkoitti usein piha-pelejä, leikkimielistä kisailua ja jokapäiväistä liikkumista kuten pyöräilyä ja juoksentelua (ks. myös Kyttä ym. 2009; Lehtonen 2012). Urheiluseurojen toimintaan liittymisessä oli sen sijaan suuriakin eroja: jotkut olivat ohjatun seuratoiminnan parissa jo ennen kouluikää, useimmat lähtivät mukaan ala-asteikästä ja osa vielä myöhemmin. Seuratoimintaan lähteminen ei kuitenkaan tarkoittanut oman lajin automaattista löytymistä vaan seuroissa saatettiin urheilla useissakin eri lajeissa ennen suosikkilajin löytymistä. Monet kertoivat, että treenien jälkeen he jäivät harjoittelemaan oma-toimisesti ja useat, varsinkin maaseudulla kasvaneet, myös kertoivat, että he pyöräilivät, hiihtivät tai juoksivat harjoituspaikoille.

Vanhemmat kannustivat liikkumaan oma-aloitteisesti, ja jos jossain lajissa halusi päästä mukaan seuratoimintaan, sitä yleensä tuettiin. Useat urheilijat kertoivat, että vanhemmat kokivat liikunnan ja urheilun hyviksi, taloudellisten ja ajallisten panostusten arvoisiksi harrastuksiksi. Vanhemmat saattoivat myös asettaa urheiluharrastukselle joitakin ehtoja: koulu tuli hoitaa vähintään tyydyttävästi ja monet kertoivat, että läksyjen piti olla tehtynä ennen harjoitukseen lähtemistä. Useimmiten motivaatiota ja halua urheilemiseen riitti omasta takaa, mutta jotkut haastatellut kertoivat, että joskus kun treeni-intoa ei olisi välttämättä riittänyt, vanhemmat saattoivat hieman ”potkia takamukselle”. Tästä vanhempia myös kiiteltiin, sillä lopulta

harjoituksiin meno koettiin aina palkitsevaksi ja toisaalta vanhempien asettamat pienet vaatimukset opettivat myös kurinalaisuuteen. Varsinaista painostusta vanhempien taholta vain hyvin harva kertoi kokeneensa.

Myöskään lajivalinnan suhteen vanhemmat eivät yleensä painostaneet. Monet kyllä kertoivat päätyneensä uusien harrastusten ja urheilulajien pariin juuri vanhempiensa vieminä, mutta jatkaneensa niitä omista haluistaan. Usein vanhemmat jättäytyivät eräänlaisiksi aktiivisiksi sivustakatsojiksi tukemalla yleistä liikunnallisuutta, mutta yrittämättä vaikuttaa sen sisältöön. Vanhemmat eivät myöskään ladanneet liikoja odotuksia urheilussa huipulle kehittymisen suhteen, vaan yleisempää oli pikemminkin muistuttaa elämän realiteeteista: urheilu-ura on vaativa tie, jolla elannon saaminen ei ole helppoa (ks. myös rahoitusta käsittelevä luku).

Lähestulkoon kaikilla haastatelluilla oli siis liikunnallisesti monipuolinen ja aktiivinen lapsuus. Erilaisten lajien parissa motoriset, fyysiset ja tekniset taidot kehittyivät monipuolisesti. Tästä on ollut hyötyä paitsi itse urheilusuorituksessa, myös loukkaantumisten välttämässä. Heillä, jotka olivat löytäneet oman lajinsa varsin myöhään, aiemman nuoruuden monipuolisuus auttoi omaksumaan uuden lajin nopeasti ja myös kehittymään siinä huipulle. Ennen kaikkea vapaus liikkua ja valita näkyi siinä, että urheilusta oli helpompi nauttia (ks. myös Lehmuskallio 2007). Useat urheilijat totesivatkin, että jos he olisivat jo nuorena kokeneet painostusta tai menestyspaineita, tai toisaalta jos urheilu olisi ollut liian vakavaa liian aikaisin, he eivät luultavasti olisi siinä missä nyt ovat (vrt. lopettaneita käsittelevä luku).

Tärkeät ihmiset lapsuudessa ja nuoruudessa

Urheilijanalun vanhempien roolia olen jo käsitellyt, mutta tiivistän sen tässä vielä kerran. Vanhemmat, tai joissain tapauksissa vain toinen heistä, olivat lähes poikkeuksetta tärkein lapsuuden liikuntaa ja urheilua tukeva tekijä. Joidenkin panos oli aktiivisempi: he veivät lapsensa uusien lajien pariin ja kannustivat liikkumaan. Toiset vanhemmat olivat passiivisempia: jos lapsi itse halusi aloittaa urheilemisen, he tukivat sitä. Kaikkia voisi kuitenkin luonnehtia ”salliviksi ja kannustaviksi”. He mahdollistivat harrastukset tarjoamalla tarvittavat resurssit ja tukivat henkisesti. (Ks. myös Aapola & Ketokivi 2005.)

Sisarusten rooli vaihtelee, riippuen luonnollisesti jo siitä, onko

urheilijalla sisaruksia lainkaan. Haastatteluaineistossamme silmiinpistäväntä oli isosisarusten merkitys. Nimenomaan liikunnallisesti aktiiviset, hieman vanhemmat tai samanikäiset sisarukset olivat monille toimineet liikunta-harrastuksen herättäjänä ja motivoijana. Aineiston 65:stä urheilijasta 43:lla on isosisarus, ja heistä 32:lla isosisaruksen rooli urheiluharrastuksessa oli merkittävä (todettakoon, että myös viiden lopettaneen urheilijan urheiluharrastuksessa isosisaruksella oli merkitystä). Kaksosisarus oli viidellä haastateltavalla, ja näistä neljällä urheilun kannalta merkittävässä roolissa. Pienemmillä sisaruksilla oli merkitystä kahdeksan haastateltavan urheiluharrastukselle.

Urheiluharrastusten aloittamisessa lapsuuden kavereilla on usein jopa suurempi merkitys kuin vanhemmilla tai sisaruksilla. Useat haastatellut mainitsivat, että aloittivat urheilemisen ”kavereiden perässä”, esimerkiksi luokkatovereiden innoittamana (vrt. Huhta tässä teoksessa: taustoiltaan monikulttuurisilla perheenjäsenet olivat kavereita merkittävämpiä urheilun aloittamisen kannalta). Tyypillisesti urheilun ja muun elämän kaverisuhteet olivat selvästi päällekkäisiä: samoja kavereita nähtiin koulussa, vapaa-ajalla ja harjoituksissa.

Vanhempien, sisarusten ja kaverien lisäksi muilla lapsuus- ja nuoruusvuosien ihmisillä ei keskimäärin ollut niin tärkeää roolia. Toki poikkeuksiakin on: joillekin esimerkiksi liikunnanopettaja toimi kipinä lajiin aloitukselle tai junnuvalmentaja auttoi omien kykyjen löytämisessä. Muutamat mainitsivat perheen ulkopuolisia sukulaisia tai perhetuttuja, jotka olivat tukeneet tai sponsoroineet urheiluharrastusta ratkaisevissa vaiheissa. Nämä ovat kuitenkin yksittäistapauksia, joihin en tässä yhteydessä pysty tarkemmin pureutumaan. (Ks. myös Aarresola & Konttinen 2012a & b.)

Lahjakkuus ja urheiluun asennoituminen

Urheilijat puhuivat paljon enemmän kovasta harjoittelusta, määrätietoisuudesta, korkeasta motivaatiosta ja valmiudesta uhrauksiin kuin fyysisestä lahjakkuudesta. Lahjakkuus tuntuu jäävän jollain tapaa mysteeriksi. On selvää, että hyvät geenit auttavat urheilussa ja tietynlaiset perintötekijät ovat toisia hyödyllisempiä tietynlaisissa lajeissa (mm. Fox ym. 1996; Davids & Baker 2007). Tuskin on liioiteltua esimerkiksi todeta, että pitkät pärjäävät lyhyitä paremmin lentopallossa ja koripallossa, ja heistä

kevytrakenteisemmat todennäköisemmin ensin mainitussa.

Urheilijat itse toki tiedostavat perittyjen ominaisuuksien merkityksen, ja useat kyllä esimerkiksi mainitsivat, että heidän ruumiinrakenteensa sopii heidän omaan lajiinsa. Tämä ei silti vielä riitä, sillä niin sopisi varmasti monen sellaisenkin, joka ei ole ikinä tosissaan urheillut. Jotkut urheilijat kertoivat myös, että heillä on ”nopeita soluja”, ”hyvä koordinaatiokyky” tai ”lihakset tarttuvat helposti”. Kuitenkin fyysinen lahjakkuus jää usein eräänlaisen sivuhuomion tasolle. Vaikuttaa siltä, että hyvät fyysiset ominaisuudet otetaan eräänlaisena perimän suomana lahjana, joka ei kuitenkaan yksin takaa mitään. Siksi korostetaan muita urheilijuutta edesauttavia tekijöitä.

Hyviä perintötekijöitä selvästi useammin haastatellut painottivat lapsuuden ja nuoruuden runsaan ja monipuolisen liikunnan merkitystä hyvän fysiikan kehittymiselle. Yleinen aktiivisuus kehittää urheilijalta vaadittavia ominaisuuksia, mutta myös ikään kuin kasvattaa sisälle urheilemiseen. Siten keho on valmiimpi tulevalle, kovemman ja vakavamman urheilun harjoittamiselle. (Ks. myös Ericsson 1996.)

Suurin osa haastatelluista kertoi, että suurin piirtein teini-ikäisen puolivälin paikkeilla harjoittelu muuttui tavoitteellisemmaksi. Huomionarvoista kuitenkin on, että lähes poikkeuksetta kovenevan harjoittelun edellytykseksi katsottiin siitä nauttiminen. Jotkut myös korostivat, että urheilun kurinalaisuus sopii omalle luonteelle: sen tarjoama rytmi ja säännöllisyys itsessään tekevät elämästä mielekkäämpää, ja siten siitä saattoi olla hyötyä myös nuoruuden ristiaallokoissa.

Nuoruudessa elämään ilmestyy paljon uusia näköaloja ja vaihtoehtoja (ks. myös Salasuo & Hoikkala tässä teoksessa; Itkonen 1996; Heinilä 2000; Zacheus 2010) eikä tavoitteelliseen harjoitteluun panostaminen ole itsestäänselvyys. Tämän edellytyksenä haastatellut nostivat esille useita tärkeitä henkisiä ominaisuuksia. Näitä ovat muun muassa päättäväisyys (tai jopa itsepäisyys), peräänantamattomuus, kurinalaisuus, tavoitteellisuus, paineensietokyky ja voittamisen halu. Nämä ominaisuudet ja luonteenpiirteet yhdessä mahdollistavat tilanteen, jossa urheiluun suhtaudutaan ensisijaisena ja jossa lahjakkuus siten voi realisoitua työn teon kautta. Tämä havainnollistuu hyvin myös lopettaneiden urheilijoiden haastattelujen kautta: jos tarvittavaa motivaatiota kovaan työntekoon ei ole, annetaan kilpakumppaneille juuri sen verran etumatkaa, että huipulle pääseminen ja siellä pysyminen ei ole mahdollista (ks. tarkemmin lopettaneita käsittelevä luku).

Uraa ohjaavat sattumat ja käännekohdat

Edellä kuvatusta voisi päätellä, että ikään kuin tiettyjen tähtien ollessa oikeassa asennossa, eli lahjakkuuden, oikean lajin löytymisen ja sopivan luonteenlaadun yhdistyessä, urheilu-ura on kuin vääjäämätöntä kutsumuksen toteuttamista. Matkalle kohti huippua osuu kuitenkin myös monia sattumia. Ne muuttavat uran suuntaa ja sisältöä, mahdollistavat tiettyjä asioita ja samalla tekevät toisia asioita mahdottomiksi. Silloinkin, kun urheilijan ura vaikuttaa lineaariselta ja johdonmukaiselta etenemiseltä kohti tiettyä pistettä (näin voi olla ainakin verrattaessa urheilijoita taiteilijoihin, ks. huipputaiteilijoita käsittelevä artikkelini tässä teoksessa), usein juuri sopivat sattumukset tuovat tarvittavan lisän, jotta urheilusta muodostuu huippu-ura.

Haastatteluissa esiin noussut tyypillinen tärkeä sattumus oli osuminen hyvään harjoitteluporukkaan (esimerkiksi lahjakas ikäluokka) ja/tai hyvän valmentajan alaisuuteen, eli hieman kliseisestikin oleminen oikeaan aikaan oikeassa paikassa. Joillekin tutkittaville tärkeä sattumus oli urheilu-uran varrelle osunut ”mentori”, jonka henkilökohtainen ohjaus, kannustus tai panostus auttoi eteenpäin.

Useille aineiston urheilijoille oman lajin löytäminen tapahtui sattumaksi katsottavan käänteen kautta ja vieläpä varsin myöhäisessä vaiheessa. Sattumat ohjasivat juuri sen lajin pariin, johon ominaisuudet kaikkein parhaiten soveltuivat ja/tai josta nautti eniten ja johon siksi pystyi riittävästi myös panostamaan (ks. myös lajin löytämistä käsittelevä luku).

Joillekin haastatetuille henkilökohtaiset ja urheilulliset kriisit osoittautuivat merkittäviksi sattumuksiksi. Yhtäältä siviilielämän kriisit olivat auttaneet urheilussa vaadittavien henkisten ominaisuuksien vahvistumisessa ja toisaalta ne auttoivat ymmärtämään, mihin todella haluaa panostaa. Monilla haastatelluilla taas urheilulliset kriisit ohjasivat uraa ja niiden kautta löytyi oma tapa urheilla ja harjoitella. Toki voi käydä myös niin, että henkilökohtaiset tai urheilulliset kielteiset sattumat lopettavat uran kokonaan. Tämä selviää lopettaneita käsittelevässä luvussa (ks. myös huipputaiteilijoita käsittelevä artikkelini tässä teoksessa: taiteilijat ovat urheilijoita paremmin turvassa kielteisiltä sattumuksilta).

Usein urheilu-uran kannalta tärkein käännekohta ei kuitenkaan tule ulkopuolelta vaan se tapahtuu urheilijan pään sisällä. Haastatelluista 48 muisti uraltaan hetken tai ajankohdan, jolloin he oivalsivat, että heillä

todella on mahdollisuudet päästä lajissaan huipulle. Tämä ajoittui monilla teini-ien jälkipuoliskolle ja kytkeytyi usein urheilulliseen menestykseen junioritason kilpailuissa. Tämä ”urheilullinen ahaa-elämys” on siinä määrin merkittävä teema, että palaamme siihen varmasti myös jatkotutkimuksessa.

Tiivistäen voidaan todeta, että huipulle päätyvälle urheilijalle sattumukset antavat suuntaa, mutta aivan kuten fyysinen lahjakkuus tai kova harjoittelu, ne eivät yksin vielä mahdollista mitään. Kaikkia edellä mainittuja tarvitaan: urheilijan fysiikka kehittyy perinnöllisten ominaisuuksien varaan monipuolisen liikunnan kautta, ja samalla urheilijan mentaliteetti kehittyy urheilullisen toiminnan parissa. Kun vielä sopivat sattumukset ohjaavat tiellä, seuloutuu huipulle harvalukuinen ja varsin erityislaatuinen, haastavalle reitille lähtenyt joukko.

Huippuus

Kuten edellä on huomattu, urheilusta ja liikkumisesta nauttiminen on tärkeä tekijä lapsuudessa ja nuoruudessa. Se vaikuttaa vahvasti myös lajivalintaan. Urheilun tarjoaman ilon ja nautinnon säilyminen on tärkeää myös siirryttäessä nuorten sarjoista aikuisten sarjoihin ja toiminnan muuttuessa ammattimaisemmaksi ja haastavammaksi. Motivaation kumpuaminen ilosta ja nautinnosta auttaa myös nuoruusialle tyypillisistä kriiseistä selviämisessä.

Käytännöllisesti katsoen kaikki haastatellut mainitsivat urheilusta nauttimisen tärkeäksi motivaatiotekijäksi myös huippu-uran aikana. Urheilusta nauttiminen jakautuu muutamiiin osatekijöihin, jotka toistuvat erilaisilla painotuksilla eri urheilijoilla. Monille ”päivittäinen tekeminen”, eli harjoittelu ja sitä kautta kehittyminen ovat tärkein nautinnon lähde. Toiset korostavat kilpailusta ja voittamisesta nauttimista sekä urheilun antamia hurmoksellisia kokemuksia. Useille itse urheilusuoritus tuottaa eräänlaisen flow-tilan (Jackson & Csikszentmihalyi 1999), jossa hyvä suoritus yhdistyy parhaimmillaan menestykseen kilpailussa. Samoin määrätietoisen uurastamisen tuottama menestys koetaan palkitsevaksi ja siitä saadaan nautintoa, usein raskaidenkin vaiheiden ja ”hien ja kyynelien” kautta. Lopulta myös uran jatkuminen riippuu siitä, nauttiiko yhä kilpailemisesta ja päivittäisestä tekemisestä. Jos vastaus on kielteinen, lopettaminen tulee ajankohtaiseksi.

Suurin osa haastatelluista korosti kilpailuviettä ja voitontahtoa merkittävänä motivaation lähteinä. Osalla ne nousevat kaikista merkittävimmiksi,

jopa siinä määrin että nautinto jää kauas taka-alalle ja siten että kilpailullisuus heijastuu myös muuhun elämään. Monet kertoivat olleensa kilpailullisia pienestä pitäen: kaikissa peleissä ja leikeissä piti voittaa ja jotkut halusivat olla myös koulumenestyksessä parhaita. Kilpailuhenkisyys on jatkunut läpi urheilu-uran, ja useat totesivatkin, että jos ei halua voittaa, on väärällä alalla.

Kolmas haastatteluissa esiin noussut motivaatiotekijä on itsensä kehittäminen. Urheilemisen perimmäinen tähtäin on siten intensiivisen harjoittelun kautta tapahtuvassa kehittämisessä ja suoritustason nostamisessa. Kilpailuissa menestyminen on ikään kuin optimisuorituksen sivutuote, eikä voittamisen tarve saa viedä keskittymistä pois omasta suorituksesta. Jopa hieman pahamaineinenkin tokaisu ”parhaani teen ja katsotaan, mihin se riittää”, asettuu siten positiivisempaan valoon.

Tässä on kuitenkin selviä eroja yksilö- ja joukkuelajien välillä. Yksilöurheilija ei oikeastaan voi vaatia itseltään omaa maksimisuoritustaan enempää, sillä parhaanakaan päivänä hän ei välttämättä voita. Sen sijaan joukkueurheilija saattaa olla voittavassa joukkueessa silloinkin, kun oma suoritus ei kulje, tai vastaavasti häviävässä joukkueessa vaikka pelaisi uransa parhaan ottelun. Siten oman suoritustason kehittäminen ja voitonnälkä sekä niiden suhde asettuvat hieman erilaisiin kehyksiin.

Kaiken kaikkiaan itsensä kehittäminen ja kilpailullisuus muodostavat huippu-urheilijan elämään mielenkiintoisen vastavuoroisuuden ja jännitteen. Joissain haastatteluissa urheilijat muun muassa pohtivat, kumman valitsisivat, voiton huonolla suorituksella vai tappion hyvällä suorituksella. Tämä ja muut vastaavat dikotomiat muodostavat erittäin mielenkiintoisen kentän myös aineiston tarkemmalle tutkimukselle.

Suhteessa kilpailemiseen elämäntapaurheilijat poikkeavat muista urheilijoista. Kuten jo aiemmin totesin, elämäntapalajeissa muun muassa sosiaalisuus, nautinto, estetiikka ja lajikulttuuri ovat tärkeitä arvoja, useille myös voittamista tärkeämpiä. Näitä arvoja vaalitaan kilpailutilanteissakin.

Huippu-urheilijoilla nautinto, itsensä kehittäminen ja kilpailullisuus olivat useimmin haastatteluissa mainitut ja tärkeimmät motivaatiotekijät. Ne esiintyvät erilaisin painotuksin, mutta yhdessä ne muodostavat huippu-urheilijuuden henkisen ytimen. Muut motivaatiotekijät (kuten yleisö, raha ja näyttämisen halu) kulkevat rinnalla, mutta eivät ole yhtä olennaisia. Näihin pureudumme eritellymmin ja tarkemmin vasta jatkotutkimuksessa.

Tärkeät ihmiset huippu-uran aikana

Viime aikoina huippu-urheilijoita koskevassa keskustelussa on pohdittu paljon huippu-urheilijan tukiverkoston ja lähipiirin kehittämistä. Tämän merkitystä on korostettu muun muassa lahjakkuuksien tunnistamisessa ja jalostamisessa, huippu-uran tukemisessa ja sieltä vetäytymisessä (mm. Mäkinen 2010; Kärmeniemi ym. 2012). Kävin aiemmin läpi lapsuuden ja nuoruuden tukiverkostojen ja tärkeiden ihmisten merkitystä, ja seuraavassa luon katsauksen tähän teemaan varsinaisen huippu-uran ja aikuisuuden aikana.

Huippu-uran aikana, urheilijan siirryttyä junioritasolta aikuisten kilpasarjoihin, perheenjäsenten merkitys pienenee. He jäävät usein taka-alalle ja passiivisempaan rooliin. Heidän tukensa muuttuu enemmän henkiseksi ja vähemmän materiaaliseksi, heistä tulee enemmän faneja ja vähemmän huoltojoukkoja. Myös ”siviilielämän” kavereiden merkitys muuttuu: he ovat usein urheilun ulkopuolelta, ja heidänkin tukensa on enemmän henkinen, urheilijan roolia tasapainottava. Urheilu-uran aikana tärkeimmät itse urheilijuutta tukevat ihmiset ovatkin suoraan oman lajin parista.

Urheilukavereiden merkitys vaihtelee suuresti. Ilmiselvin ero on joukkue- ja yksilölajien välillä. Joukkuelajeissa pelikaverit ovat itsestään selvä osa lajia, ja joukkueurheilijoiden haastatteluissa toistuin näkemys, että osasta heistä tulee kavereita ja kaikista ei, mutta ainakin kaikkien kanssa olisi syytä tulla toimeen. Useille sosiaalisuus on kuitenkin vielä enemmän: yhdessä kilpaileminen ja ”pukukoppielämä” muodostavat urheilijan arjen ytimen.

Yksilölajeissa urheilukavereiden merkitys vaihtelee. Jotkut haastatellut kertoivat treenaavansa enimmäkseen yksin ja näkevänsä kilpakumppaneita lähinnä lähtöviivalla. Useimmat kuitenkin korostivat kaverisuhteiden merkitystä harjoittelussa, esimerkiksi ulkomaanleireillä. Urheilijan elämä on siinä määrin vaativaa, että ”ei sitä ihan yksin jaks”. Erityisen suuri merkitys kaverisuhteilla ja sosiaalisuudella vaikuttaisi olevan elämäntapalajeissa.

Joukkue- ja yksilölajien välillä on suuri ero myös valmentajan merkityksen suhteen. Joukkuelajien urheilijat kertoivat, kuinka joiltain valmentajilta todella on oppinut jotain, kun taas toiset valmentajat tulevat lähinnä valvomaan treenejä tai heidän kanssaan ei tulla toimeen lainkaan. Huipputasolla valmentajan vastuulla onkin ensisijaisesti joukkueen menestyminen, ei yksittäisten urheilijoiden kehittäminen.

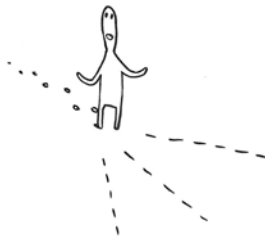
Yksilölajeissa tilanne on toinen. Valmentaja on useille yksilöurheilijoille ainoa henkilö, joka urheilijan itsensä lisäksi vaikuttaa harjoittelun sisältöön ja lajisuoritukseen. Hänen merkityksensä korostuu hyvässä ja huonossa. Useat yksilöurheilijat korostivatkin, että urheilija-apurahojen lisäksi olisi tarvetta myös valmentaja-apurahoille.

Valmentaja ei kuitenkaan ole ainoa osa yksilöurheilijan päivittäistä tukijoukkoa. Lajista riippumatta urheilija tarvitsee lihahuoltoja, silloin tällöin myös lääkäriä ja usein myös toista tai jopa kolmatta valmentajaa (esimerkiksi lajivalmentajan lisäksi fysiikka- ja henkistä valmentajaa). Tukijoukkoihin saattaa kuulua myös henkilökohtaisia sponsoreita, välinevastaavia tai urheilijan käydessä palkkatöissä myös salliva työnantaja. Tukijoukot muodostuvatkin jokaisen urheilijan henkilökohtaisten tarpeiden pohjalta, eikä niitä kirjavuutensa vuoksi ole tässä mahdollista enempää käsitellä vaan se jätetään jatkotutkimuksen tehtäväksi. (Ks. myös Kärmenniemi ym. 2012.)

Elämäntapaurheilijat muodostavat jälleen poikkeuksen. Usein heillä ei ole valmentajaa lainkaan. Eräänlaisina valmentajina toimivat muut urheilijat, joiden kanssa lajia harjoitetaan ja joilta saatetaan saada vinkkejä. Huoltojoukkojen virkaa saattaa toimittaa esimerkiksi veli, jonka kanssa käydään säännöllisesti punttisalilla.

Huippu-urheilijan uraan ja arkeen vaikuttavat tietysti myös urheilun ulkopuoliset ihmissuhteet. Tärkeimpiä ovat mahdollinen oma puoliso ja lapset. Haastatellut korostivat sekä uhrauksia, joita puoliso tai seurustelukumppani joutuu urheilu-uran vuoksi tekemään, että heiltä saatavaa ymmärrystä ja tukea. Epäsäännöllisen uran vuoksi lasten saaminen voi viivästyä, tai jos lapsia uran aikana tulee, urheilu-ura saattaa viedä heille omistettavaa aikaa ja päinvastoin.

Kaverisuhteisiin urheilu-uralla on kaksisuuntainen vaikutus. Yhtäältä monet urheilun ulkopuoliset kaverit jäävät vähemmälle huomiolle, mitä haastatellut usein valittelivat. Toisaalta urheilun parista saa uusia kavereita.

Yksilöurheilija joutuu usein tinkimään sosiaalisesta elämästä, kun taas joukkueurheilijalla se muotoutuu varsin erityiseksi. Urheilijat itse tiedostavat tämän – sosiaalinen elämä ei ole ”tavallista”, mutta eipä ole toisaalta myöskään uravalinta.

Urheilu epävarmana unelma-ammattina

Huippu-urheilu on siis erityislaatuinen ja haastava ura, jolle vain harvat kykenevät yltämään. Haastateltujen urheilulle antamat merkitykset ovatkin poikkeuksetta vahvoja. Urheilu koetaan merkittäväksi ja itsestään selväksi elämänsisällöksi ja urheilu vahvaksi identiteetin määrittäjäksi.

Kuten tähän mennessä on huomattu, tietynlaiset taustat mahdollistavat urheilu-uran paremmin kuin toiset, ja tietyt käänneet elämässä antavat sille suuntaa tai pitävät sen elossa. Huippu-urheilu onkin eräänlainen lahjakkuuden materialisointi, ura jolle urheilija on antanut kaikkensa ja jolle hänen on vaikea edes kuvitella vaihtoehtoja. Haastateltujen vastauksista kävikin usein ilmi, kuinka vahvasti urheilu on koukuttanut. Siten urheilijan elämä on tietyllä tapaa jopa maanista. Urheilu on onnekas mahdollisuus, johon suhtaudutaan intohimolla.

Huippu-urheilu on myös äärimmäisen vaativa urapolku. Se vaatii lahjakkuutta, kovaa työntekoa ja uhrauksia, eikä päivittäinen rääkki välttämättä näyttäyty ulospäin kovinkaan rationaalisena ratkaisuna. Useat haastatellut kuitenkin korostivat ”elävänsä unelmaansa”. He tiedostavat tekemänsä valinnat ja katsovat, että ovat urheilun parissa saaneet niin erityisiä ja hienoja kokemuksia, että kaikki uhraukset ovat olleet sen arvoisia. Tyypillisesti urheilijat totesivat, että vaikka esimerkiksi vakaa elanto, perheen perustaminen ja ylipäätään turvattu arki vaarantuvat tai vähintäänkin lykkääntyvät, huippu-urheilijan ura on etuoikeus ja siihen on tartuttava kun on mahdollisuus. Useimpien ”normaalien” asioiden pariin ehtii vielä urheilu-uran päätyttyäkin.

Toisin kuin esimerkiksi taiteilijoilla, tutkijoilla tai virkamiehillä, urheilijoilla ura ei voi jatkua tiettyä ikää pidemmälle. Siitä pitävät huolen kehon vanheneminen ja urheilun fyysiset rasitteet. Vaikka kaikki urheilijat eivät esimerkiksi kouluttautumalla valmistaudu urheilu-uran jälkeiseen elämään, he ymmärtävät selkeästi, että ura ei jatku loputtomiin (käytännössä se saattaa loppua vaikka seuraavana päivänä), ja pystyvät siten asennoitumaan siihen henkisesti.

”Kyllä mä sit oon kuitenkin aina päättänyt jatkaa”

Huippu-urheilijat kohtaavat uransa aikana eriasteisia kriisejä, joiden aikana jopa uran jatkamisen mielekkyys saattaa kyseenalaistua. Huipputasolla jatkamista pohditaan muun muassa edellisessä luvussa käsiteltyjen uran vaatimien uhrausten vuoksi. Näiden pohdintojen vakavuusasteessa on huomattavia vaihteluja: tyypillisimmin haastatellut kertoivat, että ”onhan se joskus käynyt mielessä huonojen treenien jälkeen, mutta ei silleen tosissaan kuitenkaan”, kun taas toiset ovat joutuneet ”miettimään sitä jatkuvasti, että onko tässä mitään järkeä”. Aineistomme perusteella lähes kaikki menestyneimmätkin urheilijat empivät jossain vaiheessa huippu-urheilijuuden mielekkyyttä, mutta useimmat kuitenkin haluavat jatkaa aina urheilijan ”luonnolliseen eläkeikään” asti.

Lapsuuden ja nuoruuden urheiluharrastuksille tyypillistä on hauskuus, nautinto, vapaaehtoisuus ja liikunnan muodostuminen itsestään selväksi osaksi touhukasta elämää. Osa haastatelluista kertoi, että urheilu ja sen edellyttämät uhraukset kyseenalaistuivat ensimmäistä kertaa noin 12-15-vuotiaana. Tämä onkin tyypillisesti ikävaihe, jolloin urheilu ja liikunta vähenevät tai jäävät kokonaan (ks. esim. Lämsä & Mäenpää 2002; Siivonen 2011; Myllyniemi 2012). Haastattelemllemme huippu-urheilijoille teini-iän kriisit olivat kuitenkin toimineet tärkeinä reflektoinnin hetkinä. Ne auttoivat hahmottamaan urheiluun ja elämään kohdistuvia toiveita, tavoitteita ja mahdollisuuksia. Olennaista oli varmuus omasta halusta jatkaa, sillä vain todella motivoituneena huipulle pääseminen on ylipäätään mahdollista.

Useat haastatellut ovat myöhemmällä urallaan kohdanneet uusia kriisejä ja uusia reflektoinnin paikkoja. Tyypillisiä tilanteita ovat olleet loukkaantumiset ja urheilullisista pettymyksistä selviytyminen. Loukkaantumiset saattavat pahimmillaan päättää uran kertaheitolla, mutta myös loukkaantumiset ja sairaudet, jotka ”vain” vaikeuttavat huipulle paluuta, usein asettavat uran mielekkyyden pohdintaan. Sama pätee urheilullisiin pettymyksiin. Erityisen havainnollista ja raadollista tämä on yksilölajien olympiaurheilijoiden kohdalla. Rannalle jääminen uran tärkeimmästä kilpailusta tai siellä epäonnistuminen asettaa herkästi kyseenalaiseksi koko uran jatkamisen. Urheilija joutuu miettimään, onko hänestä enää panostamaan huippu-urheiluun sen vaatimalla tavalla seuraavat neljä vuotta.

Urheilijan elämän taloudelliset haasteet ovat myös mahdollinen

lopettamispohdinnan paikka. Tällaisista pohdinnoista kertoivat varsinkin omarahoitteisesti urheilevat, mutta myös osa apurahoilla toimivista urheilijoista, sillä apurahakauden katketessa urheilija saattaa joutua tyhjän päälle (ks. tarkemmin rahoitusta käsittelevä luku). He jotka päättävät jatkaa taloudellisista vaikeuksista huolimatta, joutuvat tekemään uhrauksia. Voidaan jopa katsoa, että huipulle tähtäävä urheilija noudattaa normaalista poikkeavaa rationaliteettia. Tämä on hyvä muistutus myös urheilijoita arvosteleville tahoille: urheilijan elämä edellyttää uhrauksia ja kompromisseja, joihin useimmat tuskin olisivat valmiita.

Suurin osa haastattelemistamme huippu-urheilijoista kuitenkin vastasi, etteivät he ole koskaan vakavissaan harkinneet uran lopettamista. Pikemminkin se on jotain, joka käy mielessä, kun ”marraskuisena iltana tulee myöhään treeneistä kotiin”, mutta joka sitten ”unohtuu illallista syödessä”. Jossain etäällä horisontissa hämöttävä uran väistämätön loppuminen tiedostetaan, mutta sitä ei aktiivisesti mietitä ennen kuin sen aika tulee. Tyypillisesti haastateltavat kertoivat, että ”kyllä sen sitten tietää”, kun riittävää motivaatiota ei enää ole tai kun fysiikka ei enää kestä. ”Niin kauan kuin lajista nauttii ja kroppa kestä”, on kliseinen, mutta luonteva ja järkeenkäypä vastaus kysyttäessä sitä, kuinka kauan urheilu-uraa aikoo jatkaa.

Joillakin iäkkäämmillä haastatelluilla lopettamisajankohta on edellä mainituista syistä johtuen jo selvästi lähempänä. Heidän haastatteluistaan kuitenkin huomaa selkeästi, että lopettaminen ei ole niin yksinkertaista kuin ”nautinnon ja kropan logiikka” antaa ymmärtää. Huippuputason urheilun oltua vuosikausia, jopa vuosikymmeniä, elämän keskipiste, siitä on vaikea päästää irti. Kehoa venytetään, motivaatiota kaivetaan mielen syvyyksistä, tasoa hieman lasketaan, mutta pysytään silti ammattilaisena – keinoja on monia. (Ks. myös Lally 2007; Sinden 2012.)

Uransa iltapuolella haastatellut olivat jo miettineet, mitä tehdä urheilu-uran jälkeen. Monilla suunnitelmissa oli tavalla tai toisella pysyä oman lajin tai ainakin urheilun parissa, esimerkiksi valmennuksessa, lajiliittotoiminnassa tai urheiluvälineiden parissa. Tämä parantaa myös mahdollisuuksia urheilun ja liikunnan jatkamiseen harrastusmielessä, vaikka suoritus-tasoa putoaakin. Useat olivat pohtineet myös erilaisia yrittäjyyden vaihtoehtoja, sillä ”eräänlaista yksityisyrittämistä se urheilukin on”. Huomattava osa haastattelemistamme urheilijoista opiskeli, oli opiskellut tai suunnitteli opiskelevansa kaupallista alaa. Pohtia sopii, voisiko sponsoreilla olla mahdol-

lisuutta hyödyntää tätä kytköstä nykyistä paremmin, mutta paneudumme teemaan tarkemmin vasta jatkotutkimuksessa. (Ks. myös Pekkala 2011.)

Myös varsin monet varhaisemmassa vaiheessa uraansa olevat olivat miettineet uransa jälkeistä aikaa. Useat puhuivat ”varoittavista esimerkeistä”, eli heistä, jotka huippu-uran lopetettuaan ovat ajautuneet vaikeuksiin. Siispä monet ovat pyrkineet kouluttautumaan jo urheilu-uransa aikana. Tämä koskee varsinkin sellaisia urheilijoita, jotka eivät lajissaan tienaa niin paljoa, että siitä riittäisi täysipäiväiseen urheilemiseen, saati säästöjä urheilu-uran jälkeiseen elämään.

Vaikuttaakin siltä, että nykypäivän urheilijat osaavat varautua huippu-uran jälkeiseen aikaan, ja luultavasti aiempaa paremmin. Tärkeintä on nauttia urheilusta silloin kun ura on parhaimmillaan, mutta pitää realiteetit samalla mielessä. Lopettaneiden urheilijoiden haastatteluaineiston kautta saadaan lisäsyvyyttä muun muassa siihen, millaisia ongelmia urheilijat kohtaavat, kun ura loppuu äkillisesti, ja millaisia parannuksia urheilijan asemaan niin taloudellisten kuin psyykkistenkin resurssien muodossa voisi tehdä.

LOPETTANEISTA URHEILJOISTA

Tässä luvussa käsittelen 12 lopettaneen urheilijan haastattelua. Heistä kolme on naisia, yhdeksän miehiä. Kahdeksan on jalkapalloilijoita, muut edustavat neljää eri lajia. Lopettaneiden painottaminen jalkapalloilijoihin oli tutkimusekonominen ratkaisu: yhden lajin lopettaneiden haastatteluilla saimme kompaktin ja helposti sisäiset vertailut mahdollistavan aineiston. Näin pystymme myös tekemään koherentimpia johtopäätöksiä, pitäen luonnollisesti mielessä aineistomme harkitun vinouman.

Tarkastelen sellaisia lopettaneita urheilijoita, joiden huippu-ura ei koskaan kunnolla käynnistynyt tai se selkeästi loppui ennen aikojaan, yllättäenkin. Toisin sanoen tässä luvussa en käsittele sellaisia aineistomme urheilijoita, jotka jo haastatteluhetkellä pitkän uran tehtyään olivat ”eläköityneet” tai jotka vasta haastatteluhetken jälkeen ovat ilmoittaneet lopettamisestaan.

Tutkimuskirjallisuudessa on puhuttu muun muassa *dropouteista* ja *dropeista* (ks. esim. Frazer-Thomas ym. 2008; Enoksen 2011). Suomeksi tämä kääntyisi muotoon *pudokkaat* (Salasuo 2011). Päätän kuitenkin hylätä

kyseisen termin, sillä se kohtelee urheilijaa liikaa olosuhteiden uhrina, jopa riittämättömänä, ikään kuin sellaisena, jonka rahkeet eivät kovasta yrityksestä ja halusta huolimatta kuitenkaan riittäneet. Katson, että on parempi kohdella urheilijaa päätöksiä tekevänä ja reflektioivana yksilönä.

Termin valinnassa on tärkeää jättää lopettamisen syy avoimeksi. Siten valitsen sanan *lopettanut*. Tämä jättää tilaa tapauksille, joilla yksinkertaisesti eväät eivät riittäneet huipulle (”pudokas”), mutta myös sille, että urheilija omasta valinnastaan lopettaa (”lopettaja”).

Kuten aktiiviurheilijoiden elämäntilaa käsittelevissä luvuissa huomattiin, huippu-urheilijan ura on useiden tekijöiden summa: ainakin lahjakkuutta, hyviä olosuhteita, harjoittelua, motivaatiota ja usein myös onnekkaita sattumia tarvitaan. Siten lopettamispäätöskin syntyy hienovaraisen yhtälön tuloksena. Esimerkiksi hetkellinenkin heikko motivaatio tai epäonninen sattuma voivat katkaista lupaavan uran, vaikka kaikki muu näyttäisi hyvältä.

Erittelen seuraavassa alaluvussa tärkeimpiä lopettamispäätökseen vaikuttaneita syitä (yksittäisillä urheilijoilla useampiakin voi esiintyä samanaikaisesti). Tarkastelen niitä elämäntilaa tekijöitä, joiden myötä huippu-ura on jäänyt kesken tai ei ole koskaan kunnolla käynnistynyt. On myös syytä huomauttaa, että suurelta osin lopettaneiden tarinat ovat samankaltaisia kuin huipulle asti päässeiden urheilijoiden. Lopettaneiden kohdalla onkin pitkälti kyse siitä, että kaikki on ensin näyttänyt hyvältä, mutta sitten jokin on mennyt toisin kuin oli suunniteltu.

Lukuisia syitä lopettamiselle

Lopettaneiden haastatteluissa tuli esille lukuisia erilaisia syitä lopettamiselle. Tyypillisesti useat erilaiset syyt vaikuttavat samanaikaisesti. Olen tyypitellyt ja koonnut lopettamiseen vaikuttaneita syitä taulukkoon 3.

Kaksi haastatelluista itse totesi, että heidän lopettamiseensa vaikutti jo junioritasolla saavutettu menestys. Myös muutamat muut olivat olleet jo

nuorten sarjoissa ”lapsitähtiä” tai ”superlupauksia”. Nuorena menestymisen vaikutukset olivat siten ainakin kahdenlaisia: ensinnäkin ”nälkä oli tyydytynyt”, eli kun menestystä saavuttaa esimerkiksi nuorten maajoukkueessa, menestyksenhalua ei riitä enää aikuisten sarjoissa vaadittavalla tavalla. Toisaalta kun urheilija menestyy jo nuorena, hän saattaa tuudittautua sellaiseen ajatukseen, että on jo riittävän hyvä. Tämä voi aiheuttaa illuusion siitä, että töitä ei enää tarvitse tehdä. Näin he, jotka vielä juniori-iässä olivat takamatkalla, saattavat aikuisten sarjoihin siirryttäessä tulla rinnalle ja ohi.

Kliseisen ”on aivan eri asia pärjätä junnusarjoissa kuin aikuisissa” -toteamuksen tueksi saadaan siis perusteita. Koko haastatteluaineistomme (huippu-urheilijat mukaan lukien) perusteella voidaankin arvioida, että tietynlaiset erityislahjakkuudet usein pärjäävät tai jopa dominoivat junioritaso- kilpailuissa, mutta myös heille harppaus aikuisten kilpailuihin vaatii kovaa työtä. Vaikuttaa ratkaisevalta kysymykseltä, löytyykö urheilijalta motivaatiota panostaa uraansa vielä siinä vaiheessa, kun pelkkä lahjakkuus ei enää riitä, ja kun vieläpä menestystä on kertynyt jo junioritasolla. Tässä kohtaa voidaan huomauttaa, että aineistomme perusteella jotkut urheilijoista vaikuttavat olevan niin kertakaikkisen lahjakkaita, että heidän ei varsinkaan junioritasolla, mutta joskus myös aikuisten sarjoissa, tarvitse tehdä menestymisen eteen yhtä paljon töitä kuin kilpatovereidensa. Tähän ei kuitenkaan tämän artikkelin puitteissa sen enempää paneuduta.

Taulukko 3. Lopettaneet urheilijat (A-L) ja lopettamiseen vaikuttaneet syyt.

	Menestys juniorina	Urheilun sisäiset peritymykset	Loppuun- palaminen	Loukkaan- tumiset	Vaikeudet elämässä	Muut polut	Raha
A		x					
B	x	x				x	
C				x	x		
D			x		x	x	
E				x		x	
F		x		x		x	
G						x	
H			x	x		x	x
I	x				x	x	x
J		x			x		
K						x	
L		x	x	x			
Yhteensä	2	5	3	5	4	8	2

Yksi haastateltu kertoi, että joutuminen ”väärän” valmentajan alaisuuteen teini-iän loppupuolella vaikutti ratkaisevasti lopettamispäätökseen. Käsitukset urheilemisesta menivät valmentajan kanssa ristiin, ja tähän yhdistyi oman ja valmentajan persoonien yhteensopimattomuus. Eräs yksilöurheilija puolestaan kertoi, että hän lopetti lajinsa ajaututtuaan näkemuseroihin harjoittelukavereidensa kanssa. Kaksi haastateltua taas kertoi pettyneensä siihen, kuinka heidän edustamansa seurajoukkueen johto hoiti asioita. Yhdellä haastatellulla merkittävä syy lopettamiselle oli se, että hänen edustamansa joukkue hajosi (hän on myös lopettaneista ainoa, joka ilmoitti haluavansa edelleen palata jatkamaan huippu-uraa). Nämä kaikki kuusi tapausta lasken taulukossa 3 urheilun sisäisiksi pettymyksiksi.

Kolme haastateltua koki palaneensa loppuun. Tämän aiheutti liika urheilu, sekä harjoittelu että kilpailu, joille he altistuivat ja alistuivat ulkopuolisten odotusten ja vaatimusten myötä. Loppuun palaminen näkyi fyysisenä ylläsituksena, kuten sairasteluna ja loukkaantumisina, sekä henkisenä kuormittumisena esimerkiksi liiallisista menestyspaineista johtuen.

Viisi lopettaneista oli kärsinyt loukkaantumisista, mutta kukaan ei nostanut pelkkiä loukkaantumisia lopettamisen kannalta ratkaisevaksi tekijäksi. Muutama kuitenkin katsoi, että kun motivaatio oli muutoinkin alhaalla, loukkaantuminen ja sen vaatima kuntoutus edesauttoivat lopettamispäätöksen syntymisessä.

Urheilun ulkopuolisessa elämässä tapahtuneet muutokset ja käänteet olivat neljälle lopettaneista ratkaiseva osa lopettamispäätöstä. Muutama heistä korosti, että ulkourheilulliset vaikeudet eivät olisi välttämättä yksin aiheuttaneet urheilun lopettamista, mutta kun ne osuivat samoihin aikoihin esimerkiksi urheilullisten pettymysten kanssa, oli aikaa ja energiaa vievän urheilemisen lopettaminen helpottava ratkaisu. Tällaisia ulkourheilullisia vastoinikäymisiä olivat vanhempien ero, toisen vanhemman kuolema ja oman parisuhteen päättyminen. Tähän joukkoon voidaan laskea myös erään lopettaneen kohdalle sattunut hoitovirhe, joka päätti urheilu-uran.

Kuten aktiiviurheilijoita käsitelleissä luvuissa tuli ilmi, urheilijan urapolku on vaativa. Se sulkee helposti lukuisia muita ovia ja vaatii uhrauksia ja kompromisseja. Monet normaaliin elämäntilanteeseen mielletävät asiat jäävät tekemättä tai lykkääntyvät myöhemmäksi. Suurella osalla lopettaneista ”muiden polkujen” etsiminen olikin osatekijä lopettamispäätöksessä. Kuudelle lopettaneelle tämä vaikutti olevan ensisijainen syy. He kertoivat päättäneensä panostaa huippu-urheilun sijaan esimerkiksi opiskeluun,

(paremmin palkattuun) työhön, matkusteluun ja perhe-elämään. Nämä halut ja siten lopettamispäätös olivat päässeet kypsymään rauhassa, joten lopettaminen ei tullut samalla tavoin yhtäkkisesti kuin esimerkiksi ulko-urheilullisten vastoinkäymisten aikaansaamina. Muiden polkujen kartoittaminen kytkeytyi myös junioritasolla saavutettuun menestykseen urheilussa: vaikka urheilun saralla potentiaalinen huippu saattoi jäädä saavuttamatta, paljon oli jo tehty, ja nyt oli aika tehdä jotain muuta. (Ks. myös Aapola & Ketokivi 2005.)

Vaihtoehtoisten elämänpolkujen kartoittaminen kytkeytyy myös siihen, että urheilu ei useinkaan ole taloudellisesti kannattavaa (ks. rahoitusta käsittelevä luku). Siten lopettamiseen vaikuttaa puhtaasti päämäärärationaalinen logiikka: on parempi panostaa tulevaisuuteen opiskelemalla tai jo nykyisyyteen palkkatöihin siirtymällä. Lopettaneista kaksi mainitsikin urheilun taloudellisen epävarmuuden lopettamisen osasyykksi. Aiemmin totesin, että huipulle tähtäävää urheilijaa johdattaa poikkeava rationaliteetti, joka kumpuaa esimerkiksi erityisen voimakkaasta kilpailuvietistä tai elämys-hakuisuudesta. Sen myötä urheilija on valmis riskeeraamaan sellaisiakin asioita kuin esimerkiksi taloudellisesti turvattu arki. Käänteisesti tämä havainnollistuu lopettaneiden kohdalla.

Yhteenvetoa lopettaneista ja katsaus jatkotutkimukseen

Lopettaneiden elämäntarinat olivat useilla varsin samankaltaisia, eivätkä vain keskenään vaan myös aktiivihuippuihin verrattaessa. Heidän tarinansa poikkeavatkin ennen kaikkea edellä eriteltyjen lopulliseen lopettamispäätökseen johtaneiden syiden osalta. On myös hyvä huomata, että usein näitä syitä esiintyi useampia yhdessä. Yksi tekijä ei vielä välttämättä riittänyt, mutta kun muutamakin vastoinkäyminen osui kohdalle samoihin aikoihin, se oli liikaa.

Vaikka ilmeiset lopettamissyöt vaihtelivat, yhdistää suurinta osaa lopettaneista yksi tekijä, joka tiivistyy fraasiin ”vaikka olisihan sitä voinut jatkaa, jos vaan motivaatiota olisi ollut tarpeeksi”. Toisin sanoen urheilullisista ja ulko-urheilullisista pettymyksistä olisi saattanut selvitä uuteen nousuun, mikäli tahtoa olisi ollut riittävästi. Sitä ei kuitenkaan syystä tai toisesta ollut. Monet lopettaneista totesivatkin aivan suoraan, että ”ehkä sitä voittamisen halua ei sittenkään ollut niin paljon kuin huipulla tarvitaan”, tai että suurin palo urheiluun oli sammunut sen oltua niin suuri

elämänsisältö niin monta vuotta, ja että nyt oli aika tehdä jotain muuta. (Ks. myös Lämsä & Mäenpää 2002; Malvela 2003.)

Edellä mainittuun liittyy myös eräänlainen kyllästyminen omaan lajiin ja kurinalaiseen urheilijanelämään. Vaikka lahjakkuutta olisi ollut, halua tehdä töitä ei. Muutamat haastatellut kytkivät tämän myös siihen, että he olivat viettäneet oman lajinsa parissa merkittävän osan lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Esimerkiksi muiden lajien tai kokonaan jonkin urheiluun liittymättömän harrastaminen olisi voinut tuoda tarvittavaa henkireikää ja hengähdystaukoa, jotta omaan lajiin olisi voinut ja jaksanut panostaa silloin kun se olisi ollut ratkaisevan tärkeää. Tämäkin puhuu aikaista erikoistumista vastaan (ks. myös Nipuli 2011).

Olen edellä luonut vasta pintapuolisen vilkaisun lopettaneiden elämäntulkuihin. Lopettaneiden haastattelut muodostavat erittäin mielenkiintoisen aineiston, eikä vähiten siksi, että lopettaneet olivat reflektoineet tarkoin uraansa sekä lopettamishetkellä että sen jälkeen. Elämän kannalta suuresta päätöksestä kerrottiin huolellisesti ja tarkoin, sekä myönteisiä että kielteisiä tuntemuksiaan eritellen.

Tarkempi analyysi jää kuitenkin tulevan ja kattavamman tutkimuksen tehtäväksi. Siinä pureudumme tarkemmin edellä käsiteltyihin lopettamiseen vaikuttaviin tekijöihin sekä nostamme esille uusia teemoja. Näitä ovat muun muassa lopettamisen katuminen, urheilun jälkeinen elämä ja se, mitä urheilijat kokevat saaneensa urheilu-uralta. Mielenkiintoista on myös tutkia, oliko urheilija harkinnut paluuta lopettamispäätöksen jälkeen, riippumatta siitä, olisiko paluu ollut ylipäätään enää mahdollista. Toisaalta käsittelemme myös niitä aineistomme huippu-urheilijoita, jotka jo haastatteluhetkellä pohtivat lopettamista ja/tai ovat sen sittemmin tehneet.

SUOMALAISEN HUIPPU-URHEILUN OLOSUHTEISTA

Haastatellut puhuivat usein paitsi omasta urastaan, myös laajemmin suomalaisen (huippu-)urheilun olosuhteista. Useat heistä esittivät näkemyksiään muun muassa siitä, miten urheilijan uraa tuetaan tai pitäisi tukea sen eri vaiheissa, aina lapsuudesta huipulle asti. Nämä koskivat esimerkiksi junioriurheilun rakenteita ja urheilun rahoitusta. Tässä luvussa teen joitakin nostoja tästä aiheesta.

Useat tärkeät teemat suomalaisen urheilun olosuhteista ovat luettavissa

myös edellisissä luvuissa käsiteltyjen huippu-urheilijoiden elämänkulkujen ja lopettaneiden kokemusten kautta. Tällaisia ovat muun muassa vapaan ja monipuolisen urheiluharrastuksen tärkeys lapsuudessa ja nuoruudessa, urheilun taloudelliset haasteet sekä huomio siitä, että korkeiden harrastusmaksujen vuoksi urheiluseurat eivät ole tasapuolisesti kaikkien perheiden mahdollisuuksien rajoissa. Muutamia muita teemoja on kuitenkin syytä nostaa vielä erikseen esille.

Ensimmäiseksi käsittelen itse huippu-urheilun rahoitusta. Sitä lähestyn jakamalla urheilijat heidän tulomuotonsa perusteella. Samalla analysoin tulomuotojen eroja ja niiden merkityksiä. Sen jälkeen käyn läpi kaksi toisistaan poikkeavaa urheilijatyyppeä, *onnellinen lahjakkuus* ja *raatava kilpailija*. Niiden kautta hahmottuu kaksi tapaa päästä huipulle ja pysyä siellä. Nämä tavat noudattavat kahta erilaista toimintalogiikkaa ja heijastuvat eri tavoin myös peilattaessa niitä suomalaisen urheilun olosuhteita vasten.

”Ei tällä rikastumaan pääse”

Huippu-urheilun rahoitus on yksi haastatteluaineistomme keskeisiä teemoja. Kuten tähän mennessä on jo huomattu, lapsuudessa ja nuoruudessa vanhempien taloudellinen panostus on lähes kaikilla urheilijanalulla ensisijainen ja välttämätön rahoituksen muoto. Lajin harrastamisen hinnasta riippuen urheiluun voi kytkeytyä jo suhteellisen varhain henkilökohtaisia sponsoreita tai tukijoita, mutta nämäkin ovat usein urheilijan vanhempien tuttavapiiristä.

Viimeistään 15 ikävuoden jälkeen, jolloin lajiharrastus useimmilla vakavoituu ja selkeä ykköslaji valikoituu, myös kustannukset usein kohoavat. Lajista riippuen tässä vaiheessa saatetaan edelleen tarvita vanhempien taloudellista tukea, mutta toisaalta esimerkiksi menestys juniorikilpailuissa voi jo tuottaa sponsoreita ja jopa pieniä palkintorahoja. Monissa lajeissa myös seurat alkavat tukea pitkälle päässeitä lupaavia junioreitaan muun muassa poistamalla näiltä lajimaksut tai tukemalla kilpailumatkoja. Kaikki tämä on tärkeää vaiheessa, jossa kulut nousevat, mutta rahoitus ja varsinkin elanto ovat edelleen epävarmoja. Mikäli lajin jatkaminen on liialti kiinni valmiudesta maksaa itse kustannukset, saattaa lupaavakin urheilu-ura vaihtua opintoihin ja/tai palkkatöihin ja sitä kautta varmempaan tulevaisuuteen.

Seuraavassa siirryn edellä kuvatun vaiheen yli ja käsittelen itse huippu-urheilu-uran aikaista rahoitusta ja tulonlähteitä, jotka lajista riippuen

vaihtelevat paljonkin. Tässä on hyvä huomata, että useimmiten urheilijoiden tulot eivät ole vain yhtä tulotyyppiä, vaan pikemminkin muodostuvat lukuisista lähteistä. Urheilijan koko tulorakenne voi koostua esimerkiksi apurahoista, sponsorituloista, kilpailupalkkioista ja opintotuesta. Kaikkien kohdalla on kuitenkin mahdollista paikantaa tärkein tulonlähde. Seuraavassa käsittelem näiden tulolähteiden yksityiskohtia ja ongelmia. Otan huomioon vain aineistomme huippu-urheilijat, en lopettaneita.

Apurahoilla toimivat yksilöurheilijat

Haastatelluista urheilijoista yhteensä 17:lle erilaiset apurahat olivat tärkein tulomuoto. Heistä 14 sai haastatteluhetkellä, toisin sanoen vuonna 2012, opetusministeriön urheilija-apurahaa (OKM 2012b) joko täysimääräisenä tai puolikkaana. Useat heistä olivat saaneet sitä jo pitempään, joskin katkoksiakin oli ollut huonojen vuosien myötä. Viisi haastateltua oli aiemmin saanut opetusministeriön urheilija-apurahaa, mutta ei enää haastatteluhetkellä. Heistä kahdella pääasiallinen tulonlähde vuonna 2012 oli jokin muu apuraha, kahdella urheilemisen tuottamat tulot ja yksi toimi omarahoitteisesti.

Urheilija-apurahaa nauttivat urheilijat mainitsivat sen hyvin tärkeäksi tulomuodoksi. Apuraha ei sinällään ole erityisen suuri, ”siitä ei jää yli”, mutta se kattaa kuitenkin elämiseen ja urheilemiseen kohdistuvat kulut, varsinkin jos sen lisäksi saa vielä hieman muita tuloja tai tukia. Urheilija-apuraha on siis tärkein yksittäinen turvaverkko monille urheilijoille, jotta he ylipäätään voivat keskittyä harjoitteluun ja kilpailuun sen vaatimalla tavalla.

Yksilöurheilijat saattavat saada myös muita apurahoja, kuten olympiakomitean apurahaa (SOK 2012) tai lajiliittojen pienempiä tukisummia. Nämä eivät kuitenkaan ole tulonlähteinä yhtä suuria tai säännöllisiä kuin opetusministeriön raha. Edelleen yksilöurheilijat saavat usein erillisiä sponsorisopimuksia, joilla vähintäänkin välinekulut saadaan katettua.

Apurahoilla elämiseen kohdistui myös kritiikkiä. Niiden piiristä putoaa herkästi, jos urheilu-uralle sattuu vähemmän menestyksekkäitä vuosia, jotka taas saattavat aiheutua esimerkiksi loukkaantumisista - mainittiinpa syyksi myös politikointi. Kun ottaa huomioon, että loukkaantumisen jälkeen apurahan mahdollistama täysipäiväinen harjoittelu on kenties erityisen tärkeää, apurahalta putoaminen voi koitua uran kannalta kohtalokkaaksi. Toinen toistuva kritiikin aihe oli rahan riittämättömyys valmentajille. Harjoittelun

ollessa huipputasoa myös valmennuksen pitäisi olla sitä, mutta nykyisessä tilanteessa valmennus on monesti vapaaehtoisuuspohjalla. Ratkaisumalliksi haastatteluissa ehdotettiin valmentaja-apurahaa tai urheilija-apurahaan osuutta, jolla valmennuskuluja voisi kattaa.

On syytä myös huomauttaa, että jotkut tukiakin saavat urheilijat haluavat urheilu-uransa ohella käydä palkkatöissä osa-aikaisesti tai tehdä hieman opintoja. Tällaisia tapauksia on aineistossamme muutama. He korostivat, että muut työt eivät heillä häiritse itse urheilu-uraa, ehkä jopa päinvastoin, sillä ne tarjoavat henkistä tasapainoa ja mielekästä tekemistä urheilun parissa harjoittelun oheen.

Urheilemisen tuottamilla tuloilla elävät yksilöurheilijat

Aineistomme yksilöurheilijoista seitsemän elää urheilun tuottamilla tuloilla. Tämä tarkoittaa sitä, että elanto tulee kilpailumenestyksen myötä palkkioista ja/tai sponsorisopimuksista.

Tietyissä, lähinnä kansainvälisesti laajalti seuratuissa yksilölajeissa, kilpailuista saatavat palkkiot voivat olla suuria. Tällaisia lajeja ovat muun muassa nyrkkeily, tennis ja golf. Parhaimmillaan urheilijalle voi jotain myös ”jäädä sukanvarteen”, aina urheilu-uran jälkeiseen aikaan saakka. Haastatellut kuitenkin myös korostivat, että yleisesti ottaen missään lajissa aivan maailman kärkiä lukuun ottamatta ei pysty todella rikastumaan. Suomalaisista urheilijoista, ja myös aineistomme haastateltavista, tällä hetkellä vain harva ”lyö rahoiksi”.

Palkkioihin pohjautuvat tulot ovat kuitenkin usein varsin epäsuunnollisia. Hiukankin kauempana huipusta palkkiot laskevat merkittävästi ja muutama menestyksellisesti huono vuosi voi jo altistaa taloudelliselle epävarmuudelle. Tässä kohdataan sama ongelma kuin apurahan katketessa (ks. edellä): kun pitäisi harjoitella takaisin huipulle, esimerkiksi sivutöiden tekeminen on ajallisesti ja fyysisesti hankala uhraus. Toinen palkkioilla elämisen käänköpuoli on se, että ennen varsinaiselle huipulle pääsyä laji voi vaatia paljonkin omaa panostusta. Jälleen lajiharjoittelua ja kilpailua saatetaan joutua tukemaan päivätöissä käymällä.

Lajin tuottamiksi tuloiksi voidaan laskea myös menestyksen myötä saatavat sponsorisopimukset ja niiden tuottamat ansiot. Nämä saattavat olla vielä kilpailupalkkioita selvästi merkittävämpiä tulonlähteitä. Mittavia sponsorisopimuksia saavat kuitenkin vain harvat, eivätkä nekään tule

ilman vastinetta: esimerkiksi lumilautailussa sponsoreiden kanssa tehtäviä mainoksia työstetään useamman kuukauden ajan.

Omarahoitteisesti toimivat yksilöurheilijat

Valitettavan monelle täysipäiväinen huippu-urheilu jää vain haaveeksi oman lajin tuottamien tulojen ollessa pieniä ja apurahakriteerien ollessa tiukat. Siitä huolimatta lukuisat, yleensä vähemmän seurattujen lajien edustajat pitävät sitkeästi yllä urheilu-uraansa rahoittamalla sitä palkkatöillä, opintotuella ja jopa opintolainalla sekä pienillä sponsorituloilla ja avustuksilla. Usein palkkatulot ovat jollain tapaa oman lajin parista, esimerkiksi juniorivalmentamisesta, mutta yhtä kaikki niiden hankkimiseen kuluva aika ja energia on pois harjoittelun resursseista. Aineistossamme niitä yksilöurheilijoita, jotka eivät saa pääasiallista elantoaan urheilemalla, on 11.

Itse uraansa rahoittavia yksilöurheilijoita on sekä olympialajien että ei-olympialajien piirissä. Kyse on urheilijoista, jotka eivät ole päässeet säännöllisten apurahojen piiriin, koska eivät ole saavuttaneet riittävää menestystä. Tämän voi toki ajatella myös käänteisesti: he eivät ole saavuttaneet menestystä, koska apurahojen mahdollistama täysipäiväinen harjoittelu on jäänyt vain haaveeksi. Nämä urheilijat eivät myöskään ole lajissaan niin huipulla, että palkkiot tai sponsorit mahdollistaisivat säännöllisen elannon.

Omarahoitteisesti toimivilla huippu-urheilu jääkin eräällä tavalla harrastuksen asemaan, jolloin harjoittelussa annettava tasoitus kilpakumppaneille voi helposti olla ratkaisevan suuri. Tällöin halu panostaa voi tietyn pisteen jälkeen hiipua uhrausten ollessa liian suuria, ja urheilu-ura saattaa jäädä.

Palkkatuloilla elävät joukkueurheilijat

Aineistomme joukkueurheilijoista 22 elää urheilun tuottamilla palkkatuloilla kotimaisissa tai ulkomaisissa sarjoissa. Suomessa muutamassa joukkuelajissa (miesten sarjoissa) palkkatulot riittävät hyvään tai kohtuulliseen elantoon. Näihin lukeutuvat jääkiekko, jossa palkat ovat muihin lajeihin verrattuna omaa luokkaansa, jalkapallo, koripallo ja lentopallo. Näissä kaikissa lajeissa Suomessa saatavat palkat jäävät kuitenkin merkittävästi jälkeen siitä, mitä kansainvälisissä ammattilaisliigoissa on tarjolla. Jo astetta pienemmissä joukkuelajeissa, kuten esimerkiksi salibandyssa ja jääpallossa, Suomen pääsarjoissa on hyvin vaikeaa pelata täysipäiväisesti. Sen vuoksi onkin hakeuduttava esimerkiksi naapurimaiden sarjoihin.

Joukkueurheilussa palkka siis mahdollistaa täysipäiväisen ammattilaisuuden. Tulorakenteen erotessa merkittävästi yksilöurheilijoista muuttuu myös urheiluelämän rytmi ja siten koko ura. Joukkueurheilijat eivät useinkaan tiedä yhtä kautta pidemmälle missä pelaavat, sillä uudet sopimustarjoukset ja parempi palkka voivat houkuttaa vaihtamaan seuraa siinä missä paremmat menestymismahdollisuudetkin. Vaikka tämä aiheuttaa epävarmuutta elinympäristön ja urheilullisen menestyksen suhteen, useimmat haastattelemamme ammattilaiset vaikuttavat tilanteeseen tyytyväisiltä: he saavat tehdä elääkseen sitä, mistä nauttivat ja näkevät samalla maailmaa. Tällöin tietyt kompromissit kuuluvat asiaan.

Aivan kuten yksilöurheilijoilla, myös joukkueurheilijoilla huono menestys pudottaa tuloja, mutta toisaalta hyvällä menestyksellä voi päästä varsin korkeisiin palkkoihin. Lisäksi kotimaan sarjoissa pelatessaan useimmat kertovat ehtivänsä halutessaan myös opiskelemaan tai tekemään osa-aikaisesti töitä, pitäen näin silmällä myös uran jälkeistä aikaa.

Yksi merkittävä ero joukkue- ja yksilöurheilijoiden välillä on psykologinen: joukkuelajeissa huippu-urheilija voi ainakin hyvinä vuosinaan itse valita parhaan tarjouksen, kun taas yksilölajeissa huippu-urheilija joutuu usein itse etsimään ja pyytämään rahoitusta julkisilta ja yksityisiltä tahoilta. Joukkueurheilija on siten vahvemmin oman elantonsa herra, kun taas yksilöurheilija saattaa kokea olevansa nöyryyttävässäkin ”kuittisirkuksessa”.

Omarahoitteisesti toimivat joukkueurheilijat

Monissa pienissä lajeissa joukkueurheilijoilla ei ole mahdollisuutta pelata ammattimaisesti kotimaan kentillä. Aivan terävimmän huipun alapuolella ollaan näissä lajeissa myös ulkomaan sarjoissa siinä tilanteessa, että urheilijat joutuvat hankkimaan elantonsa muutoin kuin urheilemalla. Tällainen tilanne vallitsee muun muassa kotimaan miesten salibandy- ja jääpallosarjoissa sekä naisten jalkapallossa. Yhteensä aineistossamme on kahdeksan joukkueurheilijaa, joiden elanto tulee pääasiallisesti muualta kuin urheilun parista.

Omakustanteisesti urheilevien harjoittelu ja suhtautuminen lajiin ovat yhtä lailla huippu-urheilua kuin ammattuurheilijoillakin, mutta panostaminen urheiluun heikkenee herkästi täysipäiväisyyden ollessa mahdotonta. Näin voi olla jopa lajinsa maailmanmestareilla. Monet tällaisessa tilanteessa olevat haastatellut katsoivatkin, että urheilu on eräänlainen ”vakava

harrastus”, jonka parissa pysyminen vaatii poikkeuksellista ”rakkautta lajiin”. He saattoivat myös todeta, että oma laji yksinkertaisesti on niin pieni, että kiinnostuksen kasvua ja siten isompia rahoja tuskin on luvassa.

Yhteenvedoa huippu-urheilun rahoituksesta

Kuten on huomattu, suomalaisten huippu-urheilijoiden rahoituspohjat vaihtelevat merkittävästi. Voidaan kuitenkin hyvällä syyllä sanoa, että useimpia rahoitustapoja leimaa epävarmuus. Edes rahakkaissa palloilulajeissa aivan terävimmän huipun takana kuukausipalkka ei ole niin suuri, että siitä riittäisi säästöjä pitkälle uran jälkeiseen aikaan. Suurin syy urheilijan tulojen epävarmuuteen piileekin koko urheilu-uran epävarmuudessa: kun työvälineenä on oma keho, joka on loukkaantumisille altis jokaisena päivänä, harva työnantaja tai sponsori uskaltaa sijoittaa siihen suurta summaa.

Julkisista varoista rahoitettavilla apurahoilla on hieman eri logiikka, sillä niiden ei odoteta poikivan taloudellista voittoa. Nekin kuitenkin harkitaan tapauskohtaisesti, ja urheilija joutuu jatkuvasti todistamaan olevansa niiden arvoinen. Jälleen esimerkiksi loukkaantumiset voivat aiheuttaa urheilijalle suurta taloudellista murhetta. Joka tapauksessa suomalainen huippu-urheilukeskustelu tuntuu pyörivän sen ympärillä, mitä juuri julkiset tahot voivat tehdä urheilumenestyksen hyväksi.

Itse huippu-uran tukemiseen julkisilla varoilla on kuitenkin rajalliset mahdollisuudet. Yksityinen rahoitus on aivan eri suuruusluokassa, myös suomalaisia huippuja vertailtaessa. Meillä ei ole käytettävissämme tarkkoja lukuja esimerkiksi sponsorituloilla elävien yksilöurheilijoiden tai palkkatuloilla elävien palloilijoiden kuukausiansioista, mutta useilla ne ovat merkittävästi suurempia kuin opetusministeriön urheilija-apuraha.

Tärkein julkinen tuki urheilijalle vaikuttaisi kohdistuvan olosuhteiden ja edellytysten luomiseen: lapsuuden ja nuoruuden harrastusmahdollisuuksien tukemiseen muun muassa liikuntapaikkojen, koululiikunnan ja seuratoiminnan muodossa. Tämä olisi tehtävä mielellään siten, ettei kukaan joutuisi jättämään urheilua esimerkiksi taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Tähän palaan vielä seuraavassa luvussa.

Kaksi erilaista näkemystä suomalaisen urheilun olosuhteista

Tässä alaluvussa otan esille kaksi erilaista huippu-urheilijatyyppeä, joiden kautta tuon ilmi kaksi erilaista näkemystä suomalaisesta (huippu-)urheilutyöstä. Jos aiemmin tarkastelin suomalaisen urheilijan tyyppipolkua huipulle, tässä tarkastelen kahta erilaista asennoitumistapaa urheiluun ja siten myös kahta erilaista näkemystä huippuuteen vaadittavista olosuhteista. Vaikka nämä vaikuttavat ensi alkuun vahvasti eriäviltiltä, käytännön soveltamisen tasolla ne eivät ole toisensa poissulkevia.

Onnellinen lahjakkuus

Tietyistä urheilijoista voinee sanoa, että he ovat kerta kaikkiaan niin lahjakkaita ja heidän motivaationsa on ollut niin korkea, että heistä on lähes väistämättä tullut huippu-urheilijoita. Kutsun heitä *onnellisiksi lahjakkuuksiksi*. Aineistomme urheilijoista varsin monet voidaan lukea tähän joukkoon. Näille urheilijoille tyypillisiä piirteitä ovat seuraavat:

1. Selkeä fyysinen lahjakkuus ja taipumus liikuntaan ja urheiluun.
2. Into ja halu urheilla jo pienestä pitäen. Motivaatio kumpuaa nautinnosta ja itsensä kehittämisestä.
3. Omaa lajia ei niinkään valita, vaan ”laji valitsee urheilijan”. Toisin sanoen oma laji määrittyy lähestulkoon kutsumukseksi vaikka eväitä muihinkin lajeihin olisi saattanut olla.

Tämäntyyppisistä urheilijoista on usein sanottu, että kunhan olosuhteet ovat ylipäättään jonkinlaiset, he kyllä nousevat esille (ks. esim. Suhonen 2002). Aineistomme perusteella voisi kuitenkin arvioida, että suomalainen, suhteellisen tasa-arvoinen nuorisourheilujärjestelmä tukee tällaisten huippujen kehitystä. Tätä voi perustella ainakin seuraavilla argumenteilla: Kaikki lahjakkuudet pääsevät kokeilemaan liikuntaa ja urheilua, ja sitä kautta innostumaan siitä. Heille tärkeä urheilusta nauttiminen kehittyä, kun urheiluun ei liian nuorena kasata liikoa paineita. Mahdollisuus harrastaa laajasti eri lajeja (tämä kytkeytyy mm. harrastusmaksuihin) auttaa sopivimman lajin valikoitumisessa.

Itse huippu-uran aikana tällaisten urheilijoiden asennoitumista urheiluun voisi kuvata positiiviseksi. He kokevat saaneensa uraltaan valtavasti, eivätkä kykene edes kuvittelemaan, miten muuten heidän elämänsä olisi

voinut mennä. He suhtautuvat pääosin valoisasti myös uransa jäljellä oleviin vuosiin sekä uran jälkeiseen aikaan.

Raatava kilpailija

Raatavat kilpailijat ovat kasvaneet samassa yhteiskunnassa ja liikunta- ja urheilukulttuurissa kuin onnelliset lahjakkuudetkin. Heidän lähestymistapansa urheiluun on kuitenkin varsin erilainen. Aineistossamme raatavat kilpailijat ovat vähemmistö, mutta heidän näkemyksensä urheilusta ovat siinä määrin poikkeavia ja painokkaita, että ne on syytä ottaa erikseen huomioon. Tyypillisiä piirteitä näille urheilijoille ovat:

1. Selkeä lahjakkuus. Menestyksen kannalta on kuitenkin vielä merkittävämpää valmius todella kovaan ja määrätietoiseen harjoitteluun.
2. Motivaatio urheiluun kumpuaa kilpailuvietistä ja halusta olla paras.
3. Kokemus siitä, että urheilu on raaka maailma, jossa vallitsee ja pitääkin vallita kilpailemisen ja voittamisen logiikka.

Tällaiset urheilijat katsovat, että suomalainen urheilujärjestelmä on liian ”pehmeä”. Se ei valmista suomalaisia nuoria siihen, mitä todella vaaditaan huipulla menestymiseen. Uran ratkaisevassa vaiheessa, teini-ikäen jälkipuoliskolla, urheilijan tulisi oppia raakan harjoittelun ja ennen kaikkea kilpailemisen kulttuuri. Heistä tulisi kuoriutua ”voittajatyyppejä”. Tähän suomalainen, tasa-arvoa ja hyvinvointia suosiva kulttuuri ei raatavien kilpailijoiden mukaan kannusta.

Suomalaisessa urheilukeskustelussa toistuu usein väite, että suomalaiset urheilijat ovat keskimäärin liian pehmeitä ja nöyriä, sellaisia, jotka menevät ”tekemään parhaansa”, eivätkä voittamaan (ks. esim. Ylä-Anttila 2012; hyvän käsityksen saa myös internetin urheilua käsitteleviä keskustelupalstoja lukemalla). Sen lisäksi julkisia puheenvuoroja seuraamalla saa helposti kuvan, että suomalainen huippu-urheilu on jatkuvasti kriisissä. Silti suomalaisestakin urheilujärjestelmästä nousee jatkuvasti huippuja.

Voisiko olla, että esiteltyjä ajattelutapoja olisi mahdollista sovittaa yhteen? Voisiko hyvinvoinnin ja tasa-arvoisen lapsuuden kautta kehittyä urheilusta nauttivia nuoria, jotka kuitenkin aikuisuuden kynnyksellä vielä oppisivat harjoittelemaan kovaa ja voittamaan? Voisiko jopa olla niin, että todellisuudessa urheilun tila Suomessa on parempi kuin julkista keskustelua seuraamalla voisi päätellä?

ELI MITÄ NYT...

Urheilun maisema on muuttunut Suomessa viimeisten vuosikymmenten aikana. Tämä on kytköksissä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, kuten kaupungistumiseen ja nuorisokulttuuriin muutoksiin. Tätä kontekstia Salasuo ja Hoikkala avaavat omassa artikkelissaan.

Voidaan katsoa, että perinteiset yksilölajit ovat esimerkiksi harrastajamäärissä kärsineet yhteiskunnan muutoksesta. Vaikutus kertaantuu yksilölajeille yhä tappiollisemmaksi sitä kautta, että yksityinen kaupallinen raha hakeutuu televisioinnin kannalta kiinnostavampien lajien pariin (ks. myös Houlihan & Green 2008). Tämä ei kuitenkaan tarkoita suomalaisen urheilun kuolemaa vaan sen muutosta (ks. myös Koski 2009). Vaikka perinteiset lajit menettäisivätkin suosiotaan, on tärkeää, että urheilu ja liikunta ylipäätään näyttäytyvät lapsille ja nuorille edelleen kiinnostavina ja mahdollisina, myös yli teini-ian hankalimpien vuosien (ks. myös Lehmuskallio 2007; Salasuo & Kangaspunta 2011).

Suomalainen, urheilun käyttöön tarkoitettu julkinen raha on loppujen lopuksi määrältään vähäinen verrattuna yksityiseen rahaan. Tämä käy selvästi ilmi, kun verrataan keskenään vuoden 2010 Suomen valtion tukea huippu-urheilulle (11,8 miljoonaa euroa [OKM 2012a]) ja maailman parhaiten tienavaan jalkapalloilijan vuosituloja (Lionel Messi, noin 33 miljoonaa euroa [France Football 2012]). Joulukuussa 2012 julkaistussa Huippu-urheilun muutostyöryhmän loppuraportissa ehdotettiin noin 2,5 miljoonan euron vuosittaista lisäystä huippu-urheilun tukemiselle vuoteen 2018 saakka (HUMU 2012). Vaikka nämä korotukset toteutuisivatkin, koko potti on edelleen hyvin pieni summa globaalien urheilun kehyksessä. Mitä julkisella rahalla sitten voisi tehdä, jotta se tukisi myös huippu-urheilua parhaalla mahdollisella tavalla?

Nähdäkseni tämä artikkeli on antanut viitteitä siitä, että suomalaisille huippu-urheilijoille merkittävää on ollut turvallinen ja hyvinvoiva lapsuus ja nuoruus, jossa julkisesti tuetuilla liikuntapaikoilla, koululiikunnalla ja seuratoiminnalla on ollut suuri merkitys. Merkittävin julkinen tuki huippu-urheilulle ei siis ole suoraa tukea. Tästä hyviä esimerkkejä ovat ne ”onnelliset lahjakkuudet”, joita edellä käsiteltiin.

Yksi suomalaisen urheilun kipupisteistä on se vaihe, jossa nuoren lupaavan urheilijan pitäisi siirtyä aikuisten sarjaan ja nousta siellä huipulle. Tässä kohtaa nuoren pitäisi halutessaan pystyä panostamaan urheiluun

täysipainoisesti, selvitä hankalasta siirtymästä ilman huolta siitä, että joutuu tyhjän päälle, jos rahkeet eivät riitä tai tulee loukkaantumisia. Kenties juuri tämä on kohta, johon huippu-urheilun resurssija voisi paremmin suunnata. Tämä on myös sellainen kohta, johon yhtäältä lopettaneiden ja toisaalta ”raatavien kilpailijoiden” kokemukset tuovat näkemystä. Tällaisten hankalien vuosien jälkeen, mikäli urheilija lyö itsensä läpi ja pääsee huipulle asti, hänellä on paremmat mahdollisuudet tulla omillaan toimeen.

Julkisella rahalla voidaan ja myös tulee tukea marginaalisempia lajeja, mutta tässäkin suhteessa resurssit ovat epäilemättä rajalliset. Huomioon on otettava myös se, että tietyt lajit, jotka aiemmin ovat olleet suomalaisen urheiluelämän valtavirtaa, ovat nykyään monessakin mielessä pikemminkin marginaalilajeja.

...ja mitä seuraavaksi?

Tässä artikkelissa olen käynyt läpi suomalaisille huippu-urheilijoille tyypillisiä elämänpolkuja ja niiden kautta valottanut menestyksen kannalta tärkeitä tekijöitä. Samoin olen analysoinut suomalaisen huippu-urheilun laajempia olosuhteita, kuten rahoituspohjaa sekä ympäröivän yhteiskunnan vaikutusta urheilumaailmaan.

Suurin osa siitä, mitä aineistomme kykenee tarjoamaan, on kuitenkin vielä käsittelemättä. Siihen keskitymme tulevina vuosina 2013 ja 2014. Tähtäimessämme on tehdä tarkempaa analyysia ja tuottaa systemaattisempaa tutkimustietoa suomalaisista huippu-urheilijoista. Toisin sanoen, jatkossa kysymme, mitä tästä artikkelista jäi pois ja minkälaisia suuntaviivoja tarkempi tutkimus noudattelee. Millaisia havaintoja voidaan jo nyt varovasti ennakoida?

Tulevassa tutkimuksessa otamme tarkastelun kohteeksi urheilijan koko elämänkulun. Laaja haastatteluaineistomme kertoo yhdenmukaisuuksista, joihin olemme jo tässä raportissa keskittyneet, mutta esiin on tullut myös poikkeuksia. Seuraamme ja erittelemme tarkemmin lapsuuden ja nuoruuden merkittäviä vaiheita, tärkeiden ihmisten rooleja sekä koulun, urheiluseurojen ja liikuntapaikkojen merkitystä. Keskitymme urheilijan kannalta tärkeisiin käännekohtiin, kuten loukkaantumisiin, oivalluksiin ja muutoksiin ulkoisissa olosuhteissa. Tarkastelemme urheilijan asennoitumista jokapäiväiseen harjoitteluun, kehittymiseen ja kilpailemiseen, ja sitä kautta jäljitämme sitä, mistä urheilusta nauttiminen ja motivaatio

päästä huipulle kumpuavat.

Lopettaneiden urheilijoiden haastattelut tarjoavat oivallisen vertailukohtan ja myös itsenäisenä aineistonaan mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Aineistoja ristivalottamalla voidaan löytää syitä sille, miksi yhdet lopettavat ja toiset jatkavat, mitä huippu-urheilu vaatii ja miksi yhdet eivät anna urheilulle kaikkeaan kun taas toiset niin tekevät. Oman ulottuvuutensa tuo se, että monet haastattelemamme urheilijat ovat ehtineet lopettaa uransa haastattelun jälkeen.

Mielenkiintoista on myös tarkastella eroja eri-ikäisten haastateltujen välillä. Kuinka aineistomme vanhimmat, lähes tai yli 40-vuotiaat urheilijat ovat kokeneet uransa, jota he voivat jo tarkastella retrospektiivissä? Entä millainen on vielä teini-ikäensä elävän lahjakkuuden näkemys nykyhetkestä ja tulevaisuudesta, ja miten hän elää nuo uransa kannalta tärkeät myöhäisen teini-ikäen vuodet, joista uransa loppupuolella olevat kertovat jo menneinä? Voi myös pohtia, millaisia liikuntasukupolvia tai huippu-urheilijasukupolvia aineistomme urheilijat edustavat (vrt. Zacheus 2008).

Tässä artikkelissa olen esittänyt, että valtaosa menestystarinoista kumpuaa hyvinvoinnista ja turvattusta, huolettomasta lapsuudesta ja nuoruudesta. Aineistossa on kuitenkin jonkin verran myös toisenlaisia tarinoita, taisteluita vaikeuksia vastaan. Urheilijoiden sankaritarnoina on kenties aikojen saatossa nostettu esille enemmän kuin tavallisia tarinoita, ja varmasti niitä on myös romantisoitu, mutta silti nekin ovat olemassa (ks. myös Dubrow & Adams 2010). Sekä ruusuiset että ohdakkeiset polut ovat mahdollisia reittejä huipulle. Näiden eroja ja yhtäläisyyksiä on syytä eritellä tarkasti.

Oman merkittävän kokonaisuutensa muodostavat elämäntapalajit, joiden piirteitä ja merkitystä olen pintapuolisesti käsitellyt jo tässä artikkelissa. Elämäntapalajien kattokäsitteen alle mahtuu monia erilaisia lajeja, joiden välillä on eroja ja yhtäläisyyksiä. Näiden käsitteleminen on tärkeää paitsi lajien tarkemman ymmärtämisen kannalta, myös siksi, että uskoakseni niin sanotut perinteiset lajit voivat oppia elämäntapalajeilta. Jos ja kun elämäntapalajit ovat eräänlainen aikamme ilmentymä, voimme itse asiassa kaikki oppia niiden edustajilta uudenlaista suhtautumista paitsi urheilemiseen myös elämään.

Muita tarkastelun arvoisia aiheita ovat muun muassa urheilijoiden kansallistunteet, urheilijoiden kokema arvostus ja sen puute, kaupunkien ja maaseutujen ero kasvuympäristönä, koulujen ja urheilukoulujen rooli,

kokemukset koululiikunnasta, työssäkäynnin ja opiskelujen sovittaminen urheilun oheen, henkinen valmentautuminen sekä näyttämisen halu, vain muutamia mainitakseni.

Tässä artikkelissa havainnot nousivat suoraan aineistosta. Tulevassa tutkimuksessa huomioimme paremmin aiemman tutkimuksen. Olennaisia ovat kotimaiset ja ulkomaiset liikuntaa ja urheilua käsittelevät tutkimukset (mm. Zacheus 2008; , Frazer-Thomas ym. 2008; Huhta & Nipuli 2011). Myös laajemmat menestyjiä ja menestystekijöitä käsittelevät tutkimukset tulee ottaa huomioon (mm. Ericsson 1996; Bloom 1995; Côté 1999; Green & Houlihan 2005).

Tulevassa tutkimuksessa otamme käyttöön myös tutkimusmenetelmälliset (mm. Hyvärinen 2010) ja teoreettiset työkalut, jotka hahmottuvat tarkemmin tutkimuksen edetessä. Erikseen mainittakoon elämänkulkuanalyysi (mm. Roberts 2002; Elder & Giele 2009; Merrill & West 2009; Häkkinen 2012), jonka hyödyllisyys nimenomaisesti käytössämme olevan aineiston analyysissa on kiistämätön. Samoin sukupolveen ja elämänpolitiikkaan (mm. Hoikkala 1998; Karisto 1998; Aapola & Ketokivi 2005; Hoikkala & Paju 2008) liittyvät kysymykset ovat ohittamattomia.

Lähteet

- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) (2005) *Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Aarresola, Outi & Kontinen, Niilo (2012a) *Nuori Urheilija -tutkimus: 14–15-vuotiaiden joukkueurheilijoiden harjoittelu, urheilupolut ja mikroympäristö*. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU, julkaisuja 30. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Aarresola, Outi & Kontinen, Niilo (2012b) *Nuori Urheilija -tutkimus: 14–15-vuotiaiden yksilöurheilijoiden harjoittelu, urheilupolut ja mikroympäristö*. Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus KIHU, julkaisuja 29. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Bloom, Benjamin (ed.) (1985) *Developing talent in young people*. New York: Ballantine Books.
- Borden, Iain (2001) *Skateboarding, space and the city: architecture and the body*. Oxford: Berg.
- Côté, Jean (1999) The Influence of the family in the development of talent in sport. *The sport psychologist* 13(4), 395–417.
- Dauids, Keith & Baker, Joseph (2007) Genes, environment and sport performance: why the nature-nurture dualism is no longer relevant. *Sports medicine* 37 (11), 961–980.

- Dubrow, Joshua & Adams, Jimi (2010) Hoop inequalities: race, class and family structure background and the odds of playing in the National Basketball Association. *International review for the sociology of sport* 47(1), 43–59.
- Elder, Glen H. & Giele, Janet Z. (eds.) (2009) *The craft of life course research*. New York: Guilford Press.
- Enoksen, Eystein (2011) *Drop-out rate and drop-out reasons among promising Norwegian track and field athletes. A 25 year study*. Scandinavian sport studies forum 2.
- Ericsson, K. Anders (ed.) (1996) *The road to excellence. The acquisition of expert performance in the arts and sciences, sports and games*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fox, Paul W. & Hershberger, Scott L. & Bouchard, Thomas J. (1996) Genetic and environmental contributions to the acquisition of a motor skill. *Nature* 384, 356–358.
- France football (2012) Les salaires des stars. *France football* 20.3.2012. [Http://www.francefootball.fr/#!/news/2012/03/20/074403_les-salaires-des-stars.html](http://www.francefootball.fr/#!/news/2012/03/20/074403_les-salaires-des-stars.html). (Viitattu 12.10.2012.)
- Frazer-Thomas, Jessica & Côté, Jean & Deakin, Janice (2008) Understanding dropout and prolonged engagement in adolescent competitive sport. *Psychology of sport and exercise* (9), 645–662.
- Green, Mick & Houlihan, Barrie (2005) *Elite sport development. Policy learning and political priorities*. London: Routledge.
- Harinen, Päivi & Itkonen, Hannu & Rautopuro, Juhani (2006) *Asfalttiprinssi. Tutkimus skeittareista*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja nro 159. Tampere: Liikuntatieteellinen seura.
- Heinilä, Kalevi (2000) Yhteiskunnan kehitys näkyy liikuntakulttuurissa. Teoksessa Mari Miettinen (toim.) *Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II*. Tutkimuskatsaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 124. Jyväskylä: LIKES, 17–20.
- Hoikkala, Tommi (1998) Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 152–168.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2008) Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.
- Houlihan, Barrie & Green, Mick (eds.) (2008) *Comparative elite sport development. Systems, structures and public policy*. Oxford: Elsevier.
- Huhta, Helena & Nipuli, Suvi (2011) *Askelmerkkejä lasten ja nuorten nykyaikaiseen kilpaurheiluun. Katsaus kansainvälisiin ja kotimaisiin urheilujärjestelmiin ja malleihin*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 40 (<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/askelmerkkeja.pdf>). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura & Nuori Suomi.
- HUMU (2012) *Urheilijan polun osaamisella, yhteistyöllä ja intohimolla parhaaksi Pohjoismaaksi 2020!* Huippu-urheilun Muutosryhmän loppuraportti 2012. Helsinki: Olympiakomitea.
- Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusu-vuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 90–118.

- Häkkinen, Antti & Ojajarvi, Anni & Puuronen, Anne & Salasuo, Mikko (2012) Sukupolvien väliset suhteet nuoren terveystottumusten suuntaajina. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 186–200.
- Häkkinen, Antti (2012) Johan Adolf Kock: elämäntutkimusanalyysi ja historia. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012.
- Itkonen, Hannu (1997) *Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta*. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 118. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Itkonen, Hannu (1996) *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jackson, Susan & Csikszentmihalyi, Mihaly (1999) *Flow in sports. The keys to optimal experiences and performances*. Champaign: Human kinetics.
- Järvinen, Katriina & Kolbe, Laura (2007) *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kahma, Nina (2010) Sport and social class: The case of Finland. *International review for the sociology of sport* 47(1), 113–130.
- Karisto, Antti (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) *Elämänpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 54–75.
- Koski, Pasi (2009) *Liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa*. Suomen Liikunta ja Urheilu -julkaisusarja 7/09. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Kyttä, Marketta & Broberg, Anna & Kahila, Maarit (2009) Lasten liikkumista ja terveyttä edistävä urbaani ympäristö. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47 (2), 6–25.
- Kärmeniemi, Mikko & Mäkinen, Jarmo & Lämsä, Jari (2012) *SPLISS II -urheilujärjestelmät. Suomen kansallinen väliraportti*. KIHU:n julkaisusarja 39. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Lally, Patricia (2007) Identity and athletic retirement. A prospective study. *Psychology of sport and exercise* 8 (1), 85–99.
- Lehmuskallio, Mari (2007) *Liikuntakulutus kaupunkilaislasten ja -nuorten liikuntasuhteessa*. Turun yliopiston julkaisuja C 263. Turku: Turun yliopisto.
- Lehtonen, Kati (toim.) (2012) *Nuorten harrasteliikunnan kehittäminen 1999–2011*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2/2012, Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 253. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto ja LIKES.
- Lämsä, Jari & Mäenpää, Pasi (2002) *Kuinka moni lopettaa? Tietoja ja näkemyksiä nuorten urheiluharrastuksen aloittamisesta ja lopettamisesta*. Helsinki: Nuori Suomi.
- Malvela, Miia (2003) *Kilpauimareiden menestymisen ja lopettamisen taustoja*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitos.
- Merrill, Barbara & West, Linden (2009) *Using biographical methods in social research*. London: SAGE.

- Myllyniemi, Sami (toim.) (2012) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Mäkinen, Jarmo (2010) *Urheilun rakenteet ja tuki Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa*. KIHU:n julkaisusarja 17. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Nipuli, Suvi (2011) *Pohdittua urheilun organisointia? Tutkimus kanadalaisesta urheilun kehitysmallista, sen sovelluksista, haasteista ja erikoistumisistä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 46 (http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/pohdittua_urheilun_organisointia.pdf). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Nuori Suomi.
- OKM (2012a) *Liikuntatoimi tilastojen valossa. Perustilastot vuodelta 2010*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 20/2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- OKM (2012b) *Urheilijoiden valmennus- ja harjoittelupurahat*. [Http://www.minedu.fi/OPM/Liikunta/liikuntapolitiikka/avustukset/Urheilijoiden_valmennus_ ja_harjoittelupurahat](http://www.minedu.fi/OPM/Liikunta/liikuntapolitiikka/avustukset/Urheilijoiden_valmennus_ ja_harjoittelupurahat). (Viitattu 1.12.2012.)
- Paajanen, Pirjo (2001) *Lasten vapaa-aika huoltajan silmin. Perhebarometri 2001*. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, katsauksia E 12. Helsinki: Väestöliitto.
- Pekkala, Auli (2011) *Mestaruus pääomana. Huippu-urheilun tuottama pääoma yrittäjäksi ryhtymisen kannalta*. Jyväskylä studies in business and economics, publication 107. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Purhonen, Semi & Hoikkala, Tommi & Roos, J.P. (toim.) (2008) *Kenen sukupolveen kuuluu? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raunio, Silja (2012) *Urheiluharrastus on monelle kuin toinen ammatti. Ylen uutiset, kotimaa*. [Http://yle.fi/uutiset/urheiluharrastus_on_monelle_kuin_toinen_ammatti/3281129](http://yle.fi/uutiset/urheiluharrastus_on_monelle_kuin_toinen_ammatti/3281129). (Viitattu 2.3.2012.)
- Roberts, Brian (2002) *Biographical research*. Buckingham: Open University Press.
- Salasuo, Mikko & Kangaspona, Manu (toim.) (2011) *Hampaat irvessä? Painavia sanoja 11–15-vuotiaiden kilpaurheilusta*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 39 (<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/hampaatirvessa.pdf>). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Salasuo, Mikko (2011) *Sateentekijät. Liikunta & tiede* 48 (1), 18.
- Siivonen, Riku (toim.) (2011) *10 teesiä ja 100 lupausta*. Helsinki: Nuori Suomi.
- Sinden, Jane Lee (2012) *The sociology of emotion in elite sport. Examining the role of normalization and technologies. International review for the sociology of sport*, 13.7.2012.
- Sironen, Esa (1988) *Uuteen liikuntakulttuuriin*. Tampere: Vastapaino.
- SOK (2012) *Huippu-urheilu*. Suomen olympiakomitea. [Http://www.noc.fi/huippu-urheilu/](http://www.noc.fi/huippu-urheilu/). (Viitattu 1.12.2012.)
- Suhonen, Alpo (2002) *Kirje urheilijalle*. Helsinki: WSOY.
- Suomi, Kimmo (2012) *Liikuntapaikan saavutettavuus kertoo alueellisten erojen kasvusta. Liikunta & tiede* 5/2012, 9–12.
- Wheaton, Belinda (ed.) (2004) *Understanding lifestyle sports: consumption, identity and difference*. London: Routledge.

- WHO (2012) *Social determinants of health and well-being among young people*. Health policy for children and adolescents, report 6. Copenhagen: World health organization, regional office for Europe.
- Ylä-Anttila, Aleksi (2012) Kommentti: Miksei suomalainen halua voittaa? *Iltasanomat*, urheilu. [Http://www.iltasanomat.fi/muutlajit/art-1288487586001.html](http://www.iltasanomat.fi/muutlajit/art-1288487586001.html). (Viitattu 30.7.2012.)
- Zacheus, Tuomas (2008) *Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos*. Turun yliopiston julkaisuja C 268. Turku: Turun yliopisto.
- Zacheus, Tuomas (2010) Liikuntaan ja urheiluun liittyvät merkitykset suomalaisten elämän aikana. *Kasvatus & Aika* 4 (2), 55–68.

Mikko Salasuo & Tommi Hoikkala

Huippu-urheilijat nykyajan kannattelupinnoilla

Kun tarkoitukseni on puhua urheilusta, voin edellisen jatkoksi sanoa, että urheilu alkaa meillä olla ainoa elämän ala, johon nykyaikainen yhteiskunnallinen kehitys ja uudistus eivät ole päässeet syvemmältä vaikuttamaan. Urheilu on meillä aina tähän päivään saakka säilyttänyt asemansa autonomisena, eristyneenä, vaikutuksia torjuvana, konservatiivisena instituutiona, rudimenttina, jäänteenä, johon sopivat Väinö Stoolin sanat: ”Näin kertoi Stool sinusta, urhokas, sa kunniamme kultaa-aikain jäänte”. Reilusti mutta ei suinkaan ylenpalttisesti liioitellen voidaan sanoa, että urheilu, sportti, on ideologiaaltaan, hengeltään, päämäärältään, jopa osittain organisaatioltaankin säilynyt yli puolen vuosisadan ajan vuoden 1912 Tukholman unohtumattomien olympiakisojen väsymättömänä soihdunkantajana. Se valtava kehitys, joka yhteiskuntamme kaikilla muilla kaistoilla on tapahtunut, on liukunut urheilun yli sanottavaa jälkeä jättämättä. Urheilumme elää menneisyytään nykyhetkessä. (Urho Kekkonen 1971)

Presidentti Kekkonen ei säästellyt sanojaan niin kutsutussa Sporttipuheessaan Jyväskylässä vuonna 1971. Hänen sanansa eivät olleet suinkaan tarkoitettu urheilijoille, vaan kritiikin kärki oli suunnattu heidän ympärille muodostuneisiin järjestörakenteisiin. Tästä syystä puhe sopii hyvin kehystämään myös tätä artikkelia, sillä Suomessa on meneillään mittava muutos urheiluliikkeen rakenteiden uudistamiseksi (ks. Nieminen ym. 2010, 34; Valo 2012; HuMu 2012). Tässä artikkelissa kiinnostuksen kohteena on puheen kuvaama ”valtava” kehitys. Yhteiskunnan eri kaistoilla on tapahtunut paljon sitten Kekkonen puheen. Muutokset ovat vaikuttaneet niin huippu-urheilijoihin kuin kaikkiin muihinkin ihmisiin. Tästä syystä on erityisen tärkeää luoda katsaus niille kannattelupinnoille, elinoloihin ja hyvinvointivaltioillisiin keinoihin, joiden puitteisiin nykyajan huippu-urheilijoiden elämänsä asettuu (Hoikkala & Paju 2008).

Yksilöllä on elämässään lukuisia erilaisia, limittäisiä rooleja ja hän kokee niissä tärkeitä siirtymiä ja muutoksia. Elämänsä kulussa toteutuvat ja tulevat näkyviin elämän aiemmat kokemukset ja tapahtumat, erilaiset tavoitteet ja niitä koskevat valinnat, ympäröivän yhteiskunnan muutokset, sosiaaliset verkostot ja elämän erilaiset siirtymät. Jokaisen elämässä ne toteutuvat

omalla erityisellä tavallaan tietyssä historiallisessa ajassa, mikä kiinnittää ihmiselämän osaksi laajempaa yhteiskunnallista kontekstia. Näin jokaiselle yksilölle muotoutuu ainutkertainen elämänkulku. (Häkkinen 2012.)

Aika ajoin joidenkin yksilöiden elämänkulku vie heidät huipulle, merkittävänä pidettyjen tapahtumien polttopisteeseen (Häkkinen 2000). Heidän elämänkulkunsa eri osat ikään kuin lokahtavat kohdalleen. Kyse on niin tavoitteista, toiminnasta, sattumasta kuin ympäröivästä todellisuudesta. Ihminen on oikeassa paikassa oikeaan aikaan, ja hänellä on juuri kyseisen tapahtuman kannalta oikeanlaisia aineellisia ja aineettomia pääomia. Näin voi kuvata nimenomaan menestyneiden huippu-urheilijoiden elämänkulkua.

Huippu-urheilu on joidenkin yksilöiden kohdalla yksi elämänkulun vaihe. Siihen vaikuttavat samat toisiinsa lomittuvat ehdot kuin muidenkin ihmisten elämänkulkuihin. Yhteiskunnallisena roolina huippu-urheilija on kuitenkin epätyypillinen. Tarkastelemme tässä artikkelissa joitakin Mikko Piispan (tässä teoksessa) analyysissä esiin nousseita huippu-urheilijoiden elämänkulkuun liittyviä ehtoja. Pyrimme nostamaan tietyt Piispan havainnot yleisempään yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tarkastelemaan niitä osana nykyaikaa. Havaintojen kautta hahmottuu myös huippu-urheilijan elämänkulun erityispiirteitä ja aukeaa näkökulma huippu-urheilun yhteiskunnalliseen paikkaan 2010-luvun Suomessa.

Elämänkulussa aktiivinen huippu-urheiluvaihe ajoittuu lähes poikkeuksetta nuoruuteen ja varhaiseen aikuisuuteen. Urheilijan aika huipulla sijoittuu lajista ja yksilöstä riippuen karkeasti ottaen 20 ja 35 ikävuoden välille. Siten huipulla on yhtäaikaaisesti hieman erilaisessa yhteiskunnallisessa ajassa kasvaneita urheilijoita, jäseniä liikunnan eri sukupolvista (Zacheus 2008). Keskitymme tässä tarkastelussa 1980- ja 1990-luvuilla syntyneiden huippu-urheilijoiden ryhmään ja heidän elämänkulkunsa kannattelupintoihin. He ovat myös Piispan analyysissä selvä enemmistö.

Esitysteknisesti sovellamme niin kutsuttua peilimetodia (Hoikkala ym. 2009; Hoikkala & Salasuo 2010; 2011; 2012; Salasuo & Piispa 2012). Kaksi tutkijaa tekee havaintoja samasta ilmiöstä ja vertailee niitä keskenään. Tulkinnat voivat joko antaa tukea toisilleen tai poiketa tosistaan. Näin syntyy dialogimainen asetelma, jossa näkemysten yhteneväisyys, poikkeavuus ja tulkintaerot tulevat näkyviksi. Tässä artikkelissa peilimetodia hyödynnetään siten, että Mikko Salasuo kirjoittaa tutkimuskirjallisuuteen nojaten perinteisen tutkimusanalyysin. Tommi Hoikkala puolestaan reflektoi

Salasuon tekstiä ja esittää siitä erilaisia kriittisiä, problematisoivia tai tukevia tulkintoja. Hoikkalan reflektiot sijoittuvat tekstin lomaan ja erottuvat aina otsikoinnin ja muusta tekstistä poikkeavan kirjaintyyppin kautta.

Piispan analyysistä tutkijat valitsivat yhdessä ne havainnot, joita tekstissä käsitellään. Valinnan perusteena oli niiden liittyminen ajankohtaiseen nuorisotutkimukselliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Huippu-urheilijan elämänkulku ei tapahdu tyhjiössä ja nykyajan elinoloihin liittyvät kysymykset ovat relevantteja myös heidän näkökulmastaan. Valittu lähestymistapa laajentaa näkökulmaa perinteisen liikuntatutkimuksen ulkopuolelle painottaen yksilön asemaa 2010-luvun elämän ja nuoruuden eri konteksteissa.

Tommi Hoikkala: Vanha ja uusi Suomi

Vanha Suomi tarkoittaa tässä tarkastelussamme maatalousvaltaista yhteiskuntaa ja sen muuttumista myöhään, mutta nopeasti teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Se on myös kertomus kaupungistumisesta ja taajamoitumisesta. 1980-luku oli vanhan ja uuden käännekohta tai eräänlainen sumea käänne. Sinetti sille oli 1990-luvun alun lama, jossa Suomesta katosi yli 400 000 työpaikkaa. Lamasta noustiin panostamalla tietoteknologiaan sovelluksiin ja palveluihin. Näin syntyi noin 300 000 uutta työpaikkaa. Uuden Suomen sävel oli ja on digitaalisuus. Syntyi uutta vaurautta, uudet rikkaat ja entistä määrää- ja makutietoisempi keskikuokka. Kehitys toi myös aivan uudenlaiset köyhien ryhmät ja yhteiskunnallisten erojen mosaiikin, pitkäaikaistyöttömien joukon, jonka ydin 90-luvulla muodostui tietoteknologiseen muutokseen sopeutumattomista suurten ikäluokkien miehistä.

Vanha Suomi oli yhtenäiskulttuuri hyvässä ja pahassa. Se oli yhteisö, joka pakotti hiihtämään ja harrastamaan kansakunnan liikuntaharrastuksia halusi tai ei. Harrastuksilla oli tietty moraalitaloudellinen perusta, mutta ei pelkästään moraalitaloudellinen vaan suorastaan aineellinen. Agraarinen yksinpärräämisen eetos löysi suorat ilmauksensa sitkeyttä vaativissa yksilölajeissa. Iso maa, vähän jengää - ja yksin oli pakko pärjätä kaikkialla. Työ oli raskasta ja elämä kovaa.

Kilpaurheilulle oli jo varhain annettu kansallinen, kansakunnan rakentamiseen liittyvä tehtävä. Hiihtotaito ei ollut pelkästään liikunnallinen hyve vaan sen arvossa oli myös vahva maanpuolustuksellinen juonne. Muusta maailmasta ei paljon tiedetty, massaturismi ei ollut globaalisti merkittävä

tuotantoala. Elonpiirit olivat pieniä ja paikallisia. Vanha Suomi oli tottelevaisuuskulttuuria ja se sykki ankaruuden auktoriteettimaisemaa. Isät olivat miehiä, äidit (koti)rouvia ainakin ideaalisessa keskiluokan tarinassa. Kaikki tehtiin itse. Ei ollut asiantuntijoiden armeijaa hyörimässä lasten ja nuorten ympärillä. Lapset kasvatettiin itse ja kyläläiset valvoivat toisiaan siinä, miten tässä onnistuttiin. Väitetään, että maaseudun köyhistä pidettiin yhdessä huolta, mutta epäilen ja väitän, että kyllä landella oli omat tehokkaat ulossulkemisen mekanisminsa. Kaupungeissa talkkarit antoivat luudasta huligaanien perseille, ja kilttienkin, jos pihaleikeissä astuttiin nurmikkoon jälki. Sukupolvien järjestys siis tiedettiin.

Koulutusjärjestelmä sisälsi rinnakkaiset väylänsä. Kaikki tiesivät oman paikkansa, ollaanko porvarien seuroissa vai duunareiden porukoissa. Paradoksaalisesti hyvinvointipolitiikka, maaltamuutto ja kulttuurisella puolella viihde- ja populaarikulttuurin nousu sekoittivat tuon monen nostalgisoiman selkeyden. Nuoruus alkoi venyä. Vapaus alkoi maistua.

Uusi Suomi merkitsee siis digitaalista Suomea. Tämä ei tarkoita että Suomi olisi nykyisin mikään erityinen tietotekniikan osaamismaa valtaisista luovuus-, huippu-, tieto- ja ubiikkiyhteiskuntastrategioistaan huolimatta. VR ja Finnaair eivät saa nettiyhteyksiä juniinsa ja koneisiinsa, langaton netti kangertele joka paikassa, valokuitukaapeleita ei saada vedetyksi syrjäseuduille Ruotsin malliin. Silti pidän kiinni tästä metaforasta, että uusi Suomi on elinhermoiltaan digitaalinen. Eikä se ole vain metafora vaan myös käytäntö. Arjessa ja työelämässä, ehkä ennen kaikkea työelämässä. Suomessa vallitsee työn järjestelmä, johon on vaikea soviittautua ilman soveliaita digitaalisia taitoja. Pitää osata tiimityö, täytyy osata pitää presentaatio, on hallittava sympaattinen pienpuhe (small talk), pitää osata markkinointi, itsen brändääminen, tilaaja-tuottaminen sekä muu vaikutuksen teko.

Tämä on siis kvalifikaatiokysymys. Uusi Suomi on innovaatiotalous, jossa kaikkien työhaluisten täytyy pysyä mukana kelkassa, jonka merkki on IDTC (Innovation Driven Technological Change). Olet sitten varastomies, pyykkäri tai kapasiteetin koordinaattori kansainvälisen firman sivukonttorissa. Tässä suhteessa vanha Suomi oli inhimillisempi ja huokoisempi. Jos putoisit meritoumisväylältä, se ei tarkoittanut töistä putoamista. Maatalouden sykli tarjosi aina erilaatuisia rengin ja piian hommia pitkin vuotta. Vanha Suomi oli luokkayhteiskunta, mutta siinä pysyi mukana, kunhan tietty suomalainen työhalu oli tallessa. Nyt sellainen vire ei vain riitä, puhumattakaan siitä, että tahtoisit pysyä mukana statuskierrossa, nykysuomalaisessa menestymisen

ja pärjäämisen elämänmallissa. Kyse on kilpailutaloudesta ja omanlaisesta luokkayhteiskunnasta – paljon epäsystemaattisemmasta ja sumeammasta kuin vanhassa Suomessa, mutta luokkajutusta kuitenkin. Kaikki tietysti tietävät, että kuvattu elämänkudus on globaali. Jos on netti-ihminen, on todennäköistä, että kaverit ovat pitkin maailmaa eivätkä pelkästään paikallisista piireistä.

Voi vain ihmetellä miten 80-luvun lopusta on päädytty nykyisenkaltaisille statuskamppailujen kentille (vrt. Kalevi Sorsan puheet lottovoitosta syntyä Suomeen). Nämä kentät sijoittuvat nykykapitalismin kriisimaisemiin - voisi miettiä myös sitä, miten kapitalismi kiihdyttää itseään. Jos työ oli agraari-Suomessa fyysisesti raskasta, niin digitaalisessa Suomessa se on psyykkisesti kuormittavaa. Vastaavasti eri ajankohtien oirehtimiset poikkeavat toistaan. Uusi Suomi on ollut myös terveyskulttuurien ja uusien liikuntapalvelujen aikaa. On paradoksi, että töissä ja eri elämän peleissä pysyy mukana 400 000 sellaista kansalaista, jotka vetävät päivittäin mielialalääkkeitä. Toiseen suuntaan kiertävä paradoksi on taas se, että vanhassa Suomessa yksilö päättyi selvästi uutta Suomea useammin itsemurhaan.

Kovasti kärjistäen voi sanoa, että pärjätäkseen uuden Suomen kilpailutalouden elämänyllyllä on hyvä, jos yksilöllä on kilpaurheilijan psyyke. Olen käsittänyt (vrt. Hoikkala 1998, 140), että kilpaurheilija on luonteeltaan tehtäväsuuntautunut, rajojaan lajissaan vimmaisesti hakeva ja erittäin kilpailuhenkinen.

Mikä on edellä sanotussa olennaista? Ainakin se, että vanha Suomi kouli kilpa- ja huippu-urheilijansa nimenomaan yksilölajeihin. Digitaalinen Suomi suuntaa liikkuvat lapsensa ja nuorensa entistä vahvemmin joukkuelajeihin sekä populaarikulttuurin katveesta nouseviin elämäntapalajeihin.

NUORUUDEN MUUTTAVA MERKITYS

Nuoruutta käsiteltäessä on tärkeää ymmärtää sen sosiokulttuurisesti muuttuva merkitys (Puuronen 1997; Mortimer & Larson 2002). 1900-luvun aikana modernisaatio ensin yhdenmukaisti, institutionalisoi ja jäseni elämäntilaa. Nuorten odotettiin osallistuvan samanaikaisesti useisiin virallisiin ja epävirallisiin sosiaalisiin käytäntöihin, kuten kouluun, harrastuksiin, nuorisotyöhön, armeijaan ja opiskeluun (Pekkarinen & Vehkalahti 2012). Viimeisen 30 vuoden aikana modernisaation kiihtyminen on kuitenkin johtanut yhdenmukaisuuden katoamiseen ja elämäntilajien ennakoimattomuuteen (ks. Vilkkonen 2000). Nuoruuden normatiivisuus on liudentunut ja nuoret eivät mukaudu vanhempiensa ja isovanhempiensa tavoin institutionaalisten rakenteiden puitteisiin ja nuoruudelle asetettuihin oletuspositioihin (Pekkarinen & Vehkalahti 2012). Nuoruus ei myöskään ole enää sidottu kronologiseen ikään, vaan entistä tärkeämpää on suhde elämän sosiaalisiin sisältöihin. Huippu-urheilijat ovat vuosien saatossa olleet eräänlaisia nykynuoruuden airuita. Heidän elämäntilajensa on ollut irrallaan normaalin nuoruuden institutionaalisisista siteistä (mm. Metsä-Tokila 2001).

Jokainen nuori ikäpolvi kasvaa tiettyssä historiallisessa ajassa, osana suvun biologista ketjua ja tiettyjen yhteiskunnallisten rakenteiden puitteissa. Ikäpolven ”jalanjälki” on siis ainutlaatuinen. Nuoruuden muuttuva merkitys on noussut yhteiskuntatieteellisen ymmärryksen piiriin viimeistään Karl Mannheimin tutkimusten myötä 1920-luvun lopulla. Hän (1952 [1928]) oivalsi, että yhteiskunnallinen muutos tuottaa elinoloihin merkittäviä murroksia – niin kutsuttuja horisontaalisia sukupolvivaikutuksia. Toisin kuin esimerkiksi agraariyhteiskunnassa, ei suvun seuraavan polven elämäntilajia ole enää ennakoitavissa.

Viimeistään 1960-luvulla autoistumisen, globalisaation, kaupungistumisen, koneistumisen, kulutusyhteiskunnan ja lukuisan muun tekijän johdosta suomalainen maatalousyhteiskunta siirtyi vaiheeseen, jota voi kutsua moderniksi Suomeksi. Nuoruuden kannattelualueet tarjosivat uudenlaiset puitteet kasvamiselle, kouluttautumiselle ja vapaa-ajalle (ks. Hoikkala & Paju 2008). Vanhat arvot, asenteet, käyttäytymismallit ja tavat törmäsivät nuoruuden uusiin sosiaalisiin käytäntöihin ja sisältöihin. Matti Virtasen (2001, 23) sanoin kaikkien kiihtyvä muutos kasvatti ”ikäpolvien rytmin päälle toisen, biologisesta selvästi erottuvan sosiaalisen

rytmin”.

Sosiaalisen rytmin eritahtisuuden ymmärtäminen on keskeistä myös tarkasteltaessa huippu-urheilijoiden elämää nykyaikana. Ne nuoruuden positiot, joista itsenäisen Suomen huippu-urheilijat ensimmäisen 40-vuoden aikana ponnistivat, ovat niin kutsutussa lineaarisessa ajassa yli 50 vuoden päässä. Sosiokulttuuristen murrosten sävyttämä historiallinen etäisyys on vielä pidempi. Kiihtynyt modernisaatio ja alati muuttuvat elinolot loiton-tavat etäisyyttä menneeseen kiihtyvällä tahdilla (mm. Christian 2011; ks. myös Torsti 2012). Nykyaikana huippu-urheilijan elämänsä elinolosuhteiden ehdot ja puutteet ovat hyvin kaukana esimerkiksi 1970- ja 1980-lukujen vastaavista. Tätä ei aina oivalleta ja usein entiset huippu-urheilijat tarjoavat vuolaasti oman aikansa oppeja nykyurheilijoiden käyttöön:

En ole saanut vastausta. Ilmeisesti kyse on karmeasta kateudesta, että menen ottamaan kakusta siivuja. Minulla on kuitenkin intohimoa hiihtoa kohtaan. Ja kun olen seurannut suomalaisten hiihtoa maailmalla, olen huomannut, että pian hiihtäjät eivät tiedä, kuinka päin sukset laitetaan jalkaan. (Juha Mieto Seinäjoen Sanomissa 5.3.2012.)

MUUTTUVA KANNATTELUPINTA

1950- ja 1960-lukuja pidetään eräänä tärkeänä nuoruuden läpimurto-kohtana. Seuraava nuoruuden perustaa järjestyttänyt ajankohta tuli jo 1980- ja 1990-lukujen taitteessa. J.P. Roosin (1999) mukaan suomalainen ajatus hyvinvointivalttiosta oli saavuttanut vasta 1970-luvulla vesikattovaiheen ja 1980-luvulla toimivan tilan. 1980-luvulla nuoruuttaan elänyt saattoi vielä katsoa tulevaisuuteen täynnä uskoa ja ilman suurempia pelkoja. Elämän käsikirjoitus vaikutti valmiiksi laaditulta: koulu, opinnot, elinikäinen työura, yhteiskunnan kestävä turvaverkko ongelmien kohdatessa, vakaa kansantalous ja jatkuva taloudellinen kasvu. Tällöin nuoruutta eläneitä onkin kutsuttu muun muassa hyvinvoinnin sukupolveksi (Hoikkala & Paju 2002).

Ihanteet ja jatkuvan talouskasvun oletukset osoittautuivat ylti-optimistisiksi viimeistään 1990-luvun alun laman myötä. 1990-luvulta lähtien alkoi myös globaali markkinakapitalismi saada kasvavan aseman maailman talouskehityksen veturina. Talouden murrokset, esimerkiksi

idänkaupan tyrehtyminen, alkoivat suunnata niin suomalaista työmarkkina- kuin koulutuspolitiikkaa. Nuoruuteen näillä yhteiskunnallisilla muutoksilla oli useita suoria ja välillisiä seurauksia.

Modernisaatio toi mukanaan kokonaan uuden elämän areenan, informaatioteknologian, joka tarjoaa elämyksiä, sosiaalisuutta, kommunikatiota, mediasisäلتöjä, tietoa ja erilaisia työvälineitä kasvavalla tahdilla. Sen vaikutukset työhön ja vapaa-aikaan ovat olleet mullistavia. On siirrytty puhumaan uuden työn yhteiskunnasta, jossa fordilainen liukuhihna ja tehdas ovat vaihtuneet monimutkaisen informaatioteknologian hyödyntämiseen. Työstä on tullut fyysisen pakerruksen sijaan abstraktia (Julkunen 2008). Kehitys on pakottanut työn ja sen tekijät näyttöpäätteiden ääreen.

Työ ja harrastukset ovat eriytyneet omiksi elämänalueikseen. Myös harrastusten kirjo on laajentunut (Hoikkala ym. 2009). Liikkumisesta ja liikunnasta on tullut erillinen elämänalue. Samalla esimerkiksi seuratoiminnan yhteys lasten ja nuorten luontaiseen elinympäristöön on katkennut. Liikuntaa ja urheilua on siirrytty harrastamaan erikseen sitä varten osoitetuissa ja rakennetuissa paikoissa (Itkonen 1996; Zacheus 2008).

Kodit ovat täyttyneet erilaisista teknisistä laitteista, jotka tuovat silmien eteen koko globaalin viihdekulttuurin tuotoksia. Media kilpailee jatkuvien speaktaakkelein lööppitelineissä siitä, mistä seuraava viikko puhutaan. Kulutus- ja viihdekulttuurin on katsottu käsitteinä kuvaavan suomalaisten nuorten elämää vähintään viimeisen 20–30 vuoden ajan. Nuoret ovat sekä elämäntyyli pohjaisen kulutuskulttuurin luoja ja kohteita. Kulutuskulttuurin ydin on nuorisokulttuureissa ja niiden ymmärtämisessä (esim. Kautiainen 2008; Wilska 2011). Nuorten huomiosta, mielestä ja vapaa-ajasta kilpailee satojen (tuhansien) miljardien eurojen mielikuva-, teknologia-, vaate-, viihde- ja innovaatioteollisuus. Kaupallinen kulutus- ja viihdekulttuuri ovatkin porautuneet nuorten elämismailmoihin valtavalla laajuudella.

Suomalaiset nuoret käyttävät internetiä ja katselevat TV:tä 2–4 tuntia päivässä (Miettinen & Rotkirch 2012). Nykyajan nuoret ovat sosiaalistuneet todellisuuteen, jossa internet, televisio, tietokone ja konsolipelit ovat pysyvä osa heidän elämäänsä. He elävät nuoruutta, joka oli vielä 30–40 vuotta sitten olemassa vain villeissä fiktiivisissä fantasiaissa. Nykynuorten todellisuuskuva ja sosialisatioprosessit ovatkin vaikeasti hahmotettavia, mutta tulevaisuuden suunta on selvä.

Olisi vakava virhe nähdä nuorten virtuaaliset areenat vain elämys- ja viihdekulttuurina. Uuden informaatioteknologian hallitseminen on koulunkäynnin, opiskelun ja työelämän ehto. Erilaisten teknologisten pääomien hallintaa jo nuorena voidaan metaforisesti kutsua virtuaalisten lihasten kasvattamiseksi. Niiden merkitys nykyaikana on yhtä suuri kuin aiempien vuosikymmenten duunarien ”todellisten” lihasten. (Salasuo & Koski 2010.) Kulutus- ja viihdekulttuuri pitääkin ymmärtää kiinteänä osana nuorten elämää 2010-luvun Suomessa. Heille esimerkiksi internetin sosiaaliset ja kulttuuriset tilat ovat osa luonnollista ja normaalia merkitysmaailmaa, jotain mikä ei ollut läsnä aiempien sukupolvien nuoruuden sosialisatioprosessissa. Tässä palataankin elämänkulun sijoittumiseen historiallisessa ajassa, elinehtoihin ja hyvinvointivaltiollisiin keinoihin – siis nuoruuden kannattelupinnoille. Nykynuorille tietoverkot, kaupunki ympäristö ja kulutuskulttuuri ovat yhtä luonnollisia kuin vesi kaloille (Hoikkala & Paju 2008).

Nopean muutoksen seurauksena nuoruuden kannattelupinnat ovat kääntyneet joiltain kohdin kaltevaan asentoon. 2000-luvun nuoren eteen aukeaa epävarmuuden horisontti. Valmiin nuoruuden käsikirjoituksen sijaan edessä on tyhjä paperi, jolle omaa elämää pitää alkaa raapustaa – tähän liittyvät koulutusvalinnat, epävarmuus ja pelko tulevista työmarkkinoista, Euroopan talouskriisi, suuri nuorisotyöttömyys, pätkätöläisyys, turvaverkon reiät ja kilpailuasetelma ikätovereita vastaan. 2000-luvun nuoruuden avainkäsitteiksi ovat nousseet ”valinta” ja ”pääomat” (ks. huippu-urheilijoiden valinnoista Piispa tässä teoksessa).

Tommi Hoikkala: Se kuuluisa yksilöllinen valinta

Mikko kirjoitti edellisessä jaksossa, että huippu-urheilijat ovat vuosien saatossa olleet eräänlaisia nykynuoruuden airuita. Se pitää paikkansa etenkin tietoisesti menestymään suuntautuvien nuorten osalta. Avain on itsekurin sävyttämä elämänote, kyky keskittyä ja säädellä omaa toimintaansa, tottumus ja tapa lykätä tarpeen tyydytystä. Silloin ei reuhata baarissa. Siksi moni urheilijanuori jää hieman sivuun aivottomasta tavisnuoruudesta, teinikenttien pussikalja- sekä sidukkakarnevaaleista. Tämä taitaa koskea etenkin yksilölajien systemaattisia harjoittelijoita. Tämä on hyvin dokumentoitu Mikko Piispan (mt.) kuvauksessa. Päättelen lisää: joukkuelajien harrastajat kohtaavat edellisiin verrattuina tavallista useammin tuon kuvatun teinisosiaalisuuden ja

harjoittavat sitä itse.

Keskeistä on se, että huipulle suuntautuminen vaatii valinnan tekemisen tekniikoita (ja ne ovat sellaisenaan psyykkisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia taitoja). Voisi väittää, että nuoret huiput tai huipulle suuntautuvat nuoret ovat valitsemistaidon mannekiineja ja airuita. Tämän segmentin nuoret tekevät omassa lajissaan eteenpäin suuntautumisen valinnan sellaisessa elämänvaiheessa, joka on varsinainen drop out -periodi. Kyse on nuoruuden siitä elämänvaiheesta, jossa kaverien, ryhmän ja muut sosiaaliset yhteisen tekemisen asiat ovat elämässä kenties kaikkein vahvimmin esillä tai pinnalla. Vaatii päättäväisyyttä pysyä sivussa massamenosta ja sen sijaan harjoitella valmentajansa antaman ohjelman mukaan. Toisaalta kuten Piispa (mt.) kirjoittaa, nautinto löytyy omasta lajista, itse harjoittelusta, siihen liittyvästä kovasta työstä, paineiden sietämisestä sekä varmasti myös harrastamisen tuomista sosiaalisista ympyröistä. Tässä mielessä voisi kuvitella, että urheilevat nuoret muodostavat omat nuorisokulttuuriset heimonsa omine riitteineen ja kutymeineen (kilpailumatkat, ottelumatkat, leirit). Ei ole mitään syytä olettaa, että tavanomaiset nuoruuden jutut eivät olisi tämän porukan kohdalla mukana. Kaikkien kohdalla ne toteutuvat omissa porukoissa.

Mitä valintaan tulee, se on läsnä kaikkialla, sekä pakkona että vapautena. Koulutusväylät ovat kaiken muun ohella lajittelujärjestelmiä, joissa oppilaiden suoritukset ja valinnat – jotka useimmiten tehdään huoltajien ja vanhempien kanssa – sijoittavat heidät tiettyihin positioihin. Jos huipulle suuntautuvia nuoria käyttää tällaisen järjestelmän esimerkkeinä, he varmaan (onnistuessaan) ilmaisevat järjestelmän onnistunutta puolta. Kuten Piispa (mt.) kirjoittaa, he elävät unelmaansa, keräävät hienoja kokemuksia, elämyksiä ja onnistumisen hetkiä, flowta uhraustensa ja jopa itsensä räikkäämisen vastapainona. Niiden kohdalla, joilla kaikki ei ole mennyt täysin käsikirjan mukaan, saman järjestelmän kuvaus voi olla täysin erilainen. Valinta tulee koulukkaan eteen pakkona kuin kulman takaa, esimerkiksi yläkoulun ysiluokalla (”jos yhtään edes vähän tietäis mitä tahtoo”).

Seurasin taannoin Petri Pajun kanssa kantahämäläisen yläkoulun ysiluokkaa juuri tällaisen valinnan aikoihin. Olin odottanut havainnoivani kovinkin paineista kenttää. Hypoteesit murenivat, eniten painetta saattoi havaita oppilasryhmiin ja siis porukoihin kuulumisesta. Koululaisen eksistentiaalinen kysymys kietoutui paljolti sen kysymyksen ympärille, millaisena kelpaan ryhmääni. Voisiko kuvitella, että huipulle urheilevat nuoret soveltavat erityistä identiteettistrategiaa, että he saavat energiaa kaikenlaisista paineista

tai ainakin osaavat käsitellä ja ottaa paineiset tilanteet haltuunsa, ainakin paremmin kuin nuoret, jotka eivät edes tiedä olevansa missään kilpailussa?

Mikko Piispa (mt.) kirjoittaa, että huipulle tähtäävä nuori urheilija noudattaa normaalista poikkeavaa rationaliteettia. Osuvasti sanottu. Lisään sosiologista mielikuvitusta. Nämä nuoret artikuloivat kilpailullisen sosialisointijärjestelmän ideaalitarinaa, joka päättyy menestykseen. Taustalla on paljon lahjakkuutta, paljon työtä, tukijoukkoja sekä hyviä infrastruktuureja, myös hyviä sattumia. Hyvin käy, jos taitaa rennon, mutta tietoisien panostamisen, mikä sisältää paljon myös itsekieltäytymistä, jonkinlaista nykystoalaisuutta (ks. Foley 2011). Voisi puhua myös menestyksen kehistä.

Näen selvän yhtymäkohdan tavanomaiseen opintomenestykseen. Kuvitelkaamme ysiluokkalainen, joka tahtoo populaarikulttuurisesti resonovalle ammatilliselle alalle, Kanta-Hämeessä vaikkapa kampaaja-parturiksi tai pääkaupunkiseudulla kokiksi. Tarvitaan reilusti yli keskiarvo. Moneen lukioon on helpompi päästä. Tai kuvitelkaamme vaikka psykologiaa opiskelemaan mielivä abiturientti Helsingissä – huippu-urheilijan psykotekniikoille olisi varmasti käyttöä, kun kurottautuu sisäänotettavien kahden prosentin joukkoon.

Huomaan kirjoittaneeni (yksilöllisestä) pakkovalinnasta jo 1998 näin: ”Paineet kasvavat ja jotkut voivat vastata paineisiin erilaisin itsen tai minän muokkausprojektein (terapiat, askeesit, dieetit, bodaukset). Jos kärjistän: menestysorientoituneiden lukionuorten elämästä tulee tässä järjestelmässä kilpailullista niuhottamista ja pärjäämistaistelua, tyyppeinä menestysorientoituneet ovat entistä varhaiskypsempiä aikuismaisia suorittajia.”

Sitaatti ei käy kuvaamaan Mikko Piispan (mt.) haastatteluyhteenvettoa, eikä se ole sellaiseksi tarkoitettu. Silti siinä on jotain osuvaa. Urheilijat tuntevat paineen ja yksi heidän tehtävistään on hallita se. Urheilijan tie on varmasti myös minän muokkausprojekti ja identiteetti-strategia. Sillä tiellä pysyy vain, jos osaa asettaa kysymyksen menestymisestä realistisesti, mutta oikein. Kilpailusta pitää nauttia, muuten kilpakentille ei ole asiaa. Varmaan myös häviäminen on osattava integroida persoonansa kudoksiin. Mitä aikuismaiseen suorittamiseen tulee, voisin liiteripsykologina arvella, että palkintopallille ei ole asiaa, jos kilpakentät ovat vain onttojen suoritusten areenoita ilman sportin henkistä sisältöä. Avainsanana: rakkaus lajiin.

Edellä sanottiin, että nämä sporttinuoret ovat nykyynuoruuden airuita. Se pitää paikkaansa myös siinä katsannossa, että heissä havainnollistuu teesi nykynuorista portfoliopolven edustajina. Kaikki se mitä he tekevät aikaisemmassa

elämässään, kartuttaa henkilökohtaista ansiokansiota. Sitä käytetään urheiluran jälkeen normaalielämänsä kulkemaan sovitauttaessa. Urheilu on myös sosiaalisten suhteiden kenttä, jossa mukaan tarttuu tuttavuuksia, osaamista, yhteyksiä, siis sosiaalisia pääomia, joita voi realisoida tulevalla työurallaan.

Ansiokansio on henkilökohtainen resurssi, se ilmentää henkilökohtaisia saavutuksia. Se ilmentää myös erityistä motivaatioperustaa ja eetosmaisempaa. Nykyurheilijoilta kuulee kovin harvoin kansallista retoriikkaa, siis sellaista mahtipontista puhetta, jossa urheilija ilmoittaa urheilevansa Suomea maailman kartalle tai pitävänsä Suomea tällä kartalla. Tässä suhteessa eetokset ovat sukupolvisia. Pekka Tiilikaisen aikaan oli aivan erilainen kansallinen kohina ilmassa kuin nykyisin. Napautan: nykyisin urheilu-ura on yksilöllinen urasatsaus ilman kansakunnan kertomuksen ulottuvuutta. Siis eräänlainen portfoliostategia. Maailma muuttuu, Eskoseni.

PERHE NUORUUDEN ANKKURINA

Murrosten lomassa on myös pysyvyyttä. Perhe on säilyttänyt paikkansa nuoren tärkeimpänä tukiverkkona - vahva perhesidos nousee esille myös Piispan ja Huhdan artikkeleissa tässä teoksessa. Sosiaaliset muutokset ovat luoneet perhesukupolven rinnalle uuden rytmin, mutta eivät ole katkaisseet sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja aineellisen sekä aineettoman pääoman välittymistä (Häkkinen 2013). Tuoreessa Nuorisobarometrissa (Myllyniemi 2012) tarkasteltiin lapsuuden kodin vaikutuksia nuoriin ja heidän arkeensa. Nuorten ohella kysely tehtiin heidän vanhemmilleen, joka mahdollisti ylisukupolvisen periytymisen ja perhedynamiikan tarkastelun. Lapsuuden kodin merkitys tuli vahvasti esille muun muassa liikunnan harrastamisen aktiivisuudessa. Lapsuudessaan vanhempiensa kanssa yhdessä liikkuneet nuoret harrastivat selvästi muita enemmän liikuntaa. Toinen liikuntaan liittyvä havainto herättää negatiivisia ajatuksia, sillä vanhempien korkealla koulutus- ja tulotasolla oli vahva yhteys nuorten aktiiviliikunnan määrään. Tämä tukee viimeaikaisia havaintoja siitä, että joidenkin nuorten kohdalla taloudelliset tekijät ovat esteenä liikuntaharrastukselle (ks. Salasuo 2012). Lapsuuden kodin tulotaso, ilmapiiri ja terveyskäyttäytyminen näyttävät Nuorisobarometrin (Myllyniemi 2012) mukaan vaikuttavan merkittävästi nuorten myöhempään elämään. Antti Häkkinen (2013) kirjoittaakin perhepääomasta tärkeänä sukupolvien

välillä siirtyvänä aineettomana perintönä (ks. perheen merkityksestä Piispan artikkelit tässä teoksessa). Benjamin Bloom tutkimusryhmineen (1985) haastatteli Yhdysvalloissa 120 eri-ikäistä urheilijaa, tieteentekijää ja taiteilijaa. Myös hänen tutkimuksessaan perheen rooli niin aineellisten kuin aineettomien pääomien tarjoajana oli keskeinen menestymisen kannalta.

Tommi Hoikkala: Koti nuoruuden kittinä

Otsikko on Mikon minulle antama. Ja jälleen saan taiteilla paradoksikarikoiden välissä. On nimittäin niin, että nuoruuden (ml. murrosiän) kehitystehtävä on "hylätä koti ja hiertää henkinen napanuora poikki" (Penttinen 1995, 6). Tämä on lääkäritieteiden totuus. Tästä syystä teinit usein inhoavat vanhempiaan, häpeävät heitä varsinkin jos kaverit osuvat samaan tilaan. Näin kärjistettyä Mikko Piispan (mt.) dokumentaatio perheestä huippunuoren resursina ja voimapintana on hieman eri suuntaan vievä argumentti.

Tai sitten ei. Kysymys on nimittäin näkökulmasta. En ole lukenut Piispan (mt.) aineistoa läpi, joten kuvittelen jälleen sosiologisesti. Omassa kommenttijutussaan Mikko kirjoittaa Antti Häkkiseen viitaten perhepääomasta, aineettomasta perinnöstä, joka siirtyy sukupolvelta toiselle. Hyväksytään. Aineeton perintö: eetosjuttuja, sukuteemoja, tapoja toimia, rutiineja, maailmasuhteita, intressinippuja, sosiaalisuuden tapoja, ihmisenä olemisen käytänteitä. Varmasti myös geenipääomaa on siirtynyt ensin. Liikunnallisuudella on täysin erottuva biologinen pohja. Hyvämuistinen knoppologi luettelisi tähän hetkessä monia urheilusukuja. Minä tyydyn luettelemaan vain Tapio ja Timo Furuholmin. Ja Tapsan isovelji on Esa, eli Timon setä.

Viimeistään siinä vaiheessa kun harrastuksesta alkaa muotoutua ura, se imaisee koko perheen mukaansa. Kuviossa kristallisoituu niin monessa nykyperheessä tuttu käytäntö, että perhe oikeastaan organisoituu lapsen/lasten harrastusten ympärille. Harrastus määrää perheen ajankäyttöä, ruokavaliota, pesukoneen nestevirtausten ja edestakaisten sykkeiden tason ja toistojen määrän, auton koon, äidin ja isän työnjaon. Yhden huoltajan tapauksissa multitasking-vuoren.

Saamaani otsikkoa stilisoiden: ehkä on pikemminkin kyse siitä, että nuoren vakava harrastus on perheen kitti, se yhteinen tehtävä ja koossa pitävä voima kuin nuoruuden kitti sinänsä. Olisiko noiden toimintojen paikalla jonkinlainen tyhjiys, jos lapsen lajitouhu ei täyittäisi perheen avaruutta? Harrastuksen ympärille kehkeytyy yhteinen aikarakenne, tehtävärakenne, sosiaalinen rakenne

ja logistinen rakenne. Se on myös tunnemoodi, menestyksestä iloitsemista, kenties myös epäonnistumisen onnistunutta työstämistä. Vanhemmat hyöriivät kuin väkkärät lahjakkaan harrastavan lapsensallastensa ympärillä ja luovat menestyksen tukirakenteen.

Olisipa muuten mitä herkullisin perhe-etnografian paikka havainnoida moista rumbaa, esimerkiksi jääkiekkoharrastuksen tapauksessa. Harjoituksia voi olla mitä kummallisimpiin vuorokauden aikoihin, sanotaan 4–6 viikossa, otteluista riippuen, ynnä voimaharjoittelut ja muut stilisoinnit oheen. Voi vain kuvitella sen ajan määrää, joka vietetään autossa tulevia huippuja sinne ja tänne kuskatessa. Mitä noiden tuokioiden aikana puhutaan, mistä vaietaan, miten vaietaan, miten kannustetaan, miten annetaan muuta palautetta? Ennakoisin draamaa, mutta myös ihan ihka tavallista tylsyyttä ja puutumista. Relevantteja sekä kiinnostavia kysymyksiä, myös muissa tapauksissa kuin että äiti tai isä ovat lahjakkuuden valmentajia. Juttua voisi tarkastella myös valtarakenteena: miten modernissa nykyperheessä neuvotellaan asiat ja käytännöt? Millainen mallivalta – isän, äidin, lapsen, vai näiden hybridi – pätee tällaisissa perhekäytänteissä. Kuka päätti, että se kallein mopoauto hankittiin helpottamaan Jeren lätkäkamojen kuljettamista? Tilastollisesti tämä tapahtuu Porissa tai Tampereella, paikoissa joissa mopoautoja on eniten Suomen kaupungeissa per capita. Ja oliko pakko saada ledivalot myös auton pohjaan (Pori)? Millaisella kitillä ne sinne kiinnitettiin?

Väittäisin, että aineettoman pääoman lisäksi perhepääomissa (ks. Häkkinen 2013) on kyse myös aineellisista seikoista, siitä mihin perhe tai perheet sijoittavat resurssiaan. Se tarkoittaa myös rahaa. Mitä esimerkiksi yhden kauden jääkiekkokamat ja seuramaksut vuodessa yhteensä tekevät? Olisiko Tuuli Petäjä-Sirén voittanut olympiahopean Lontoossa 2012 purjelautailun RS:X-luokassa ilman oman perheensä kaikenlaisia pääomia? Aika minimaalisin tuun purjehdittiin. Tässä on myös kenties kriittinen pointti – missä määrin menestys edellyttää keskiluokkaisen ja kaikin puolin vakaan taustan? Lymyääkö repaleisten perhesuhteiden Suomessa lahjakkuusreservejä?

MIKÄ ON HYVÄ ELÄMÄ?

Nuoruuden uudella kannattelupinnalla on tarjolla lukemattomia malleja hyvään elämään. Aiempaa enemmän korostuvat yksilöiden valinnat ja niiden rinnalla identiteettityö. Voidaan puhua itse rakennettavasta hyvästä

elämästä, jossa hyvän sisältö on ennalta määrittämätön. Tommi Hoikkala ja Petri Paju (2008) kirjoittavat nuorten yhteiskunnallisista positioista, joissa valinta ja valinnaisuus luonnehtivat nuorten kohtaamien elämän areenoiden ja instituutioiden toiminta-ehdoja. Kyse on siis eräänlaisesta yksilöllistymiseen pakottavasta yhteiskunnallisesta ilmastonmuutoksesta.

Pärjätäkseen kilpailuyhteiskunnan koulutus- ja työmarkkinoiden sarana-paikoissa on nuoren kyettävä tuottamaan itsensä yksilöllisesti erityisenä toimijana, uniikin portfolion haltijana sekä sitä ilmaisuvoimaisesti esittävänsä ja esittelevänä identiteetin kantajana (Paakkunainen 2007; Hoikkala ym. 2009). Nuoret ovat jo useamman vuoden ajan nähneet tulevan työelämän ja siinä pärjäämisen suurimpina tulevaisuuden huolina (TAT 2012). Tällainen näköala ja siihen liittyvät pohdinnat avautuvat yhtä lailla urheiluille nuorille kuin kaikille muillekin. Kun työelämä nähdään pelottavana ja koulutuspolkujen lopussa ei siinä elämän mittaista työuraa, korostuvat koulutukseen liittyvät panostukset ja valinnat.

Myös koulutusjärjestelmässä on havaittavissa merkkejä kiristyneestä kilpailusta. Kilpailua käydään niin oppilaiden kuin koulujenkin välillä. Professori Hannu Simola (2001) näkee niin kutsutun *erinomaisuuden eetoksen* pesiytyneen suomalaisen koulutusjärjestelmään: hyvä ei riitä, täytyy olla paras. Kilpailuasetelma koulutuspolulla jättää siinä menestyjille vain rajallisesti tilaa panostaa muihin elämänalueisiin. Tällaisessa asetelmassa huippu-urheilu asettuu kilpailevaksi valinnaksi koulutukselle. Elämässä pärjäämiseen tarvittavat pääomat ovat nykynuorten ja heidän vanhempiensa valintojen prioriteetti. Tässä piileekin yksi nykyisen huippu-urheilun dilemma. On kyettävä selviämään kaikesta siitä, mitä nykyaika heittää eteen ja vieläpä pystyttävä harjoittelemaan huipulle päästäkseen sekä siellä pysyäkseen. Tämä havainnollistuu erinomaisesti Piispan (mt.) analyysissä.

HUIPPU-URHEILUN YHTEISKUNNALLINEN PAIKKA MUUTOKSESSA

Huippu-urheilulla ei ole enää aiempien vuosikymmenten kaltaista hegemoniaa, jonka eteen perheissä ja yhteiskunnassa ollaan automaattisesti valmiit uhraamaan muut elämänalueet. Voidaan sanoa, että huippu-urheilun yhteiskunnallinen paikka on muuttunut (mm. Itonen 1996; Kokkonen 2008). Huippu-urheilun moninainen asema tulee esille myös

Opetusministeriön työryhmäraportissa (Nieminen ym. 2010), jossa pohdittiin suuntia huippu-urheilun kehittämiseen:

Huippu-urheilua osana suomalaista yhteiskuntaa on näissä eri työryhmissä perusteltu moninaisesti ajan henkeä korostaen. Huippu-urheilu on ollut eri aikoina osa liikunnan kansalaisliikettä, osa viihdeteollisuutta. Sen on nähty muodostavan osan suomalaista identiteettiä, mielekästä elämänuraa tai se on nähty taloudellisesti merkittävänä sekä eettisesti kestäväenä. Ennen kaikkea huippu-urheilun on nähty omaavan vankat perinteet.

Mikko Salasuo (2011, 6) on kirjoittanut tarkoituksellisen kärkevästi auki monien käsityksen urheilijan urasta: ”Kilpaurheilijan uran valitseminen lapsuudessa ja nuoruudessa on riskisijoitus, jossa häviää lähes varmasti. Näin asian muotoilisi aikalaisretoriikkaa mukaileva talous- ja tilastotieteilijä.”

Urheiluliikkeen sisältä huippu-urheilun yhteiskunnallisen paikan muuttuminen vaikuttaa olevan hankala havaita. Huippu-urheilun muutostyöryhmän väliraportissa vuonna 2011 maalailaan seuraavasti: ”Huippu-urheilu on happea, jota kansakunta hengittää. Huippu-urheilu on tärkeä osa arvokasta liikuntakulttuuriamme. Huippu-urheilua tarvitaan jo urheilun itsensä vuoksi.”

Muutos huippu-urheilun yhteiskunnallisessa paikassa on kuitenkin kiistaton (mm. Tähtinen & Nevala 2010; Lämsä 2012). Se ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti negatiivista kehityssuuntaa. Tuomas Zacheus (2010) käsittelee *Kasvatus & Aika* lehdessä viimevuosikymmenten muutosprosessia. Hänen mukaansa huippu-urheilu on irtaantunut tiettyjen erityisesti joukkuepelien osalta liikunnan kansalaistoiminnan perinteestä. Huippu-urheilua kehitys on vienyt aiempaa yritysmäisempään suuntaan ja samalla se on irtaantunut liikunnan kansalaistoiminnasta. Kehitys on muuttanut lajien välisiä voimasuhteita ja medialla on ollut siinä keskeinen rooli. Erityisesti joukkuepelien asema on vahvistunut. Perinteisten lajien paikka on kehityksessä horjunut, ja ne ovat menettäneet suosiotaan (Ilmanen & Itkonen 2000, 28; ks. erilaisista lajikokemuksista Piispa tässä teoksessa).

Pasi Koski (2004) on puolestaan tutkinut niin kutsuttua liikuntasuhdetta. Liikuntasuhde on vyyhti erilaisia urheiluun liitettäviä merkityksiä ja positioita (Koski & Tähtinen 2005; ks. myös Zacheus 2008). Vyyhti on kaventunut niin edellä kuvattujen laajempien yhteiskunnallisten prosessien vuoksi kuin suomalaisen urheiluliikkeen toimesta. Esimerkiksi tärkeä osa

liikuntavyöhyteä ovat paikalla koetut urheilutapahtumat. Ne on muutettu ”aikuisviihteeksi” ja ”urheilubisnekseksi” ja sen myötä nuorten urheilun seuraaminen paikan päällä on lähes lajista riippumatta vähentynyt aiemmista vuosikymmenistä merkittävästi (Salasuo & Koski 2010).

Kalervo Ilmanen (2008) on muotoillut tarkkanäköisesti ”urheiluhulluus” -käsitteen avulla rakenteellisia tekijöitä ja niissä tapahtuneita muutoksia. Humoristinen urheiluhulluus on osa kansalaisyhteiskunnan logiikkaa. Huippu-urheilun kutoutuessa osaksi ihmisten arkea ja elämää sen luonne on karnevalistinen, iloinen ja leikkisä. Se on osa kansalaisten jakamaa ja kansakuntaa yhdistävää kokemusmaailmaa.

Ulkopuolisten tekijöiden, erityisesti median, markkinoiden, rahan ja vallan, tullessa mukaan toiminnan logiikka muuttuu. Huippu-urheiluun lomittuu uudenlaisia näkyviä tai kätkeytyviä päämääriä. Silloin huippu-urheilusta tulee myös väline siitä itsestään irrallisten pääomien tavoitteluun. Ilmanen (2008) mukaan tällöin syntyy vakavaa urheiluhulluutta. Samalla myös huippu-urheilussa mukana olevien eri toimijoiden intressit saattavat olla ristiriidassa yksittäisen urheilijan tavoitteiden kanssa.

Urheilun kaupallistuminen ja viihteellistyminen ovatkin johtaneet huippu-urheilun merkitysten etäännyttämiseen nuorten elämässä. Huippu-urheilu on läsnä ennen kaikkea mediavälitteisenä speaktaakkelinä, mutta ei merkityksellisenä kokemussuhteena. Mediavälitteisessä viihdekulttuurissa nuorille on urheilun rinnalla tarjolla niin valtava määrä muita vaihtoehtoja, ettei urheilun paikka suinkaan ole vakio, pysyvä tai ensisijainen. Useiden suosittujen huippu-urheilutapahtumien siirtyminen maksullisille TV-kanaville on ollut omiaan lisäämään eroosiota nuorten ja huippu-urheilun välisillä kohtaamispinnoilla.

Huippu-urheilu on siis osa laajempia yhteiskunnallisia muutosprosesseja, kuten tässä artikkelissa on esitelty. Tommi Hoikkala (1989) kirjoitti yli 20 vuotta sitten teoksessa *Suomalaisen liikuntapolitiikan vaihtoehdot*, että ”narsistinen, nautinto- ja kulutussuuntautunut nuoriso ei ole kiinnostunut ponnisteluista urheiluseuroissa”. Ponnisteluilla Hoikkala (mt.) viittasi erityisesti pitkäaikaiseen kestävyyskunnan harjoittamiseen. Modernisaation esiin nostamat kehityssuunnat ovat vasta alkua. Esimerkiksi informaatioteknologia ja sen erilaiset sovellukset ovat nykyisyyttä ja kasvavassa määrin tulevaisuutta. Viime vuosikymmenten elinolojen ja hyvinvointivaltiollisten toimien murroksista voidaan puhua Fred Davisia (1979, 102) mukaillen repeämänä ymmärretyn olemassaolon kudoksessa. Nuoren sukupolven

eteen on ilmaantunut useita järjestyttäviä tekijöitä, jotka vaikuttavat perustavanlaatuisesti tapaan jäsentää ja käsitellä maailmaa. (Ks. esim. elämäntapaurheilijoista Piispa tässä teoksessa.)

Muutosten tuoma yhtälö haastaa huippu-urheilun yhteiskunnallisen paikan ja erityisesti monet perinteiset lajit. Yhteiskunnallisen muutoksen huomioiminen onkin välttämätöntä kehitettäessä ja uudistettaessa suomalaista huippu-urheilua – sen huomiotta jättäminen taas on vakava puute (ks. HuMu 2011; 2012). Nopeasti muuttuvassa todellisuudessa perinteisten urheilulajien paikka voi nykynuorten merkitysrepertuaarissa rinnastua Kehruu-Jennyyn. Nuorten merkitysmaailma onkin prisma tulevaisuuteen, sillä heistä rekrytoituvat niin uudet huippu-urheilijat kuin näitä seuraava massa.

Mikäli huippu-urheilijoiden elämänsä elämänkulun puitteita halutaan kehittää, täytyy pyrkiä huolellisesti kartoittamaan kaikki siihen liittyvät tekijät. Se mitä tarkoittaa ”olla oikeassa paikassa oikeaan aikaan” ja hallita juuri kyseisen tapahtuman kannalta ”oikeanlaisia aineellisia ja aineettomia pääomia”, on muuttuva prosessi. Yhden tekijän muuttuminen vaikuttaa lähes poikkeuksetta kaikkiin muihin (esim. Macmillan & Copher 2005). Tästä syystä huippu-urheilijoiden elämää tukevien muutosten täytyy perustua empiirisesti tunnistettuihin tekijöihin. Sementoidulla menneisyyden uusintamisella, aiempien vuosikymmenten kokemukseen perustuvalla intuitiolla ja pysyvillä ja asioita paikoilleen kiinnittävillä rakenteilla on pikemminkin kehitystä jarruttava kuin eteenpäin vievä vaikutus. Huippu-urheilijat ovat osa nykyaikaa ja heidän elämänsä elämänkulkuaan tukevia tekijöitä voidaan kohentaa vain sosiaaliseen todellisuuteen perustuvilla toimilla (vrt. HuMu 2012).

Lähteet

- Bloom, Benjamin (1985) Generalization About Talent Development. Teoksessa Benjamin Bloom (toim.) *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books, 507–549.
- Christian, David (2011) History and Time. *Australian Journal of Politics & History* 57 (3), 353–365.
- Davis, Fred (1979) *Yearning for yesterday : a sociology of nostalgia*. New York: Free Press.
- Foley, Michael (2011) *The age of Absurdity. Why modern life makes it hard to be happy*. London: Simon & Schuster.
- Hoikkala, Tommi (1989) ”Ei välttämättä nuorten juttu enää”. Teoksessa Teijo Pyykönen (toim.) *Suomalaisen liikuntapolitiikan vaihtoehdot*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja n:o 116, 102–107. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

- Hoikkala, Tommi (1998) Aikuistumisen paradoksi. Teoksessa Elina Saksala (toim.) *Muutoksen sosiologia*. Helsinki: Yleisradio, 134–141.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2002) Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 14–31.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2008) Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko & Ojajarvi, Anni (2009) *Tunnetut sotilaat. Varusmiehen kokemus ja terveystaju*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 94. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Hoikkala, Tommi & Salasuo, Mikko (2010; 2011; 2012) Palloliiton *Maali* -lehden kolumnit vuosina 2010–2012 (12 kpl).
- HuMu (2011) *Uudistuva huippu-urheilu Suomessa 2012-luvulla*. Muutostyöryhmän väliraportti suomalaisen huippu-urheilun uudistamiseksi 17.11.2011. Helsinki. http://www.huippu-urheilunmuutos.fi/dokumentit/valmisesitys171111_1711111621.pdf. (Viitattu 25.7.2012).
- HuMu (2012) *Urheilijan polun osaamisella, yhteistyöllä ja intohimolla parhaaksi Pohjoismaaksi 2020*/Huippu-urheilun Muutosryhmän loppuraportti 2012. Helsinki: Olympiakomitea.
- Häkkinen, Antti (2000) ”Oletteko te se sama Kokki?” Johan Adolf Kockin elämäntutkimus. Teoksessa Marjatta Rahikainen & Riitta Oittinen (toim.) *Keulakuvia ja peränpitäjiä: Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. Helsinki: SHS, 289–310.
- Häkkinen, Antti (2012) Johan Adolf Kock: elämäntutkimusanalyysi ja historia. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012.
- Häkkinen, Antti (2013) Suomalaiset sukupolvet, elämäntutkimus ja historia. Teoksessa Antti Häkkinen, Anne Puuronen, Mikko Salasuo & Anni Ojajarvi (kirj.) *Sosiaalinen albumi. Elämäntutkimuksia ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta Päijät-Hämeessä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. (Käsikirjoitus, ilmestyy keväällä 2013).
- Ilmanen, Kalervo (2008) Urheiluhulluus historiallis-yhteiskunnallisesta näkökulmasta. *Tieteessä tapahtuu* 7/2008, 8–13.
- Ilmanen, Kalervo & Itkonen, Hannu (2000) *Kansalaisten liikuttajat. Kansalaistoimijat ja kunnat liikuntapalvelujen tuottajina Pohjois-Karjalassa*. Joensuu: Pohjois-Karjalan Liikunta & Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitos.
- Itkonen, Hannu (1996) *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mieto, Juha (2012) Suomen huippuhyttäjät tyrmäsivät Juha Miedon. *Seinäjoen Sanomat* 5.3.2012. <http://www.seinajoensanomat.fi/artikkeli/124992-suomen-huippuhyttajat-tyrmasivat-juha-miedon> (Viitattu 12.12.2012).
- Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kekkonen, Urho (1971) *Urheilun tilan tarkastelua*. Puhe Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennuksen vihkiäisjuhlassa 30.10.1971.
- Kokkonen, Jouko (2008) *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Koski, Pasi (2004) Liikuntasuhde. Teoksessa Kalervo Ilmanen (toim.) *Pelit ja kentät. Kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston tutkimuksia 3, 189–207.
- Koski, Pasi & Tähtinen, Juhani (2005) Liikunnan merkitykset nuoruudessa. *Nuorisotutkimus* 1/2005, 3–21.
- Kautiainen, Susanna (2008) *Overweight and obesity in adolescence – secular trends and associations with perceived weight, sociodemographic factors and screen time*. Tampere University Press 1347.
- Lämsä, Jari (2012) Urheiluliikkeestä liikuntakonserniksi. Teoksessa Jarmo Mäkinen (toim.) *Liikuntajärjestöjen toimialaselvitys*. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto 2012:6, 14–22.
- Macmillan, Ross & Copher, Ronda (2005) Families in the Life Course: Interdependency of Roles, Role Configurations, and Pathways. *Journal of Marriage and Family* 67 (4), 858–879.
- Mannheim, Karl (1952/1928) The Problem of Generations. Teoksessa Mannheim, Karl (kirj.) *Essays on the Sociology of Knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 276–322.
- Metsä-Tokila, Timo (2001) *Koulussa ja kentällä. Vertaileva tutkimus huipulle tähtävään urheiluun ja koulutuksen yhdistämisestä*. Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 55. Turku: Turun yliopiston koulutussosiologian tutkimuskeskus.
- Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2012) *Yhteistä aikaa etsimässä. Lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla*. Helsinki: Väestötutkimuslaitos, katsauksia E42.
- Mortimer, Jeylan & Larson, Read (2002) Macrostructural Trends and Reshaping of Adolescence. Teoksessa Jeylan Mortimer & Rees Larson (toim.) *The Changing Adolescence Experience*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–17.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2012) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53, Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Nieminen, Risto & Tolonen, Hannu & Lämsä, Jari & Niemi-Nikkola, Kari & Heikkinen, Antti (2010) *Sanoista teoiksi. Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:13. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Paakkunainen, Kari (toim.) (2007) *Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 72. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Pekkarinen, Elina & Vehkalahti, Kaisa (2012) Johdanto. Instituutiot lapsuutta ja nuoruutta rakentamassa - lapset ja nuoret instituutiota uudistamassa. Teoksessa Elina Pekkarinen, Kaisa Vehkalahti & Sami Myllyniemi (toim.) *Lapset ja nuoret instituutioiden kehyksissä. Nuorten elinolut vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, THL & Valtion nuorisoasian neuvottelukunta, 9–22.
- Penttinen, Hannu (1995) Murrosikä – uhka vai mahdollisuus. *Citari* 4: 1995, 4–6.
- Puuronen, Vesa (1997) *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Tampere: Vastapaino & Nuorisotutkimusseura.
- Roos, J.P. (1999) Kun Suomi putosi puusta: Suomi 1970-luvulla. Teoksessa Kari Uusitalo (toim.) *Suomen kansallislehti* 8. (1971–1985) Helsinki: Edita, 17–25.

- Salasuo, Mikko & Koski, Pasi (2010) Miten kilpaurheilu istuu nykynuorten sielunmaisemaan: näkökulmia liikuntasuhdetta vahvistaviin ja heikentäviin tekijöihin. *Liikunta & Tiede* 47 (2), 2–9.
- Salasuo, Mikko (2011) Johdanto. Teoksessa Mikko Salasuo & Manu Kangaspunta (toim.) *Hampaat irvessä? Painavia sanoja 11–15-vuotiaiden kilpaurheilusta*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkajulkaisu 39. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Salasuo, Mikko (2012) Uusi uljas maailma? *Liikunta & Tiede* 49 (4), 4–11.
- Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko (2012) *Kuntodoping. Näkökulmia dopingaineiden käyttöön huippu-urheilun ulkopuolella*. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisu 120. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Simola, Hannu (2001) Koulutuspolitiikka ja erinomaisuuden eetos. *Kasvatus* 32 (3), 290–297.
- TAT (2012) *Nuoret ja työelämä - kaksi eri maailmaa?* Helsinki: Taloudellinen tiedotustoimisto.
- Torsti, Pilvi (2012) *Suomalaiset ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Tähtinen, Juhani & Nevala, Arto (2010) Liikunnan ja urheilun muuttuvat merkitykset. *Kasvatus & Aika* 4 (2), 3–7.
- Valo (2012) *Uusi liikuntajärjestö ry on nyt Valo*. <http://www.valo.fi/?x118281=258967> (Viitattu 13.12.2012).
- Vilkkö, Anni (2000) Elämänkulku ja elämänkerronta. Teoksessa Eino Heikkinen & Jouni Tuomi (toim.) *Suomalainen elämänkulku*. Helsinki: Tammi, 74–85.
- Virtanen, Matti (2001) *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolven dynamiikka*. Helsinki: SKS.
- Wilska, Terhi-Anna (2011) McDonaldisaatio, Disneysaatio ja suomalaiset lapsiperheet. Vapaa-ajan palvelujen kulutus ja palvelukonseptit. *Kulutustutkimus. Nyt.* 2/2011.
- Zacheus, Tuomas (2008) *Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos*. Turun yliopiston julkaisu 268. Turku: Turun yliopisto.
- Zacheus, Tuomas (2010) Liikuntaan ja urheiluun liittyvät merkitykset suomalaisten elämän aikana. *Kasvatus & Aika* 4 (2), 55–68.

Helena Huhta

Monikulttuuriset suomalaiset huippu-urheilijoina

JOHDANTO: KATSAUS AIEMPIIN KOTIMAISIIN TUTKIMUKSIIN JA TUTKIMUKSEN AINEISTON ESITTELY

Suomalainen huippu-urheilu on viimeistään 1990-luvulla lakannut olemasta etnisesti homogeenista toimintaa (Itkonen 1997, 104). Syynä ovat paitsi ulkomailta palloilujoukkueisiin hankitut vahvistukset myös Suomen oman monikulttuurisen väestön kasvaminen. Myös poliittisesti tuettu suvaitsevaisuustyö alkoi Suomessa 1990-luvun alussa, ja pian se otettiin osaksi liikunta- ja urheilutoimintaa (mt., 67–68, 85–88). Tutkimustoiminta on laahannut hiukan jäljessä, ja monikulttuurisuuteen liittyvä liikunta-tutkimus on päässyt käyntiin vasta vuosituhannen vaihteessa. Aiemmat kotimaiset tutkimukset ovat keskittyneet liikunnan kansanterveydelliseen puoleen eli siihen, miten suuret joukot saadaan liikkumaan terveyden ja hyvinvoinnin kannalta riittävästi. Käsillä oleva artikkeli on ensimmäinen suomalaisia monikulttuurisia huippu-urheilijoita käsittelevä tutkimus.

Tässä artikkelissa tarkastellaan monikulttuuristen suomalaisurheilijoiden elämänkulkua ja niiden ominaispiirteitä. Kiinnostuksen kohteena ovat ensinnäkin ne tekijät, jotka ovat mahdollistaneet huippu-urheilijaksi päätyksen ja olleet tukemassa uran kehitystä. Toiseksi huomio kiinnittyy erilaisiin esteisiin ja haasteisiin, joita urheilijat ovat urallaan kohdanneet. Monikulttuuristen urheilijoiden elämänkulkuihin ovat eri tavoin vaikuttaneet haastateltavien oma, toisen vanhemman tai molempien vanhempien maahanmuuttotausta. Artikkelissa kuvaillaan monikulttuuristen huippu-urheilijoiden taustoja ja nostetaan esiin monikulttuurisuuden urheiluun tuomia erityisiä merkityksiä, käännteitä ja tapahtumia. Tutkimuksen aineiston muodostavat 20 monikulttuurisen huippu-urheilijan elämäkerta-haastattelut.

Taustaltaan monikulttuuristen ihmisten tutkiminen on lähtökohtaisesti ongelmallista siksi, että tutkittavia yhdistävä tekijä samalla erottaa heidät

toisistaan. Haastatellut monikulttuuriset huippu-urheilijat ovat maahanmuuttajia, toisen polven maahanmuuttajia tai sitten heidän vanhemmistaan toinen tai adoptiotapauksissa molemmat vanhemmat ovat syntyperäisiä suomalaisia. Monikulttuurisuuden taustalla olevat syyt ovat yhtä moninaisia kuin ihmisten elämäntarinat yleensäkin. Yhdistäviä tekijöitä on vähemmän kuin erottavia. Näitä yhdistäviä tekijöitä on kuitenkin mahdollista tutkia tiettyjen aihepiirien kautta. Elämäkertahaastattelut mahdollistavat niiden valintojen, motiivien ja elämäntapausten tarkastelun, joissa monikulttuurinen tausta on suunnannut nuorten urheilijoiden elämää tai tuonut siihen erilaisia kokemuksia ja sävyjä.

Tutkitut huippu-urheilijat ovat määritelmällisesti sellaisia monikulttuurisia suomalaisia, jotka ovat menestyneet elämässään ainakin yhdellä saralla. Tutkimuksen pohjavire on siksi myönteinen ja onnistumisten sävyttämä. Toisaalta monien onnistumisten ja menestystarinoiden taustalla on onnellisia sattumia ja erilaisista esteistä selviytymisiä. Niiden kautta päästään tarkastelemaan joitakin vaikeuksia, joita monikulttuurinen urheilija voi urallaan kohdata.

Aloitan artikkelin kartoittamalla aiempia kotimaisia monikulttuuriseen liikuntaan liittyviä tutkimuksia ja niiden keskeisiä tuloksia. Johdannon lopuksi esittelen tämän tutkimuksen aineiston, minkä jälkeen ryhdyn tarkemmin analysoimaan monikulttuuristen huippu-urheilijoiden elämäntapaa ja urheilu-uraan vaikuttaneita tekijöitä. Artikkelin toisessa luvussa kuvailen urheilijoiden perhetaustoja: perheiden varallisuutta, suhtautumista liikuntaan ja urheiluun, maahanmuuttajavanhempien integroitumista Suomeen sekä perheen sisäisiä monikulttuurisuuteen liittyviä ristiriitoja.

Perheiden lisäksi tutkittavien urheilu-uraan liittyy muita henkilöitä, joiden vaikutus uraan on ollut merkittävä. Kolmas luku käsittelee näitä henkilöitä sekä heiltä saatua tukea ja apua. Neljännessä luvussa tarkastellaan tutkittavien kokemuksia rasismista ja myönteisistä ennakkoluuloista urheilussa sekä tapoja, joilla haastateltavat ovat selvinneet rasismista. Tämän jälkeen viidennessä luvussa käsitellään monikulttuuristen urheilijoiden kansallista ja etnistä identiteettiä sekä urheilun roolia identiteetin peilinä ja muokkaajana. Tutkimuksen kuudes luku on viimeinen analyysiluku, ja siinä pohditaan urheilun hyötyjä monikulttuuristen nuorten haastateltavien elämässä. Lopuksi kerään yhteen tärkeimmät tutkimustulokset.

Monikulttuurisuutta käsittelevä kotimainen liikuntatutkimus

Huippu-urheilu ja monikulttuurisuus ovat aihepiirejä, jotka eivät ole aiemmin kohdanneet suomalaisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Sen sijaan 1990-luvun lopulta lähtien on kiinnostuttu maahanmuuttajien liikuntaharrastuksista ja liikunnasta maahanmuuttajia integroivana ja kotouttavana toimintana. Monikulttuurisen liikunnan teemat ovat kuitenkin läheisessä suhteessa niihin huippu-urheilun aihepiireihin, joista tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita. Esittelen seuraavaksi kotimaisia maahanmuuttajiin liittyviä liikuntatutkimuksia, niiden kohderyhmiä, aineistoja ja tavoitteita, minkä jälkeen vertailen ja vedän yhteen niiden tuloksia.

Ensimmäinen suomalainen tutkimus monikulttuurisesta liikunnasta on Hannu Itkosen (1997) *Liikuttaako suvaitsevaisuus*, jossa kartoitettiin liikuntakulttuurin suvaitsevaisuustilannetta monikulttuurisuuden lisäksi muun muassa sukupuolten ja yhteiskuntaluokkien tasa-arvonäkökulmasta. Itkosen jälkeen aiheeseen on tarttunut Kati Myrén (1999; 2003) Liikunnan ja kansanterveyden edistämissätiöstä (LIKES). Myrén selvitti maahanmuuttajien vapaa-ajanviettoa ja liikuntaharrastuksia, sekä liikuntaharrastuksen ja kotoutumisen välistä yhteyttä. Ensimmäisen tutkimuksen aineisto koostuu kyselytutkimuksesta (n=226), jota täydennettiin maahanmuuttajien haastatteluilla (n=22). Myöhemmässä tutkimuksessaan Myrén arvioi vuosien 1996–2002 liikunnan suvaitsevaisuushankkeiden onnistumista ja pohti niiden vaikutusta suvaitsevaisuuden edistämiseen ja maahanmuuttajien integraatioon.

Vuonna 2004 käynnistyi Nuorisotutkimusverkoston koordinoima laaja tutkimushanke *Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen*. Tutkimushankkeen tarkoitus oli selvittää, miten monikulttuuriset nuoret viettävät aikaansa, minkälaisia toiveita heillä vapaa-aikansa suhteen on ja minkälaisiin esteisiin he toiveitaan toteuttaessaan taustansa vuoksi törmäävät. (Harinen ym. 2009.) Tutkimuksen kohteena olivat nuoret, jotka ovat itse tai joiden vähintään toinen vanhempi on syntynyt ulkomailla. Hankkeen yhteydessä kerättiin ja analysoitiin monipuolista aineistoa. Päivi Harisen (2005) raportti perustuu 13–25-vuotiailta monikulttuurisilta nuorilta kerättyyn kyselyyn (n=1380). Honkasalo, Harinen ja Anttila (2007) sekä Kim (2009) analysoivat monikulttuuristen nuorten teemahaastatteluja (n=39), ja Kivijärvi ja Harinen (2008) kävivät läpi kaksi

viranomaisille suunnattua valtakunnallista verkkokyselyä. Pyykkönen (2007) teki kyselytutkimuksen nuorisojärjestöille (n=156), minkä lisäksi Honkasalo, Souto ja Suurpää (2007) analysoivat nuorisotyöntekijöiden (n=83) ryhmä- ja yksilöhaastatteluja.

Turun yliopiston kasvatustieteen laitoksella käynnistettiin vuonna 2009 tutkimushanke nimeltä *Liikunnan merkitys maahanmuuttajien akkulturaatiossa*. Hankkeen tavoitteena oli selvittää maahanmuuttajien liikuntasuhdetta ja sitä, minkälainen merkitys liikunnalla ja urheilulla on maahanmuuttajien akkulturaatiolle ja siten kotoutumiselle. Hanketta varten kerättiin neljä eri aineistoa. Maahanmuuttajille suunnatun kyselyn (n=399) lisäksi tehtiin maahanmuuttajien syvähaastatteluja (n=43) ja maahanmuuttajien parissa työskentelevien haastatteluja (n=15). Maahanmuuttajilta pyydettiin myös kirjoitelmia (n=18) elämästään Suomessa. Toisin kuin Nuorisotutkimusverkoston hankkeessa, tutkittavat maahanmuuttajat olivat kaiken ikäisiä ja niin sanottuja ensimmäisen polven maahanmuuttajia. (Zacheus & Koski & Rinne & Tähtinen 2012, 74–75.)

LIKES palasi maahanmuuttajaliikunnan tutkimiseen Emilia Fagerlundin ja Hanna-Mari Maijalan (2011) tutkimuksella *Saa hengaa eri puolukoiden kanssa – Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten liikuntaan osallistumisen tukeminen*. Tutkimuksessa selvitettiin minkälaista liikunta- ja urheilutoimintaa maahanmuuttajataustaisille lapsille järjestetään ja miten näiden lasten osallistumista voitaisiin parhaiten tukea. LIKES julkaisi vuonna 2012 kaksi muutakin monikulttuuriseen liikuntaan liittyvää tutkimusta. Fagerlund (2012) arvioi maahanmuuttajien liikunnan kehittämishankkeita, ja Maijala ja Fagerlund (2012) vertailivat monikulttuurisen liikunnan hyviä käytäntöjä Suomessa ja Norjassa.

Sisäasiainministeriö osallistui tutkimuskeskusteluun vuonna 2012 julkaistulla laadullisella tutkimusraportilla *Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi*. Pekka Junkalan ja Kirsi Lallukan raportti pohjautuu monikulttuurisuuden, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, liikunnan kansalaistoimijoiden ja nuoruuden asiantuntijoiden haastatteluihin (n=30). Tutkimuksella haluttiin vastata kysymyksiin siitä, minkälaisia esteitä liittyy liikunta- ja urheilutoimintaan mukaan pääsemiseen ja mukana olemiseen, miten ongelmakohtiin on puututtu ja minkälaisin tuloksin.

Suomen Palloliitto on toiminut erityisen määrätietoisesti rasismia vastaan ja pyrkinyt osallistamaan maahanmuuttajia toiminnassaan

(Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010, 9). Käytännön hankkeiden ja toimien lisäksi Palloliitto toteutti vuonna 2007 suomalaisen jalkapallon rasismiselvityksen. Selvitystä varten seurattiin otteluita (n=147), arvioitiin joitakin satoja erotuomariraportteja ja tehtiin asennekysely erotuomareille. Lisäksi tuomareille annettiin mahdollisuus kuvailla tarkemmin kentän tapahtumia. Palloliitossa oltiin yllättyneitä rasismin paljoudesta, ja liitto reagoi tulokseen järjestämällä erotuomareiden, valmentajien ja seuraohjainten koulutuksia. (Aaltonen ym. 2009, 146.)

Monikulttuurisuutta käsittelevien liikuntatutkimusten tulokset

Itkosen (1997) tekemässä ensimmäisessä liikunnan suvaitsevaisuusselvityksessä kävi ilmi, että useimmissa lajiliitoissa oli tuolloin huonosti tietoa maahanmuuttajien osallistumisesta heidän toimintaansa. Kilpaurheilussa joukkueisiin oli jo pestattu ulkomaisia pelaajia, ja valmentajina toimi maahanmuuttajia, mutta eri lajien alemmilla sarjatasoilla kerrottiin ilmenevän rasismia. Sekä heikko tietämys maahanmuuttajien osallistumisesta että rasismin olemassaolon myöntäminen osoittivat tarpeen jatkotutkimuksille. Maahanmuuttajia koskevissa liikuntatutkimuksissa ovat sittemmin toistuneet hyvin samantapaiset kysymyksenasettelut. Kiinnostuneita ollaan oltu ensinnäkin siitä, mitä monikulttuuriset suomalaiset harrastavat, minkälaisen motiivien innoittamina ja kuinka paljon. Toinen toistuva kysymys on liittynyt osallistumisen esteisiin ja toisaalta liikuntaan integroivana tai kotouttavana toimintana. Vertailen aluksi tutkimusten tuloksia maahanmuuttajien ja taustaltaan monikulttuuristen liikuntaaktiivisuudesta ja osallistumisesta seuratoimintaan.

Vaikka Myrénin (1999) kyselytutkimus (n=226) ei ollut tilastollisesti edustava, se tarjoaa kiinnostavasti suuntaa-antavaa tietoa maahanmuuttajien liikunta-aktiivisuudesta. Tutkimuksessa vastaajille ei määritelty ikärajoja. Tärkein ajanviettomuoto vastaajien keskuudessa oli seurustelu, toiseksi tärkein lukeminen, tv ja radio. Kolmanneksi tärkein oli urheilu, liikunta ja ulkoilu. Vastaajista 20 prosenttia harrasti liikuntaa harvemmin kuin kerran viikossa, 29 prosenttia harrasti kerran ja 16 prosenttia kaksi kertaa viikossa. Kolme kertaa viikossa tai useammin liikuntaa harrasti 35 prosenttia vastaajista. Miehet olivat selvästi naisia aktiivisempia ja nuorissa ikäluokissa liikuntamäärät olivat suurempia kuin vanhemmissa ikäryhmissä. Kiinnostava huomio Myrénin tutkimuksessa oli se, että Suomessa asumisen

kesto lisäsi maahanmuuttajien liikkumisaktiivisuutta. (Mt., 91, 99–101.)

Samansuuntaisiin tuloksiin päädyttiin Turun yliopiston hankkeessa *Liikunnan merkitys maahanmuuttajien akkulturaatioissa*. Haastatelluista 15–86-vuotiaista maahanmuuttajista joka viides harrasti liikuntaa vähintään neljä kertaa viikossa. Täysin liikkumattomia oli 14 prosenttia. (Zacheus ym. 2012, 115.) Tämä on selvästi vähemmän kuin mitä syntyperäiset suomalaiset ilmoittavat Kansallisessa liikuntatutkimuksessa. Sen mukaan 19–60-vuotiaista suomalaisista 55 prosenttia liikkuu vähintään neljä kertaa viikossa ja täysin liikkumattomia on kaksi prosenttia. (SLU 2010a, 6.) Turun hankkeen aineistoon perustuvassa pro gradu -tutkielmassaan Rachel Lehtosaari (2010, 89) toteaa maahanmuuttajien liikkuneen keskimäärin 1–3 kertaa viikossa. Liikunta oli pääasiassa kevyttä. Eniten liikkuivat 15–19-vuotiaat, joista neljännes liikkui vähintään neljä kertaa viikossa (Zacheus & Koski & Mäkinen 2011, 10). Nuoret maahanmuuttajat (15–29-vuotiaat) liikkuivat selvästi samanikäisiä kantasuomalaisia vähemmän. Liikunnallisesti täysin passiivisia maahanmuuttajia oli 15–19-vuotiaissa neljä prosenttia ja 20–29-vuotiaissa 11 prosenttia. Kantaväestössä täysin passiivisia 15–24-vuotiaita oli yksi prosentti. (Zacheus ym. 2012, 120.) Suomalaisnuorten liikunta-aktiivisuutta mittaavissa tutkimuksissa on kuitenkin eroja. Esimerkiksi vuonna 2006 tehdyn Kouluterveyskyselyn mukaan liikunnallisesti passiivisia 14–17-vuotiaita oli 8–9 prosenttia (Luopa ym. 2006, 10).

Lehtosaaren (2010) tutkimuksesta käy ilmi, että maahanmuuttajana naiset liikkuivat miehiä selvästi vähemmän. Miehet harrastivat liikuntaa keskimäärin 2–3 ja naiset 1–2 kertaa viikossa. Miehet osallistuivat myös naisia useammin suomalaisten urheiluseurojen toimintaan (mt., 58–59, 71). Miesten ja naisten välinen ero on kiinnostava siksin, että syntyperäisen suomalaisen aikuisväestön kesken erot ovat päinvastaiset (Zacheus ym. 2011, 12; SLU 2010a, 6). Toisaalta syntyperäisten suomalaislasten ja -nuorten kesken samanlaista sukupuolijakoa ei ole nähtävissä (SLU 2010b, 6).

Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaistoimintaan osallistuminen -hankkeessa oltiin kiinnostuneita nuorten seuratoiminta-aktiivisuudesta. Noin kaksi kolmasosaa 13–25-vuotiaista vastaajista ilmoitti osallistuvansa joskus tai usein urheiluseuratoimintaan. (Harinen 2005, 51.) Samaan lukuun päättyy Lehtosaari (2011) tutkimuksessaan, jossa mukana olivat kaikki ikäluokat (mt., 70). Urheiluseurat olivat selvästi suosituimpia

järjestötoiminnan muotoja maahanmuuttajien keskuudessa. Niihin osallistuminen oli kuitenkin yleisintä niiden vastaajien keskuudessa, jotka osaavat hyvin suomea ja joilla on Suomen kansalaisuus tai kaksoiskansalaisuus. (Harinen 2005, 12–13, 33, 51–52.) Pyykkösen (2007, 21) mukaan urheiluseuroihin osallistui aktiivisesti noin kaksi kolmasosaa monikulttuurisista nuorista.

Osallistuminen monikulttuurisuus- ja kulttuuriperinneyhdistyksiin, jotka myös tarjoavat liikuntatoimintaa, oli vähäistä (Pyykkönen 2007, 21). Niihin osallistuivat korostuneesti sellaiset monikulttuuriset nuoret, joiden kansallinen identiteetti oli jokin muu kuin suomalaisuus ja jotka puhuivat parhaana kielenään jotakin muuta kuin suomea (Harinen 2005, 52). Näyttää siis siltä, että maahanmuuttajajärjestöjen liikuntatoimintaan osallistuu usein nuoria, joilla ei ole kielitaitoa, taloudellisia resursseja tai sellaisia sosiaalisia kontakteja, joiden avulla he voisivat osallistua urheiluseuratoimintaan. Nämä nuoret ovat myös kulttuurisesti ja uskonnollisesti suomalaisista eniten poikkeavia, mikä hankaloittaa suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutumista. (Pyykkönen 2007, 21, ks. myös Kim 2009, 169–170.) Harisen (2005, 55) tutkimuksen mukaan samaiset nuoret toivoivat muita useammin mahdollisuutta osallistua urheilu- ja liikuntatoimintaan.

Lehtosaaren (2010, 60) tutkimuksessa maahanmuuttajien suosimiksi liikuntalajeiksi osoittautuivat kävely, uinti, jalkapallo, lenkkeily, pyöräily, kuntosalitanssi ja jumppa. Samoja lajeja ilmoitettiin sekä Myrénin (1999) yksitoista vuotta vanhemmassa tutkimuksessa että Zacheuksen 2012 ilmestyneessä tutkimuksessa. Molemmista kolme suosituinta lajia olivat pyöräily, uinti ja kävely, joiden lisäksi suosittuja olivat erityisesti kuntosalilla käynti, juokseminen ja jalkapallon pelaaminen (Myrén 1999, 102; Zacheus ym. 2012, 148). Talvilajien vähäinen ja jalkapallon korostunut suosio maahanmuuttajien keskuudessa muodostivat suurimmat erot kantaväestön harrastaneisuuteen (Zacheus ym. 2012, 149–151).

Maahanmuuttajien liikkumisen motiivit ovat myös kiinnostaneet tutkijoita. Myrénin (1999) tutkimuksessa tärkeimmiksi motiiveiksi ilmoitettiin sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen ja ystävien tapaaminen, terveyden ja kunnon ylläpitäminen sekä kilpaileminen. Erityisesti monet naisista kertoivat liikkuvansa myös siksi, etteivät lihoisi. (Mt., 87.) Tulokset ovat lähes identtiset Zacheuksen ym. (2011, 67–68) myöhemmän tutkimuksen kanssa. Tähän tutkimukseen haastatellut naiset kertoivat tärkeimmiksi motiiveikseen terveyden ja hyvinvoinnin, rentoutumisen, ulkonäön

parantamisen sekä yhdessäolon ja ystävyysuhteet. Vaikka terveellisyys oli naisille tärkein aspekti liikkumisessa, kertoivat naiset haastatteluissa kokevansa, ettei heidän terveystietonsa ole samalla tasolla kantaväestön kanssa. Sosiaalisuuden tärkeyttä korosti joidenkin haastateltavien pelko lähteä yksin liikkumaan. (Zacheus 2011, 67–68.) Liikkumisen motiivit ovat maahanmuuttajilla hyvin samankaltaisia kuin syntyperäisilläkin suomalaisilla (Myrén 1999, 114).

Honkasalon kollegoineen (2007) tekemässä tutkimuksessa haastatellut maahanmuuttajanuoret nimesivät harrastustoiveikseen useimmin urheilu- ja liikuntaharrastukset. Toivottuja lajeja oli paljon lentopallosta itsepuolustuslajeihin ja moottoriurheiluun. (Mt., 32.) Myrénin (1999) kyselyyn vastanneista suurin osa oli tyytyväisiä paikkakuntansa liikuntamahdollisuuksiin. Miehistä 27 prosenttia ja naisista 15 prosenttia olisi toivonut lisää liikuntatarjontaa. Miehet toivoivat erityisesti lisää jalkapallovuoroja. Monet jättivät vastaamatta kysymykseen siitä, pitäisikö maahanmuuttajille järjestää omaa liikuntatoimintaansa. Miehistä kielteisesti vastasi 58 prosenttia ja naisista 43 prosenttia. Somalialaisista vastaajista omaa toimintaa toivoi kuitenkin 40 prosenttia sekä Irakista ja Iranista tulleista 21 prosenttia. (Mt., 104–105.)

Liikunnan ja urheilun kotouttavista vaikutuksista ollaan Suomessa vakuuttuneita. Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi 2012 muistion nimellä *Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla*. Muistiossa todetaan, että liikuntaan osallistuminen voi edistää maahanmuuttajien osallisuutta, työllisyyttä ja sosiaalisten suhteiden kehittymistä ja siten helpottaa heidän kotoutumistaan. Tuomas Zacheus (2010) muistuttaa, että liikunnan kotouttavasta vaikutuksesta on olemassa vähän tutkimustietoa ja tulokset ovat osin ristiriitaisia (myös Walseth 2006, 447). Ulkomaisissa tutkimuksissa on huomattu, että urheilua ja liikuntaa voidaan käyttää myös eron tekemiseen ja jopa syrjintään. Vaikka urheilun kotouttavia tai integroivia vaikutuksia ei tutkimuksissa kiistettä, tarvitaan tarkennusta siihen, minkälainen toiminta edistää integraatiota ja mitä integraatiolla täsmälleen ottaen tarkoitetaan. Integraation eri osat alueet voivat nimittäin olla ristiriidassa keskenään. (Grey 1992; Elling, De Knop & Knoppers 2001; Andersson 2002; Elling & Knoppers 2005; Walseth 2006.)

Lehtosaaren (2010) kyselyn maahanmuuttajista lähes kaikki olivat vähintään jonkin verran samaa mieltä väittämästä, jonka mukaan liikunta

uttaa maahanmuuttajia kotoutumaan Suomeen. Melko paljon samaa mieltä oli 45 prosenttia ja täysin samaa mieltä 40 prosenttia. Kysymykseen tosin vastasi tutkittavista vain 69 prosenttia. (Lehtosaari 2010, 85–86.) Laadullisessa haastattelututkimuksessaan Zacheus ja Hakala (2010) kysivät saman kysymyksen maahanmuuttajien parissa työskentelevältä 15 asiantuntijalta. Heistä 14 näki, että liikunnalla on ainakin jonkinlaista merkitystä kotoutumiselle. Kotoutumista edistäviä tekijöitä olivat asiantuntijoiden mukaan kielen ja yhteiskunnan toimintatapojen oppiminen, sosiaalisten verkostojen laajentaminen, itsetunnon kohottaminen ja yhteisön hyvinvoinnin parantuminen. (Mt., 432, 442.) Myrénin (2003) haastattelemat liikunnallisten suvaitsevaisuushankkeiden työntekijät uskoivat, että järjestetyt hankkeet voivat edistää vuorovaikutusta osallistujien kesken ja siten poistaa ennakkoluuloja ja lisätä suvaitsevaisuutta. Kommunikoinnin uskotaan olevan liikunnan parissa helpompaa kuin monilla muilla areenoilla, ja näin maahanmuuttajat pääsevät oppimaan kieltä ja yhteiskunnan sääntöjä. (Mt., 103, 108.)

Maahanmuuttajilta itseltään kysyttäessä liikunnalla on nähty olevan pitkälti samansuuntaisia kotoutumishyötyjä. Muiden harrastusten ohella liikuntaharrastukset ovat avanneet mahdollisuuksia sosiaaliseen kanssakäymiseen ja uusiin ihmisiin tutustumiseen (Myrén 1999, 88–89; Honkasalo ym. 2007, 27). Urheilu on koettu sellaiseksi harrastukseksi, jossa kaverisuhteiden merkitys on keskeinen (Harinen 2005, 57). Liikunnan on siis nähty lisäävän kontakteja suomalaisiin ja näin vähentävän ennakkoluuloja, joskin vain siinä tapauksessa, että liikuntaryhmissä on sekä maahanmuuttajia että syntyperäisiä suomalaisia (Myrén 1999, 88, 90). Urheiluharrastuksissa hankitut ystävyydet ovat myös saaneet lisää syvyyttä, kun urheiluporukalla on tavattu ja puuhailtu urheilun ulkopuolellakin (Kim 2009, 170). Lisäksi kontaktit syntyperäisiin suomalaisiin ovat auttaneet kielen oppimisessa (Myrén 1999, 88). Viimeisimmässä Zacheuksen ym. (2012, 215–220) tutkimuksessa selvisi, että 45 prosenttia maahanmuuttajista koki liikunnan auttaneen jonkin verran tai erittäin paljon heidän sopeutumistaan Suomeen. Runsaat 40 prosenttia maahanmuuttajista ei nähnyt, että liikunnalla ja urheilulla olisi ollut vaikutusta heidän Suomeen sopeutumisessaan, ja kymmenen prosenttia oli kokenut liikunnan haittaavan sopeutumista. Vain vajaa 40 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämästä, että liikunta ehkäisee rasismia. Harisen (2005) kyselytutkimuksessa monikulttuuriset nuoret saivat laittaa järjestykseen asioita, jotka kokivat

harrastustoiminnassa tärkeiksi. Tärkeintä vastaajien mielestä oli harrastuksen tuoma hyöty itselle tulevaisuudessa. Toiseksi tärkeintä oli rasismien vastustaminen ja kolmanneksi mukavat ohjaajat. Suomalaisiin nuoriin tutustuminen oli tärkeysjärjestyksessä vasta seitsemäntenä ja suomenkielen oppiminen kymmenentenä. Suomalaisiin nuoriin tutustuminen oli tärkeää 59 prosentille ja suomen oppiminen puolelle vastaajista. (Mt., 58.) Näiden kotoutumiseen liittyvien tekijöiden arvostusta laskee todennäköisesti se, että monet vastaajista osasivat suomea ja heillä oli suomalaisia ystäviä jo ennestään. Liikunnan kotouttavista hyödyistä puhuttaessa on huomattava, että on vaikea osoittaa liikunnan kotouttavan maahanmuuttajia paremmin tai tehokkaammin kuin muut harrastukset tai vapaaehtoistoiminta, joissa maahanmuuttajat ja kantasuomalaiset tapaavat toisiaan ja toimivat yhdessä.

Useimmissa maahanmuuttajien liikuntaa käsittelevissä tutkimuksissa on oltu kiinnostuneita esteistä, joita maahanmuuttajat kokevat liikunnan harrastamiselle. Yleisimpiä esteitä näyttäisivät eri tutkimusten valossa olevan taloudellinen kynnyksen, puutteellinen suomenkielen taito, ajan puute ja harrastustoiminnan asenneilmapiiri sekä se, että osa naisista ei halua tai voi osallistua liikuntaryhmiin, joissa on myös miehiä. Muiksi esteiksi on mainittu tiedotuksen heikkous, pitkät matkat harrastuksiin, harrastusmahdollisuuksien puute, ystävien puute, talven olosuhteet, ajatus siitä, ettei ikääntyvien tarvitse liikkua sekä perheen tarpeet. (Myrén 1999, 89–90; Honkasalo ym. 2007, 33; Zacheus & Hakala 2010, 440–441; Zacheus ym. 2011, 68; Junkala & Lallukka 2012, 26–27). Zacheus ym. (2012) erottelevat liikunnan esteitä sukupuolittain. Erot olivat pieniä, mutta nähtävissä on, että miehillä liikkumisen esteenä oli naisia useammin kielitaidottomuus. Naisilla esteitä taas olivat miehiä yleisemmin laiskuus ja saamattomuus sekä kotityöt. Myös ikä oli vaikuttanut koettuihin esteisiin. Nuoret kertoivat muita ikäryhmiä useammin esteiksi miesten ja naisten yhteiset liikuntaryhmät sekä pukeutumisen. Sen sijaan perheen tarpeisiin kuluva aika korostui vasta 30–39-vuotiaiden ryhmässä. (Mt., 144–146.)

Monille maahanmuuttajanuorille liikuntaharrastuksen löytäminen on ollut vaikeaa ensimmäisinä Suomessa asumisen vuosina, jolloin myös kielitaito on ollut puutteellinen ja ystävien saaminen vaikeaa (Kim 2009, 166). Erilaisten sisäänheittäjien, kuten kavereiden tai järjestötyöntekijöiden merkitystä onkin pidetty tärkeänä liikunnan aloittamisen kannalta (Honkasalo ym. 2007, 29; Junkala & Lallukka 2012, 27–28). Yksi syy naisten ja vanhempien ihmisten liikkumattomuuteen on se, että lähtömaassa

urheilua ja liikuntaa on pidetty lähinnä lasten ja nuorten tai miesten toimintana (Myrén 1999, 86; Kim 2009, 167; Zacheus ym. 2011, 68). Joissakin maahanmuuttajien lähtömaissa vapaa-ajan harrastustoiminta ylipäätään on vieras ilmiö (Kim 2009, 169; Zacheus ym. 2011, 68; Junkala & Lallukka 2012, 29). Tällaisten perheiden nuoria ei välttämättä osata ohjata ja kannustaa liikunnan pariin samalla tavalla kuin kantasuomalaisissa perheissä (Kim 2009, 169). Lisäksi harrastustoiminnasta maksaminen voi olla vieras ajatus (Zacheus 2011, 13). Musliminaisten kohdalla erityiseksi ongelmaksi on havaittu miesten ja naisten yhteiset liikuntaryhmät. Osalle naisista on mahdollista liikkua ilman pitkiä vaatteita ainoastaan suljetuissa tiloissa toisten naisten kanssa (Zacheus ym. 2011, 68).

Suomalaiset tutkimukset maahanmuuttajien liikuntaan liittyen ovat teemoiltaan ja fokukseltaan monin osin päällekkäisiä. Eri tutkimusten tulokset eivät kyseenalaista vaan tukevat toisiaan. Joissakin tapauksissa tulokset päivittävät vanhentunutta tietoa. Tässä tutkimuksessa kohteena olevat monikulttuuriset huippu-urheilijat muodostavat erityisen ryhmän, jonka jäsenten elämäntietoa ja uraa ei voi tutkia ongelmalähtöisestä näkökulmasta. Silti heidänkin elämäntarinoistaan nousee esiin lukuisia samoja teemoja kuin aiemmista liikuntaan keskittyneistä monikulttuurisuus-tutkimuksista.

Aineisto: monikulttuuristen huippu-urheilijoiden elämäntietohaastattelut

Koko tutkimushankkeeseen haastateltiin yhteensä 96 urheilijaa. Tähän joukkoon osittain valikoitui ja osittain tietoisesti valittiin kaksikymmentä sellaista huippu-urheilijaa, joilla on monikulttuurinen tausta. Kolmea heistä ehdittiin haastatella jo ennen kuin monikulttuurisuus päätettiin ottaa yhdeksi tutkimuksen tarkastelukohteeksi. Koska heidän kohdallaan jotkin fokusteemat jäävät vähemmälle huomiolle, voidaan näitä haastatteluita käyttää hyväksi analyysissä vain osittain. Muiden haastateltavien valinnassa apuna oli erityisesti Palloliiton monikulttuurisuusasiantuntijana ja Walter ry:n (<http://walter.fi/>) toiminnanjohtajana toimiva Maurizio Pratesi. Haastattelupyynnöstä kieltäytyi tai haastatteluun jätti tulematta viisi urheilijaa.

Käytän tutkittavien kohdalla yhteistä määritelmää ”monikulttuurisuus”. Monikulttuurisuus on käsitteenä laaja ja se pitää sisällään monia

erilaisia perhetaustoja. Yhteistä monikulttuurisille nuorille on se, että he ovat kasvaneet useamman kuin yhden kulttuurin vaikutuspiirissä (Harinen 2005, 9). Haastatelluista kahdestakymmenestä urheilijasta viisi on maahanmuuttajia. He ovat toisin sanoen syntyneet Suomen ulkopuolella muualla kuin Suomessa syntyneille vanhemmille. Nuorimpina Suomeen muuttaneet olivat muuttohetkellä kolmevuotiaita ja vanhin yhdeksänvuotias. Vanhimpana muuttanutta lukuun ottamatta kaikki olivat tulleet Suomeen ennen kouluikää. Maahanmuuttajaperheisiin Suomessa syntyneitä, eli niin sanottuja toisen polven maahanmuuttajaurheilijoita on kaksi. Sellaisia urheilijoita, joiden isä on maahanmuuttaja ja äiti syntyperäinen suomalainen, on aineistossa yksitoista. Suomalaiseen perheeseen ulkomailta adoptoituja on kaksi.

Länsieurooppalaisia sukulaissuhteita on kahdella ja itäeurooppalaisia neljällä urheilijalla. Afrikkalaistaustaa on yhdeksällä haastateltavalla ja kahdella juuria on Etelä-Amerikassa. Lisäksi kolmen haastateltavan vanhemmat ovat Aasiasta.

Nuorin haastateltava oli haastatteluhetkellä 15-vuotias ja vanhin 36-vuotias. Haastateltavien keski-ikä oli 24 vuotta. Urheilijoista kuusi oli alle 20-vuotiaita, kymmenen 20–30-vuotiaita ja kolme yli 30-vuotiasta. Viisi on naisia ja loput 15 miehiä. Haastateltavien päälajeja on yhteensä kymmenen. Näitä ovat jalkapallo, koripallo, amerikkalainen jalkapallo, aitajuoksu, nyrkkeily, salibandy, parkour, tanssi ja jääkiekko. Noin neljännes urheilijoista oli vasta uransa alussa ja seitsemän urheilijaa oli jo lopettanut uransa. Lopettaneista kaksi ehti tekemään pitkän uran huipulla, kun taas viidellä muulla huippu-ura katkesi jo aikaisemmassa vaiheessa (ks. Piispan lopettaneiden määrittely huippu-urheilijoita koskeva artikkeli tässä teoksessa).

Menetelmänä koko tutkimushankkeessa ja siten myös monikulttuuristen huippu-urheilijoiden kohdalla käytettiin elämänkulkuhaastatteluja (ks. mm. Giele & Elder 1998; Häkkinen 2012). Elämänkulkuhaastattelut aloitettiin pyytämällä tutkittavia kertomaan urheilullinen elämäkertansa aina lapsuuden kodista ja perheestä näihin päiviin saakka. Vapaan elämäkerran jälkeen haastattelija palasi lapsuuden aihepiireihin ja teki tarkentavia kysymyksiä muun muassa perheestä, harrastamisesta ja harjoittelusta, valmentajista, koulunkäynnistä, nuoruudesta, urheilemisen motiiveista, ihmissuhteista ja urheilijana kehittymisestä. Monikulttuurisilta urheilijoilta kysyttiin lisäksi heidän suhteestaan etnisiin ja kansallisiin juuriinsa

ja siitä, miten he kokevat suomalaisuutensa. Heiltä kysyttiin myös taustan tuomista eduista ja haitoista, sekä syrjintä- ja rasismikokemuksista. (Ks. haastattelurunko liite 2.) Lyhin haastattelu kesti 26 minuuttia ja pisin kolme tuntia 20 minuuttia. Keskimäärin haastattelut kestivät 82 minuuttia. Kaikki haastattelut tehtiin suomeksi.

Haastateltavat on merkitty analyysissä kirjaintunnisteilla, joka eivät mitenkään liity haastateltavien nimiin. Tunniste mahdollistaa sen, että lukija tietää, kuinka usein analyysissä käytetään samoja haastateltavia. Haastattelijoina ovat toimineet Mikko Piispa ja Helena Huhta, joiden nimet lyhentyvät tunnuksiksi MP ja HH. Haastateltavien suorissa lainauksissa urheilijoiden pääalajit on piilotettu, mutta sivulajit on jätetty näkyviin.

URHEILJOIDEN MONIKULTTUURISET PERHEET

Perheen merkitys onnistuneelle urheilu-uralle näyttää olevan niin syntyperäisille suomalaisille kuin monikulttuurisille urheilijoillekin ensisijaisen tärkeä (ks. Piispan huippu-urheilijoita koskeva artikkeli tässä teoksessa). Muun muassa Jean Côté (1999) korostaa vanhempien roolia urheilijan uralla aina lapsuudesta aikuisuuteen. Lapsuudessa tärkeää on vanhemman ohjaava rooli, joka urheilijan vanhetessa muuttuu tukevaksi ja seurailevaksi. (myös Bloom 1985.) Perhemuodolla ja lapsuuden asuinalueella on myös nähty yhteyksiä amerikkalaisten urheilijoiden menestykseen (Dubrow & Adams 2010). Lisäksi perhe muodostaa maahanmuuttajataustaisilla lapsilla ja nuorilla olennaisimmat akkulturaatioon ehdot ja edellytykset (Alitorppa-Niitamo 2010, 46). Perhe koskettaa tavalla tai toisella useimpia tutkittavien elämän osa-alueita, ja perheen vaikutus haastateltavien arvoihin, valintoihin ja yleensä elämänkulkuun on moninainen. Lapsen elämään ja tulevaisuuteen vaikuttaa se, kuinka paljon perheellä on tarjottavanaan erilaisia pääomia. Taloudellisen pääoman lisäksi lapsi saa perheen kautta sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, joilla viitataan sosiaalisiin verkostoihin, luottamukseen ja sivistykseen. Perhepääomalla taas tarkoitetaan sitä, miten lapsille siirretään ammatillisia arvostuksia, normeja ja ajattelutapoja. (Häkkinen 2013.)

Aloitan analyysin pohtimalla sitä, minkälaisista perheistä tutkittavat tulevat, miten vanhemmat ovat suhtautuneet urheiluun, miten maahanmuuttajavanhemmat ovat kotoutuneet suomalaiseen yhteiskuntaan ja

minkälaisia sopeutumisen ja pärjäämisen eväitä urheilijat ovat kotoaan saaneet. Kiinnostavaa monikulttuuristen urheilijoiden kohdalla on myös kotikasvatus ja tutkittavien kokemukset kulttuurien yhteensovittamisesta.

Taloudellista priorisointia urheilun hyväksi

Rahan puute on monien suomalaistutkimusten mukaan yksi suurimmista syistä maahanmuuttajien liikkumattomuuteen (Honkasalo 2007, 23, 33; Fagerlund & Maijala 2011, 43, 168; Zacheus 2011, 12). Ongelmana voi olla tottumattomuus siihen, että liikuntaharrastuksesta joudutaan maksamaan (Zacheus ym. 2011, 12) tai se, ettei perheellä ole varaa maksaa nuoren seuramaksuja ja kilpailulisenssejä (Honkasalo 2007, 23). Harrastusten läheinen sijainti on nähty myös tärkeäksi tekijäksi, sillä vanhemmat eivät välttämättä pysty osallistumaan kuljetuksiin (Fagerlund & Maijala 2011, 44). Yksi syy tähänkin voi olla vanhempien taloudellinen tilanne.

Suurin osa (10/19, yhdestä ei ole tietoa) haastateltujen urheilijoiden vanhemmista oli työskennellyt alempien tuloluokkien suorittavissa tehtävissä, kuten sairaanhoitajana, rakennustyömiehenä, omaishoitajana, siivoojana tai tehdastyöntekijänä. Ainakin neljässä perheessä muutto Suomeen oli tarkoittanut, että vanhemmat tai toinen heistä ei ollut voinut työskennellä aiemmassa ammatissaan, minkä takia perheen suhteellinen sosioekonomisen asema oli laskenut. Tämä on Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten kohdalla yleistä (Sutela 2005, 88; Forsander 2002). Useissa perheissä vanhempien eroaminen, toisen vanhemman kuolema tai vakava vammautuminen oli vaikeuttanut rahatilannetta. Lisäksi muutamassa perheessä 1990-luvun lama oli jättänyt vanhemmat työttömiksi. Kolmessa perheessä toinen tai molemmat vanhemmat olivat yrittäjiä. Sekä työläis-, että yrittäjäperheistä lähes kaikilla oli ollut ainakin jossain vaiheessa vaikeuksia maksaa lasten harrastuksia tai harrastusten jatkaminen oli edellyttänyt vanhemmilta ponnisteluja.

HH: Onko ollut koskaan tiukkaa, kun teitä on ollut perheessä useampia urheilijoita, että onko ollut rahallisesti tiukkaa?

K: On, kyllä mä muistan. Välillä tuli muistutuksia, vähän nolotti, että kuukausimaksut myöhässä ja tälleen näin. Kyllä mä oon superkiitollinen mun vanhemmille, varsinkin nyt äidille, että se on kannustanu ja tehnyt kaikkensa, että mä oon pystynyt pelaa. Sit mä oon saanu [seuralta], ne autto ku isä menehty, niin ne autto vähän siinä. Mun mielestä pariin vuoteen ei maksanu. Mut sit kehityin ja sain sopimuksen, ettei tarvi sittenkään maksaa ja huolehtia enää. Mutta muuten – aluksi se oli vähän vaikeeta, että välillä tuli, mutta kyllä... ne ymmärtää mun mielestä nykyään, että ei ne ihan tyhmiä oo sielläkään. Kyllä ne ymmärtää välillä, ettei oo samanlaisia taloudellisia – niinku muilla.

HH: Onko ketään sellasia kavereita, jotka ois joutunu lopettamaan sen takia, ettei ollu rahaa?

K: On. On mulla semmosia ulkomaalaistaustasia kavereita. Ja yks muistaakseni suomalainen, jolla oli vähän vaikeempaa kotona, et se joutu kans lopettaa. Kyllä näitä on valitettavasti.

Tiukasta rahatilanteesta huolimatta liikunta ja urheilu oli monessa perheessä nähty niin tärkeiksi, että mieluummin oli tingitty muista menoista kuin lasten ja nuorten harrastuksista.

HH: Onks teillä ollu missään vaiheessa sillai, että ku miettii et [joukko sisaruksia] pelaa ja jossain vaihees kaikki lätkääki, niin onks se jossain vaiheessa taloudellisesti tehny tiukkaa?

C: On varmasti. Et silloin ku me pelattiin lätkää, me oltiin aika pieniä, et mä en välttämättä älynny sitä silloin. Mut meillä ei välttämättä ollu kaikkii kamoja. Me niinku kierräteltiin niitä.

HH: Niin, et ne oli yhteisiä.

C: Joo. Ja sit mun iskä just toimi huoltajana, seki toimi silloin lätkäs, teki kaikkii juttuja mitä se osas, et se sais vähä niist pois. Ja sitku me oltiin [monta sisarusta], niin me saatiin siitki vähä alennusta. Et kyl se on, kyl se on, kyl mä voin, tai emmä tiedä varmasti mut kyl mä luulen et on tehny tiukkaa. Kun lätkäki on, eiks se oo ihan älyttömän kallista, sehän saattaa olla sata euroo kuussa tai jotain. Kyl se on saattanu tehdä kolmelta ihmiseltä tiukkaa.

HH: Niin ja sit ne varusteet ja kaikki.

C: Niin, varusteet justiin.

HH: Tuleeks sul mieleen sellasia tilanteita, että siitä ollaan riidely tai teidän on pitäny luopua jostain muusta?

C: Eei oo, et ku just urheilu on niin tärkeä isälle, et se ei oo siit halunnu tinkii, et mielummin sit jostain muusta. Me ei olla välttämättä saatu sit niit uusimpii pyörii tai jotain tommosii.

Kuten edellisen lainauksen haastateltavalle, monille muillekin on vasta myöhemmällä iällä selvinnyt, miten suuri osa perheen resurssista oli käytetty urheiluharrastuksiin, ja millaista panostusta tämä oli vanhemmilta edellyttänyt. Ilmeisesti lapsia ei oltu haluttu rasittaa taloushuolilla. Poikkeuksia kuitenkin löytyy: yksi urheilija oli koululaisena joutunut lainaamaan perheelle omista tuloistaan. Missään perheessä ei oltu keskusteltu harrastuksen lopettamisesta rahan takia, mutta rahan vuoksi lopettaminen oli tullut eteen monien haastateltavien harrastuskavereille. Muutaman tutkittavan kohdalla rahan puute oli noussut esteeksi harrastettavien lajien määrässä tai lajinvalinnassa.

HH: Mut oisko tiedän perhees ollu sit mahdollista pelata lätkää tai jotain?

G: Eeeii, mä kävin kattoo lätkää joskus, kävin kattoo lätkätreenei ja mä ostin pikku hiljaa, meiän äiti osti mulle varusteita, et jos joskus meni pelaa. Mut ne oli ihan pihapelei.

HH: Onks jotain muita lajeja mitä sä oot kokeillu sitten?

G: Taekwondo ja karate mut sillo ku tuli maksulappu käteen niin mä haihduin pois sieltä. Se oli viissataa, se oli hirvee raha. Sillo peruskurssi makso viissataa, mä muistan. Tai et sai vaa keltaisen vyön. Ensimmäinen vyö niin maksoi viissataa. Sillo mä lähin pois sieltä. [...]

Toinen haastateltava, joka oli sattuman kautta päätynyt päälajiinsa, olisi halunnut kokeilla myös muita lajeja:

M: Mutta sitte siinä niinkun, mun piti alottaa niinkun muita lajeja kanssa. Mut tottakai siinä tuli niinku aika ja sitte myös vähän rahakin vastaan. Et enhän mä sit koskaan mitään muuta alkanu silleen harrastamaan. Vaikka niinku pyydettiin. Niinku yleisurheiluun mua pyydettiin ja jalkapalloon mua pyydettiin. Ja mun isovelj pelas jalkapalloon. Et se oli, hänkin oli ihan ok siinä. Mutta tota jotenkin mä sit, sen [oma laji] mä en ees tiedä, kai ehkä jälkeenpäin harmittaa koska ois voinu kokeilla muitakin lajeja.

HH: Niin niin.

M: Mut ei, ei se mitään. Mä pelasin [omaa lajia] täysillä.

Pohjois-Amerikan koripalloilijoita tutkineet Joshua Dubrow ja Jimi Adams (2010) ovat olleet kiinnostuneita ammattiuurheilijoiden sosio-ekonomisista taustoista. Heidän tutkimustuloksensa haastavat yleistä mielikuvaa tai myyttiä siitä, että NBA-pelaajat nousisivat erityisesti köyhistä ja epäsuotuisista sosiaalisista taustoista. Tutkimuksen mukaan päinvastoin sekä valkoiset (93 %) että afroamerikkalaiset (66 %) miespelaajat ovat pääosin keskiluokkaisista tai ylemmän keskiluokan perheistä. (Mt., 43–51.) Vuoden 2012 Nuorisobarometrissa selviää, että lapsuudenkodin toimeentulo on yhteydessä suomalaislasten ja -nuorten kilpaurheiluun. Hyvin toimeentulevien perheiden lapsista 20 prosenttia harrasti kilpaurheilua, kun heikosti toimeentulevien perheiden lapsista osuus oli vain kuusi prosenttia. (Myllyniemi 2012, 54.) Mikko Piispan analyysi tässä teoksessa kantasuomalaisten huippu-urheilijoiden sosioekonomisista taustoista tukee käsitystä kilpaurheilun keskiluokkaisuudesta. Monikulttuuristen urheilijoiden perheistä kuitenkin vain viiden voi vanhempien työn perusteella arvioida olleen keskiluokkainen (5/19).

Taloudellinen tuki on vain yksi monista tuen muodoista, jota perhe voi urheilijalle tarjota. Dubrow ja Adams (2010) tarkastelivat sosioekonomisen taustan lisäksi perhemuotoja. Kävi ilmi, että valkoisista NBA-pelaajista 81 prosenttia oli kahden vanhemman perheistä, mutta afroamerikkalaisista pelaajista enemmistö, 57 prosenttia, oli yksinhuoltajaperheistä. (Mt., 51.) Monikulttuuristen suomalaisurheilijoiden kohdalla luku ei ollut aivan näin suuri, mutta heistäkin lähes puolet (8/19) oli eroperheistä. Lisäksi neljä perhettä oli jäänyt yhden vanhemman varaan toisen vanhemman kuoleman tai vakavan vammautumisen vuoksi. On kiinnostavaa, että tutkimuksen kokonaisaineistossa monikulttuuriset urheilijat muodostavat poikkeuksen eroperheiden määrässä. Haastatelluista kantasuomalaisista huippu-urheilijoista huomattavasti harvempi tuli eroperheestä. (Ks. Piispan huippu-urheilijoita koskeva artikkeli tässä teoksessa.) Yksinhuoltajan kanssa kasvaneista urheilijoista yksi kuvaili suhdetta isäänsä etäiseksi vaikkakin myönteiseksi. Muuten eroperheiden molemmat vanhemmat olivat olleet aktiivisesti mukana lastensa elämässä. Joissakin tapauksissa eronneet vanhemmat olivat hankkineet asuntonsa samalta kadulta tai samasta talosta, jotta lapset eivät menettäisi suhdettaan toiseen vanhempaan. Useissa eroperheissä ja muissa yhden vanhemman perheissä lapsen tai nuoren tukena oli ollut vanhempien uusia puolisoita ja isovanhempia, jotka olivat ottaneet

kasvatuksellisen roolin suhteessa urheilijoihin.

HH: Käyks sun mummi vielä kattomassa sun matseja?

A: Joo ne käy vaarin kaa melkein jokaisen kotipelin tos vieres kattomassa kuitenkin.

HH: Nii just.

A: Kyl neki tykkää seuraa sit.

HH: Joo. Onks siin ollu sellast, tavallaan kannustusta niitten puolelta, et on jaksanu uskoo, jotenki iteki et tai?

A: Joo, mun vaari on tosi semmone, tykkää seuraa urheiluu, nyrkkeilyy, koripalloa. No nyt [omaa lajia]. Kyl se niinku, se on aina ollu sillee et, jos mä oon ollu vaik hoidossa nii, mennään, haluutsä mennä pelaa fudista tai jotain ulos urheilee? Et se on ollu aina se eka kysymys, mitä mä haluun tehä. Ne on kyl ymmärtäny hyvin mua.

HH: Oottekste käyny kans sillai niinku, et jos se seuraa telkkarista tai käyny kattoo jotain matseja, niinku muita lajeja, ni ootsä käyny sen kanssa tai katonnu?

A: Ollaan me käyty lätäkää kattoo, vaarin kanssa.

Yksi perhe oli toisen vanhemman kuoltua siirtynyt asumaan isovanhempien luokse, jolloin lapsilla oli kahden vanhemman sijaan arjessaan yksi vanhempi ja kaksi isovanhempaa. Suurin osa haastateltavista korosti sitä, miten merkittävää heille oli perheenjäsenten keskinäinen läheisyys ja lapsille annettu tuki paitsi urheilussa myös elämässä muutenkin.

Urheilua koko perheen voimin

Monikulttuuristen lasten ja nuorten vapaa-aikaan perehtyneet tutkimukset ovat tuoneet esille sen, että osalle maahanmuuttajaperheistä suomalainen tapa harrastaa vapaa-ajalla on vieras, eivätkä vanhemmat siksi osaa välttämättä kannustaa lapsia esimerkiksi liikuntaharrastuksiin (Kim 2009, 169, Honkasalo ym. 2007, 22; Fagerlund & Maijala 2011, 49). Haastattelemiemme huippu-urheilijoiden joukossa tällainen ongelma tuli esiin yhden henkilön kohdalla. Seuraavan lainauksen haastateltava oli lähtenyt mukaan urheiluun naapurin kaverin esimerkin ja tämän isän innostamana.

HH: Joo. Eikä niil [vanhemmilla] ollu mitään sitä vastaan, et sä sit lähit pelaamaan silloin niinku ensimmäist kertaa sillon sen kaverin kanssa tai...

M: Ei. Ei ollut, ei missään nimessä. Että tota, ei kyl ne niinku... Niinku mä sanoin, kyl ne niinkun oli sil taval tuki, et sai mennä ja tehdä ja näin. Mut ne ei pystyny itse niinku tavallaan osallistumaan tai ei osallistu mut niinku fyysisesti läsnäolemalla.

HH: Nii tai osannu ehkä ohjata sitte?

M: Niin. Et se varmaan ehkä, tai tulee varmaan sulla vastaan että niinku maahanmuuttajataustasilla on jotain tämmöstä, että se on vähän vierasta semmonen ajatus, että mä vien nyt mun lapsen urheilemaan.

HH: Niin. Niin harrastus ylipäänsä...

M: Niin, et suomalaisille se on tosi iso juttu.

Vanhempien suhtautuminen haastateltujen urheiluharrastukseen ja mahdolliseen ammattilaisurheiluun oli ollut poikkeuksetta myönteistä ja kannustavaa. Samoin konkreettinen osallistuminen harrastamiseen oli ollut pääosin aktiivista. Yhdessä perheessä urheilun harrastamisen ehdoksi oli kuitenkin asetettu se, ettei koulumenestys saa kärsiä (ks. myös Honkasalo ym. 2007, 22), ja kolmen muun haastateltavan kohdalla voi sanoa, että heidän perheensä osallistuminen urheiluharrastuksen tukemiseen oli ollut vähäistä. Kahden urheilijan vanhemmat olivat aluksi vastustaneet lapsensa valitsemaa lajia sen vaarallisuuden vuoksi, mutta myöhemmin nämäkin vanhemmat olivat asettuneet aktiivisesti tukemaan harrastamista ja urheilu-uraa.

Suurimmalla osalla urheilijoista juuri vanhemmat tai toinen heistä oli alun perin vienyt liikuntaharrastukseen (9/17) (ks. myös Fagerlund & Maijala 2011, 41). Muutamaa perhettä lukuun ottamatta kaikilla urheilijoilla ainakin toinen vanhempi harrasti tai oli harrastanut liikuntaa ja yli puolella haastatelluista toinen vanhempi oli harrastanut jonkin tasoista kilpaurheilua. Vanhemmat olivat siirtäneet liikuntainnostusta lapsiin yhteisillä pihapeleillä, joista joidenkin urheilijoiden kohdalla muodostui myöhemmällä iällä merkittävä osa vapaa-ajanviettoa kilpaurheilun rinnalle. Joissain tapauksissa isompien sisarusten kanssa pelailu tai heidän esimerkkinsä seuraliikunnasta oli innostanut harrastuksen aloittamiseen. Sami Myllyniemen (2012) tilastollinen analyysi suomalaislasten ja -nuorten kilpaurheiluharrastuksesta tukee käsitystä siitä, että perheen vaikutus on suuri. Vaikka Myllyniemen mukaan vanhempien kilpaurheilutaustalla ei ole vaikutusta siihen, päätyykö lapsi kilpaurheilun pariin, lisää perheen kanssa yhdessä liikkuminen selvästi lasten todennäköisyyttä harrastaa kilpaurheilua. (Mt., 54.)

Vanhemmilta ja sisaruksilta saatu konkreettinen apu urheilemiseen oli yleisimmin harjoituksiin ja kilpailuihin kuljettamista, pelien seuraamista ja seurojen varainkeruuseen osallistumista. Yksi isistä oli toiminut lapsensa valmentajana ja toinen lasten joukkueen huoltajana. Myös yksi äideistä oli osallistunut lapsensa valmentamiseen, mutta tyypillisemmin äidit saivat haastateltavilta kiitosta ruokkimisesta, varusteiden pesemisestä sekä kanttiinien leipomisesta ja muihin talkoojärjestelyihin osallistumisesta. Kolmessa perheessä nuoren urheilijan muuttoa toiseen kaupunkiin tai ulkomaille oli tuettu toisen perheenjäsenen mukaantulolla. Seuraavasta haastattelulainauksesta välittyvä arvostus, jolla urheilija suhtautuu saamaansa apuun.

E: [...] Niinku, tai yleensäkin tuo koko meidän suku on niinku tosi läheinen. Ja tommonen ehkä vanhempien kunnioitus, ni se tulee varmaan sieltä. Et niinkun, jos sä haluat esimerkiksi purkaa jonkun ottelun. Ni mä voin purkaa sen niille tai vastaavaa. Et tota se on kyl niinku auttanu. Ja ei oo ikinä sanonu, et ei kiinnostat tai ei jaksa kuunnella. Et aina on niinku keskustellu mun kans asiasta, pyrkii kattoo pelejä niin paljon, ku vaikka mä oon ollu [ulkomaisissa seuroissa] niin aina ne on pyrkinyt tulee moikkaan sinne. Mun isovelihän muutti mun kans sinne [ulkomaille] nyt ku mä olin siellä. Oli aika yksinäistä, ni mä sit sanoin et mä annan sulle vähän rahaa (nauraa) ni, sen verran et sä pystyt elää ni muuta tänne. Sit se muutti mun kans sinne ja piti seuraa.

HH: Mahtavaa.

E: Se on niinku, tommosii juttuja. Aika isoja juttuja, niinku mitä moni veli ei välttämättä tekis oman veljen eteen. Niin, ni... Mut auttaa sit tosi paljon.

Haastateltavan kokemus perheestään oli keskinäisen avun ja tuen värittämä. Perhe oli pyrkinyt seuraamaan pelejä, tarjonnut keskusteluapua ja tukenut uran luomista ulkomailla. Lainauksesta voi lukea, miten tärkeää myös henkinen tuki kiinnostuksen ja huolehtimisen muodossa oli urheilijalle ollut.

Haastateltavien kertomusten mukaan vanhempien ja usein laajemmankin perheen ja suvun kiinnostus liikunnan harrastamisesta ja myöhemmin huippu-urheilusta on ollut ilmeinen. Vaikuttaa myös siltä, että vanhemmat ovat useimmiten onnistuneet kannustamaan sopivan etäisyyden päästä. Kolme haastateltavaa kuitenkin kertoi kannustuksen muuttuneen jossain määrin painostavaksi. Näistä kolmesta kuitenkin vain seuraava haastateltava kertoi toisen vanhemman odotusten aiheuttaneen sellaista painetta, joka oli johtanut mielipahan lisäksi vaikeuksiin urheilussa.

H: Joo joo. Onkse koskaan tuntunu mitenkään painostavalta, se isän toive [menestyä]?

C: Joskus pienempänä. Jotkut turnauksen aina ne kotimatkat oli ihan niinku itku- et mikset sä tehny näin ja näin ja näin. [...] Yhes vaihees mun oli tosi vaikee, tai sillai, jos mun isä oli kattoon mun pelei, niin mä olin sillai, et nyt mä näytän sille, että mä oon tosi hyvä, ja sit se meni aina ihan päin helvettiä se peli. Mut nyt mä oon kasvanu siitki vähä ulos. Mulle oli jostain syystä vaikee pelaa kun mun isä oli kattoon. Et emmä tiedä oliko se sit sitä, että se oli pienenä niin vaativa, että mulla oli jotenki nyt hirvee halu näyttää sille.

H: Niin. Mut se ei kuitenkaan mitenkään lannistanu sitte?

C: Ei. Mä koin, et se oli vähän ylikannustava. Et se oli niinku et. Varmaan just se, et sen oma nuoruus ei ollu välttämättä olosuhteiltaan niinku tää. Et se on niinku ehkä just halunnu sitä, ”et hei, niinku oikeesti tarttukaa, kun täällä on mahdollisuus tehdä näit juttui”. Varmaan enemmän sitä ku et ”teist pitää tulla helvetin hyvii”.

H: Onkse nykyään sillai, kommentoikse paljon, tai?

C: No, jotain – ku mä sanoin tos aikasemmin, et mä oon huono ottaan silt neuvoja – et jotenki se on vähä ottanu etäisyyttä siit, et mä oon just aina väittäny vastaan sille noissa jutuissa, vaik se on ollu oikeessa, vaik mä tiedän et se on ollu oikeessa. Mut jotenki, sillai mä en oo halunnu, et se neuvoo mua. Niin sit ku se on huomannu, et mä pärjään hyvin ilman senki neuvoja, niin se on ottanu ehkä vähä etäisyyttä ja ottanu enemmän isän kuin sen valmentajan roolin, et se on nimeomaan ylpee musta, toivonu mulle parast. Et se on enemmän ollu sitä lähiaikoina.

Jessica Frazer-Thomasin ym. (2008) vertaillen uransa lopettaneita ja sitä jatkaneita huippu-uimareita, tuli useiden lopettaneiden kertomuksissa esille juuri edellisen kaltainen tilanne. Niissä toinen vanhempi toivoi lapsensa lunastavan sen menestyksen, johon tällä itsellään ei ollut mahdollisuutta epäotollisten olosuhteiden vuoksi. Haastateltavan tarinan voi ajatella saavan lisämerkitystä siitä, että siinä rinnastuvat olosuhteet isän syntymämaassa ja toisaalta Suomessa, josta perhe oli hakenut parempia edellytyksiä lasten elämälle. Isän painostava osallistuminen urheilemiseen oli kuitenkin vähentynyt haastateltavan menestymisen myötä ja tilalle oli tullut isällistä ylpeyttä. Haastateltavan ura ei Frazer-Thomasin (2008) tutkimien uimareiden tavoin päättynyt painostukseen.

Edellisessä lainauksessa näkyy myös vanhempien tuen muuttuminen urheilijan vanhenemisen myötä. Kasvettuaan itsenäisemmiksi urheilijat olivat alkaneet kulkea harjoituksiin julkisilla liikennevälineillä, eivätkä

vanhemmat olleet seuranneet harjoituksia yhtä aktiivisesti. Perheen tuen muuttuminen tulee esiin joissakin haastatteluisissa, mutta siitä ei ole kysytty järjestelmällisesti.

Frazer-Thomasin ym. (2008) tutkimuksen mukaan huippu-uimarit jatkoivat todennäköisemmin uraansa, mikäli heidän vanhempansa eivät painostaneet harjoitteluun edes silloin, kun heidän lapsensa harkitsi uran lopettamista. Uraansa jatkoivat sellaiset uimarit, joiden vanhemmat tarjosivat urheilulle myös muita vaihtoehtoja. Eräs tämän tutkimuksen haastateltavista pukee hyvin sanoiksi tällaisen hiukan etäisemmän tavan osoittaa tukea ja sen, miten se oli hänen kohdallaan vähentänyt menestyspaineita:

N: [...] [O]vat vieneet kuuroon ja niin pois päin. Et kyllä ne on nähny harrastamisen tärkeenä ja tukenu sitä yleistasolla. Heillä ei ollu mitään semmosia ambitioita, et jossain pitäisi menestyä, olla hyvä. Mutta ne on halunnu tukea siinä harrastamisessa, mikä on ollu must hyvä asia. Ja perheestä pitää sanoa, et must tuntuu, että meidän perhe ja sitä kautta niinku oikeestaan sukukin on tukenu paljon, että se ei oo kohdistunu siihen urheiluun suoranaisesti, mut se on kohdistunu yleensä tukemiseen, niin mitä mä oon pitäny hirveen tärkeenä. Ja koska se ei ollu pelkkä se urheilun tukeminen. Mä oon kokenu, et se on niinku tavallaan tehny sen helpommaksi sen urheilun, koska se ei ollu painostusta mulle, kun missään vaiheessa semmosta oloo, että joku painostaa siihen. Ja mä tiedän joitain joille näin on tehty. Ja se ei oo välttämättä hyvä asia, et siihen kohdistuu sellaisia suorituspaineita. Et ne paineet, jotka on tullu urheiluun, niin ne on aina tullu tavallaan siinä niinku kontekstista, niitä on sit ollu helpompi käsitellä.

Toinen haastateltava kertoi samaan tapaan, että vanhempien kannustus oli kohdistunut erityisesti häneen ihmisenä ja hänen omiin tavoitteisiinsa niin että kiinnostuksen kohteella ei ole niinkään ollut merkitystä.

HH: Miten sun isä sitten suhtautu näihin, tai urheiluun?

I: No siis mejän isä aina on ollut tosi kannustava ja mä muistan, et mä oon pienenä, mä en oo mikään musikaalinen, mut mä oon sanonut et musta tulee muuten sit laulaja ja sit se vaan, et ”susta tulee ihan mitä vaan sä haluat, kunhan sä harjottelet paljon”. Et sillai ei oo niinku ikinä ollut mitenkään mitään vastaan. Ja sit kun se vaan soitti vanhalle valmentajalle, kun mä en sillon vielä uskaltanut soittaa, et mä vaihdan nyt seuraa ja valmentajaa ja sit alko kускаamaan mua sinne keskustaan treeneihin.

Yhteensä kolmen urheilijan haastattelussa tuli esille, että vanhempien

tuki ei ollut niinkään sidoksissa urheiluun kuin lapsen harrastamiseen, itsensä kehittämiseen ja omien vahvuuksien löytämiseen yleensä.

Perheiden tarjoama apu huippu-urheilijoiksi päätyneille lapsilleen oli ollut moninaista. Avun ja tuen muodoista voi erottaa ainakin taloudellisen panostuksen, konkreettisen avun arjessa ja elämänmuutoksissa sekä henkisen tukemisen. Perheen kyky tukea kilpaurheilua harrastavaa lastaan taloudellisesti ei useimmissa perheissä ollut itsestäänselvyys. Vanhemmat olivat kuitenkin nähneet liikunnan ja urheilun niin tärkeiksi, että olivat asettaneet ne järjestyksessä monien muiden asioiden edelle. Taloudellisen priorisoimisen lisäksi perheet olivat auttaneet konkreettisesti valmentamalla, yhteisillä pihapeleillä, kuljettamalla lapsiaan treeneihin, huolehtimalla kotona ruuasta ja varusteista, osallistumalla varainkeruuseen ja muuttamalla nuoren mukana toiselle paikkakunnalle tai toiseen maahan. Näiden lisäksi perheen tarjoama tuki urheilijoille oli ollut henkistä tukea innostamisen, kiinnostuksen ja kannustuksen muodossa.

Suomalaistuneet maahanmuuttajavanhemmat

Lasten viihtyminen perheen kulloisessakin asuinympäristössä on pitkälti kiinni siitä, miten heidän vanhempansa siihen asennoituvat ja sopeutuvat. Muista maista muuttaneiden perheiden lapsilla kontaktit uuteen asuinmaahan ovat jo koulun ansiosta tiiviit ja kosketus uuteen kieleen on intensiivinen. Vanhempien on usein lapsia vaikeampaa oppia kieltä ja ottaa vastaan uusia kulttuurisia tapoja ja arvoja. Tällainen akkulturaation epätahtisuus voi aiheuttaa perheen sisällä jännitteitä. Samalla lapset voivat joutua ristiriitaiseen tilanteeseen, jossa ympäröivä yhteiskunta ja perhe asettavat keskenään erilaisia odotuksia. Perheen sopeutuminen uuteen ympäristöön vaikuttaa sekä lapsen tai nuoren toimintamahdollisuuksiin että tämän psykososiaaliseen kehitykseen ja hyvinvointiin. (Alitorppa-Niitamo 2010, 46–47, 51–56; Sam 2006, 404–405.)

Tässä alaluvussa tarkastellaan maahanmuuttajavanhempien sopeutumista uuteen kotimaahansa sekä heidän asenteitaan suhteessa Suomeen ja elämiseen Suomessa. Haastatelluista urheilijoista kaksi oli adoptoitu suomalaiseen perheeseen. Yhdellätoista urheilijalla toinen vanhempi oli maahanmuuttaja ja lopuilla seitsemällä molemmat vanhemmat olivat maahanmuuttajia. Huomiot eivät tässä kosketa adoptioperheitä. Näiden kahden perheen lisäksi kolmessa haastattelussa vanhempien sopeutuminen

Suomeen jäi vähälle huomiolle.

John Berryn (2006, 27) määritelmän mukaan akkulturaatio, eli maahanmuuttajan läpikäymä kulttuurinen ja psykologinen muutos, tapahtuu jatkuvassa yhteydessä toisesta kulttuuristaustasta olevien ihmisten kanssa. Tämä vaatii kontaktipintaa, joka aikuisten kohdalla järjestyy useimmiten työn kautta (Alitorppa-Niitamo 2010, 54). Haastateltujen vanhemmista suurin osa oli työllistynyt Suomessa ja kaikissa perheissä ainakin toinen oli ollut Suomessa työelämässä, vaikka jotkut olivat jääneet lama-aikana työttömiksi. Monet maahanmuuttajavanhemmista olivat kouluttautuneet Suomessa uudestaan vastatakseen työmarkkinoiden tarpeita ja kriteerejä. Haastateltavat mainitsivat monesti työllistymisen vanhempien sopeutumisesta puhuttaessa.

MP: [...] Tota miten sun perhe on muuten kotiutunu Suomeen? Vanhemmat siis.

P: No isä on ku on ollu töissä koko ajan, ni se on tosi nopee päässy niinku Suomeen, tähän niinku. Se on tottunu tosi nopee tähän Suomeen. Ja minä ja sisko samallailla. Mä oon pelannu [omaa lajia] ja sisko on ollu kuitenkin suomalaisten kans tekemisissä koulussa ja seki on pelannu [lajia] ja muuta ni... Mut äiti on vast päässy vähän myöhemmin tälleen näin niinku vähän saanu suomalaisii kavereita ja tälleen, et ku se on ollu kotona koko ajan. Sit ku se on aloittanu työt kunnolla, ni sit se on vast oikeestaan integroitunut paremmin.

Useimmissa perheissä, joissa toinen vanhemmista on maahanmuuttaja, oli puhuttu suomea kotikielenä. Niissä perheissä, joissa molemmat vanhemmat ovat maahanmuuttajia ja joissa lapsetkin olivat syntyneet ulkomailla, olivat lapset useimmiten oppineet suomen ennen vanhempiaan. Muutamassa näistä perheistä lapset puhuivat kotonakin suomea. Vanhempien kielitaito oli karttunut hitaammin työn, opiskelujen ja harrastusten kautta.

Eritahtisen akkulturaation tuomat ristiriidat ovat olleet osa monien urheilijoiden elämää. Suurimmat ristiriidat olivat liittyneet seurustelun aloittamiseen, ja omien vanhempien kuria pidettiin tiukkana. Perheiden sisäisiä erimielisyyksiä ei kuitenkaan nähty vakavina. Monet vanhemmista olivat säilyttäneet lähtömaansa kulttuuripiirteitä perhe-elämässään, mutta samalla nähneet parhaaksi omaksua myös suomalaisia kulttuurisia tapoja. Joissakin perheissä, joissa toinen vanhempi on muslimi, lapset oli kastettu kristillisiin menoihin tai heille oli järjestetty sekä kristillinen että islamilainen nimenantotilaisuus. Osa vanhemmista halusi helpottaa lastensa elämää

Suomessa kasvattamalla lapsensa suomalaisittain.

HH: Onks ollu mitään sellasia juttuja, mitkä ois tullut kotoa? Kun sun molemmat vanhemmat on [Afrikasta]. Niin onko sieltä kulttuurista tullut jotain vaatimuksia, jotka ei ois sopinut tähän [lajiin] Että sun äiti ois halunnut, että sä oisit menny naimisiin vaikka nuorena tai hankkinu paljon lapsia?

K: Ei. ... Mä oon jutellu täst mun äidinki kaa. Mä oon suht suomalainen. Mut on kasvatettu Suomen tavalla. Mulle on ängetty, tungettu sitä [oman maalaisuutta], afrikkalaista kulttuuria vasta myöhemmässä iässä. Vielä ku mä asuin siellä [suomalaisessa kaupungissa] kaks vuotta sitten niin siellä mä rupesin hengaamaan ulkomaalaisten – mua vanhempien afrikkalaisten kanssa. Ne aina haukkuu mua että sä oot tosi suomalainen, sussa ei oo mitään afrikkalaista. Sit mä kysyin äidiltä, että miks nää haukkuu mua. Se sano, että no että me kelattiin että se ois ollu helpompaa sulle, jos me oltais tehty niinku suomalaiset kasvattaa niitten lapsia. Mut totta kai – mä muistan kuri oli kovempi ku mun suomalaisilla kavereilla, mut muuten – mä sain kännykät samal ku mun suomalaiset kaverit ja kaikki jutut tehtiin sillai, et en mä mun mielestä erottunu ikinä joukosta.

Vanhempien halu tukea lasten sitoutumista suomalaiseen kulttuuriin tulee esiin yhdessä tapauksessa lajivalinnan yhteydessä: eräs haastateltavista oli aloittanut urheilu-uransa jääkiekolla siksi, että toisesta maasta muuttanut isä oli ymmärtänyt lajin olevan suomalaisille tärkeä ja siksi hyvä laji Suomessa asuville pojilleen.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta haastateltavat kuvasivat maahanmuuttajavanhempiensa suhdetta Suomeen myönteiseksi. Erityisesti Suomen rauhalliset olot, terveydenhuolto, koulutus ja harrastusmahdollisuudet arvostettiin korkealle. Tämä ei tuntunut olevan ristiriidassa sen kanssa, että muutamassa perheessä vanhempien kulttuuritaustaa vaalittiin huolellisesti kotioloissa.

Berryn (2006, 29–31) mukaan maahanmuuton vapaaehtoisuudella on merkitystä sille, minkälaisia sopeutusstrategioita uudessa maassa omaksutaan. Yhden urheilijan perhe oli muuttanut Suomeen pakolaisina, mutta muut olivat tulleet työn, opiskelujen tai puolison takia tai paremman elintason toivossa. Myönteinen suhtautuminen valittuun ympäristöön näkyy seuraavassa – haastattelijan jonkin verran johdattelemassa – haastattelupätkässä:

HH: Onk se nimenomaan teidän perheessä ollu isä, joka on sen kurin...?

C: Joo, tai ehkä se kuuluu vaan siihen [sen maalaisuuteen] kasvatus, et kaikki. Mun vanhemmat on ehkä ollu vähä rennompia ku muut [saman maalaiset]. Ja sit siinä on mun mielestä pysyny just se, että, musta tuntuu, et muilla on vähä käyny silleen, et ku niilt kielteää tosi monet jutut, niistä tulee semmosii kiellettyi hedelmiä. Et sit niinku, niist tulee vielä enemmän semmosii ja sit ku ne kasvaa teineiksi, niin ne halu sen vapauden. Meil on ollu just ehkä vähän rennompia se kasvatus, niin sit me ollaan osattu ehkä itekki aatella, mikä on oikeen ja mikä väärin.

HH: Voisko siinä olla se, että teidän vanhemmat tuli, jotenki, että siihen ei liity semmosta painetta niin kuin niillä, jotka on tullu sodan takia. Että ne on ite päättäny, että ne jää ja niillä ei oo ollu sellasta tarvetta jotenki pitää niin tiukasti kiinni siitä kulttuurista?

C: Niin, kyl siin saattaa olla. Just kun ne halus jäädä ite, ne ehkä näki jotain Suomen kulttuurista, mihin ne on halunnu sit tarttuu ja minkä ne on halunnu antaa sit meilleki. Jotku on väkisin joutunu jäämään, tai ei väkisin, mut ne ei oo sinnekään voinu enää palata, niin ehkä siinä on just silleen näin. Ei ehkä välttämättä pysty just siinä mielessä ottaa kii suomalaisesta kulttuurista.

Yllä lainatun urheilijan vanhemmat olivat tulleet yhdessä Suomeen isän ammattimaisen urheilun vuoksi, ja he olivat perustaneet perheen tänne, koska kokivat lastensa saavan paremmat edellytykset elämäänsä Suomesta kuin vanhempien lähtömaasta. Vaikka haastateltava toisaalla kuvaili kasvatuksaan konservatiiviseksi, hän koki kuitenkin, että on suhteellisen joustavan kasvatuksen myötä saanut mahdollisuuden kasvaa moraalisesti itsenäiseksi, eikä teini-ikäisten kapinallisille ylilyönneille siksi ollut tarvetta.

Erään haastateltavan mukaan afrikkalaistaustaisuus ja sen tuoma näkyvä erilaisuus olivat yksi syy kovaan kuriin kasvatuksessa.

HH: Minkälaisii ne oli sit ne asiat [mitä isä toivoi]? Onks ne samanlaisii ku mitä sun äidin oli vai olik sil jotain erilaisii odotuksii teilt?

U: Siis ei siin muuten ehkä, mut isä kovasti toi sitä aina esiin, että varsinkin koska me ollaan erilaisii ni meidän pitää näyttää, että me ollaan ihan yhtä hyviä tai parempii. Niinku silleen, et se oli sille aina tosi tärkeet tavallaan, et me todistetaan se, että kukaan ei voi sanoa, että ”no mähän sanoin, et noi on tollasii” tai...

HH: Siis just koulunkäynnissä vai?

U: Nii just koulussa ja harrastuksissa ja... Ni kyl mulle ainakin oli aina semmonen, et mä haluan olla senki takii hyvä ja paras niinku...

HH: Liittys se myös sit sellaseen niinku käyttäytymiseen ja jotenki siihen et miten

ollaan jossain kaupungilla vaikka tai...

U: Joo joo siis semmonen yleinen niinku, et ”mua sä et niinku tavallaan tee naurunalaiseks”. Tai semmonen niinku, että et meidän pitää tavallaan tai just se, et kukaan ei ikinä pääsis sanomaan niinku, ”et tommosii noi on. Et mähän sanoin”.

Lasten pärjääminen harrastuksissa samoin kuin koulumenestys ja käytös yleensä olivat saaneet uutta merkitystä isän pelosta, että hän tai hänen lapsensa erottautuisivat joukosta negatiivisesti ja tulisivat tuomituiksi etnisen taustansa edustajina. Isän vaatimukset olivat sisäistyneet haastateltavan omiin menestymisen motiiveihin.

Aiemmassa maahanmuuttajien liikuntaa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa on oltu huolissaan erityisesti muslimiperheiden naisista (Myren 1999, 107; Zacheus ym. 2011). Urheilun ja liikunnan esteiksi on nähty muun muassa paljastavat urheiluvaatteet (Kim 2009, 168; Fagerlund & Majjala 2011, 52) tyttöjen ja poikien sekaryhmät sekä miesohjaajat (Myren 1999, 89, Zacheus ym. 2011). Lisäksi on huomattu, että naisten vastuu kotitöistä ja heidän paikkansa kodin piirissä ovat olleet syynä musliminaisten vähäiselle liikkumiselle (Kay 2006, 365; FRA 2010, 51; Zacheus ym. 2012, 134). Zacheus kollegoineen (2012, 134) kuitenkin huomauttaa, että perhe-elämä hankaloittaa myös kantaväestön liikuntaa siinä iässä kun lapsia tehdään tai kun lapset ovat vielä pieniä.

Tess Kayn (2006) tutkimuksessa kävi ilmi, että Britanniassa muslimityttöjen perheet olivat portinvartijan roolissa liikuntaharrastusten suhteen. Osa tytöistä saattoi osallistua harrastuksiin ilman esteitä, mutta toisille vain naisten erilliset ryhmät ja vanhempien vakuuttaminen harrastuksen luonteesta tekivät osallistumisen mahdolliseksi. Osalle perheistä tämäkään ei riittänyt, vaan ne kielsivät tyttänsä osallistumisen kaikkeen organisoituun liikuntaan. (Mt., 359.)

Erityisen haasteellisena ryhmänä naisten keskuudessa on siis pidetty muslimeja. On kuitenkin ilmeistä, etteivät muslimit ole yhtenäinen ryhmä arvojen ja sääntöjensä suhteen. Tähän tutkimukseen haastateltujen huippu-urheilijoiden joukossa on kaksi nuorta naista, joiden isät ovat muslimeja. Vaikka isien synnyinmaissa naisten kilpaurheilu ei ole tavalista, ei tämä ole vaikuttanut kummankaan haastateltavan harrastamiseen.

HH: Onks ne [isän sukulaiset] ylpeitä, tai kyseleeks ne paljon?

O: No joo, kyl ne. Ja seuraa just jonkun verran ja silleen.

HH: Niin. Onks tota [isän syntymämaassa] nais[lajia] sillai olemassa ollenkaan?

O: Ei oikein. Siel on kai yks joukkue, tai silleen et.

HH: Liittyys se siihen niinku muslimikulttuuriin?

O: Joo.

HH: Mut sua ei oo kuitenkaan paheksunut?

O: Ei oo.

HH: Kuuluuks ne sitten semmoseen johonkin väestöön tai?

O: No niin, en mä tiä oikein. Ei silleen. Mut eipä silleen, niin no joo. Eihän ne voi tavallaan vaikuttaa siihen, periaatteessa. Mitä mä täällä teen, tai silleen.

On ilmeistä, että perheen suhtautuminen lasten ja nuorten harrastamiseen heijastelee lähtömaan kulttuurista ilmapiiriä (Junkkala & Lallukka 2012, 29). Eri maista muuttaneiden muslimiperheiden asettamat rajoitukset tyttöjen liikunnan harrastamiselle vaihtelevat siten paljonkin. Näyttää myös siltä, että liikuntaharrastusten rajoittaminen voi olla osin seurausta etnisen ryhmän sopeutumisesta uuteen yhteiskuntaan. Osa yhteisöistä voi kääntyä sisäänpäin, jolloin niiden järjestäytyminen, yhteenkuuluvuus ja sisäinen kontrolli ovat voimakkaampia. (Elling & Knoppers 2005, 261.) Kyse on näin ollen pikemminkin yhteisöjen tai perheiden kulttuurisista taipumuksista kuin heidän muslimiudestaan.

Muslimitaustan vaikutukset näkyivät tyttöjen liikunnan rajoittamisen sijaan selvemmin haastateltavien suhtautumisessa alkoholiin. Vaikka nuoret naiset eivät itse kokeneet itseään muslimeiksi, ei alkoholi kuulunut heidän tavanomaiseen ajanviettoonsa. Toinen naisista pohtii asennoitumistaan näin:

HH: Koet sä, että jotenkin se et sä oot puoliks [isän etnisyyss], niin onks se jotenkin suunnannut sun elämään johonkin suuntaan? Tai että onks sillä ollu merkitys johonkin sun valintoihin tai?

I: Niin, vaikee kysymys sillai... En mä, mä en oikeen tiä mitä mä nyt vastaisin tohon... Siis no en mä osaa sanoo muuta kun, että on se nyt varmaan sillai just et mitä mejän isä on kasvattanut, sitä kautta sit just must tuntuu, ehkä se alkoholi, sekin suhtautuminen siihen on et... Et ei mejän isäkään oo ollut sellanen, et ei voi tippaakaan juoda, et et totta kai joskus, kun ollaan menty johonkin juhliin, niin siellä tarjotaan alkumaljaa ja tälleen. Niin ei oo niinku sillai, just et niinku sanoit et ei se oo niinku niin, sielläkään se ei oo et, se ei oo niin just ääri-islam

uskoo todellakaan. Et se on vähän niinku täällä on kristinusko, niin siellä on islam. Mut et kuitenkin et ei oo siellä sitä alkoholikulttuuria ei oo sillai ja sitä ei oo ollu meillä kotona, niin ehkä se on sit taas just siihen, et mun on ollut helpoo just oppii siihen, et mä en sillai, ei mulla oo ollu sitä houkutusta silleen. Et ehkä se vois olla yks sellanen.

Haastatellut muslimimiehet kokivat edellisen haastateltavan tavoin, ettei heillä ollut tarvetta alkoholinkäyttöön, ja joitakin kokeiluja lukuun ottamatta siitä pysyttiin pääosin erossa. Hanna Niemen (2009, 105) haastatteleminen nuorten somalimiesten keskuudessa alkoholinkäyttö ja siitä kieltäytyminen olivat merkittävä tekijä kaveriporukoiden eriytymiselle. Yhden urheilijan kertomuksessa asuinalueen saman ikäiset nuoret miehet olivat jakautuneet niihin, jotka tupakoivat ja niihin, jotka urheilivat. Urheilevat nuoret pelasivat välitunnit koulun pihalla ja lähes kaiken muun vapaa-aikansa asuinalueen hiekkakentillä. Nämä nuoret olivat pääasiassa muslimeja, jotka eivät käyttäneet alkoholia. Myös toinen muslimimies kertoi pelanneensa aktiivisesti pihapelejä muiden taustaltaan monikulttuuristen poikien kanssa. Alkoholikulttuurin merkitys kaveriporukoiden ja harrastusten muotoutumiselle ei tullut haastatteluissa tämän enempää esille, eivätkä kaikki muslimivanhempien lapset olleet hakeutuneet uskonnollisesti homogeenisiin vapaa-ajan piireihin.

Monet urheilijoiden vanhemmista kaipasivat kotimaahansa ja jotkut urheilijat arvioivat vanhempien muslimiuden vahvistavan heidän siteitään lähtömaahan. Useilla perheillä oli kuitenkin myös sukua Suomessa tai hajaantuneena laajalti maailmalle, mikä saattoi lievittää ikävää lähtömaahan. Lapset kokivat vanhempiensa sopeutuneen Suomeen hyvin, ja vanhempien suhtautumista Suomeen ja suomalaisiin pidettiin pääosin myönteisenä. Vanhempien kasvatusta ja suomalaisen yhteiskunnan odotukset eivät muodostaneet haastateltavien elämässä merkittävää ristiriitaa.

Haastatteluissa tuli ilmi vain yksi tarina, jossa urheilijan perheen tapahtumilla tai perheen kulttuurisella taustalla oli ollut selkeän kielteinen vaikutus urheilu-uraan. Erään haastateltavan vanhemmat erosivat samoihin aikoihin, kun urheilijalla olisi ollut mahdollisuus pelata ulkomailla. Haastateltava valitsi jäädä Suomeen huolehtimaan perheen naisista, jotka olisivat muussa tapauksessa jääneet ilman miehistä tukea. Urheilemisen jättäminen oli kuitenkin haastateltavan oma päätös, ja siihen olivat osaltaan vaikuttaneet perheen ulkopuoliset tekijät.

TUKEA PERHEIDEN ULKOPUOLELTA

Vastikään maahan muuttaneiden perheiden sosiaaliset ja emotionaaliset tukiverkostot ovat usein ohuet ja tukiverkoston puuttuminen voi vaikeassa elämäntilanteessa johtaa sosiaaliseen eristäytymiseen (Alitolppa-Niitamo 2010, 58). Haastateltujen perheistä yli puolet oli tässä suhteessa vahvoilla, sillä heillä oli toisen vanhemman kautta suomalaisia sukulaissuhteita ja muuta tukiverkostoa. Haastattelussa tuli esille, että myös useilla molempien maahanmuuttajavanhempien perheillä oli joitakin sukulaisia Suomessa. Erään urheilijan lähes koko äidin puoleinen suku oli lyhyen ajan sisällä muuttanut samalle paikkakunnalle Suomeen. Haastattelussa kävi ilmi, että monen urheilijan uraan oli merkittävästi vaikuttanut lisäksi joku perheen ulkopuolinen henkilö. Tämä henkilö oli joissain tapauksissa osa perheen verkostoa ja joissain toisissa vain sattumalta urheilijan polulle osunut henkilö, joka oli ottanut lapsen tai nuoren urheilijan asian omakseen.

Monilla haastateltavilla oli ollut jossakin vaiheessa uraansa valmentaja, johon heillä oli muodostunut erityinen suhde. Kahdessa tapauksessa valmentaja oli ollut se henkilö, joka alun perin oli houkutelut nuoren mukaan harjoituksiin. Maahanmuuttajien liikuntaharrastuksia tutkineet Junkkala ja Lallukka (2011, 27–29) sekä Honkasalo kollegoineen (2007, 29) ovat niin ikään huomanneet, miten tärkeässä roolissa ovat erilaiset sisäänheittäjät, jotka kannustavat lähtemään mukaan harrastamaan. Tämän tutkimuksen kahdesta urheilijasta ainakin toinen piti epätodennäköisenä, että hän olisi ilman valmentajan vaikutusta lähtenyt harrastamaan liikuntaa saati rakentamaan huippu-urheilijan uraa.

Valmentajien rooli oli osoittautunut tärkeäksi myös siinä, minkälaisia kokemuksia haastateltavilla oli harrastuksen aloittamisesta.

HH: Muistatko sä siitä kun sä sanoit, että sä olit 7-vuotias, kun sä menit ekan kerran [laji]joukkueeseen – niin minkälaista – muistat sä vielä?

K: Mä muistan kun mun isä vei mut sinne [kaupunginosan] kentälle. Se oli – se joukkue oli just perustettu, se oli vuoden ollu. Kaikkien vanhemmat oli siinä ja ne tuli heti juttelee mun isälle ja se valmentaja on suht läheinen ihminen mulle vieläkin [...]. En mä sen kanssa nyt joka päivä tekemisissä ole, mutta se on jotenki kasvattanu ja nähny mut tähän asti. Kyllä se välillä tulee vastaan [...]. Muistan ku se tuli näyttää jotain pieniä asioita ja tuli ottaa mut joukkueeseen mukaan.

HH: Toivotti tervetulleeks?

K: Joo. Tosi hyvin itse asiassa. Kyllä mun mielestä se oli ihan kiva päivä.

[...][Valmentajan nimi] on se eka valmentaja kuka mulla on ollut. Se opetti kaikki perusasiat ja se oli muutenki semmonen – se oli niin läheinen muutenki mulle silloin. Se otti vaan mut sen suojiin jotenki pienestä asti, ollut semmonen – hyvä ystävä voisiko sanoa.

Valmentajan ja muiden lasten vanhempien myönteinen vastaanotto oli jäänyt afrikkalaistaustaiselle haastateltavalle mieleen. Haastateltava oli ollut joukkueen ensimmäinen taustaltaan monikulttuurinen pelaaja. Kuten lainauksessa tulee esille, osa valmentajista oli ottanut valmennettaviinsa kasvatuksellisen otteen. Jotkut pojat, joiden isä oli joko kuollut tai eron vuoksi poissa lastensa arjesta, kokivat jälkikäteen saaneensa harrastuksen kautta elämäänsä rajoja ja kuria. Yksi näistä miehistä arvioi olleensa lapsena levoton siksi, että oli eroperheestä ja lisäksi näytti ulkoisesti maahanmuuttajalta. Vaikka haastateltavalla oli koulussa ollut jäykkä opettaja, oli myös harrastuksen tuoma kuri tarpeen. Kyseisen urheilijan myönteinen kokemus liittyikin valmentajaan, joka ei ollut niinkään tarjonnut kiinnostusta tai läheisyyttä kuin selkeitä rajoja ja sääntöjä.

G: [S]iel o kuri. Se on tiedäts, se on kuin koulunpenkki. Siellä ollaan rivissä ja totellaan opettajaa. Kun mä meen vetää treenit tota tonne [muihin lajeihin], ne alkaa lämmitteleen ja puhuu siellä ja pölisee, ei kuuntele valmentaa. [Täällä] ku sä teet ton niin sä lennät ulos. Siellä ollaan hiljaa. Siellä on kuri. Sen takia mäki menin sinne uudestaan ja uudestaan; joku anto mulle kuria siellä kun muualla ei pystytty. Siellä meni ekoi kertoi treeneihin sinne, pieraisin tai [hölmöilin], mua nostettiin jaloist ja heiluteltiin ja ”lähe himaas”. Seuraavalla kerralla ku mä tulin [treeneihin] niin mä olin hiljaa. Ehkä pari kertaa, sit taas unohtu. (nauravat) Siel o kato, se on erilainen paikka.

Useissa haastatelluista suhdetta valmentajiin tai johonkin näistä kuvattiin syvemmäksi kuin pelkäksi valmennussuhteeksi. Näissä tapauksissa valmentajat olivat olleet kiinnostuneita haastateltavien hyvinvoinnista syvällisemmin ja jutelleet heidän kanssaan myös kentän ulkopuolisista asioista. Yksi haastateltava kertoi valmentajien ottaneen myös tämän äidin mukaan keskustelemaan pojan käytöksestä ja siitä seuranneesta rangais-
tuksesta. Kasvatuksellisesta yhteistyöstä valmentajien ja perheen välillä ei puhuttu monessakaan haastattelussa. Jonkinlaista yhteistyötä oli kuitenkin ollut, sillä yksi isistä oli toiminut joukkueen huoltajana ja useimmat vanhemmista ovat olleet aktiivisesti seuraamassa harjoituksia ja järjestämässä

kilpailuja. Sama haastateltava, joka edellä kuvasi valmentajan vastaanottoa joukkueeseen lämpimäksi, jatkaa tässä valmentajan suhtautumisesta haastateltavaan itseensä ja tämän isään:

H: Olikse se semmonen, että se oli myös kiinnostunu asioista, jotka ei tapahtunu siellä kentällä? Olikse kiinnostunu sun elämästä muutenkin?

K: Joo, kyl se oli. Ne jutteli tosi paljon mun isän kanssa kaikesta ja muuta. ... Me juteltiin kans sen kaa. Välillä jotain treenejä, että käytiin [harjoittelemassa], se tarjos jonku limpparin ja kysy miten menee. Semmonen. Kyllä mun mielestä muutenkin valmentajat – semmoset jotka näyttää, että ne välittää, niin on tosi hyviä. Mutta ei se oo valmentajan työ kumminkaan. Olla semmonen superläheinen, mutta semmonen helposti lähestyttävä ihminen, joka huomaa, että joku muu painaa ku [urheilul] ja tulee juttelee. Semmosia nykyään tarvitaan.

Valmentajat olivat joissain tapauksissa tarjonneet myös taloudellista tukea valmennettavilleen. Kolme haastateltavaa kertoi saaneensa apua seura- ja lisenssimaksuissa tai matkakustannuksissa henkilökohtaisesti valmentajaltaan ja kaksi seuran kassasta. Monet taloudellista apuaan tarjonneet valmentajat olivat tehneet myös valmennustyötä ilmaiseksi. Yksi urheilijoista oli saanut valmentajaltaan kyydin harjoituksiin kymmenen vuoden ajan. Eräs haastateltava kuvasi, että valmentajasta on tullut eräänlainen isähahmo joukkueelle. Kaksi muutakin mieshaastateltavaa vertasi valmentajakokemustaan isän ja pojan suhteeseen, mutta totesivat sitten, ettei kuvaus kuitenkaan ole osuvin.

HH: Onks sulla ollu siis koko ajan tää sama valmentaja?

T: On.

HH: Ihan näihin päiviin asti?

T: Kyllä.

HH: Minkälainen kokemus, ilmeisesti hyvä ku ei oo tarvinnu vaihtaa?

T: Ei, on se tosi kiva siis. Siitä on ehkä tulluki mulle pienimuotoinen isähahmo. Ei välttämättä isähahmo, mut siitä on tullu tosi läheinen mulle. Ollaan tehty kuitenkin niin paljo töitä yhdessä sen [urheilemisen] eteen.

Vertaaminen isään kuvastaa läheisyyttä, joka selvästi ylittää valmentajalta edellytetyn ammatillisesti panostuksen ja huolehtimisen. Monen haastateltavan valmentajakokemus kiteytyy seuraaviin sanoihin:

HH: No millainen suhde sulla on siihen [valmentajaan]?

L: Tosi hyvä suhde, et me ollaan tosi läheisiä. Et et, se ei oo pelkkä valmentaja, et on hyvä kaveri.

Valmentaja oli yleisin, muttei ainoa perheen ulkopuolinen henkilö, joka haastateltavien kertomuksissa tuli esille tärkeänä urheilu-uraan vaikuttaneena henkilönä. Jotkut haastateltavat mainitsivat useita henkilöitä, joilla on ollut vaikutusta heidän kehittymiseensä urheilijoina tai uskoonsa omista mahdollisuuksista. On ehkä yllättävää, että vain yksi haastateltava mainitsi koulun liikunnanopettajan tällaiseksi henkilöksi. Kyseinen liikunnanopettaja oli valanut uskoa fyysisesti muita myöhemmin kehittyneen nuoren mieleen tämän kyvyistä ja potentiaalista. Muina tärkeinä henkilöinä haastatteluissa mainittiin erilaiset perhetutut, kuten äidin entinen miesystävä ja haastateltavan urheilulliset kummivanhemmat sekä heidän ammattimaisesti urheillut lapsi.

Tuki ja apu, jota haastateltavat olivat perheen ulkopuolelta saaneet, oli yleensä samankaltaista kuin perheeltäkin saatu tuki: taloudellista apua, kuljettamista, neuvomista harjoittelussa, kannustamista, innostamista ja esimerkkinä toimimista. Monissa tapauksissa tämä tuki kuitenkin paikkasi tarvetta, johon perheen resurssit tai taidot eivät riittäneet. Hyvä esimerkki tällaisesta tilanteesta ja samalla hyvästä onnesta, on jo aiemmin sivuttu tarina, jossa haastateltavan kaverin isä otti huolehtiakseen myös naapurin pojan harrastamisesta.

M: Joo. Et mul oli sillai hyvin, että se tää sama kaveri, joka tuli meidän luokalle sillon. Ni se asu lähellä meitä. Ja tota ni just sen isä oli tommonen myös joukkueenjohtaja, tosi aktiivinen siinä niin aina siinä heidän kyydissään. Et sanotaan se, mitä siin mä olin kymmenen vuotta aina heidän kyydissä.

HH: Niin aivan, et hyvä tuuri.

M: Joo, että sitä mietin, et jos ois ollu eri tavalla, ni ehkä se [laji]harrastus ois myös jääny tai ois ehkä siirtyny johonkin muualle jotain tai sillä tavalla. Mut että jos ois ollu vaikee niinku päästä treeneihin, ni ois varmaan jääny siin vaiheessa.

Joukkuetovereiden vanhempien tarjoama tuki tulee esille myös seuraavassa luvussa, jossa käsitellään haastateltavien kokemaa rasismia ja siitä selviytymistä.

Perheen ulkopuoliseksi tueksi voi laskea kaupunkien ja kuntien tarjoamat ilmaiset ja halvat liikuntapaikat. Monien haastateltavien ensimmäiset

kokemukset liikunnasta ja erilaisista lajeista oli koettu lähellä kotia. Niin omakotitaloalueilta kuin kerrostalojen pihoilta oli löytynyt hiekkakenttiä, joilla pelailtiin jalkapalloa ja jääkiekkoa. Parhaimmillaan muutaman korttelin päässä oli urheilupuisto, sisäliikuntahalli tai koripallokenttä. Niillä oli hankittu lapsuuden monipuolisia motorisia taitoja, joita tutkimuskirjallisuudessa pidetään huippu-urheilijoiden kehityksen kannalta ratkaisevan tärkeinä (esim. Balyi ym. 2005; Baker ym. 2009). Monet monikulttuurisista urheilijoista olivat jatkaneet pihapelejä haastatteluhetkeen saakka, vaikka niiden intensiteetti oli laskenut seuraharjoittelun muuttuessa vaativammaksi. Kaksi urheilijaa harjoitteli edelleen pääosin kaupungin tarjoamissa puoli-ilmaisissa tiloissa. Liikuntapaikkojen läheisyyden erityinen merkitys nousi esille erään haastateltavan kohdalla, jonka perhe toivoi nuorten viettävän vapaa-aikaansa kodin lähipiirissä.

EI NIIN HYVÄÄ, ETTEI JOTAIN HUONOAKIN: URHEILIJOIDEN RASISMIKOKEMUKSISTA

Liikunta- ja urheiluharrastusta on pidetty hyvänä keinona maahanmuuttajien kotouttamiseen. Liikunta on nähty suvaitsevaisuutta edistävänä toimintana, joka on omiaan luomaan kuulumisen ja osallisuuden tunteita. (Myrén 1999, 116; Myrén 2003, 108; OPM 2010, 7.) Samalla monissa tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, miten liikunta ja urheilu voivat toimia ulossulkemisen välineinä ja miten liikunnan kentällä voi kohdata rasismia (Walseth 2006; Elling ym 2001; Honkasalo ym. 2007; Hylton 2010; Zacheus ym. 2012, 215). Muun muassa Hyltonin (2012) mielestä on vaarallista ylläpitää myyttiä urheilusta värisokeana meritokratiana, jossa vain kyvyillä ja saavutuksilla on merkitystä. Urheilu voi yhtä hyvin vähentää kuin lisätäkin rasistisesti sävyttyneitä kohtaamisia ja asenteita.

Anna Rastas (2005, 77) kiteyttää rasismin tarkoittavan negatiivisesti väritynyttä sosiaalista erontekoa, jossa välineenä käytetään ihmisen syntyperää, tarkoitetaan tällä sitten biologista tai kulttuurista taustaa. Haastatteluissa rasismin määrittely kuitenkin jätettiin haastateltavan vapaudeksi. Monet urheilijoista pohtivat erilaisia tilanteita, joihin ovat joutuneet ja miettivät onko puheen tai teon taustalla ollut rasistinen motiivi. Joissain tapauksessa rasismia selitettiin pois ja rasismiin syyllistynyttä henkilöä yritettiin ymmärtää (myös Honkasalo ym. 2007, 40). Haastateltujen

rasismikertomuksista käy ilmi heidän ajattelevan Robert Milesin (1994, 124–125) tavoin, että vain tapaukset, joiden motiiveiksi voidaan osoittaa rasistiset ennakkoluulot, voidaan nimetä rasismiksi. Philomena Essed (1991, 2, 50) esittää asian toisin. Hän määrittelee rasismia arkipäiväisinä tilanteina, joihin rasismi tunkeutuu sellaisten toimien tai rakenteiden kautta, jotka aktivoivat piileviä valtasuhteita. Essedin määritelmä ei edellytä rasistista intentiota, vaan kyse voi olla siitä, että ideologiat ja ennakkoluulot muuttuvat niin normaaliksi koetuiksi ja odotetuiksi, ettei niitä huomata kyseenalaistaa. Tällöin rasismiksi voidaan nähdä myös erilaiset myönteiset ennakkoluulot, joiden kautta essentialisoidaan rodullisia tai kulttuurisia ominaisuuksia. Essedin ajatuksia *arkipäivän rasismista* on käytetty paljon viimeaikaisessa suomalaisessa rasismitutkimuksessa (ks. Honkatukia & Suurpää 2007; Rastas 2007; Souto 2011).

Kun niin sanotut myönteiset ennakkoluulot lasketaan pois, oli haastateltavista yhdeksän (9/17) kokenut omakohtaisesti rasismia urheilun piirissä. Hiukan vajaa puolet haastateltavista kertoi, ettei ollut kokenut itseensä kohdistuvaa rasismia urheilussa, vaikka lähes kaikki olivat kokeneet jonkinlaista rasismia urheilun ulkopuolella. Yksi urheilussa rasismilta välttynyt haastateltava oli kuitenkin ollut todistamassa joukkueoveriinsa liittynyttä rasistista tilannetta. Rasismia on todettu kiinnittyvän tiettyihin etnisyyksiin ja erityisesti ihonväriin (mm. Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Rastas 2002; 2005; Jaakkola 2006, 72; Haikkola 2010, 234). Siksi on ehkä yllättävää, että seitsemästä tummaihoisesta haastatellusta kaksi ei muistanut yhtään tilannetta urheilussa, jossa olisi tullut kohdelluksi rasistisesti. Toisaalta rasismikokemukset olivat selvästi yleisempiä tummaihoisten kuin muiden monikulttuuristen urheilijoiden kohdalla. Eurooppalaistaustaisten vanhempien lapsista miltei puolet oli kohdannut rasismia urheilussa. Nämä kaikki olivat miehiä. Haastatelluilla naisilla rasismikokemukset olivat selvästi vähäisempiä kuin miehillä. Iällä sen sijaan ei tuntunut olevan suurta merkitystä kokemuksiin; sekä nuorimmista että vanhimmista haastateltavista löytyi rasismia kokeneita ja siltä säästyneitä. Rasismia oli kuitenkin koettu enemmän nuorina ja alemmilla sarjatasoilla kuin myöhemmin huipulla. Kaikki kuvatut rasismikokemukset liittyivät joukkuelajeihin. Useimmat kertoivat joutuneensa rasismia kohteeksi useammin urheilun ulkopuolella – esimerkiksi koulussa tai vapaa-ajalla – kuin urheilussa.

Yleisimmät urheiluun liittyvät rasismikokemukset johtuivat vastapelaajien (6/17), yleisön (5/17) ja valmentajien (4/17) käytöksestä. Kaksi

kertoi kohdanneensa rasistisia ongelmia omassa joukkueessaan, mutta näitä ongelmia pidettiin vähäisinä. Yksi haastateltava kertoi pitäneensä joissain tapauksissa myös tuomarin toimintaa rasistisena.

Monet haastateltavat olivat olleet ensimmäiseen seurajoukkueeseensa liittyessään ainoita monikulttuurisen taustan omaavia urheilijoita, vaikka harva oli sitä enää haastatteluhetkellä. Omat joukkueet aina lapsuudesta asti oli kuitenkin koettu pääasiassa turvallisiksi paikoiksi. Omien harjoitusten sijaan rasismiin oli törmätty muita joukkueita vastaan pelatuissa otteluissa. Tällaisia kokemuksia oli kuudella haastatellulla. Seuraavassa pitkässä lainauksessa haastateltava kertoo rasististen tapausten lisäksi reaktiosta, joita rasismi oli hänessä alle 15-vuotiaana herättänyt. (Huomaa, että haastatelluissa puhuttiin muistakin urheiluharrastuksista kuin urheilijan päälajista.)

S:[...] [M]ä tosi paljo tykkäsin lätkän pelaamisesta. Mut sit mä muistan, tää oli aina se varjopuoli. Mä muistan, et joka ikinen uus paikkakunta mihin me mentiin pelaamaan, mä tiesin mä tuun aina kohtaamaan sen saman reaktion. Mä tiesin, et mä tuun aina kuulemaan ne samat. Koska vaan tutut joukkueet oli jo tottunu muhun, tutut joukkueet ties. Mä saatoin aina välil kuulla jotain joo, mut et muuten niinku, se tuntu silleen turvalliselta pelaa niitä vastaan. Jos mä meen uudelle paikkakunnalle tai uutta joukkuetta vastaan pelaan, sit ne näkee et siel on tummaihonen pelaaja vastakkaisas joukkuees. Ja mä sanon niinku, tuli haukkuja hirveesti. Valmentajilt, tai valmentajat ei välittäny. Katsomoista niinku ihan mitä ikinä. Vastustajajoukkueen ikätovereilta mä osasin odottaa sitä. Mut se oli aina tosi raskasta. Mä keskustelin mun äitin kans siitäki. [...]

Mut sit mä muistan, oli yks semmonen, me oltiin Vierumäellä turnauksessa ja me voitettiin se turnaus. Me oltiin siellä turnauksessa ja me pelattiin TPS:ää vastaan. Mä muistan sen jätkän nimenki ku eilisen tai sen sukunimen. Ja me pelattiin ja siinä matsissa. Se oli semmonen yks pelaaja, joka onnistu pääseen mun päin sisälle hirveen pahasti. Ja mä muistan sen turnauksen jälkeen, ku me tultiin takas kotiin, niin silloin mä niinku itkin hirveen pitkään ja mä vaan selitin äitille sitä, miten hirveen paha olo mulla oli. Koska se oli aina semmonen asia niinku. Se oli jatkuvasti mun mielessä, se oli ihan jatkuvasti mun mielessä. [...]

Sit mä muistan, oli tämmönenki, tänki pelaajan nimen mä muistan, me oltiin Seinäjoella. Tästä on siis [monta] vuotta. Mä muistan me pelattiin Tampereen Tapparaa vastaan, siel oli [nimi], se oli sen sukunimi. Sillä tuli kans kaikkee ihan ihmeellistä, mä muistan me oltiin jonos matsin jäles, ja se haukku mua koko matsin kaikki mahollisil. Matsin jälkeen me oltiin lähös kentältä pois niin se tuli kaikkien niinku ohi, sit se tuli siihen mun eteen et ”sori, valkoset ensin”.

Jotkut tietyt paikkakunnat piirtyivät haastateltavien muistoissa erityisen negatiivisiksi kokemuksiksi. Edellinen haastateltava kertoi myöhemmin haastattelussaan, miten hän näissä kaupungeissa nousi viimeisenä joukkueen bussista, koska pelkäsi reaktiota, joka syntyisi ihmisten nähdessä hänet. Matkan jälkeen paluu omaan kaupunkiin oli suuri helpotus. Lainauksessa hän kertoo myös, että rasismitapauksissa oli kyse toisinaan yksittäisestä pelaajasta, jonka rasistiseen toimintaan ei puututtu.

Yleisimmin vastapelaajien rasismista puhuttaessa kerrottiin nimittelystä. Seuraava haastateltava kertoo kuitenkin myös fyysisen koskemattomuuden loukkaamisesta.

HH: Ni ooksä koskaan urheilun parissa törmänny mihinkään sellaseen [rasistiseen]?

E: Oon tosi monesti, varsinkin junnuna. Sain kuulla aika paljonki sitä, et oon ulkomaalainen ja neekeri ja mitä kaikkea vastaavaa, että sitä saa kuulla tosi paljon. Mut en mä, mä oikeestaan nauroin vaan niille. Että ei mua nyt hetkauttanu se suuntaan eikä toiseen.

HH: Olikse se sitte, olikse se jonkun tietyn lajin parissa vai olikse...

E: [Oman lajin] parissa se tuli niinku, mikä oli ehkä enemmän yllättävää. Et lät-kässä, no ehkä se maski peittää niin paljon naamaa. Mut tota ei, siis [oman lajin] parissa sitä tuli aika paljon. Silloin ihan junnuna, koska yleensä, me voitettiin Suomen mestaruuskin ihan pienenä ja meil oli hyvä joukkue. Ehkä se sitte oli sitä kateellisuutta vaan.

HH: Olikse, tulikse sitte...

E: Monastihan kättelyssä mua saatettiin lyödä mahaankin ja... [...] Niin, et tota. Se oli, sitä aika paljonkin tapahtu, sitä että... Mut ei se sit onneks, mä tein aina [pisteitä joukkueelle] ni...

HH: Nii pääsät kostamaan tavallaan.

E: Niin. Et se oli semmonen, ja siit tuli sit aina hyvä olo. Ehkä siitäki tuli se, että halus näyttää. Ja yleensä silloin ku joku huutelee, ni mä ehkä pelaan paremmin.

Osa urheilijoista oli edellisen haastateltavan tavoin selittänyt rasismien itselleen myönteiseksi viestiksi siitä, että on hyvä pelaaja, eikä häneen muuten olisi kiinnitetty samalla tavalla huomiota. Näiden muutaman haastateltavan mukaan nimittely ja lyöminen olivat merkkejä kateudesta tai suuttumisesta häviämisen takia. Tähän tulkintaan sopii hyvin halu antaa takaisin pelaamalla vieläkin paremmin. Haastateltava kertoi ohittaneensa

rasistiset tilanteet helposti, mikä tulee esille myös seuraavassa lainauksessa, jossa toista haastateltavaa on pyydetty kertomaan rasismikokemuksista.

K: On totta kai semmosia tilanteita on tullu, mut ei se semmonen iso ongelma ole. Se on varmaan siinä hetkessä tullu. Joku jolla ei paljo maahanmuuttajakavereita oo ollu. Mut siis mun joukkueessa on kaikki tullu toimeen. Ehkä alussa jotain pientä, mut tosi tosi vähän. Ei oo silleen että tulis heti mieleen. Ei tuu semmosta. Pitäis ruveta kaivelee, että muistais.

HH: Onks sit sillai että sä oot saanu apua tai tukea sun joukkuekavereilta jossain tällasissa tilanteissa?

K: Ai pelissä? Joo. Kyllä musta suht hyvin on aina pidetty – yhtä. Mulle ei oikein tuu semmosta tilannetta mieleen, että ois tullu semmosta – ongelmia. ... Aika vähän niit tulee. Mul on täs niin pelottava olemus, et ei niit tuu (nauraa). Mut ei, ei niit paljon tuu. Kentällä niitä voi ehkä tulla silleen ohimennen. Se kuuluu siihen peliin. Että henkisesti otetaan yliotetta tai haukutaan. Mutta aika harvoin sitä enää nykyään – meillä kaikissa joukkueissa pelaa joku ulkomaalaistaustainen pelaaja. Mun mielestä Suomi on sen verran muuttunut, että melkein kaikilla on joku tuttu, joka on vähän ulkomaalainen tai sillai. Aika harva enää on semmosia ns. rasisteja. Enemmän sellasia ihmisiä kenellä on ennakkoluuloja, vähemmän rasisteja, mä sanoisin.

Kahdessa haastattelussa pidettiin pelitilanteessa ilmenevää rasismia pelin henkeen kuuluvana. Rasismi nähtiin yritykseksi härnätä toisen joukkueen pelaajaa henkisesti ja saada tähän sillä tavoin yliote. Toinen haastateltava selitti, että rasismista oli hyötyä omalle joukkueelle, sillä rasistisesta käytöksestä joutuu helposti ulos kentältä. Näissä kahdessa haastatteluissa kuvattu suhtautuminen rasismitapauksiin kuulostaa varsin vaivattomalta ja ongelmattomalta. Toisaalta Jonathan Long ja Mike McNamee (2004, 414–415) tulkitsevat tällaisen rasismin selittämisen peliin kuuluvana ilmiönä haluttomuudeksi nähdä itsensä rasismin uhrina ja käsitellä sen aiheuttamia tunnereaktioita.

Pelit vieraalla paikkakunnalla olivat yleisimpiä tilanteita, joissa myös yleisön käyttäytymisestä oli huonoja kokemuksia. Haastateltavista viisi kertoi tällaisista kokemuksista. Seuraava lainaus on samalta haastateltavalta kuin edellinen. Lainauksessa hän reflektoi ajatuksiaan rasistisesti käyttäytymistä aikuisista ja siitä, miten hänen pitäisi tällaiseen käytökseen vastata.

H: Ehkä sit vois kuvitella, että jostain katsomosta saattais tulla – et semmosii

vanhempii ihmisii, joilla ehkä ei oo niin...?

K: Joo niilt tulee. Mut mä oon ymmärtäny sen, että niitten aikana se on ollu normaalia käyttää neekeri-sanaa tummalle. En mä ite ikinä jaksa huudella takas. Vaikka kyllä nyt suoraan vituttaa välillä. Mut en mä ikinä vaivaa pääätäni semmosella, jos joku vanhempi ihminen rupee huutelee. Kyl mä nään, että se on mun työ osottaa sille, että se on väärässä sillä, että se sanoo tolleen noin. Että et sä voi sanoo silleen. Pistää sen mieltii, miks se sanoo noin.

Lainauksesta on luettavissa, että aikuisten rasismien kohteeksi joutumisen aiheuttaa ristiriitaisia tunteita. Toisaalta rasistiset kommentit halutaisiin ohittaa olan kohautuksella tai selittää itselleen huutelijan taustalla, ja toisaalta kuitenkin huutelu herättää suuttumusta. Samalla haastateltava kokee velvollisuudekseen osoittaa huutelijalle tämän tekevän väärin.

Edellinen haastateltava selitti aikuisten rasismia sillä, että heidän nuoruudessaan ”n-sanan” käyttäminen oli tavallista. Samaan tapaan toinen urheilija pisti aikuisten rasismien sivistymättömyyden ja mielikuvituksettomuuden piikkiin. Hän selitti rasismien säälittäväksi ja nosti siten itsensä tapahtumien yläpuolelle:

U: [...] Must se on jotenki silleen, et melkein käy sääliks vähän niinku semmosii ihmisii. Et voiku sä oot juntti. Tai siis silleen, en mä osaa ees selittää sitä, mut se on must vaan niin. Mulle se on ehkä se, et mulle se on niin käsittämätön, rasismi ja kaikki nää. Ne on niin, mä en vaan niinku, mun pikkuaivoihin pysty sitä käsittää. Mä en pysty sitä ymmärtää. Ja se on usein siis, sehän on vaan pelkoa ja tämmöstä. Että, ja sit seki, et oikeesti eiks sul oo minkään näköstä mielikuvitusta et... Käy niinku, et toihan on helpoin asia mua haukkuu tästä ihonväristä. Koska se on niinku täs, et keksi nyt jotain niinku et ees, jotain nerokkaampaa. (nauraa)

Haastateltava, joka aiemmassa lainauksessa kertoi vieraspeleissä joutuneensa vastapelaajien rasistisen kohtelun kohteeksi jatkaa yleisöstä näin:

S: [...]Ja mä en jaksanu sitä, et ku me mennään uuteen paikkaan pelaamaan, niin se koko halli jäätyy kattomaan mua. Mä en jaksanu noita asioita. Ja sit niinku niiden kaikkien päälle, et mä sain kuunnella matsien aikana. Mä muistan ku mä olin 13-vuotiaana pelaamassa pienemmällä paikkakunnalla Pohjanmaalla, 13–14 -vuotiaana. [...] Niin tota siellä sit katsomo, jossa oli aikuisia ihmisii, pelaajien vanhempii ja mitä ikinä. Niin ne rupes niinku sorsiin mua sieltä katsomosta. Ja siel mä mietin, et ne on niinku aikuisii ihmisii. Et mitä ne ajattelee. Mä en ymmärtäny, et minkä takii ja ne otti mut täysin silmätikuksi.

H: Mitä ne sit teki?

S: Siel tuli niinku, semmosta jatkuvaa ”taklaa sitä” ja ”ei se osaa edes laukoo” ja ihan niinku. Ja tommost se oli siis kun mä mietin, tota se oli 9-vuotiaast asti ku mä oon pelannu, mä oon kuullu noit samoja asioita. Sillon mä kuulin sen suuremmalta määrältä aikuisii ihmisiä. No se vaan meni, mä onnistuin jotenki sivuuttamaan sen. Mut et sit niinku, se varmaan herätti sit, ajan kanssa se alko herättään semmosta vihaa. Jos sä normaalisti ajattelet, että sä rupeet tottumaan niihin juttuihin, mulle se tuli vaan jotenki yli. Et en mä niinku jaksa vaan enää tätä. En mä vaan niinku, sitä jatkuvaa uuden paikan kohtaamista niinku. Ei.

Muutaman haastateltavan puheesta käy ilmi, että aikuisten rasismia oli vaikeampi ymmärtää ja käsitellä kuin esimerkiksi vastapelaajien rasistista toimintaa. Aikuisilta ehkä odotettiin vastuullisuutta ja oikeudenmukaisuutta eri tavalla. Kokemus rasismista muuttuu todennäköisesti myös uhkaavammaksi, kun pelaajien lisäksi heidän vanhempansa yhtyvät siihen.

Kevin Hylton (2010, 348–349) muistuttaa, että arkisten rasististen tapausten kumuloitumisen emotionaalinen vaikutus voidaan helposti ymmärtää väärin ja aliarvioida. Kun kokemusten kumuloituminen otetaan huomioon, saavat vähäpätöisiltä tuntuvat yksittäiset tapaukset toisella tavalla painoarvoa. Monet rasismin muodoista ovat monitulkintaisia ja siksi hankalasti osoitettavia. Esimerkiksi vihaiset katseet ja tuijotus on tunnustettava osaksi arkipäiväistä rasismia (ks. myös Rastas 2007, 99).

Vierailla paikkakunnilla pelatut pelit olivat selvästi areena, jossa haastateltavat olivat kokeneet eniten rasistista kohtelua. Yksi haastateltavista kertoo toisen joukkueen valmentajan huudelleen pelin päätyttyä rasistisia loukkauksia. Haastateltavien kokemukset omista valmentajistaan olivat pääosin myönteisiä. Kukaan heistä ei ollut joutunut oman valmentajan ilmeisen rasismin kohteeksi nimittelyn tai kiusaamisen muodossa. Yksi urheilija kuitenkin kertoi rasistisesta motivointirunosta, jonka joukkueen valmentaja oli antanut pelaajille leirityksen jälkipalaverissa. Kaksi urheilijaa pohti myös sitä, miten heidän taustansa on vaikuttanut heidän peliaikaansa, mahdollisuuksiinsa näyttää kykynsä otteluissa ja edetä sarjatasolla. Tässä toisen heistä kertomus:

HH: Itse asiassa, mä unohdin kysyä valmentajista. Minkälaisia valmentajakokemuksia sulla on?

C: Itse asiassa, ku sä kysyit tost rasismista: mä en oo ikinä ite halunnu ajatella, et se olis ollu rasisti, mut kyl mul on ollu niinku semmosii, et must tuntuu et

ne ei oo jostain syystä tykänny musta tai se on laittanu, niinku oikeesti laittanu kaikki ulkomaalaiset aina penkille. Mut emmä sillon aatellu, et aa, toi ei tykkää ulkomaalaisista. Tai musta tuntu, et toi ei tykkää ulkomaalaisista mut jotenki must tuntu, et se on silleen, et kai se saa inhota ulkomaalaisia. Ku me ollaan kuitenkin tääl Suomessa.

HH: Aa, siis oikeutettua?

C: Niin, jotenki. Siis, vähän hölm-, tai mun mielestä se menee käsi kädes sen, ku mä sanoin sen itsevarmuuden kaa. Tai huonon itsetunnon. Must tuntuu, et nuoret käy kuitenkin läpi semmosen vaiheen, et ne vähä etii itteensä. Tai must tuntu, et ei sen tarvi meist tykätä. Mä muistan, sillon ku mä tulin [seuraan], niin siellä oli semmonen tosi inhottava coachi. Tai musta tuntu, et mä pelaan tosi hyvin, sit yhtäkkii se ei anna mun pelaa ja jotain ihme juttui. Sit mä huomasin, et se tekee ton saman noille muilleki.

HH: Muille ulkomaalaisille?

C: Niin just. Mut kyl mä sit myöhemmin oon tehny selväksi, et ei tommonen. Just kun mä lähin [kyseisestä seurasta] ja olin saanu sitä itsevarmuutta, niin mä osasin sanoo, et ei noin.

HH: Joo. Oliko, puhuittekte niitten muitten ulkomaalaisten kaa?

C: Se oli vähä enemmän semmonen vitsi silloin, et joo. Tai: ”Jotenki musta tuntuu, et kaikki ulkomaalaiset penkillä: mikä hauska sattuma. Niinku et, joku saattais aatella, et toi on rasisti.”

HH: Mut ei ollu mitään semmosta ilmeistä?

C: Ei mitään semmosta, että me oltais esimerkiksi sanottu jolleki.

HH: Onks tää ollu sitte ainoo, joka on ollu negatiivinen kokemus?

C: Joo. [...]

Haastateltavien kertoessa rasismikokemuksistaan, he toivat samalla esille tapoja, joilla olivat rasismia selittäneet. Selitykset ovat osa niitä keinoja, joilla urheilijat olivat kokemuksiiaan käsitelleet ja niistä selvinneet. Rasismin vähättely, sen ymmärtäminen ja sille nauraminen eivät kuitenkaan olleet ainoita keinoja kokemusten käsittelemiseen. Selviämisen kannalta nousivat tärkeiksi samat henkilöt, jotka olivat tukeneet urheilijoita muutenkin heidän urallaan ja elämässään: vanhemmat, sisarukset, pelikaverit, valmentajat ja joukkuekavereiden vanhemmat.

Paula Kankkusen kollegoineen (2010) tekemässä syrjintäkokemuksia

koskevassa tutkimuksessa selvisi, että erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat lapset ja nuoret käsittelivät kokemuksiaan sekä vertaisryhmissä kavereiden, että perheen ja sukulaisten kanssa. Vaikka monet kokivat vanhemmilta saadun lohdutuksen, neuvojen ja kannustuksen auttaneen heitä, oli heillä pessimistinen käsitys siitä, miten aikuiset voivat väliintulollaan vaikuttaa rasistisiin tilanteisiin tai rasismien ilmenemiseen yleensä. (Mt., 42–44.) Vanhempien kyky auttaa lapsiaan saattaa törmätä myös siihen, että nuoret haluavat suojella vanhempiaan omilta kipeiltä ja häpeää tuottavilta kokemuksiltaan (Honkatukia & Suurpää 2007, 68; Souto 2011, 158). Kankkusen (2010) haastateltavien mielestä aikuiset olivat huonoja huomaamaan syrjiviä tilanteita ja joissain tapauksissa aikuiset olivat toimineet itse rasistisesti tutkittavia kohtaan. Lähes kolmannes lapsista ja nuorista oli sitä mieltä, ettei aikuisten puuttumisesta rasismiin ollut mitään hyötyä. (Mt., 44.)

Tässä tutkimuksessa vain yhden urheilijan haastattelussa kävi ilmi, että rasismi on ollut paljon esillä perheen keskinäisissä keskusteluissa. Isän afrikkalainen syntyperä on ilmeinen myös lasten ulkonäössä, eikä isä ole halunnut jättää heitä yksin kokemustensa kanssa. Toinen haastateltava taas kertoi tukeutuneensa lapsena äitiinsä, kun pelimatkoilla koettu rasismi oli aiheuttanut ahdistusta. Kolmannen haastateltavan kohdalla perhe oli yleensä ollut läsnä pelitilanteissa ja rasistisiin tilanteisiin oli silloin reagoitu useamman perheenjäsenen voimin. Samoin kuin Kankkusen (2010, 43) tutkimuksen nuoret, olivat urheilijat kokeneet vanhempiansa tuen erittäin tärkeäksi.

Jossain määrin yllättävää oli se, kuinka vähän sisarusten kanssa oli puhuttu rasismikokemuksista. Sisarusten luulisi löytävän toisiltaan ymmärrystä ja samanlaisia kokemuksia erityisesti silloin kun heidän molemmat vanhemmat ovat yhteisiä ja etninen tausta sama. Tämän sijaan haastateltavat perustelivat puhumattomuutta sillä, että sisarukset ovat keskenään erilaisia ja että heillä on siten erilaiset selviytymistavat, tai sillä, että eri-ikäisinä maahan muuttaneiden sisarusten kokemukset ovat keskenään erilaisia. Osa oli hiukan pahoillaan siitä, ettei keskusteluja käyty ”*ehkä niin paljon kuin ois ehkä toivonut*” (S). Tämä ei tarkoita, että sisarukset olisivat olleet välinpitämättömiä toistensa kokemuksista. Keskustelunavausten sijaan sisko tai veli oli saattanut reagoida valittamalla rasistisesta toiminnasta lajiliittoon tai uhkailemalla rasistisia kommentteja huutelevia kentän reunalla.

Vaikka ainakin osalla urheilijoista oli kotona tarjolla keskusteluseuraa

ja ymmärrystä, joutuivat he kentällä useimmiten selviämään omillaan tai tukeutumaan perheen ulkopuolisiin henkilöihin. Usein apua rasistisiin tilanteisiin oli saatu myös oman perheen ulkopuolelta:

HH: Tuleeko sulle mieleen mitään sellasta tilannetta, missä vaikka joku valmentaja tai kaveri ois tullu sillai – tai vaikka jonku pelikaverin vanhemmat – ois tullu sillai jotenki ojentaa jotaki tyyppiä, joka käy aukoo päätä tai muuta?

K: ... Itelle ei tuu ihan heti, mut nyt itse asiassa kaks viikkoo sitten mun pikkusiskolle kävi niin. Vastustajajoukkueen pelaajat oli haukkunu sitä neekeriksi ja niitten valmentaja oli suuttunu tosi pahasti. Oli soittanu niille liitolle. Kyllä mä muistan, että on jotain tollasia ollu, tosi tosi nuorempana. Kyllä mä muistan jonku valmentajan – tai jonku pelaajan vanhempi on puuttunu siihen. Sillon [joukkueen nimi] ku mä pelasin nuorempana niin mun hyvän kaverin [nimi] äiti [nimi] tykkäs musta tosi paljon ja se puuttu tollasiin pieniin asioihin.

HH: Ettei oo sillai tarvinu yksin kohdata sitä?

K: Ei oo tarvinu.

Osa urheilijoista oli erityisesti juniorivuosinaan joutunut kokemaan rasistista kohtelua ilman, että valmentajat olisivat siihen puuttuneet. Yksin kohdattu jatkuva rasismi oli saanut yhden urheilijan vaihtamaan lajia. Monet kuitenkin kertoivat tilanteen myöhemmin muuttuneen parempaan suuntaan ja että nykyään valmentajat vähintäänkin vaativat rangaistusta rasismiin syyllistyneelle vastapelaajalle. Kukaan haastatelluista urheilijoista ei kertonut, että rasismia olisi käsitelty valmentajien kanssa tai ohjastusti joukkueen kesken. Vaikuttaakin siltä, että valmentajilta ovat puuttuneet joko tavat tunnistaa rasismia tai puuttua siihen (ks. myös Perho 2011, 153–160).

Edellinen haastattelulainaus on ainoa, jossa haastateltava kertoi pelikaverin vanhemman puuttuneen rasismiin. Tällaisia tilanteita on toki voinut olla enemmänkin ilman, että urheilijat ovat sitä pelittään huomanneet. Sen sijaan joukkueetovereiden tuesta kerrottiin enemmän. Kaverit olivat suuttuneet haastateltavan puolesta tai olleet muuten tämän henkisenä tukena.

Osa haastateltavista ei ollut kokenut rasismia joko ollenkaan urheilussa tai ainakaan päälajissaan. Usein kysymys rasismista sai heidän kohdallaan vastaukseksi pohdinnan oman lajin luonteesta:

MP: Onks sun ulkomaalaistaustainen suku vaikuttanu mitenkään, ku sä oot ikään

kuin maahanmuuttajan lapsi, niin onkse vaikuttanu?

X: Ei, ei mulla oo ikinä tullu siitä mitään. Ainoo vaan niinku et, hieno nimi tai jotain tällasta tai että ”sä et näytä ihan täysin suomalaiselta” mutta ei oo ikinä tullu mitään rasistista tai mitään tällasta. Ja sitte ku muutenki, [laji] on niin monikulttuurinen, niin se on ihan sama.

Neljää eri lajia edustajat totesivat omasta lajistaan (koripallo, amerikkalainen jalkapallo, tanssi ja nyrkkeily), että siinä monikulttuurisuus kuuluu kuvaan ja siksi sen pariin ei mahdu rasistisia asenteita. Harinen kollegoineen (2006, 65; myös Harinen ym. 2007) totesi tutkimuksessaan skeittareista, että monikulttuurisuus ja tasa-arvo kuuluvat lajiin eräänlaisena tyylielementtinä. Samaan tapaan ajatteli moni haastateltu huippu-urheilija omasta lajistaan. On ilmeistä, että lajeissa, joissa parhaat kilpailijat ja harrastajien esikuvat ovat muita kuin valkoisia länsimaalaisia, rasismi näyttäytyy oudossa valossa.

Kielteisten asenteiden lisäksi monet urheilijat olivat kohdanneet myös myönteisiä ennakkoluuloja. Urheilijoiden taustan nähtiin tarkoittavan tiettyjä fyysisiä ominaisuuksia tai sopivaa asennetta, joiden vuoksi heidän ajateltiin soveltuvan lajiinsa hyvin. Joissakin kertomuksissa kävi ilmi, että monikulttuurinen tausta, joka oli paljastunut ulkonäön tai erikoisen nimen takia, oli herättänyt ihmisissä myös kiinnostusta urheilijaa kohtaan henkilönä.

C: [...] Et seki on mun mielestä ollu etuoikeus, et tuntuu vähä, et suomalaiset niinku, no on ehkä vähä enemmän varpaillaan, et toi on ulkomaalainen – se on varmaan hyvä pelaan.[...] Esimerkiks tuli yks ulkomaalainen, se on nuori ja tosi ujo poika. Mut silti siitä ajatellaan, et se on varmaan kentällä tosi semmonen, et se tietää mitä tekee. Vaik mä en edes tiedä miltä sen ääni kuulostaa, kun se ei koskaan puhu. Se on niin ujo, mut silti mä aattelen, et se vaan tietää mitä se tekee ja mitä se halua. Kai mullaki on vähä semmonen fiilis, vaikka mä ite oon ulkomaalainen.

U: [...] Okei ehkä tän lajin, [nimi], kentän ulkopuolella voi olla, että mua haukutaan ja sitä ja tätä ja tota. Mut täällä tää on siisti. Täällä se on tavallaan se jo, et mä olin tumma, ni jengi vähän niinku jo pelkäs mua jo sen takii. Ja se autto mua varmasti jollain tavalla, koska tieksä... Et toi varmaan niinku [onnistuu]. Tietsä? [...] Kyl se oli tosi kivaa, koska se oli se yks paikka, missä se ei ollu vaan, et sut ei vaan hyväksytyt vaan se oli jopa, et voiku mäki oisin.

Jälkimmäisen lainauksen haastateltava kertoi toisaalla, että lajinsa parissa

hän koki olevansa fyysisesti oikeanlainen ja -näköinen. Vaikka urheilun ulkopuolelta afrikkalaisen ulkomuodon kummeksuminen ja rasistiset kohtaamiset olivat tavallisia, oli hän pelikentillä ihailtu ja kadehdittu.

Myönteisissä ennakkoluuloissa on vaaransa. Louis Harrison kollegoineen (2011) on tutkinut amerikkalaisissa yliopistoissa urheilevien ja opiskelevien miesten urheilijaidentiteettiä. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että afroamerikkalaisten opiskelijoiden urheilijaidentiteetti oli kaukasialaistaustaisia opiskelijoita vahvempi, eikä heidän identiteetissään ollut samalla tavalla tilaa akateemiselle itsemäärittelylle kuin kaukasialaisilla opiskelijoilla. Harrisonin mukaan tulokset tukevat käsitystä siitä, että mustat amerikkalaiset nuoret ovat sisäistäneet ennakkoluulon siitä, että heidän on todennäköisempää pärjätä urheilussa kuin opiskeluissa. Todellisuudessa huippu-urheilijan ura avautuu vain harvoille ja myytti afrikkalaistaustaisten kyvyistä on omiaan ohjaamaan afroamerikkalaisia nuoria epävarmalle uralle.

Harrisonin (2011) huoli tummaihoisten urheilijoiden identiteetistä ei käy toteen tähän tutkimukseen haastateltujen suomalaisurheilijoiden kohdalla. Vaikka moni haastateltava koki geeniperimänsä ja luontaisen lahjakkuutensa olleen urheilu-uran kannalta ratkaisevan tärkeitä, mahtui monen heistä identiteettiin myös ajatus itsestä kyvykkäänä tai jopa lahjakkaana oppilaana tai työntekijänä. Useimmat vanhemmat afrikkalaistaustaiset urheilijat (3/4) olivat hankkineet urheilun sivussa korkeakoulutuksen.

Vaikka haastateltavat eivät olleet omaksuneet yksipuolista urheilijaidentiteettiä, yksi haastateltavista tuo esiin saman myönteisiin stereotyyppiin liittyvän ongelman toisesta näkökulmasta:

M: No joo kylhän ihmiset ajattelee, et joo ton on pakko olla tosi hyvä urheilija, (naura) tämmöstä. Joo joo, totta kai. Mut entäs jos tulee siihen, et mitä jos ei oookkaan hyvä? Kaikki määrittelee sut kuitenkin sitten sen mukaan, että okei, sanotaan et sä oot tummaihoinen.

Maahanmuuttajille on olemassa hyväksytyjä etabloituneita rooleja, joista yksi on huippu-urheilijuus. Vastaan tuleva tummaihoinen urheilija palauttaa mieliin olympialaisissa ja muissa arvokisoissa juhlitut atleetit sankarit. Mielleyhtymä on välittömän myönteinen ja jopa ihaileva. Mutta entä silloin, kun afrikkalaistaustainen nuori on kömpelö liikunnassa, eikä hän osaa soittaa trumpettia tai rumpuja tai edes räpätä? Myönteiset ennakkoluulot osoittavat, että vieraaksi koetulle vähemmistölle tarjolla olevat hyväksytyt roolit ovat rajalliset (Ks. Hall 1999, 218). Kuten Leena

Suurpää (2002, 109, 128) toteaa, kategorioiden avulla tuntematon tehdään tutuksi. Tutun stereotypian kautta vieraaseen henkilöön voidaan liittää sopivia ominaisuuksia, jotka tekevät tämän valtaväestön silmissä ymmärrettäväksi. Samalla valtaväestön reaktiot ja suhtautuminen noudattavat kategoriaan sopivaa kaavaa. Toisin sanoen kategorisoituna tuntematon tuntuu olevan hallinnassa. Samalla tuntematon maahanmuuttaja jäähmetetään hänelle varattuun rooliin. (Ks. myös Rastas 2007, 118.) Myönteisten ennakkoluulojen kääntöpuolten tarkastelu selittää sen, miksi Philomena Essed (1991, 50) ei edellytä rasismien määritelmältä rasistista intentiota: myös myönteiset stereotyyptit ylläpitävät alisteisten ryhmien kapeita roolivaihtoehtoja.

MONIKULTTUURISTEN HUIPPU-URHEILIJOIDEN SUOMALAISUUS

Suomalaisuus on liikkuva määritelmä, johon liitetään erilaisia kriteerejä tilanteesta riippuen (Lepola 2000, 354–372). Suomalaiseksi tuleminen tai ”etnisen” suomalaisuuden lunastaminen voi näin ollen olla samaan aikaan helppoa ja vaikeaa. Kansallisen, etnisen tai rodullisen identiteetin muodostuminen on monien tekijöiden summa. Lotta Haikkolan (2010) tutkimat toisen polven maahanmuuttajat liittivät etnisen identiteettinsä elämänhistoriallisiin piirteisiin, kielitaitoon tai kielenkäyttötilanteisiin, asuinpaikkoihin ja ystäväpiiriinsä. Sen sijaan sitoutuminen etniseen ryhmään tai kulttuuriin ei näyttäytynyt heidän itsemäärittelyssään kovin vahvana. Identiteetin muodostuminen ei kuitenkaan ollut vain omien tunteiden reflektointia, vaan siihen vaikutti se, mitä kategorioita heille oli tarjolla. Muiden ihmisten erityisesti ulkonäköön kohdistuvat katseet, kommentit ja kategorisoinnit muistuttivat heitä heidän erilaisuudestaan ja ei-suomalaisuudestaan. (Mt., 226–227.)

Tämän tutkimuksen haastatteluissa tehtyjen kysymysten yhteydessä etnistä identiteettiä ei määritelty tarkemmin. Usein haastateltava pohti kansallista tai etnistä identiteettiään oma-aloitteisesti. Muussa tapauksessa urheilijoilta kysyttiin kokevatko he itsensä suomalaisiksi vai joksikin muuksi, minkälaiset suhteet heillä on omaan, vanhempien tai toisen vanhemman synnyinmaahan ja kokevatko he isänmaallisia tunteita liittyen suomalaisuuteen. Puhun tässä luvussa etnisestä identiteetistä, jolla viitataan

sekä kulttuuriseen, että biologiseen perimään kiinnittyvään identiteettiin (esim. Liebkind 1988, 37–38; Hall 2003, 92–93). Aina ei ole itsestään selvää viittaavako haastateltavat suomalaisuudella tai ”oman maalaisuudella” omaksumaansa kieleen, tapoihin ja kulttuuriin vai kansallisuuteen ja isänmaallisiin tunteisiin. Kuljetan siksi mukana kansallisen identiteetin määritelmää, jonka tarve nousee selkeimmin esiin keskusteltaessa isänmaallisista kokemuksista.

Tutkimukseen haastatelluista monikulttuurisista urheilijoista 16 vastasi kysymykseen etnisestä ja kansallisesta identiteetistään. Erilaisia vastauksia tuli yhtä monta. Ääripäinä voi pitää yhtäältä itsensä määrittelyn täysin suomalaiseksi ja toisaalta ”ulkomaalaiseksi”. Kumpikaan kategoria ei pysynyt täysin ehjänä urheilijoiden pohdinnoissa. Veronika Honkasalo (2003) huomauttaakin, että monikulttuuristen henkilöiden suhde suomalaisuuteen on tilannesidonnaista (mt., 183). Postmoderni käsitys identiteetistä hylkää ajatuksen, että ihmisellä olisi kehdestä hautaan täysin yhtenäinen, varma ja johdonmukainen identiteetti. Päinvastoin tämän käsityksen mukaan identiteetti on historiallisesti määrittynyt ja siten kaiken aikaa liikkeessä ja muutoksen tilassa. Identiteetti ei välttämättä ole edes sisäisesti ristiriidaton, vaan ihmisellä voi olla samaan aikaan monia identiteettejä, jotka sopivat toisiinsa huonosti. (Hall 1999, 22–23.)

Urheilijoista neljä sanoi jossakin vaiheessa haastatteluaan kokevansa itsensä täysin suomalaisiksi. Silti heistäkään kukaan ei kieltänyt monikulttuurisia juuriaan tai niiden merkitystä itselleen. Yksi näistä urheilijoista myös harmitteli toisessa kohtaa haastattelua, ettei voinut arvokisoissa edustaa sekä toisen vanhemman lähtömaata että Suomea. Suomalaisuus näyttäytyi kuitenkin näissä neljässä itsemäärittelyssä selvästi vahvimpana etnisenä ja kansallisena identiteettinä.

HH: Niin ja sä koet, et sä oot ihan suomalainen?

E: Joo, ei, siis oonhan mä syntynyt täällä ja asunu aina, no silloin ku en oo pelannu ulkomailla ni asunu täällä, että... Et tota ei mul, kuitenkin sit kun on pelannu maajoukkueessa ja tälleen, ni kyl siinä koko ajan se ajattelu tulee enemmän... Ei mulla, sanotaan nyt että, ku on koulut ja kaikki käyty. Mun kaikki kaveritkin ni, en mä oo ikinä ajatellu, etten olis.

HH: Niin niinpä. Miten sit, sä olit sanomassa maajoukkueesta?

E: Niin että ku on aikuistunu Suomeen ja näin edelleen, ni et sä niinku koe silloin,

että sä oisit jostain muusta maasta. Et tota, kyllä mä sen nyt tiedän, että juuret tietenkin on. Mutta sit taas ei meidän isäkään nyt oikeen oo painostanu mitään semmost asiaa. [...]

Kuten edellä suomalaisuus määrittyi monissa haastatteluissa synnyinmaan, asuinpaikan, koulujen ja kavereiden kautta. Monesti suomalaisuuden perusteluiksi mainittiin myös toisen vanhemman suomalainen syntyperä tai oma kielitaito. Maajoukkueen merkitystä etniselle tai kansalliselle identiteetille käsitellään tuonnempana.

Yleisin itsemäärittely (10/16) yhdisti tavalla tai toisella sekä suomalaisuutta että oman, toisen vanhemman tai molempien vanhempien syntymämaahan liittyviä etnisiä tai kansallisia juuria. Turvatakseni haastateltavien anonyymiuden sekä helpottaakseni ja selkiyttääkseni omaa ilmaisuni, muutan seuraavissa kuvauksissa ja lainauksissa haastateltavien maininnat omasta, maahanmuuttajavanhemman tai molempien vanhempien Suomen ulkopuolisesta synnyinmaasta ”Muumaaksi” tai ”muumaalaisuudeksi”. Selkeimmät identiteettimuotoilut olivat: ”tumma suomalainen”, ”suomalaiastunut [muumaalainen]”, ”riittävästi suomalainen ainakin itselle”, ”[muumaan]suomalainen ja ”suomen[muumaalainen]”. Haastateltavien määritelmät venyivät suomalaisuuden käsitettä heidän itsensä suuntaan tai antoivat sille lisämääreen, joka kuvasi heidän kantasuomalaisista poikkeavaa ulkonäköään tai juuriensa moninaisuutta.

John Berry (2006, 34–37) kutsuu tällaista myönteistä ja vuorovaikutteista suhdetta sekä lähtömaan että uuden kotimaan kulttuureihin ”integraatioksi”. Kumpaakaan kulttuuria ei hylätä vaan molemmat kulkevat arjessa mukana niin asenteina kuin tosiasiallisena toimintanakin. Integraatiota pidetään yleisesti sopeutumistavoista parhaimpana. Sen sijaan ”marginalisaatio” kuvaa epätoivottua tilannetta, jossa maahanmuuttaja kokee vähäistä kiinnostusta sekä lähtömaan kulttuurin ylläpitämiseen että uuden kulttuurin kohtaamiseen.

Kolme urheilijaa muotoili kokemuksensa sanomalla olevansa ”puoliksi” suomalaisia ja ”puoliksi” [muumaalaisia]. Kaksi haastateltavaa kritisoi kuitenkin tällaista tapaa puolittaa identiteettiä. Heidän mielestään yksi kansallinen identiteetti ei ole pois toiselta vaan he näkivät olevansa sataprosenttisesti sekä suomalaisia että [muumaalaisia]. Yhden urheilijan kohdalla ystävien halu määritellä hänet vain suomalaiseksi harmitti, koska kyseiselle urheilijalle monikulttuurinen identiteetti oli tärkeä, eikä hänellä ollut tarvetta sitä häivyttää. Monet urheilijoista, jotka kokivat

identiteettinsä rakentuvan useista kansallisuuksista, näkivät viimekädessä olevansa enemmän suomalaisia kuin muun maalaisia. Tähän vaikuttivat muun muassa Suomessa asuttu aika, koulujen ja asepalveluksen käyminen, näytävät, kielitaito ja suomalaisten sukulaisuussuhteiden kiinteys.

Useassa haastattelussa tuli ilmi, että monikulttuurisen urheilijan omaksuma suomalaisuus oli tullut ulkopuolelta kyseenalaistetuksi. Tämä saattoi käydä ilmi muiden ihmisten katseista, viattomista erilaisuuteen liittyvistä kysymyksistä ja kommentista tai tarkoituksellisista rasistisista ilmauksista. Onkin yllättävää, että ne kaksi haastateltavaa, jotka määrittivät itsensä ”ulkomaalaisiksi” eivät olleet juurikaan kokeneet rasismia Suomessa. Toinen haastateltavista kertoi tunteen ulkomaalaisuudesta seuraavan siitä, että hänen elämässään yhdistyvät yhtäältä vanhempien kulttuuri ja siihen liittyvä ajatusmaailma ja toisaalta Suomi omana asuinmaana.

P: En mä ehkä silleen tunne olevani suomalainen, mutta kyl mä silleen tunnen, että en mä silleen niinku mitenkään ulkopuolinenkaan oo silleen. Ei tunnu mitään, et mä oisin jossain vieraas maassa, mutta totta kai mul, niinku ihan kulttuurina [Muumaa] ja mun perhe ja kaikki [muumaalaiset] kulttuurit ja tällänen näin, ni... Mutta kyl mä silti... En mä tunne, et mä oon jossain vieraas maassa, vaikka mä elän omaa kulttuuriä oman perheen kanssa ja tälleen näin ja omii juttuja ja ehkä erilainen ajatusmaailma ku suomalaisilla. Mutta en mä siltikään tunne, et mä oon vieraassa maassa ja tälleen näin. Jotenki vaikee selittää sitä...

MP: Vähän niinku silleen kaks...

P: Niin enemmän mä tunnen jos ku mä meen [Muumaahan], niin et enemmän mä tunnen siellä varmaan siellä ulkopuolinen. Tai no [muumaalaisil]... Tai silleen niinku yleensäkin ulkomailla niinku tosi paljon ongelmii [Muumaassa]. Et [muumaalaiset] ku sä meet [Muumaahan], ni ne kattoo aina et ku tulee Euroopasta, ni ne kattoo aina silleen, että ei oo silleen niinku [muumaalainen], että oot asunut Euroopassa ja sä tälleen näin. Ja sit ku tulee tänne näin, ni sit sä oot täällä vähän niinku ulkomaalainen ja sä oot vähän niinku joka puolella ulkomaalainen. [Muumaassakaan] ne ei kato kovin silleen lämpimästi, et sä oot ulkomaalainen, et ne kattoo jotenkin vähän eri silmällä kuitenkin että...

[...]Ei. Ei mul ikin tullu... Tosi vähän, en mä tiedä onks se mun, tosi vähän tullu rasismii vastaan missään asioissa, koulussa tai ulkona tai [omassa urheilulajissa] tai missä vaan, että... En mä tiedä ehkä mun ulkonäkökään ei oo mikään sellanen niin ulkomaalaisen näkönen, ni ehkä se ei ulkopuolelta tuu mitenkään sellast, mutta...

Sen sijaan että edellinen haastateltava olisi useimpien muiden tavoin

kokenut itsensä sekä suomalaiseksi että [muumalaiseksi], hän koki olevansa jossain määrin ulkopuolinen molemmissa maissa. Aiemmissä tutkimuksissa itsensä määrittelemisen ulkomaalaiseksi on nähty mahdollisuudeksi ottaa etäisyyttä maahanmuuttajakategoriaan, joka on mielletty kielteisten arvo-
tusten kautta (Honkasalo 2003, 184; Haikkola 2010, 230). Ulkomaalaisuus näyttäytyy siten ulkoisten määrittelyjen vastustamisena ja itsensä määrittelemisenä myönteisten kosmopoliittisuuteen ja kansainvälisyyteen liitettyjen ominaisuuksien avulla (Souto 2011, 162). Haastatellut kaksi urheilijaa kuitenkin liittivät ulkomaalaismääritelmänsä lähinnä omaan hämmennykseensä kahden kulttuurin välissä, yleiseen nuoruuden epävarmuuteen tai sitten kaveripiiriin, johon oli nuoruudessa samaistunut.

HH: Mut sä oot kuitenkin asunu täällä koko elämäs ja käyny koulut täällä?

C: Niin. Mä osaan suomenkielen paremmin ku mun oman kielen. Niin, emmä tiä. Mut ei siis, niinku. Et kyl mä aina varsinki nuorempana koin itteni erilaiseks ku muut. Et jos joku suomalainen vaik puhu jostain, mitä mä en ymmärrä, niin mä aattelin, et aa, se on joku suomalaisten juttu, mistä mä en tiä.

HH: Keksit sä mistä se johtuu, että sä ajattelit sillai?

C: Emmä tiedä. Ehkä se oli normaalia nuorten epävarmuutta, minkä mä sit niinku. Ku ei sitä oikeen osannu selittää muuten, niin sen liitti siihen, että on ulkomaalainen. Voisin kuvitella, et kaikilla on samanlaisii fiiliksiä, mut sit mä vaan yhdistin sen siihen, että mä oon ulkomaalainen.

[...]Mun mielest, ihan etuoikeutettu fiilis melkein, että mä oon päässy ottaan molemmist kulttuureista ne parhaat puolet tai mitä mä oon ite nähny parhaina puolina. Et se on niinku ihan, siis monikulttuurisuus on rikkaus niin ku monesti on sanottu. [...] Et emmä tiedä, onko se sit ku on vähemmistö, niin pystyy paremmin samaistuun, kun on kuitenkin suunnilleen samoista lähtökohdista. Tai semmosis, niis ulkomaan piireis mis mä oon pyöriny, me ollaan melkein oltu muslimeja kaikki, et onkse sit ollu se yhdistävä tekijä. [...]

Kummankaan ulkomaalaiseksi itsensä määrittelevän suhde suomalaisuuteen ei ollut erityisen kipeä tai torjuva. Jälkimmäinen haastateltavista kuvasi lainauksen lopussa ennemmin integraatiostrategiaa (Berry 2006, 35), eli eri kulttuurien elementtien yhdistelemistä, kuin marginalisaatiota, jonka kautta hän tuntisi itsensä ulkopuoliseksi molemmista kulttuureista. Sama haastateltava kertoo toisaalla kokeneensa ylpeyttä Suomen puolesta muun muassa silloin, kun Suomi on pärjännyt urheilussa.

Etninen ja kansallinen identiteetti olivat teemoja, joiden kanssa suurin osa haastatelluista urheilijoista oli paininut paljon. Osa vaikutti saavutaneensa identiteetin suhteen itseä tyydyttävän tasapainon kun taas toiset jatkoivat edelleen asian aktiivista työstämistä. Osa kertoi kokevansa myös jonkinlaista levottomuutta sen suhteen, missä maassa tuntee olevansa kotonaan. Tärkeiksi identiteetin rakennusaineiksi osoittautuivat suhde toiseen maahan ja sen sukulaisiin sekä perheen aktiivisuus asian käsittelyssä.

Urheilijoiden suhde omaan tai vanhempien lähtömaahan vaihteli hyvin paljon. Selvästi suurin osa oli käynyt lähtömaassaan useita kertoja ja osasi ainakin jonkin verran siellä puhuttua kieltä. Heillä oli yleensä myös kontakteja lähtömaassa asuviin sukulaisiin. Yksi urheilija oli asunut puolet elämästään isänsä syntymämaassa. Sen sijaan neljä haastateltavaa ei ollut koskaan tai lähtönsä jälkeen käynyt maassa, josta osa heidän juuristaan oli peräisin. Heidän kontaktinsa toiseen maahan, kieleen ja siellä asuviin sukulaisiin olivat hiipuneet vähäisiksi. Ei ole yllättävää, että ainakin kolme näistä urheilijoista koki olevansa vahvasti suomalaisia.

Olisi harhaanjohtavaa väittää, että kontaktit lähtömaahan, sen kieleen ja ihmisiin olisivat suoraan verrannollisia etniseen tai kansalliseen identiteettiin. Emotionaalinen kiinnittyminen toiseen kulttuuriin ja perimään voi rakentua yhtäläillä Suomessa asuvan perheen asenteesta kulttuurisiin eroihin tai siitä, miten kantasuomalaisuudesta poikkeavaa etnistä taustaa edustava vanhempi on läsnä lasten elämässä. Useimmat haastateltavat kokivat itselleen tärkeiksi kontaktit molempiin maihin ja kulttuureihin. Yhdessä haastattelussa tuli ilmi, että isän ja lasten afrikkalaisuutta käsiteltiin perheessä aktiivisesti.

U: [...] Mun isä aina sano, et hän ei halunnu jättää hänen kahta lasta, jotka ei sitte ymmärrä niitten juuria, ei ymmärrä tavallaan sitä, et... Tai siis se toisti hirveesti samoja asioita, et te ootte ihan yhtä hyvii ku suomalaiset. Ja vaik ne oli silloin kypsii, ku mä oon silleen, et mä oon kuullu tän 173 kertaa. Mut sit nyt tajuu, et noi oli tosi tosi tärkeitä juttuja, et sä kuulet sitä koko ajan niinku kotoota semmosta positiivista.

Identiteetin prosessimainen ja muuttuva luonne tuli esille neljän urheilijan kertomuksissa siitä, miten ikä oli vaikuttanut heidän kokemuksiinsa monikulttuurisuudesta. Nämä nuoret miehet olivat kokeneet suomalaiseksi määrittymisen ja joukkoon sulautumisen tärkeiksi erityisesti lapsina tai nuorina. Sen sijaan monikulttuurisuus ja omat juuret olivat alkanee

kiinnostaa vasta aikuisuuden kynnyksellä. Silloin ne alettiin nähdä pikemminkin rikkautena kuin rajoitteena suomalaisuudelle.

A: [...] Ja tota sit meni noi nuoruusvuodet. Just ku oli siin pahimmas iässä, ni se oli aika semmonen niinku... Ehkä se oli itelle semmonen isompi juttu. Et sitä ei halunnu myöntää et mikä on ja... Et ku vois vaan olla tieksä semmonen suomalainen; kukaan ei kyselis ja ois ihan niinku silleen... Joskus varmaan jotain vanhemmilleki kiukutellu siitä. Mut sit tuli ylppärit ja silloin mun tota äiti kysy, että laitetaaks pöytään Suomen lippu vaan vai laitetaanks Suomen ja [Muumaan] lippu. Siit mul on niinku periaattees, silloin mä vasta katoin peiliin ja olin, et tää on vaan hieno juttu, eikä mikään huono juttu. Et sitä on niinku kaikki yrittäny aina kiertää ja kusettaa kaikki, et mikä oikeesti on. Et tota... Mä muistan C-junnuissakin mä laitoin kausijulkaisuun syntymäpaikaks [kaupungin Suomessa]. [...]

Monikulttuurisuuden ”löytäminen” tai hyväksyminen esitettiin vahvemman ja aidomman identiteetin muodostumisena. Suomalaisuus ja monikulttuuriset juuret olivat aiemmin muodostaneet ristiriidan, johon oli sittemmin löytynyt kompromissi.

HH: Ajattelet sä jotenki silleen, että mä olen suomalainen tai mä olen afrikkalainen tai jotain siit väliltä?

K: Ennen mä pidin itteeni – mä sanoin että mä oon ihan suomalainen. Ja moni [muumalainen] sanoi, että sä oot suomalaisin musta mitä me tunnetaan. Mut siis ei – kyl mä sanon silleen – ku joku kysy, että mistä maasta sä oot, mä vastasin Suomi, mut kyl mä nyt sanon, että mä oon [muumalainen] – suomalaistunut [muumalainen].

Urheilu on toiminut monelle haastateltavalle välineenä käsitellä omaa etnistä tai kansallista identiteettiään. Yksi urheilija oli harrastanut tiettyä lajia ainakin osittain siksi, että urheilija itse ja tämän isä kokivat sen jonkinlaiseksi väyläksi toteuttaa perheen etnistä perintöä. Kaksi haastateltavaa taas oli jossakin vaiheessa elämäänsä harrastanut suomalaiskansalliseksi kokemaansa urheilulajia, jonka kautta he olivat kokeneet voivansa lunastaa suomalaisuutensa.

S: Mä muistan, et Suomi pelas... Mä olin luistellu joo, ei mulla ollu mitään sellasta hirveetä poltetta. Se oli vaan laji muiden joukossa. Mut sit mä muistan, ku se semmonen kunnan ensikosketus tuli. Se oli varmaan [erään kaupungin] olympialaiset [vuosi], muistan ku kannustettiin Suomee ja mä mietin, et mä haluan alkaa pelaan lätkää. Ja mietin sitä nyt myös paljon, että minkä takia siitä tuli. Koska

mä aina koin olevani, tai mä en kokenu, mut mä tiedostin sen, et muut piti mua erilaisena [vuosikymmen]-luvun [alueella Suomessa]. Ja mä jouduin tosi paljo ehkä todistelemaan sitä, et mä oon suomalainen, mä oon suomalainen. Ja sit ehkä se johtu siitä, et mä ymmärsin sen, että tää on suomalaisin juttu mitä voi olla [...]

Suomen maajoukkueeseen kuuluminen oli ollut monelle haastateltavalle voimakas kokemus. Maajoukkuepaita päällä tunne omasta suomalaisuudesta oli vahvistunut ja Maamme-laulun soidessa isänmaalliset tunteet Suomea kohtaan olivat nousseet esiin.

HH: Ook sä sitten kokenu isänmaallisii tunteita jossain, ulkomailla pärjänny ja sitten saanu suomalais...

I: Hmm, no siis esimerkiksi nyt ku oli EM-kisat ja sit kun soi Maamme-laulu, niin kyl se aina sillai, sit huomaa et kun jos muut laulaa, kyl se aina sillai on hienoo. Kyl siin ain sillai vetää syvään henkee ja pidättelee vähän itkua.

Maajoukkueessa pelaamista käytettiin monessa haastattelussa myös peilinä sille, mihin tärkeysjärjestykseen eri kansalliset juuret urheilijan elämässä sijoittuvat.

K: Sillon kun mä pääsin mun ekaan maaotteluun, mä muistan. ... Kyl se oli jännä fiilis. Se [kaverin nimi] oli kans siinä, se on ollu mun elämässä koko ajan, seki pelas siinä maajoukkueessa. Kyl mä mietin ku laulettiin sitä Maamme-laulua ja kaks tummaa poikaa, muut suomalaisia, et hauskaa. Mut kyllä mulle tuli semmonen ylpeä olo. Kyllä mä – jos mun pitäis päättää, jos mä pelaisin miesten maajoukkueessa ja mun pitäis päättää, niin kyl mä nyt Suomes pelaisin. Kyl musta se oli tosi kiva juttu ja sillai ylpee siitä, että sai edustaa Suomee.

HH: Ois hassua jos joskus tulis semmonen tilanne, että pitäis päättää, että pelaaks [Muumaan] vai Suomen – eiks sulla oo kuitenkin kaksoiskansalaisuus?

K: E – ei. Mä vois in kyl hakee sitä, mut mun mielestä mulla on tällä hetkellä vaan Suomen passi. ... Ei mun kyllä tarvis edes miettiä tota juttua. Kyl mä tietäisin heti kumpaa mä edustaisin. Suomea. Mun mielestä mä oon täältä saanu kaiken elämään.

Urheilija tiedosti ensimmäisen maajoukkuepelissä poikkeavansa ulkonäöltään ”suomalaisista” pelaajista. Tilanne teki näkyväksi sen, että afrikkalaistaustaiset pelaajat oli hyväksytyt seisomaan samaan riviin muiden suomalaisten kanssa ja laulamaan suomalaisina yhteistä kansallislaulua. Tämä teki haastateltavan iloiseksi ja ylpeäksi. Selkeämpää tunnustusta suomalaisuuden lunastamisesta on vaikea kuvitella.

Isänmaallisuutta oli löydetty myös yllättävästä suunnasta. Osa haastatelluista toimi vapaaehtoisena Walter-nimisessä järjestössä, jonka tarkoitus on edistää kulttuurien välistä yhteistyötä lasten ja nuorten parissa. Vapaaehtoiset ovat monikulttuurisia huippu-urheilijoita ja toimintaan kuuluu läheisesti liikunta ja urheilu. Yksi haastateltavista kuvasi yhdistyksen tavoitteita näin:

N: [...] ja jos puhutaan niinku isänmaallisuudesta niin mun mielestä se on äärimmäisen tärkeit suomalaiselle yhteiskunnalle, et suomalaiset nuoret kasvaa kansainvälisyyteen mahdollisimman aikaisin [...]

Haastateltava koki, että hän saattoi olla hyödyksi isänmaalleen kasvatamalla suomalaisia lapsia monikulttuurisuuteen. Hän perusteli monikulttuuristen taitojen tarvetta erityisesti kansainvälistyvän yhteiskunnan ja yrittäjätoiminnan kannalta.

URHEILUN HYÖDYT MONIKULTTUURISELLE LAPSELLE, NUORELLE JA AIKUISELLE

Maahanmuuttajien liikunnassa ja urheilussa ollaan oltu erityisen kiinnostuneita siitä, valmentako liikuntaharrastus lapsia ja nuoria sopeutumaan heidän uuteen asuinmaahansa. Liikuntaharrastusten on nähty edistävän kielen ja yhteiskunnan pelisääntöjen oppimista, kantaväestöön tutustumista sekä kantaväestön suvaitsevaisia asenteita. Tähän tutkimukseen haastatellut monikulttuuriset huippu-urheilijat nimesivät pääosin sellaisia urheilun tuomia hyötyjä, joita kuka tahansa suomalainen voisi nimetä. Tällaisia olivat sosiaalisten taitojen ja ryhmätyöskentelyn oppiminen, ystävät, terveys, ulkomaanmatkat sekä englannin kielen oppiminen ulkomailla asuessa. Urheilijat kertoivat myös, että urheilu oli tuonut onnistumisen kokemuksia, itsetunnon kohenemista, itsenäisyyteen kasvamista, rohkeutta ja apua mielenterveysongelmiin. Jotkut kertoivat kilpailullisuuden opettaneen tavoitteiden asettamista ja niihin pyrkimistä, minkä uskottiin auttavan myös urheilun ulkopuolisessa työelämässä. Nämä ovat taitoja, jotka voi lukea urheilun yleisiksi hyödyiksi tai kotoutumishyödyiksi näkökulmasta riippuen. Kenelle tahansa on elämässä hyötyä ystävistä, tavoitteellisuudesta ja terveestä itsetunnosta. Samalla ne ovat asioita, jotka voivat auttaa kiinnittymään Suomeen asuin- ja kotimaana.

Muutamat haastateltavien nimeämät hyödyt piirtyvät vasten elämäntilannetta, jonka voi tulkita johtuvaksi monikulttuurisesta taustasta. Osa miehistä kertoi olleensa nuorempina levottomia ja he pitivät mahdollisena, että olisivat ilman urheiluharrastusta päätyneet ”vääriin” kaveriporukoihin ja joutuneet elämässään huonoille raiteille. Yksi heistä tulkitsee itse, että levottomuus johtui erilaisesta ulkonäöstä ja maahanmuuttajaisän poissaolosta. Levottomuus tai alttius lähteä väärille teille voi kuitenkin johtua lukemattomista maahanmuuttajataustaan liittymättömistä syistä. Seuraavassa lainauksessa toinen aineistoon haastatelluista nyrkkeilijöistä antaa hyvän esimerkin siitä, miten taustalla helposti selitetään asioita, joihin sillä ei ole ollut vaikutusta:

HH: Joo. Onks sillä ollu merkitystä, tällä nyrkkeilyllä, että sä oot hyvin viihtyny Suomessa?

T: Niin, multa on pari kertaa kysyty, että alkok se nyrkkeily sen takii, että sä oot maahanmuuttaja ja sua kiusattiin koulussa. Mut ei oo ikinä ollu tosiaan semmosta. [...]

Aineistossa selkein esimerkki urheilun tuomista hyödyistä on seuraavan haastateltavan kuvaus siitä, miten liikuntaharrastus oli auttanut maahanmuuttajalasta hankkimaan ensimmäisiä kavereita ja kontakteja Suomeen.

MP: Joo. Mitä tota, sä tykkäsit niinku pelata [lajia] pienestä pitäen vai?

P: No joo se oli ihan, totta kai oli ihan. Ei aina kiinnostanu yhtä paljon, mutta kyl se oli ainakin ihan kivaa aina. Ainakin tutustu ihmisiin sitte, koska siihen aikaan ei ollu niin paljon pienenä ja tullu uuteen maahan ja ei ollu niin paljoo kavereita. Ni kyl siel tutustu sitte suht nopee ja hyvin ihmisiin sitte. Ja sit mä en tiedä oliko mulla hyvä tsägä, et oli tosi kiva jengi sieltä [ensimmäisestä joukkueesta] asti. Että tosi hyvät, vielä on ne samat ystävät on mul vieläkin niinku sieltä vuodelt ysineljä, ysviisi ja sieltä niinku samat ysikuus.

Edellinen lainaus on aineistossa ainoa näin vahva kuvaus liikunnan kotouttavasta vaikutuksesta, mutta se on sellaisena silti hyvin kiinnostava. Haastateltavan kokemukset tukevat käsitystä siitä, että liikuntaa kannattaa hyödyntää maahanmuuttajien kotouttamisessa. Toisessa haastattelukohdassa haastateltava lisää harrastuksen olleen yksi niistä ensimmäisistä paikoista, joissa hän oppi suomenkieltä. Hänen lisäksi myös toinen urheilija kertoi liikuntaharrastuksella olleen myönteinen vaikutus suomen oppimiseen.

Yksi haastateltavista koki, että menestyminen urheilussa on vaikuttanut myönteisesti siihen, miten häneen suhtaudutaan urheilun ulkopuolella. Erottuminen ulkonäön vuoksi saa ikään kuin myönteisen sisällön, kun muut kuulevat urasta ammattilaisurheilijana.

M: Mua on auttanut enemmän just vaan se, että tota, just niinku oon sitä [lajia] pelannu. Ni sitä kautta ehkä semmonen niinku, jos jollain lailla vaikka pieni muuri tai kynnyks vaikka muhun tutustuu tai näin, ni sit ei ainakaan haitannu se, että mä oon pelannu [lajia] ja mun naama on ollu lehdistä ja telkkarissa ja näin.

HH: Et se on ollu sillai tukena muullekin elämälle?

M: Joo on ehdottomasti. Kyl se niinku, on se auttanut tosi paljon. Et oikeesti, jos niinku, jos mä en ois tota, jos mä en ois pelannu [lajia] ja näin, tavallaan jotenki, en mä osaa jotenki selittää. Mitähän mä yritän sanoo, niinku että mä tavallaan erotuin joukosta positiivisesti ilman et se ois niinku häirinny mua tietsä tai tavallaan. Että okei kyl mä erotun joukosta, koska mä oon tummaihoinen ja näin. Mutta että jos mä erotun joukosta vaikka [lajin] takia, ni se on niinku, se on ollu tosi jees.

Haastateltava kertoi toisessa kohtaa urheilutaustan olleen hyödyksi uusissa sosiaalisissa tilanteissa, kuten työpaikalla, jossa urheilu oli tarjonnut kollegoille helpon tavan ottaa kontaktia uuteen työntekijään. Kolme uransa jo päättänyttä urheilijaa oli vielä edellistä haastateltavaa konkreettisemmin kyennyt hyödyntämään urheilutaustaa myöhemmässä työelämässään. Kahdella heistä oli kuitenkin myös korkeakoulututkinto, joten heidän mahdollisuutensa työllistyä olivat muutenkin hyvät.

Yksi haastateltava kertoi, että oli päässyt auttamaan samassa maassa syntynyttä ja samaa lajia pelaavaa nuorempaa urheilijaa edustamalla tälle jokinlaista roolimallia ja kannustamalla tätä hänen harrastuksessaan.

A: [Eräässä kaupungissa] on yks semmonen poika, joka [tullut samasta maasta] kans. Ni se rupes laittelemaan sähköpostii joskus ku se oli [kaupungissa] kattoo pelii. Semmonen niinku, se on aika hienoo, hieno fiilis tulee niinku itelle. Et tota, et et, ku ite on joutunu sillai kuitenkin... Ei mul oo ikin ollu semmosta tollai, et ois joku samantyylinen. Ni kyl mä, se on ihan kiva aina auttaa ja tai sillai auttaa, et jos on jotain ja kysellä vähän miten pelit on mennä ja. Et et ehkä se antaa vähän sinnekin.

HH: Ja olla sillai hyvä malli siitä, et on päässy pitkälle ja mennä tosi hyvin.

A: Niin kyllä. Et voi päästä vaik onki vähän erilainen.

Roolimallina oleminen oli ollut haastateltavalle hieno kokemus, ja hän

toivoi voivansa olla kannustava esimerkki siitä, ettei etninen erilaisuus estä huipulle pääsemistä. Tällaista tukea tai esimerkkiä ei haastateltavalla itsellään ollut lapsena tai nuorena.

Monelle haastateltavalle urheilu on ollut paikka, jossa he kokivat erilaisuutensa hyödylliseksi. Yksi urheilija kertoi liikuntaharrastuksen tarjonneen nuorempana niitä harvoja tilanteita, joissa hän ei tuntenut ruumiinsa erilaisuuden kääntyvän itseään vastaan. Sen sijaan urheilussa hänen ruumiinsa muuttui ihailluksi ja kadehditukseksi.

Huippu-urheilun kautta määrittäminen uusissa sosiaalisissa tilanteissa, roolimallina toimiminen ja ruumiillisen erilaisuuden myönteinen tulkinta ovat esimerkkejä siitä, miten urheilu on saanut erilaisuuden kääntymään eduksi haastateltavien elämässä. Ne ovat myös esimerkkejä siitä, miten urheilu-ura on vahvistanut heidän itsetuntoaan tilanteissa, joissa erilaisuus muuten on tehnyt heidät haavoittuvaisiksi. Niiden havaintojen rinnalla, jotka osoittavat liikunnan ja urheilun myönteiset vaikutukset kotoutumiseen ja elämään yleensä, on nähtävä todisteet siitä, että urheilun parissa on myös rasismia, jonka kautta monikulttuurisia lapsia ja nuoria nöyryytetään ja suljetaan ulkopuolelle. Liikunnan ja urheilun ambivalentit vaikutukset on todettu useissa tutkimuksissa (Grey 1992; Elling & De Knop & Knoppers 2001; Andersson 2002; Elling & Knoppers 2005; Walseth 2006; Zacheus 2012, 215–220).

LOPUKSI: MONIKULTTUURISUUDESTA KUMPUAVAT KÄÄNTEET URHEILU-URALLA

Monikulttuuristen huippu-urheilijoiden urat ja niihin vaikuttaneet eri tekijät ovat kiinnostavia siksi, että heidän kohdallaan aiemmissa tutkimuksissa tunnistetut esteet liikunnalle ja urheilulle eivät ole toteutuneet. Tämä tutkimus osoittaa niitä elämänsä osa-alueita, jotka ovat mahdollistaneet huipun tavoittelun ja jotka ovat olleet tukena matkalla siihen. Voitettu vaikeudet ovat samalla niitä seikkoja, joihin monen muun urheilu-ura on katkennut. Samoin menestyksen tukipilarit voivat olla niitä, jotka ovat toisilta puuttuneet. Menestyksestään huolimatta haastatelluilla urheilijoilla on myös kipeitä kokemuksia urheilusta, joita on tärkeää nostaa esiin.

Tutkimukseen haastatellut monikulttuuriset urheilijat ovat pääosin perheistä, joiden taloudellinen tilanne on ollut heikko urheilijoiden

ollessa lapsia ja nuoria. Tämä muodostaa kiinnostavan eron suhteessa tutkimuksessa haastateltuihin kantasuomalaisiin huippu-urheilijoihin, joiden perheet ovat olleet enimmäkseen keskiluokkaisia tai ylemmästä keskiluokasta (ks. Piispan huippu-urheilijoita koskeva artikkeli tässä teoksessa). Monissa perheissä taloudellista apua on otettu vastaan seuroilta ja valmentajilta, ja vanhemmat ovat osallistuneet joukkueen toimintaan vähentääkseen harrastuksen kuluja. Vaikka rahasta on ollut tiukkaa, ovat vanhemmat asettaneet liikunta- ja urheiluharrastuksia muiden tarpeiden edelle.

Useimmissa perheissä on harrastettu yhdessä liikuntaa ja ulkopelejä, ja suurin osa urheilijoista oli lähtenyt ensimmäiseen liikuntaharrastukseensa vanhempien aloitteesta tai isosisaruksen esimerkkiä noudattaen. Puolella urheilijoista ainakin toinen vanhempi oli harrastanut kilpaurheilua. Perheet ovat olleet tiiviisti mukana lasten harrastuksissa ja sittemmin kilpaurheilussa. Vanhemmat, sisarukset ja joissain tapauksissa isovanhemmat ovat tarjonneet paitsi innostusta ja kannustusta he ovat myös auttaneet lukemattomilla konkreettisilla tavoilla lapsensa uraa. Siitäkin huolimatta, että joka toisen urheilijan vanhemmat olivat eronneet, olivat lähes kaikkien molemmat vanhemmat olleet aktiivisesti mukana lasten elämässä ja harrastuksissa.

Urheilijoiden perheiden ei ole tarvinnut olla yksin lapsensa urheilu-uran kannattelijoina. Erityisesti valmentajien henkilökohtainen kiinnostus urheilijan elämästä ja hyvinvoinnista sekä apu ja kannustus olivat olleet monelle urheilijalle tärkeitä. Muutama valmentaja oli joko perheen tuttu entuudestaan tai tullut perheelle läheiseksi urheiluharrastuksen myötä. Myös muut sosiaalisten verkostojen solmukohdat, kuten perhetutut, joukkue- tai treenikaverit sekä heidän vanhempansa, nousivat esille useissa haastatteluissa merkityksellisinä avun ja innostuksen lähteinä.

Liikunta- ja urheiluharrastukset ovat siis vaatineet suurimmalta osalta tutkittavien perheistä jonkin verran taloudellista suoriutumiskykyä, jotta lasten urheilu-ura on päässyt alkuun. Vaikuttaa siltä, että tämän vähimmäispanoksen turvin ainakin lahjakkaat ja sinnikkäät urheilijat pääsevät näyttämään kykynsä ja kehittämään taitojaan. Lupaaville urheilijoille oli myös seurojen ja valmentajien taholta levitetty taloudellista turvaverkkoa tapauksissa, joissa urheilijan perhe ei ollut suoriutunut harrastemaksuista. Taloudellisen priorisoinnin lisäksi perheet ovat voineet tarjota lapsilleen muunlaisia pääomia, kuten sosiaalisia verkostoja, urheilu-uran arvostusta ja

sen mukaista kannustusta (ks. Häkkinen 2012). Konkreettisesti perheiden oli ollut mahdollista laittaa aikaa ja vaivaa erilaisiin arkisiin järjestelyihin.

Haastatellut huippu-urheilijat nivovat identiteettiinsä sekä suomalaisuutta että etnisyyttä tai kansallisuutta, jota heidän vanhempansa tai toinen heistä edustaa. Valinta maajoukkueeseen on ollut monen monikulttuurisen urheilijan elämässä merkittävä tilanne, jonka kautta he ovat käsitelleet omaa suomalaisuuttaan ja saaneet sille näkyvää tunnustusta. Maajoukkueedustus on nostanut urheilijoiden suomalaisenmaalliset tunteet pintaan ja tarjonnut peilin, jota vasten monet urheilijat pohtivat sitä, mikä etnisyys on heille tärkein.

Suomalaiseksi identifioituminen oli monen urheilijan kohdalla kyseenalaistettu rasismien kautta. Urheilun yhteydessä koettu rasismi vaihteli hyvin paljon haastateltavien kesken. Vajaa puolet ei ollut kokenut urheilussa itseensä kohdistuvaa rasismia. Naisilla rasismikokemuksia oli miehiä vähemmän ja haastatellut yksilölajien harrastajat eivät olleet kokeneet rasismia urheilun parissa lainkaan. Toisaalta yli puolet urheilijoista oli joutunut vastapelaajien, yleisön tai valmentajien rasismien kohteeksi. Pääosin rasismi oli ilmennyt etnisyyteen liittyvänä halventavana puhutteluna tai huuteluna, mutta kokemuksia oli myös väkivallasta ja syrjimisestä pelaikaa jaettaessa. Yleisimpiä rasismikokemukset olivat toisilla paikkakunnilla pelatuissa vieraspeleissä. Vierailta paikkakunnilla koettu pelaajien ja yleisöjen rasistinen käytös oli lopulta saanut yhden urheilijan vaihtamaan lajia. Rasismikokemukset olivat myös yleisempiä nuorempana ja alemmilla sarjatasoilla kuin uran huipulla.

Urheilusta on ollut monilla tavoin hyötyä haastateltavien elämässä. Useimmat hyödyistä ovat kuitenkin sellaisia, joita voisi nimetä kuka tahansa suomalainen nuori urheilija. Kavereista, sosiaalista taidoista, itsevarmuudesta, mielekkästä tekemisestä ja kyvystä asettaa tavoitteita on hyötyä kaikille lapsuudesta aikuisuuteen. Tutkimuksen aineisto tukee käsitystä siitä, että urheilu voi ehkäistä nuorten joutumista ”väärille” teille, olla hyödyksi työelämässä ja näin ollen mahdollistaa urheilijan sosiaalisen nousun (esim. Elling ym. 2001). On kuitenkin mahdotonta tietää miten haastateltavien elämä olisi mennyt ilman urheilua. Perheiden vahva emotionaalinen tuki ja kannustus sekä urheilijoiden muut kyvyt kuten koulumenestys olisivat todennäköisesti mahdollistaneet monien tutkittavien kohdalla joka tapauksessa tasapainoisen nuoruuden, työllistymisen ja hyvät sosiaaliset verkostot.

Monikulttuurisuus on ollut merkityksellinen osa tutkittavien elämäntulkua, ja se on tuonut erilaisia käännteitä myös urheilu-uraan. Tietoisuus omasta tai perheensä erilaisuudesta suhteessa kantasuomalaisuuteen oli suunnannut useiden urheilijoiden matkaa huipulle. Kolme haastateltavaa oli jossain vaiheessa elämänsä harjoittanut tiettyä lajia siksi, että urheilija itse tai tämän perhe piti sitä suomalaiskansallisena lajina. Neljäs oli valinnut isänsä kanssa lajin, jolla päinvastoin oli vahva yhteys perheen etniseen taustaan. Osa urheilijoista koki, että heidän erilaisuutensa kääntyy eduksi urheilussa yleensä tai jossakin tietyssä lajissa. Joidenkin urheilijoiden perheet olivat odottaneet lapsiltaan kulttuuriin sopivia ajanviettopaikoja, mikä oli yksi syy sille, että nämä urheilijat olivat käyttäneet seuraharjoitusten lisäksi lähes kaiken vapaa-aikansa harjoitteluun. Yhdessä tapauksessa erilaisuus oli saanut vastaansa niin vahvan rasistisen reaktion ympäristöstä, että urheilija oli päättänyt vaihtaa lajia. Monikulttuurisuuden urheiluun tuomat käännteet olivat osan kohdalla olleet ilmeisiä ja konkreettisia. Toisilla taas monikulttuurisuus oli tuonut urheilu-uraan erityisiä merkityksiä ja sävyjä. Urheilu oli myös vahvistanut joidenkin monikulttuuristen urheilijoiden kiinnittymistä Suomeen ja suomalaisuuteen.

Tässä artikkelissa on käsitelty monikulttuuristen suomalaisurheilijoiden elämäntulkua ja tunnustettu tekijöitä, jotka ovat tasoittaneet urheilijoiden matkaa huipulle. Riippumatta siitä onko tavoitteena suomalaisen huippu-urheilun edistäminen tai monikulttuuristen lasten ja nuorten hyvinvointi, päädytään tutkimuksen perusteella samoihin liikuntapolitiisiin huomioihin.

Ensinnäkin keskeistä urheilu-uran kannalta on ollut mahdollisuus liikkua ja kehittää taitoja ilmaisilla hiekka- ja jää- ja koripallokentillä tai halvoissa sisäliikuntatiloissa. Nämä ovat tärkeitä paikkoja sekä ensimmäisten liikunta-aktiviteettien aloittamiselle että monipuolisen lajikirjon ylläpitämiselle. Liikuntapaikkojen läheisyys mahdollistaa myös varhaisessa vaiheessa lasten ja nuorten itsenäisen tai kaveriporukassa liikkumisen.

Toiseksi tulokset tukevat aiempia tutkimuksia, joiden mukaan harrastemaksut ovat olleet jo pitkään niin korkealla, ettei niistä selviytyminen ole kaikille perheille itsestään selvää. Maahanmuuttotilastaiset henkilöt ja heidän perheensä ovat taloudellisesti keskimääräistä heikommassa asemassa (Forsander 2002; Sutela 2005). Urheilun kotouttavat ja tasapainoista elämää kannattelevat seuraukset jäävät toteutumatta, jos vain keskiluokkaiset perheet voivat laittaa lapsensa harrastamaan ilman, että urheiluun on laitettava

kaikki liikenevät varat. Samalla menetetään tuntematon määrä potentiaalisia huippuja. Lajiliitot ja seurat ovat paikanneet ongelmaa maksamalla selvästi muista edukseen erottuvien urheilijoiden seura- ja lisenssimaksuja. Tämä ei kuitenkaan poista ongelmaa, että nykyinen järjestelmä sulkee osan harrastajista ulos jo ennen kuin he pääsevät näyttämään kykynsä.

Kolmas erityishuomiota vaativa aihe on rasismi. Yksikään rasismia urheilussa kokeneesta tutkittavasta ei kertonut keskustelleensa aiheesta valmentajansa kanssa. Useat urheilijat kuitenkin kertoivat, että heidän suhteensa valmentajiin oli ollut henkilökohtainen ja lämmin. Eikö tämä suhde mahdollistaisi myös rasismikokemusten purkamisen ainakin nuorempien urheilijoiden kohdalla? Näyttää siltä, että valmentajat tarvitsisivat enemmän herkkyyttä rasismien huomaamiseen ja keinoja sen käsittelemiseen (ks. myös Honkatukia & Suurpää 2007, 159; Souto 2011, 160). Samalla on painotettava, että rasismi ei ole monikulttuurisen lapsen tai nuoren ongelma, vaan koko seuran, lajiliiton ja urheiluliikkeen ongelma. Silloin myös kaikilla urheiluliikkeeseen kuuluvilla on velvollisuus puuttua siihen. (Ks. myös Souto 2011, 200–201.) Tämä tutkimus on näyttänyt rohkaisevia esimerkkejä siitä, miten joidenkin monikulttuuristen urheilijoiden pelikaverit ja heidän vanhempansa ovat ottaneet vastuuta rasismien torjumisesta ja käsittelemisestä.

Valmentajat ovat avainasemassa rasismien suhteen, mutta samalla he ovat myös siinä erityisessä positiossa, jossa heillä on mahdollisuus vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin laajemminkin. Useat tutkimuksen haastateltavista kertoivat siitä, miten lapsuuden tai nuoruuden valmentajat olivat ottaneet heidän suhteen kasvattavan roolin ja miten nämä olivat ikään kuin ottaneet nuoret suojiinsa. Valmentajien henkilökohtainen kiinnostus urheilijoiden elämästä oli piirtynyt merkittäväksi myönteiseksi tekijäksi huipulle vievällä uralla. Onkin jatkossa kiinnostavaa miettiä, miten valmentajien roolia monipuolisena sosiaalisena tukena ja aikuisen mallina voidaan tukea ja vahvistaa.

Lähteet

Aaltonen, Milla & Joronen, Mikko & Villa, Susan (2009) *Syrjintä Suomessa 2008*. Ihmisoikeusliitto ry. <http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/dee74987b8d5d-3b6c25c8728fe090705/1354007042/application/pdf/117259/Syrjint%C3%A4%20Suomessa%202008.pdf> (Viitattu 10.11.2012.)

- Andersson, Mette (2002) Identity Work in Sports. Ethnic Minority Youth, Norwegian Macro-debates and the Role Model aspect. *Journal of international Migration and Integration* 3 (1), 83–106.
- Baker, Joseph & Cobley, Stephen & Fraser-Thomas, Jessica (2009) What do we know about early sport specialization? Not much! *High Ability Studies* 20 (1), 77–89.
- Balyi, Istvan & Way, Richard & Norris, Steven & Cardinal, Charles & Higgs, Colin (2005) *Canadian sport for life: Long-Term Athlete Development Resource Paper V2*. Vancouver: Canadian Sport Centres.
- Berry, John (2006) Stress perspectives on acculturation. Teoksessa David Sam & John Berry (toim.) *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University press, 43–57.
- Berry, John (2006) Contexts of Acculturation. Teoksessa David Sam & John Berry (toim.) *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University press, 27–42.
- Bloom, Benjamin (1985) Generalization About Talent Development. Teoksessa Benjamin Bloom (toim.) *Developing Talent in Young People*. New York: Ballantine Books, 507–549.
- Côté, Jean (1999) The Influence of the Family in the Development of Talent in Sport. *The Sport Psychologist* (13), 395–417.
- Dubrow, Joshua & Adans, Jimi (2010) Hoop inequalities: Race, class and family structure background and the odds of playing in the National Basketball Association. *International Review for the Sociology of Sport* 47 (1), 43–59.
- Elling, Agnes & De Knop, Paul & Knoppers, Annelies (2001) The Social Integrative Meaning of Sport: A Critical and Comparative Analysis of Policy and Practice in the Netherlands. *Sociology of Sport Journal* 18 (4), 414–434.
- Elling, Agnes & Knoppers, Annelies (2005) Sport, Gender and Ethnicity: Practises of Symbolic Inclusion/ Exclusion. *Journal of Youth and Adolescence* 34 (3), 257–268.
- Essed, Philomena (1991) *Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory*. Sage Series on Race and Ethnic Relations. vol. 2. Newbury Park: Sage Publications.
- Fagerlund, Emilia (2012) *Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla. Vuoden 2011 kehittämisavustusten seuranta ja arviointi*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 265. Jyväskylä: LIKES. <http://www.likes.fi/pages/content/Show.aspx?id=259>. (Viitattu 5.12.2012.)
- Fagerlund, Emilia & Maijala, Hanna-Mari (2012) *Monikulttuurisen liikunnan hyviä käytäntöjä Suomessa ja Norjassa*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 258. <http://www.likes.fi/pages/content/Show.aspx?id=259> (Viitattu 5.12.2012.)
- Fagerlund, Emilia & Maijala, Hanna-Mari (2011) *Saa hengaa eri porukan kanssa. Maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten liikuntaan osallistumisen tukeminen*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 248. Jyväskylä: LIKES.
- FRA (2010) *Racism, ethnic discrimination and exclusion of migrants and minorities in sport: A comparative overview of the situation in the European Union*. Wien: European union Agency for Fundamental Rights.
- Fraser-Thomas, Jessica & Côté, Jean & Deakin, Janice (2008) Understanding dropout and prolonged engagement in adolescent competitive sport. *Psychology of Sport and Exercise* (9), 645–662.

- Forsander, Annika (2002) *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Giele, Janet & Elder, Glen (1998) Life course Research: Development of a Field. Teoksessa Janet Giele & Glen Elder (toim.) *Methods of Life course Research. Qualitative and Quantitative Approaches*. California: SAGE Publications, 5–27.
- Grey, Mark (1992) Sports and Immigrant, Minority and Anglo Relations in Garden City (Kansas) High School. *Sociology of Sport Journal* (9), 255–270.
- Haikkola, Lotta (2010) Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokittelussa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 219–238.
- Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart (2003) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Jyväskylä: Vastapaino, 85–130.
- Harinen, Päivi (2005) *Mitähän tekis? Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaisuustoimintaan osallistuminen -tutkimushankkeen väliraportti*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja. Helsinki: [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=165](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=165) (Viitattu 10.11.2012.)
- Harinen, Päivi & Itkonen, Hannu & Rautopuro, Juhani (2006) *Asfalttiprinsit – tutkimus skeittareista*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja nro 159. Tampere: Liikuntatieteellinen seura.
- Harrison Louis & Sailes, Gary & Rotich, Willy & Bimber, Albert (2011) Living the dream from the nightmare: race and athletic identity. *Race Ethnicity and Education* 14 (1), 91–103.
- Honkasalo, Veronika (2003) Voiko jäsenyyttä valita? Nuorten maahanmuuttajien tulkintoja suomalaisuudesta ja rasismista. Teoksessa Päivi Harinen (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä. etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 38. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 158–190.
- Honkasalo, Veronika & Harinen, Päivi & Anttila, Reetta (2007a) *Yhdessä vai yksin erilaisina? Monikulttuuristen nuorten arkea, ajatuksia ja ajankäyttöä*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 15. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Honkasalo, Veronika & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (2007b) *Mikä tekee nuorisotyöstä monikulttuurisen? Kokemuksia, käytäntöjä ja haasteita 10 suurimmassa kunnassa*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 16. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/kymppikerho.pdf> (Viitattu 19.12.2012.)
- Hylton, Kevin (2010) How a turn to critical theory can contribute to our understanding of ‘race’, racism and anti-racism in sport. *International Review for the Sociology of Sport* 45 (3), 335–354.
- Häkkinen, Antti (2012) Johan Adolf Kock: elämänkulkuanalyysi ja historia. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012.
- Itkonen, Hannu (1997) *Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta*. Joensuun yliopisto karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja. 118. Joensuu: Joensuun yliopisto.

- Jaakkola, Magdalena (2005) *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003*. Työpoliittinen tutkimus no 213. Helsinki: Edita.
- Kankkunen, Paula & Harinen, Päivi & Nivala, Elina & Tapio, Marjo (2010) *Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokemaa syrjintää Suomessa*. Sisäasiainministeriön julkaisu 36/2010.
- Kay, Tess (2006) Daughters of Islam: Family Influences on Muslim Ypung Women's Participation in Sport. *International Review for the Sociology of Sport* 41 (3), 357–373.
- Kim, Heli (2009) Miten monikulttuurista liikuntaa ja urheilu Suomessa on? Monikulttuuristen nuorten puheenvuoro. Teoksessa: Päivi Harinen & Veronika Honkasalo & Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) *Ovet auki! Monikulttuuriset nuoret, vapaa-aika ja kansalaisoimintaan osallistuminen*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 91. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 160–176.
- Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:16. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/tr16.pdf?lang=en> (Viitattu 10.11.2012.)
- Jasinskaja, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) *Rasismi ja syrjintää Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Junkala, Pekka & Lallukka, Kirsi (2012) *Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi*. Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2012.
- Lehtosaari, Rachel (2010) *Liikunta kansainvälisenä kielenä. Maahanmuuttajien liikuntasuhde ja näkemys liikunnan vaikutuksesta kotoutumiseen*. Pro gradu -tutkielma Turun yliopiston Kasvatustieteen laitokselta. <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/63067/gradu2010lehtosaari.pdf?sequence=1> (Viitattu 10.11.2012.)
- Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttoliittisessä keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Long, Jonathan & McNamee, Mike (2004) On the Moral Economy of Racism and racist Rationalizations in Sport. *International Review for the Sociology of Sport* 39 (4), 405–420.
- Luopa, Pauliina & Pietikäinen, Minna & Puusniekka, Riikka & Jokela, Jukka & Sinkkonen, Annika (2006) *Nuorten hyvinvointi Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin lääneissä 2000–2006*. http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/3318061B-6B4F-4A38-97CE-4DD90C89F356/0/kokoaineisto_raportti2006.pdf (Viitattu 10.11.2012.)
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2012) *Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri 2012*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 127, verkkojulkaisuja 53, Nuorisosiain neuvottelukunta, julkaisuja 46. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Nuorisosiain neuvottelukunta.
- Myrén, Kati. (1999) *Pois paitsiosta – maahanmuuttajien liikuntaharrastukset ja vapaa-ajanvietto Suomessa*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 122. Jyväskylä: LIKES.
- Myrén, Kati. (2003) *Kohtaamisia liikunnan kentällä – liikunnan suvaitsevaisuusbankkeiden arviointi 1996–2002*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 143. Jyväskylä: LIKES.
- Niemi, Hanna (2009) Nuoret somalimiehet maahanmuuttajien olohuoneessa. Teoksessa Tuula Joronen (toim.) *Maahanmuuttajien vapaa-aika ja kulttuuripalvelut pääkaupunkiseudulla*. Helsingin kaupungin tietokeskus. <http://www.hel2.fi/tietokeskus/julkaisut/>

- pdf/09_10_20_Tutk_4_Joronen.pdf 100–115 (Viitattu 10.11.2012.)
- Pyykkönen, Miikka (2007) *Monikulttuurisuus suomalaisten nuorisojärjestöjen toiminnassa*. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisuja 10. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. [Http://www.nuorisotutkimusseura.fi/jarjesto.pdf](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/jarjesto.pdf) (Viitattu 10.11.2012.)
- Rastas, Anna (2002) Katsella merkityt, silmännähdn erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 20 (3), 3–17.
- Rastas, Anna (2005) Racializing categorization among young people in Finland. *Young* 13 (2), 147–166.
- Rastas, Anna (2007) Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Sam, David & Berry, John (2006) (toim.) *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology*. Cambridge: Cambridge University press.
- SLU (2010a) *Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010. Aikuisliikunta*. Helsinki: Suomen Kuntoliikuntaliitto.
- SLU (2010b) *Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010. Lapset ja nuoret*. Helsinki: Suomen Kuntoliikuntaliitto.
- Souto, Anne-Mari (2011) *Arkipäivän rasismi koulussa. Etnografinen tutkimus suomalais- ja maahanmuuttajanuorten ryhmäsuhteista*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 110. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Sutela, Hanna (2005) Maahanmuuttajat palkkatyössä. Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Helsinki: Tilastokeskus, 83–109.
- Suurpää, Leena (2002) *Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista*. Nuorisotutkimusseuran/Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 28. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
- Walseth, Kristin (2006) Sport and belonging. *International Review for the Sociology of Sport* 41 (3), 447–464.
- Zacheus, Tuomas (2010) Liikunnan ja urheilun merkitys maahanmuuttajien kotoutumiselle. *Kasvatus ja aika* 4 (2), 216–222.
- Zacheus, Tuomas (2011) Liikunta monen kulttuurin kohtauspaikaksi? *Liikunta ja tiede* 48 (4), 10–15.
- Zacheus, Tuomas & Koski, Pasi & Mäkinen, Suvi (2011) Naiset paitsiossa? – Maahanmuuttajanaisten liikunnan tunnuspiirteitä Suomessa. *Liikunta ja tiede* 48 (6), 63–70.
- Zacheus, Tuomas & Hakala, Mari (2010) Liikunta kotoutumisen ja kulttuurien kohtaamisen välineenä – Maahanmuuttajien parissa työskentelevien näkökulmia. *Kasvatus* (5), 432–444.
- Zacheus, Tuomas & Koski, Pasi & Tähtinen, Juhani (2012) *Maahanmuuttajat ja liikunta. Liikuntasuhteen merkitys kotoutumiseen Suomessa*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A: 212. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.

Mikko Piispa

Pitkä ja mutkainen tie – vilkaisu suomalaisten huipputaiteilijoiden elämänkulkuihin

Tässä artikkelissa käsittelen kulttuurialan huippuosaajien elämäntarinoita. Tutkimusprojektin nykyisestä vaiheesta johtuvien syiden vuoksi joudun tekemään tämän tarkastelun varsin pintapuolisesti. Katsaus on kuitenkin aiheellinen, koska sitä kautta hahmottuu myös tulevan tutkimuksen suuntaviivasto. Etenen samaan tapaan kuin urheilijoidenkin kohdalla eli käyn kronologisesti läpi elämänkulun vaiheita. Näin muodostuu jälleen eräänlainen tyyppitarina. Toki on syytä huomauttaa, että tämä ei tee oikeutta aineiston moninaisuudelle, ja poikkeukset jäävät parhaassakin tapauksessa sivumaininnan tasolle.

Aineistomme haastatellut voidaan kaikki määritellä laveasti ”kulttuurialan huippuosaajiksi”, kuten tutkimuskuvauksessamme alun perin teimme (ks. teoksen johdanto). Puhun kuitenkin useammin haastatelluista yksinkertaisesti taiteilijoina, vaikka muutamat heistä tekivätkin pesäeroa perinteiseen taiteilijuuteen. Tämä ensinnäkin siksi, että ”taiteilija” toimii yksinkertaisena ja helppona kattokäsitteenä, ja toiseksi siksi, että kaikki haastatellut ovat joka tapauksessa niin kutsutun luovan työn tekijöitä, ja heidän työnsä edellyttää aina vähintään jonkinasteista taiteellista panosta.

Tutkimusta varten haastatelimme 29 huipputaiteilijaa. Naisia heistä on 14 ja miehiä 15. Nuorin oli haastatteluhetkellä 19 vuotta, vanhin 42. Heidän keski-ikäseen muodostui noin 33,5 vuotta. Haastatellut on esitetty taulukossa 1 viisivuotiskäryhmittäin. Taulukko havainnollistaa selvästi sen, että suurin osa haastatelluista on iältään kolmenkymmenen ja neljäkymmenen ikävuoden väliltä ja siten 1970-luvulla syntyneitä.

Taulukko 1. Haastatellut huipputaiteilijat viisivuotiskäryhmittäin.

Ikä	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–	Yhteensä
n	1	1	2	12	11	2	29

Haastatellut edustavat lukuisia eri kulttuurin ja taiteen aloja. Useat heistä harjoittavat useampaa eri taiteen alaa, mikä tarkoittaa myös sitä, että heidän

pääasialliset tulonsa eivät aina tule vain yhdeltä suunnalta. Tyypittelen taiteilijamme kuitenkin sen mukaan, minkä taiteenalan nimenomaisina huippuina pyysimme heitä osallistumaan tutkimukseemme.

Kuvataiteilijoita on 11. Tarkemmin katsottuna tähän joukkoon lukeutuu ainakin taidemaalareita, taidegraafikoita, kuvanveistäjiä ja performanssitaiteilijoita. Muusikkoina pyysimme haastatteluun kuusi taiteilijaa. Heidän joukossaan on edustettuna klassinen, populaarimpi, vaihtoehtoisempi ja videopelimusiikki. Sarjakuvataiteilijoita on neljä. Myös teatterin ja elokuvan parissa työskentelee päätoimisesti neljä haastatelluista. Kirjailijoita on kaksi, kuten myös muotialan huippuosaajia. Yksityiskohtainen lista haastatelluista löytyy liitteestä 1.

Haastattelujen aluksi haastattelija pyysi haastateltavaa kertomaan omin sanoin taiteellisen tai kulttuuriosiaan elämäkertansa. Nämä kertomukset vaihtelivat pituudeltaan: lyhyimmät kestivät muutaman minuutin, pisin lähes 40 minuuttia. Keskimäärin ne olivat varsin pitkiä ja perusteellisia. Tämän vapaamuotoisen avauksen jälkeen haastattelija esitti tarkentavia kysymyksiä muun muassa lapsuuden kodista ja kasvuympäristöstä, kulttuuri- ja taideharrastuksista, vaikutteista, koulunkäynnistä, nuoruudesta ja niin edelleen, edeten aina nykyisyyteen saakka. Tärkeiksi muodostuivat kysymykset työn luonteesta, motivaatiosta, menestymisestä ja työn vaatimuksista. Haastatteluissa apuna käytetty haastattelurunko on esitetty liitteessä 2.

Kaikki haastattelut tehtiin suomeksi. Lyhimmät haastattelut kestivät hieman yli tunnin, pisimmät noin kaksi tuntia. Keskimäärin haastattelut kestivät hieman yli puolitosta tuntia. Koko huipputaiteilija-aineistomme kattaa 29 haastattelua, mutta tämän väliraportin tarpeisiin olen ehtinyt käsitellä haastatelluista riittävällä tarkkuudella 21. Muistutan siis, että tulevilla sivuilla aineiston koko on näin 21, ei 29.

Vaikka lista haastatelluista löytyy liitteestä 1, en tässä artikkelissa mainitse ketään haastateltua nimeltä. Myös suorat lainaukset ovat hyvin yleisluontoisia ja mukana havainnollistamassa laajempia teemoja, joten niiden kautta yksittäinen haastateltu ei ole tunnistettavissa. En myöskään mainitse yksittäistä taiteenalaa tai taiteellisia erityispiirteitä kohdissa, joissa tietty taiteilija voisi tätä kautta paljastua.

Artikkeli on hyvin aineistolähtöinen. Laajempiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin keskusteluihin viitataan vasta artikkelin lopussa. Samalla hahmottelen hieman jatkotutkimuksen suuntaviivoja. Tämän artikkelin

kehystyksenä toimii myös Salasuon ja Hoikkalan artikkeli käsillä olevassa julkaisussa. Vaikka Salasuo ja Hoikkala peilaavatkin ensisijaisesti urheilun maailmaa vasten, myös suomalaiset taiteilijat toimivat heidän kuvailemassaan kulttuurissa. Huipputaiteilijat istuvatkin monin tavoin heidän kuvailemaansa Uuteen Suomeen ja sen (nuoris)kulttuuriseen maisemaan huippu-urheilijoita paremmin.

LAPSUUS JA NUORUUS

Tässä luvussa nostan esille tärkeitä haastatteluissa ilmenneitä teemoja taiteilijoiden lapsuudesta ja nuoruudesta. Ensinnäkin kartoitan perhetaustaa, eli millaisia vaikutteita taiteilija on kotonaan (ensisijaisesti vanhemmiltaan) saanut. Toiseksi katson, miten taiteilijan oma taipumus on ilmennyt lapsuudessa ja nuoruudessa esimerkiksi itsenäisenä tekemisenä tai ohjattuun toimintaan osallistumisena. Kolmanneksi tarkastelen taiteilijuuden ja ”oman jutun” löytymistä ja kehittymistä. Tähän kytkeytyvät esimerkiksi koulutusvalinnat ja tietyt uraan vaikuttaneet sattumat.

Tulevissa tarkasteluissa teen välttämättä karkeistuksia ja yleistyksiä, ja onkin hyvä huomata, että tyyppitarinan ulkopuolelle jää vahvojakin poikkeuksia. Tässä yhteydessä tyydyn vain mainitsemaan niistä ja käsittelemme niitä tarkemmin tulevassa tutkimuksessa.

Kotitaustasta

Taiteilijoiden tai heidän vanhempiensa sosioekonomisista taustoista puhuttiin haastatteluissa jonkin verran. Useat mainitsivat vanhempiensa ammatit, ja yleisin taloudellista toimeentuloa koskeva vastaus oli tyyliä ”ei meillä ylimääräistä ollut, mutta ihan hyvin tulimme toimeen”. Suurimmaksi osaksi keskiluokkaiseksi määriteltävän tyyppitarinan molemmille puolille mahtui myös poikkeuksia: joitakin hieman vauraampia ja vastaavasti myös köyhempiä koteja, joskaan suuressa yltäkylläisyydessä tai puutteessa ei kukaan kertonut kasvaneensa.

Kasvuympäristöissä oli merkittävää kirjavuutta, aina maaseututiloista Helsingin kantakaupunkiin saakka. Kasvuympäristö vaikutti tietysti kulttuuri- ja taideharrastusmahdollisuuksiin, mutta antoi myös leimalliset vaikutteensa ja virikkeensä.

Kolme haastatelluista mainitsi eksplisiittisesti, että heidän vanhempansa

tai toinen heistä oli ammatiltaan taiteilija. Huomattavasti useampi (14) kertoi, että vanhemmat vain harrastivat taiteita, mutta eivät olleet ammatillaisia. Isä oli perheen taidehahmo kuudessa kodissa, äiti yhdeksässä. Vain muutamat kertoivat, että kotoa ei tullut minkäänlaisia kulttuurivaikutteita, tai että taiteeseen saatettiin jopa suhtautua kielteisesti. Näissä tapauksissa kulttuuri-impulssi oli tullut jostain muualta, kuten kaveripiiristä tai toisilta sukulaisilta. Voidaan myös todeta, että laajempi suku, kuten isovanhemmat sekä sedät, tädit ja serkut, olivat useilla tärkeässä roolissa (ks. perhepääomista Salasuo & Hoikkala tässä teoksessa).

Taiteilua ja touhuilua

Sosioekonomisista taustoista ja vanhempien omista kulttuuriharrastuksista riippumatta lähes kaikki kertoivat, että kulttuuri- ja taideharrastuksiin osallistumista tuettiin lapsuudessa. Vain muutamassa kodissa taideharrastuksiin suhtauduttiin kielteisesti tai välinpitämättömästi. Toki taideharrastusten kustannukset ovat usein pienempiä kuin esimerkiksi urheilussa (tosin poikkeuksena voidaan mainita ainakin klassisen musiikin soittoharrastus), jolloin raha ei niin helposti muodostu kynnyksysymykseksi. Useimmat kertoivat lisäksi, että taideharrastusten tukeminen ei ollut vain lapsen haluihin taipumista, kuten vaikkapa maalauskerhomaksujen maksamista, vaan ”taiteiluun” tai kulttuuriharrastuksiin selvästi kannustettiin. Tämä ilmeni esimerkiksi siten, että maatalon töistä pääsi pois, jos halusi lukea, tai että kulttuuriharrastuksiin sai erillisen viikkorahan. Haastatteluaineisto kuitenkin sisältää myös taideharrastusten tukemisen suhteen tyyppitarinasta eroavia poikkeustapauksia, siis sekä voimakkaasti kulttuurimyönteisiä että -kielteisiä tarinoita.

On myös hyvä huomata, että lapsuuden taideharrastukset eivät läheskään kaikilla olleet ohjattua toimintaa vaan pikemminkin omaehtoista puuhastelua. Tämä saattoi olla omien soitinten rakentamista, päiväkirjan kirjoittamista tai jatkuvaa piirtelyä. Varsin monet kertoivat touhuilleensa yhden tai korkeintaan muutaman kaverin kanssa. Silmiinpistävää on myös se, että siinä missä useilla urheilijoilla isosisaruksen esimerkki oli hyvin tärkeä (ks. urheilijoita käsittelevä artikkelini tässä teoksessa), taiteilijoista viisi kertoi ihailleensa itseään vanhempaa serkkua. Joka tapauksessa taideharrastukset olivat enimmäkseen yksinäistä tekemistä, jonka pariin vetäydyttiin luomaan omia maailmoja. Tämä toistui varsinkin maaseudun

ja pikkupaikkakuntien kasvateilla. Ylipäätään varsin monet (n=12) kertoivat, että tunsivat lapsuudessa ja nuoruudessa olleensa jossain määrin ulkopuolisia koulussa ja kaveriporukoissaan, luonteeltaan ja kiinnostuksen kohteiltaan muista poikkeavia. Lisäksi mainittakoon, että ainakin kolme haastatelluista on tuntenut selvää ulkopuolisuutta myös myöhemmin oman alansa ”taidepiireissä”, ja useat muutkin ovat ajoittain kokeneet kilpailuhenkisen ilmapiirin ahdistavaksi tai ongelmalliseksi taidemaailmassa.

Useimmat saivat siis kulttuuri- ja taidekipinän kotoa tai lähipiiristään. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti johda taiteilijan uralle, varsinkaan huipulle. Taide saattaisi hyvinkin jäädä vain harrastuksen tasolle, tai innostus voisi hiipua esimerkiksi teini-iässä. Tätä ilmentää myös se, että useat haastatellut kertoivat sisarustensa päätyneen aivan muille aloille. Monilla haastatelluilla lapsuuden ja nuoruuden kenties tärkein kehityskulku onkin ollut taiteilijaidentiteetin vähittäinen muodostuminen.

Urapolun hahmottuminen

Muutamit poikkeustapaukset kertoivat tienneensä jo hyvin nuorena, jopa alle kouluikäisenä, että heistä tulee kutsumustaiteilijoita. Aineiston toisessa ääripäässä oivallus kutsumuksesta, tai neutraalimmin omasta alasta, tuli huomattavasti myöhemmin, vasta reilusti 20 ikävuoden jälkeen. Näissä tapauksissa taiteilijat olivat kulkeneet pitkän polun, jolla lapsuuden ja nuoruuden aikana kerätyt vaikutteet olivat vasta ajan kuluessa kiteytyneet yhteen. Tyypillisin tarina sijoittuu kuitenkin johonkin näiden ääripäiden välimaastoon: teini-iässä, usein lukiossa tai pian sen jälkeen, syntyi oivallus jostain taiteenalasta aitona mahdollisuutena, jolloin myös hakeuduttiin johonkin sopivaan kouluun.

Suurin osa haastatelluista (15) kävi sellaisen koulun (tai useampia kouluja), jolla on ollut suoraa merkitystä oman uran kannalta. Kaksi haastateltua taiteilijaa kävi koulua, joka liittyi vain välillisesti lopulliseen alaan. Oman alan kouluun heti lukion tai ammattikoulun jälkeen oli päässyt seitsemän ja kesken lukion kolme. Seitsemän oli päätenyt tärkeimmäksi muodostuneeseen opinahjoonsa selvästi myöhemmin. Neljä haastatelluista ei koskaan käynyt suoraan alaansa liittyvää koulua, tosin kaksi heistä suoritti opintoja, joilla oli jonkinlainen vaikutus omaan työhön. Koulun löytymisen helppoutteen vaikuttaa myös taiteenala: varsinkin kuvataiteissa ja teatterialalla Suomessa on olemassa selkeät ykkösvaihtoehdot

(Kuvataideakatemia ja Teatterikorkeakoulu), jotka siten muodostuvat luonteviksi osiksi alojensa taiteilijoiden polkua.

Kouluilla on joka tapauksessa suuri merkitys taiteilijan uran kannalta. Useimmat koulut saivat ensisijaisesti kehuja, ja jo yksikin hyvä opettaja saattoi antaa tavattoman paljon taiteilijan uralle. Vastaavasti kouluissa ja koulutuksen rakenteissa nähtiin myös puutteita, ja esimerkiksi oppilaiden keskinäinen kilpailu saatettiin kokea ahdistavaksi ja taiteellista kehitystä hidastavaksi. Koulut eivät kuitenkaan ole vain opettelua varten, vaan ne antavat myös aikaa kehittää ja reflektoida omaa työtapaa. Edelleen ne toimivat sosiaalisesti virittävinä ympäristöinä, joissa luoduista suhteista on hyötyä myös itsenäiselle taiteelliselle uralle siirryttäessä.

Taiteilijaidentiteetin kehittämisessä ja oman alan löytymisessä myös käännekohtat ja sattumat saattoivat muodostua hyvin tärkeiksi. Tällaisia olivat esimerkiksi innostavan opettajan tai esikuvan oppiin pääseminen, päätyminen sattumalta mielenkiintoiseen projektiin, tärkeän sukulaisen materiaalin ja henkinen tuki sekä osuminen tietyn alakulttuurin piiriin. Muutamat mainitsivat tärkeinä hetkinä myös jonkin toisen kulttuuriharrastuksen lopettamisen. Erityisesti tällaisia olivat aikaa vievät ja teknisesti vaativat soittoharrastukset, joiden lopettaminen vapautti aikaa johonkin sellaiseen harrastukseen, missä lopulta olikin parempi.

Aineistomme perusteella uskallan kuitenkin väittää, että taiteilijoiden kohdalla sattumuksilla ei ole niin suurta roolia kuin urheilijoilla. Urheilijoita käsittelevässä artikkelissani totesin, että huipulle päästäkseen urheilijalla on oltava ”useampikin tähti oikeassa asennossa”. Taiteilijoiden elämätarinoissa näin ei välttämättä ole, tai ainakaan tähtien asettumisella ei ole niin suurta kiirettä kuin urheilijoiden elämässä. Pikemminkin päinvastoin, taiteilijoiden tapauksessa tähdet asettuvat kohdilleen elämäkokemuksen karttuessa, ja (taiteilija)identiteetti, useilla myös voimakas taiteilijan kutsumus, kehittyy samalla. Siten taiteilijan ura tai elämänpolku itse näyttää minne taiteilija päättyy.

NYKYISYYS

Aineistossamme nousee vahvasti esille taiteilijuus kutsumusammattina. Haastatelluista 21 taiteilijasta 15 katsoi olevansa nimenomaisesti taiteilijoita ja heistä kolme puhui eksplisiittisesti taiteilijuudesta kutsumuksena. Yksi haastatelluista halusi tehdä eroa taiteilijaetokseen: hän koki olevansa enemmänkin vain töissä taiteellista osaamista vaativalla alalla, mutta ei varsinaisesti taiteilija. Viisi haastateltavista sijoittui tähän välille. He kokivat, että heidän työnsä vaatii taiteellista panosta tai inspiraatiota, mutta korostivat myös työnsä käytännönläheisiä puolia, ”luovuuden lisäksi istumalihaksia”. Muutamilla heistä oli tiettyä häilyvyyttä suhteessa taidepiireihin, joissa he eivät tunteneet oloaan täysin kotoisaksi. Taiteilijaetoksen vahvuus vaihteli selvästi haastattelun taiteenalan (tai kulttuurialan) mukaan. Tarkempiin erittelyihin ja vertailuihin käymme kuitenkin vasta tulevassa tutkimuksessa.

Uran mutkat, kesto ja käynnistyminen

Riippumatta siitä, kuinka vahvasti haastatellut kokivat olevansa taiteilijoita, he joka tapauksessa ovat kaikki enemmän tai vähemmän luovan työn tekijöitä. Tämä johtaa tietynlaisiin elämänkulun piirteisiin: ensinnäkin uran alku on haastava, toisekseen urapolut saattavat mutkitella paljon ja kolmanneksi ura voi kestää huomattavan pitkään.

Taiteellisella uralla alkuun pääseminen on aivan omanlaisensa haastava vaihe. Sen voisi määrittää tietyksi ideoiden ja luovuuden saturaatiosoksi, jolloin taiteilija on kehittynyt riittävän hyväksi, jotta hänestä voi tulla ”julkinen”. Tämä ei tietenkään tarkoita kehityksen päätepistettä, vaan ainoastaan käännekohtaa, jossa oma työ saavuttaa tietyn taiteellisesti tyydyttävän tason. Useat haastatellut korostivat, että tuon pisteen jälkeen kehitys on edelleen aivan yhtä tärkeää: vain uudistumalla taiteilija pysyy mielenkiintoisena.

Taiteellisesti ”riittävän” tason tärkein mittari on taiteilijan itsensä oma tulkinta, mutta siihen kytkeytyvät myös taiteilijan julkinen noteeraaminen tai ylipäätään mahdollisuus elää omalla taiteella - usein nämä kolme tekijää osuivat haastatelluilla erilaisin painotuksin suunnilleen samaan hetkeen. Esimerkkejä tämän taiteellisen tason saavuttamisesta ovat kirjailijan ensimmäinen julkaisukynnyksen ylittävä teos, muusikon ensimmäinen levytys tai kuvataiteilijan ensimmäinen apuraha.

Toinen taiteilijoiden elämänkulun erityispiirre on, että urapolut useimmiten uhmaavat suoraviivaisuutta. Oma taiteenala voi löytyä jo varhain, mutta siinä huipulle pääseminen saattaa viedä hyvin pitkään. Taiteenala voi löytyä hyvinkin myöhään, ja se saattaa vaihtua aivan toiseen alaan vielä myöhemmällä iällä. Ajatus taiteilijuudesta voi kehittyä varsin myöhään, mutta se voi pitää sisällään lukuisia taiteenaloja, ja niin edelleen. Elämänpolun mutkitteluun kuuluvat usein olennaisena osana erilaiset murrokset, kuten taiteelliset kriisit, työn mielekkyyden epäileminen, taloudelliset ahdingot ja yleinen elämän epävarmuus. Pahin kuviteltavissa oleva kriisi olisi kuitenkin sellainen, että oman työn tekeminen ei enää kiinnostaisi. Vain silloin tulevaisuus todella joutuisi hämärän peittoon.

Niin kauan kuin näin ei käy, taiteessa tai ylipäätään luovilla aloilla työntekoa voi jatkaa ”hamaan loppuun saakka”, normaaliin eläkeikään tai sen ylikin. Uran pitkä kesto ja myös toive siitä onkin kolmas taiteilijoiden elämänkulkua määrittävä piirre. Siinä missä urheilijan ura kääntyy ilta-puolelle yleensä noin kolmenkymmenen ikävuoden paikkeilla, taiteilija on tuossa iässä vasta pääsemässä alkuun. Taiteilijuus ei katso kehon kelloa, vaan pikemminkin mielen, ja ajatusten ja ideoiden jalostuminen vie aikaa.

Menestyminen ja toimeentulo

Eräs haastatteluissa usein esille noussut tema oli taiteellisen menestymisen määrittelyn vaikeus. Ulkoiset mittarit eivät toimi samalla tavoin kuin urheilussa tai vaikkapa myyntityössä. Toki haastattelemamme henkilöt voidaan ilman muuta kaikki laskea menestyjiksi myös ulkoisilla mittareilla: he saavat apurahoja, palkkaa tai myyntituloja, useat julkista tunnustusta kuten palkintoja ja ”mainetta”, ja osan heistä voi selvästi laskea julkisuuden henkilöiksi, nähdäänpä se menestyksen mittarina tai ei.

Haastatelluille itselleen taiteellisen menestymisen määrittely ei kuitenkaan ole niin selvää kuin se heitä seuraavalle yleisölle saattaa olla. Useat kysyivätkin uteliaaseen sävyyn, miksi pyysimme juuri heitä tutkimukseemme. Useimmille heistä menestymisen tärkein mittari kun on sisäinen tulkinta, tyytyväisyys omaan työhön. Kun tähän yhdistää suurimmalla osalla voimakkaana esiintyvän kutsumuksen eli lähes pakonomaisen tarpeen tehdä taidetta, menestymisen ydin on useille yksinkertaisesti se, että voi tehdä omaa työtään täysipäiväisesti ja saada siitä elantonsa. Elanto koostuu usein lukuisista pienistä lähteistä (palaan tähän pian), mutta ne yhdessä

muodostavat riittävän tulovirran elämiseen ja työntekoon. Kun omaan työhön voi keskittyä rauhassa, se saavuttaa myös tason, jolla ulkoisetkin menestymisen mittarit voivat toteutua.

Sisäisen menestymisen asettaminen etusijalle heijastelee myös useissa haastatteluissa esille nousutta rehellisyyden teemaa. Taiteen tekemisessä tärkeimmäksi koetaan rehellisyys itselle, omille ihanteille ja tekotavoille. Suurin onnistumisen tunne tulee siitä, kun tekee jotain mitä haluaa, mistä nauttii ja minkä kokee oikeaksi, ja tekee sen niin hyvin kuin mahdollista. Jälleen ulkoiset menestymisen muodot tulevat, jos ovat tullakseen, vain näin tehdyn työn kautta.

Taiteentekemisestä saatavat tulot koostuvat pääasiassa neljästä lähteestä: apurahat, myyntitulot, palkat ja palkkiot. Näiden lisäksi jotkut joutuvat tekemään erilaisia, vähintään ajoittaisia ”hanttitoita” rahoittaakseen itse taiteellista toimintaansa. Nämä työt saattavat olla lähellä omaa alaa, kuten opettaminen, muuta taiteellista työtä kuten musiikkikeikat, tai ”tavallista” työtä, kuten varastomiehenä toimiminen. Näiden etuna voi olla säännöllinen tulo, jopa kuukausipalkka, mutta samalla muiden töiden tekeminen häiritsee itse taiteellista työtä. Tässä on hyvä pitää mielessä taiteellisen työn ambivalenssi ja henkilökohtainen määrittely: esimerkiksi sarjakuvataiteilija saattaa saada elantonsa pääasiallisesti kaupallisesta sarjakuvasta, mutta hänen todellinen intohimonsa voi olla taiteellinen sarjakuva, joka tuottaa huomattavasti vähemmän rahaa vaikka taiteilija uhraa sille enemmän aikaa ja energiaa.

Apurahat ovat varsinkin kuvataiteilijoille tärkeä tulonlähde, kun taas muusikoille tärkeitä ovat erilaiset palkkiot. Millään taiteenalalla haastattelemamme henkilöt eivät varsinaisesti rikastu työllään. Pikemminkin tilanne on sellainen, että toimeentulon ollessa aina suhteellisen niukka ja tulevaisuuden ollessa epävarma, töihin tartutaan aina kun niitä on tarjolla. Tästä seurauksena voi olla pahimmillaan työn laadun heikkeneminen liiallisten kiireiden vuoksi.

Elannon kannalta hankalin vaihe on uran alku, kun taiteilijan ikään kuin täytyy vakiinnuttaa paikkansa ”taidemarkkinoilla” (tämä kytkeytyy myös aiemmin mainittuun oman työn kehittymiseen). Tässä haastattelemamme taiteilijat ovat ainakin jossain määrin onnistuneet, mutta monet heistä kuitenkin kertoivat tietävänsä ja tuntevansa kollegoita, jotka eivät ole. Siten useat haastatellut kertoivat kokevansa itsensä ”onnekkaiksi”. Yleensä onnekkouden kannalta ratkaisevaa hetkeä voi verrata urheilusta

tuttuun ketsuppipulloefektiin: kun menestystä alkaa tulla, se kertaantuu. Galleriakutsut johtavat toisiin galleriakutsuihin, hyvät kirjat uusiin julkaisuihin, hyvin myyneet levyt uusiin levysopimuksiin ja niin edelleen. Taiteilijoiden uran etenemisen kannalta sosiaalisella pääomalla ja sen karttumisella näyttäisikin olevan keskeinen merkitys.

Se, kuinka paljon todellisuudessa on kyse onnesta, jää tulevien vuosien tarkemman tutkimuksen vastattavaksi. Onko aineistomme taiteilijoiden kohdalle vain osunut hyviä sattumia, hieman tuuriakin? Vai onko sittenkin kyse siitä, että he ovat tehneet muita enemmän töitä, olleet hitusen verran lahjakkaampia tai päättäväisempiä, kenties keskittyneet työhönsä eivätkä menestyksen luomiseen?

MITÄ TÄMÄN JÄLKEEN?

Edellinen luku päättyi kysymyksenasetteluun jatkotutkimusta varten. Samalla kiteytyi yksi koko projektin tärkeimmistä tutkimuskysymyksistä. Kysymys olosuhteiden, harjoittelun, työskentelyn, onnekkouden ja lahjakkuuden suhteista on myös siinä määrin suuri kysymys, että tässä artikkelissa olen vastannut siihen vain pintapuolisesti. Olen pikemminkin pelkästään hahmotellut suuntaviivoja sille, miltä vastauksen suuri kuva voisi näyttää. Poikkeustapauksista olen voinut lähinnä vihjailla, vaikka selvää on, että taiteilijoiden elämänkulut kaikessa kirjavuudessaan ja kaikkine mutkineen nimenomaan pakenevat yleistyksiä. Tässä artikkelissa olen tyytynyt tekemään huomioita kaikista perustavanlaatuisimmista taiteilijoiden elämänkulun tekijöistä ja esittämään eräänlaisia todennäköisyyksiä, jotka eivät kuitenkaan sulje muita polkuvaihtoehtoja pois.

Jo pelkästään taiteilijaelämäkertoja lukemalla ymmärtää, miten monenlaisista lähtökohdista taiteilija voi tulla ja mitä erikoisimpia polkuja pitkin hän saattaa kulkea (ks. esim. Knight 1998; Saisio 2003; Echols 2009; Anhava 2011; Ihalainen 2012). Nyt käsillä olevassa aineistossa on kuitenkin kyse aivan tietynlaiseen yhteiskuntaan tiettyinä aikana syntyneistä suomalaisista. Heidän taiteilija- ja elämäntarinansa poikkeavat heidän vanhempiensa ja lastensa sukupolvien tarinoista, kuten ne poikkeavat myös samana aikana toisiin maihin ja kulttuureihin syntyneiden tarinoista.

Tämä yhteiskunnallinen kehys otetaan perusteellisesti huomioon, kun alamme analysoida aineistoamme tulevassa tutkimustyössä (mm. Aapola

& Ketokivi 2005; Hoikkala & Paju 2008; Salasuo & Hoikkala tässä teoksessa). Otamme käyttöön myös tutkimusmenetelmälliset työkalut (mm. Elder & Giele 2009; Häkkinen 2012).

Jatkotutkimuksen selvitettäväksi jää lukuisia mielenkiintoisia teemoja. Miten eri kulttuuri- ja taiteenalojen tekijät yhtäältä eroavat toisistaan, ja toisaalta mitä yhtäläisyyksiä ja tyypillisyyksiä voimme heistä löytää? Entä millaisia ovat taiteilija-ammatin hyvät ja huonot puolet? Esille nousevat kysymykset esimerkiksi työn vapauden ja vastuun dialektiikasta sekä työn totaalisuudesta, siitä kuinka työ seuraa kaikkialle. Tärkeää on myös pohtia luovuuden ja harjoittelun keskinäistä suhdetta, ja toisaalta sinnikkyuden, rationaalisuuden ja määrätietoisuuden merkitystä.

Taiteelliseen työhön kytkeytyy läheisesti epäonnistumisen pelko ja jopa satunnaisen epäonnistumisen väistämättömyys. Millaisen lisäulottuvuuden tämä tuo taiteellisen työn tekemiseen? Samoin on mielenkiintoista pohtia työn julkisuuden merkitystä. Millaista työnteko on, kun siihen laittaa oman persoonansa ja joutuu väistämättä myös kritiikille alttiiksi? Tässä artikkelissa mainitsin useaan otteeseen kliseisen, mutta ohittamattoman kutsumuksen käsitteen. Kutsumukseen ja työskentelyn maaniseen luonteeseen on syytä syventyä tarkemminkin.

Tässä artikkelissa olen yleistysten myötä tehnyt väkivaltaa niille haastatelluille, joiden kohdalla taiteilijaidentiteetti ja kutsumus eivät ole vahvoja. Siksi erittelemme tulevassa tutkimuksessa tarkemmin myös heidän motivaatiotekijöitään. Millainen merkitys rahalla on taiteellisessa työskentelyssä? Ketkä ovat taiteilijoille tärkeitä ihmisiä? Näihin ja lukuisiin muihin kysymyksiin palaamme tulevaisuudessa.

Lähteet

- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) (2005) *Polkuja ja poikkeamia. Aikuisuutta etsimässä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Anhava, Martti (2011) *Romua rakkauden valtatiellä. Arto Mellerin elämä*. Helsinki: Otava.
- Echols, Alice (2009) *Janis Joplin. Paratiisin arvet*. Helsinki: Like.
- Elder, Glen H. & Giele, Janet Z. (eds.) (2009) *The craft of life course research*. New York: Guilford Press.
- Hoikkala, Tommi & Paju, Petri (2008) Entä nuoremmat sukupolvet? Sukupolvitutkimus ja nuorisopolitiikka. Teoksessa Semi Purhonen & Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina*. Helsinki: Gaudeamus, 270–294.

- Häkkinen, Antti (2012) Johan Adolf Kock: elämäntulkuanalyysi ja historia. *Historiallinen aikakauskirja* 4/2012.
- Ihalainen, J.K. (2012) *Ainoa ainoa ainoa elämä. Kuolematon kulkuri Arthur Rimbaud*. Turku: Saimakko.
- Knight, Brenda (1998) *Women of the Beat generation. The writers, artists and muses at the heart of a revolution*. Berkeley: Conari.
- Saisio, Pirkko (2003) *Punainen erokirja*. Helsinki: WSOY.

Liite 1. Lista haastatelluista

URHEILIJAT

Pasi Ahjokivi
 Fiifi Aidoo
 Nikolai Alin
 Amin Asikainen
 Nanayaw Awuah Addae
 Nelli Back
 Akim Bakhtaoui
 Toni Berg
 Manuela Bosco
 Tung Bui
 Erik Eklund
 Sandra Eriksson
 Efe Eywaraye
 Ronja Forslund
 Matti Hautamäki
 Anni Havukainen
 Kristina Herbert
 Nora Heroum
 Rami Hietaniemi
 Niko Hovinen
 Kuutti Huhtikorpi
 Roosa Huhtikorpi
 Oscar Hänninen
 Mikko Ilonen
 Elina Järvinen os. Kettunen
 Werner Kaitila
 Minna Kauppi
 Anssi Koivuranta
 Pekka Koskela
 Juho Kostiainen
 Annika Kukkonen

Olli Kunnari
 Kristian Kunnas
 Salla Kyhälä
 Tuomas Kärki
 Rolf Larsson
 Mari Laukkanen
 Riikka Lehtonen
 Ville Lehtonen
 Jukka Lehtovaara
 Laura Lepistö
 Juha Lind
 Ville Lång
 Krista Lähteenmäki
 Ümit Menekse
 Camilo Miettinen
 Niklas Moisander
 Michaela Moua
 Kimmo Muurinen
 Satu Mäkelä-Nummela
 Hanno Möttölä
 Nooralotta Nezir
 Minna Nieminen
 Katri Nokso-Koivisto
 Nosh A Lody
 Emilia Nyström
 Matti Oivanen
 Petra Olli
 Roni Ollikainen
 Seppo Paju
 Tomi Petrescu
 Casper Pfitzner

Arttu Pihlainen
Peetu Piirainen
Emilia Pikkarainen
Hanna Posa
Teemu Pukki
Teemu Pulkkinen
Tommi Pulli
Markus Puolakka
Leena Puranen
Michael Quarshie
Jukka Raitala
Teemu Rannikko
Lum Rexhepi
Anne Rikala
Enni Rukajärvi
Maija Saari
Sasu Salin

Marcus Sandell
Kenneth Sandvik
Tim Sparv
Ida Sundsten
Linnea Tamminen
Orlando Taylor
Tuula Tenkanen
Tero Tiitu
Anniina Tikka
Tomi Tuuha
Eva Wahlström
Anssi Valtonen
Alex Vassiliev
Anna Westerlund
Johannes Westö
Jarkko Vähäsarja
Jonathan Åstrand

TAITEILIJAT

Jasmin Anoschkin
Laura Birn
Mikko Franck
Roope Gröndahl
Samuli Heimonen
Hannaleena Heiska
Vilja-Tuulia Huotarinen
Juha Itkonen
Sanna Kantola
Anssi Kasitonni
Krista Kosonen
Jani Leinonen
Sami Makkonen
Tuomas Milonoff
Rauha Mäkilä

Mazdak Nassir
Mimosa Pale
Milla Paloniemi
Ari Pelkonen
Aarni Pennanen
Ari Pulkkinen
Ville Ranta
Mika Rättö
Stiina Saaristo
Paola Suhonen
Ville Tietäväinen
Katja Tukiainen
Anna Tuori
Paula Vesala

Liite 2. Haastattelurungot

HAASTATTELURUNKO, HUIPPU-URHEILIJAT

(Erityiskysymykset lopettaneille kursseilla)

Aloituskysymys

- Kerro omin sanoin ja vapaamuotoisesti urheilullinen elämäkertasi.

Tarkennuksia

Vanhemmat, perhe

- Yhdessä liikkuminen
- Kuinka aktiivisesti vanhemmat mukana urheilussa
- Henkinen tuki, rahallinen apu, kuljettaminen ja seuratoimintaan osallistuminen
- Mahdollinen painostus
- Vanhempi valmentajana tai valmentajan roolissa
- Vanhempien mahdolliset urheilu-urat
- *Miten vanhemmat ovat reagoineet lopettamiseen tai lopettamisajatuksiin?*

Sisarukset

- Urheilevatko sisarukset?
- Urheillaanko yhdessä tai samassa lajissa? Isosisarusten esimerkki
- Keskinäinen kilpailu ja/tai kannustus

Kasvuympäristö ja liikuntapaikat

- Varhaislapsuuden liikunnallinen aktiivisuus ja lapsuuden fyysinen ympäristö (ulkona leikkiminen ja pelaaminen)
- Läheisyys kodista
- Laatu
- Miten olet kulkenut matkat?

Koulu

- Koulumenestys
- Liikunnanopettajien rooli urheiluun innostamisessa
- Koulun suhtautuminen urheilijan aikatauluihin

- Koulupaineet urheilun viedessä paljon aikaa
- Urheilukoulujen merkitys menestykselle: urheiluluokat, -lukiot ja -akatemit
- Opinnot urheilu-uran ohella ja menestys niissä

Kaverit

- Mikä merkitys kavereilla on ollut urheilun aloittamiseen ja jatkamiseen?
- Onko kavereita lajin parissa ja sen ulkopuolella?
- Miten urheilu on vaikuttanut kaverisuhteisiin?

Nuoruus

- Minkälainen nuori olet/olit?
- Koitko olleesi osa jotain erityistä nuorisokulttuuria?
- Oliko mahdollisuuksia muihin vapaa-ajan aktiviteetteihin?
- Oliko tarjolla muita urheiluharrastuksia?

Tyttö-/poikaystävä/aviopuoliso/avopuoliso?

- Miten urheilu on vaikuttanut parisuhteisiin?
- Puoliso harrastuksen motivoijana/kritisoijana
- Urheilijapuolisot
- Perhe-elämän sovittaminen urheilu-uraan

Valmentajat

- Urheilijan ja valmentajan välinen suhde
- Valmentajan ammattimaisuus
- Joustavuus, neuvotteleminen, hinnan löysääminen tarvittaessa, *avoin keskustelu lopettamisesta*, hienovarainen suosiminen
- Vai: kontrollointi, autoritäärisyys, yksilöllisen ohjauksen ja huomion puute

Harrastamisen/urheilun rahalliset kustannukset

- Kuka on maksanut?
- Onko tehnyt tiukkaa / Mistä on luovuttu?
- Onko taloudellinen tilanne ollut syy harkita lopettamista?
- Urheilun eri rahoituslähteet
- Pystytkö nykyään elättämään itsesi urheilulla?

Liikuntasuhde

- Esikuvat ja fanittaminen

- Penkkiurheilu

Identifionti ja kehittyminen urheilijana

- Milloin valitsit päälajin?
- Missä vaiheessa lopetit muiden lajien harrastamisen?
- Avainkokemus siitä, että on huippu tai on mahdollisuuksia huipulle
- Onko ollut aikainen menestyjä? Miten on vaikuttanut myöhempään uraan?
- Oletko käyttänyt enemmän vai vähemmän aikaa harjoitteluun kuin harjoittelukaverit tai mitä valmentaja on vaatinut?
- Miten siirtyminen joukkueesta tai harjoitteluryhmästä toiseen on sujunut?
- Psykologinen kasvu: tavoitteiden asettaminen, suoritusten realistinen arviointi, tietoisuus itsestä, keskittymiskyky, häiriötekijöiden alaisena toimiminen, suunnittelu, omaan valmennukseen vaikuttaminen
- Miten urheilu on vaikuttanut luonteeseen?

Motiivit

- Perheen vaatimukset, jonkun miellyttäminen, kaverit, ympäristön arvostus, voittaminen, miehisuus, urheilusta saatu nautinto, kapinointi, aktiviteetti, jonka avulla pääsee pois kotoa
- Mitä menestys on ja mitä se merkitsee?
- Mitä kilpailullisuus merkitsee? Kilpailumentaliteetti
- Edustatko Suomea, seuraa, itseäsi?
- Onko motivaatiosta ollut puutetta? Syy

Katuminen

- Jos voisit valita nyt uudestaan, niin lähtisitkö kilpaurheilijaksi?
- Kokemus siitä, että on joutunut luopumaan jostain tärkeästä. Korvaako urheilu nämä uhraukset?
- Kokemus siitä, että olisi saattanut menestyä jollakin toisellakin alalla
- Loukkaantumisten vaikutukset
- *Lopettaminen: syyt*
- Ei-lopettee: onko harkinnut lopettamista jossain vaiheessa? Mikä silloin oli syynä?
- *Edellisiin: ajan puute, opiskelu, työ, muut harrastukset, peliajan vähyyys, hauskuuden puute, kaverit*
- Mitkä ovat olleet urheilukavereiden lopettamisen syitä?

Tulevaisuuden suunnitelmat

- Elämä urheilu-uran jälkeen
- Opiskelu & työ
- *Miten lopettaminen on muuttanut elämääsi? Mitä asioita menetit ja sait lopettaessa?*

Monikulttuuriset urheilijat (edellisten aiheiden lisäksi)

Kotoutumishyödyt/ perheen kulttuuriset vaikutukset

- Mikä merkitys liikunnalla oli Suomeen tullessa?
- Onko perheen kulttuurista vaikuttanut urheilemiseen?
- Oliko helpoa päästä harrastamaan? Kuka ehdotti harrastuksen aloittamista?
- Ovatko liikuntaharrastukset vaikuttaneet kielen oppimiseen? / Oliko seurassa vaikeaa kielen takia?
- Onko tarjonnut kavereita, yhteisöllisyyttä, muuta tekemistä urheilun sivussa?
- Sosiaalista pääomaa urheilun ulkopuolelle. Minkälaisen statuksen urheilu on tarjonnut?
- Onko auttanut muilla tavoin Suomessa viihtymistä ja sopeutumista?
- Onko monikulttuurinen tausta vaikuttanut jotenkin uraan? Haittoja/etuja?

Rasismi

- Rasismi pelaajien, valmentajien, tuomareiden, liiton, katsojien yms. taholta
- Onko rasismia enemmän urheilun parissa vai sen ulkopuolella?
- Onko seuratoverit/valmentajat/muiden pelaajien vanhemmat auttaneet rasistisissa tilanteissa?
- Onko seurassa ollut jotain erityisiä sääntöjä rasismien varalle?

Identiteetti

- Etninen identiteetti: määritteletkö itsesi maahanmuuttajaksi, suomalaiseksi, ulkomalaiseksi...
- Isänmaalliset tunteet ja maajoukkueessa urheilu
- Onko joku joskus kyseenalaistanut oikeuden pelata Suomen joukkueen paidassa?
- Minkälaiset tulevaisuudensuunnitelmat? / Kiinnittyminen Suomeen. Aiotko ulkomaille pelaamaan tai takaisin synnyinmaahan?

HAASTATTELURUNKO, KULTTUURI-/TAIDEHUIPUT

Aloituskysymys

- Kerro omin sanoin ja vapaamuotoisesti taiteellinen elämäkertasi

Tarkennuksia

Vanhemmat, perhe

- Yhdessä harrastaminen, soittaminen, näyttelyissä, teatterissa ja konserteissa käyminen...
- Tarvikkeiden saanti kotoa
- Vanhempien mahdolliset kulttuurialan urat
- Vanhempi opettajana
- Kuinka aktiivisesti vanhempi mukana harrastuksissa?
- Henkinen tuki ja rahallinen apu
- Painostus tai vähättely vs. tuki, arvostus ja kannustus
- Miten vanhemmat ovat reagoineet, jos on harkinnut lopettamista/ alan vaihtamista?

Sisarukset

- Sisarukset samalla alalla
- Keskinäinen kilpailu/ kannustus

Harrastuspaikat

- Läheisyys kodista
- Laatu
- Miten olet päässyt harrastuspaikalle?

Kaverit

- Olivatko kaverit lapsena kiinnostuneita taiteista, tarjosiko taiteilu oman kaveriporukan?
- Miten taiteilijuus on vaikuttanut kaverisuhteisiin?
- Entä kaverit taiteen tekemiseen?
- Tyttö-/poikaystäväen merkitys

Nuoruus

- Minkälainen nuori olit/olet?
- Koetko olleesi osa jotain erityistä nuorisokulttuuria?
- Rajoittiko taideharrastukseen käytetty aika osallistumistasi muihin aktiviteetteihin?
- Oliko tarjolla muita taide- tai urheiluharrastuksia?

Koulu

- Koulumenestys
- Musiikin-/kuvaamataidon-/ilmaisutaidon opettajien rooli
- Onko taiteen tekemiseen kulunut aika koskaan haitannut koulunkäyntiä?
- Taidekoulut vs. itse oppiminen
- Mikä merkitys on taidekoululla menestymisesi kannalta?

Ohjaus, opetus

- Ammattimaisuus
- Vapaudet vs. autoritäärisyys

Esikuvat ja ”kulttuurisuhde”

- Fanittaminen. Mikä asema on esikuvilla?
- Taiteen kuluttaminen oman uran lisäksi

Harrastamisen rahalliset kustannukset

- Kuka on maksanut?
- Onko tehnyt tiukkaa / Mistä on luovuttu?
- Oletko koskaan epäillyt pärjääväsi taloudellisesti valitsemallasi alalla?

Uran kulku

- Milloin aloitit soittamisen/maalaamisen/näyttelemisen...?
- Jouduitko luopumaan muista harrastuksista ja jos, niin minkä ikäisenä?
- Minkä ikäisenä päätit panostaa alaasi tosissaan? Vaikuttiko siihen joku tietty henkilö?

Menestyminen ja motiivit

- Menestymisen määrittely
- Taiteen teko kutsumuksena
- Taiteen teko pakkomielteenä
- Perheen vaatimukset
- Jonkun miellyttäminen
- Ympäristön arvostus
- Kilpaileminen
- Nautinto
- Kapinointi
- Ainoa aktiviteetti, jonka avulla pääsee kotoa
- Motivaation puute. Syy

Katuminen

- Jos voisit valita nyt uudestaan, niin lähtisitkö alalle?
- Koetko, että olet joutunut luopumaan jostain tärkeästä/ oletko menettänyt jotain?
- Luuletko, että olisit saattanut menestyä jollakin toisellakin alalla?
- Oletko harkinnut lopettamista jossain vaiheessa? Mikä silloin oli syynä?
- Mikä on ollut alalla olleiden kavereittesi lopettamisen syitä?

Ihmissuhteet

- Onko työsi vaikuttanut ihmissuhteisiin?
- Parisuhde ja lapset. Haittana/ tukena. Muuttaneet työnteon intensiteettiä?

Kehittyminen taiteilijana

- Missä vaiheessa harjoittelu/maalaaminen/suunnittelu muuttui tavoitteelliseksi?
- Jouduitko lopettamaan joitain muita harrastuksia voidaksesi panostaa tähän?

Minkä ikäisenä?

- Minkä ikäisenä olet ensimmäisen kerran saanut ammatillista tunnustusta/voittanut kilpailun/saanut palkinnon?
- Minkä ikäisenä tiesit, että sinusta tulee alasi ammattilainen?
- Onko harrastamisen ja ammattilaisuuden aikana ollut isoja murroksia, joista on ollut vaikea päästä yli.
- Oletko ajatellut jatkavasi alallasi eläkeikään saakka?

Psykologinen kasvu

- Tavoitteiden asettaminen ja suoritusten realistinen arviointi
- Tietoisuus itsestä, keskittymiskyky ja häiriötekijöiden alaisena toimiminen
- Suunnittelu, omaan ”harjoitteluun” vaikuttaminen
- Miten uskot, että alasi on vaikuttanut sinuun ihmisenä?
- Miten iso osa elämäsi taitelijuus on? Identiteettiäsi?
- Miltä epäonnistuminen tuntuu?

TIIVISTELMÄ

Epätavallisia elämänkulkuja. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa. Toim. Mikko Piispa & Helena Huhta, kirjoittajina myös Mikko Salasuo ja Tommi Hoikkala.

Epätavallisia elämänkulkuja -teoksessa tarkastellaan huippu-urheilijoiden ja menestyneiden taiteilijoiden elämää lapsuudesta nykypäivään. Tutkimuksen tarkoituksena on hahmottaa sitä, miten elämänkulut rakentuvat ja millaisissa puitteissa menestys syntyy. Näitä tarkastellaan suhteessa nykyajan yhteiskunnallisiin ehtoihin. Epätavallisten elämänkulkujen taustojen valottaminen auttaa näkemään, miten menestyksen saavuttaminen on monimutkainen ja usean toisiinsa lomittuvan tekijän summa.

Mikko Piispa raportoi teoksessa huomioita sekä huippu-urheilijoiden että -taiteilijoiden haastattelujen pohjalta. Urheilijoiden kohdalla tärkeiksi teemoiksi nousevat lapsuuden liikunnallinen monipuolisuus, vanhempien taloudellinen ja ennen kaikkea henkinen tuki, urheilusta saatava nautinto, itsensä kehittäminen ja kilpailullisuus. Lopettaneiden urheilijoiden haastattelujen kautta huippu-urheilijan elämänkulku hahmottuu erilaisesta perspektiivistä. Suomalaisen huippu-urheilun rahoituksen ja olosuhteiden tarkastelun kautta huomataan, että tärkein tuki huippu-urheilulle ei useinkaan ole suoraa tukea, vaan tasa-arvoisten ja monipuolisten liikunta-mahdollisuuksien luomista.

Myös taiteilijoiden elämänkuluissa korostuu perheen tuki, varsinkin erilaisten kulttuuriharrastusten tukeminen ja niiden pariin kannustaminen. Taiteilijoiden urat ovat pitkiä ja mutkikkaita, joille on tyypillistä alituinen oman työn kehittäminen ja rehellisyys omalle työtavalle, useilla jopa kutsumus. Itse määritellyt menestymisen mittarit muodostuvat tunnustusta, rahaa tai mainetta tärkeämmiksi.

Mikko Salasuo ja Tommi Hoikkala luovat katsauksen nykyajan nuoruuden kannattelupintoihin, joiden puitteissa niin huippu-urheilijoiden kuin muidenkin ihmisten elämänkulut toteutuvat. Salasuo ja Hoikkala nostavat Piispan havainnot yleisempään yhteiskunnalliseen kontekstiin ja tarkastelevat niitä osana nykyaikaa ja -nuoruutta.

Helena Huhta tarkastelee monikulttuuristen huippu-urheilijoiden elämänkulkuja ja niiden erityispiirteitä. Artikkelissa pohditaan haastateltavien urheilu-uran tukipilareita ja haasteita. Erityishuomio on

monikulttuurisuuden mukanaan tuomissa käännteissä ja merkityksissä. Perheen taloudellinen priorisointi ja kilpaurheilun moninainen tukeminen osoittautuvat tärkeiksi. Merkittävää on myös turvaverkko, johon kuuluu urheilijasta riippuen valmentajia, sukulaisia ja muita yksittäisiä henkilöitä. Urheilijoiden rasismikokemukset vaihtelivat keskenään suuresti. Tutkimuksen tulokset tukevat käsitystä siitä, että liikunnalla ja urheilulla on enimmäkseen myönteisiä ja kotouttaviakin vaikutuksia monikulttuuristen lasten ja nuorten elämään, vaikka yhtä lailla urheilu saattaa toimia myös nöyryyttämisen ja ulossulkemisen alueena.

SAMMANFATTNING

Ovanliga levnadslopp. Toppidrottare och konstnärer i 2000-talets Finland. Red. Mikko Piispa & Helena Huhta, övriga skribenter Mikko Salasuo och Tommi Hoikkala.

I verket *Ovanliga livsöden* studeras levnadsloppet hos toppidrottare och framgångsrika konstnärer från barndomen till dagens läge. Meningen med undersökningen är att förstå hur levnadsloppen utformas, och hurdana förhållanden som föder framgång. Dessa förhållanden sätts i samband med moderna samhällsvillkor. När bakgrunderna till ovanliga levnadslopp klarnar, kan vi se att vägen till framgång är komplicerad och att den består av många sammankopplade faktorer.

Mikko Piispa rapporterar i boken sina iakttagelser utgående från intervjuer både med idrottare och konstnärer. Hos idrottarna blir barndomens mångsidiga idrottsaktiviteter, föräldrarnas ekonomiska och framför allt mentalt stöd, njutningen i samband med idrotten, den personliga utvecklingen, och tävlandet, de viktigaste punkterna. Genom intervjuerna av idrottare som slutat sin karriär målas toppidrottarnas levnadslopp upp ur ett annorlunda perspektiv. När man studerar den finländska toppidrottens finansiering och förhållanden, kan man se att det viktigaste stödet ofta inte är direkt, utan består av att skapa jämlika och mångsidiga motionsmöjligheter.

Också i konstnärernas levnadslopp framhävs familjens stöd, i synnerhet stödet av olika kulturintressen, och att familjen har uppmuntrat barnet att delta i dem. Konstnärerna har långa och invecklade karriärer, och typiskt för dem är det ständiga utvecklandet av det egna arbetet och troheten gentemot det egna arbetssättet, i många fall även ett kall. De personliga måttstockarna för framgång blir viktigare än erkännanden, pengar eller rykte.

Mikko Salasuo och Tommi Hoikkala redogör för de stödpunkter som utgör ramarna för levnadsloppet såväl för toppidrottare som andra människor. Salasuo och Hoikkala sätter Piispas iakttagelser i en bredare samhällskontext och betraktar dem som en del av nutiden och den nutida ungdomen.

Helena Huhta studerar mångkulturella idrottares levnadslopp och deras specialdrag. Artikeln dryftar stöttepelare och utmaningar i de intervjuades idrottskarriärer. Speciellt fåsts uppmärksamheten vid de vändpunkter

och meningar som mångkulturella bakgrunder ger upphov till. Det visar sig att familjens vilja att priorisera ekonomiskt och att mångsidigt stödja tävlingsidrotten har stor betydelse. En viktig roll får också det skyddsnet som beroende på idrottaren kan bestå av tränare, släktingar och andra personer. Idrottarnas erfarenheter av rasism skiljer sig mycket från varandra. Resultaten av undersökningen stödjer uppfattningen om att motion och idrott mest har en positiv inverkan, och att det kan hjälpa barn och ungdomar att känna tillhörighet. Idrotten kan trots detta också fungera som en arena för förödmjukande och diskriminering.

ABSTRACT

Unusual life courses. Elite athletes and artists in the Finland of the 2000s.
 Editors: Mikko Piispa and Helena Huhta. Contributors: Mikko Piispa,
 Helena Huhta, Mikko Salasuo, Tommi Hoikkala

The work *Unusual life courses* examines the lives of elite athletes and successful artists from childhood to the present day. The purpose of the study is to trace how life courses are built and what kind of framework gives rise to success. These are explored in relation to contemporary social conditions. Shedding light on the backgrounds of unusual life courses helps to see how the achievement of success is complex and the sum of many interlinked factors.

In this work Mikko Piispa reports observations based on interviews of elite athletes and artists. Among the athletes, the versatility of physical activity in childhood, parents' economic and, above all, emotional support, the pleasure derived from sport, self-development and competitiveness rise to the fore as important themes. A different perspective of the elite athlete's life course is obtained through the interviews of elite athletes whose sport career has ended. Review of the funding of and conditions for world-class sport in Finland indicates that the most important support for world-class sport often is not direct support but the creation of equal and multifaceted opportunities for physical activity.

Family support is emphasized in the artists' life courses as well, especially support for various cultural activities and encouragement to take part in them. Artists' careers are long and intricate and are characterized by artists' constant development of their own work and honesty towards their own work methods; for many, being an artist is even a calling. Self-defined indicators of success take precedence over recognition, money or fame.

Mikko Salasuo and Tommi Hoikkala provide an overview of the supportive surfaces for today's young people, within which the life courses of elite athletes – like those of other people – are realized. Salasuo and Hoikkala raise Piispa's observations to a more general social context and consider them as an aspect of modernity and contemporary youth.

Helena Huhta explores the life courses of multicultural elite athletes and their special features. The article discusses the support pillars and challenges of the interviewees' career as athletes. Special attention is paid

to the twists and meanings brought on by multiculturalism. The family's economic prioritization and diverse support for competitive sport prove to be important. Also important is the safety net which, depending on the athlete, includes coaches, relatives and other individuals. There was great variation in the athletes' experiences of racism. The results of this study support the idea that physical activity and sport have a mostly positive and even integrating effect on the life of multicultural children and young people, even though sport may also be a sector of humiliation and exclusion.

Teoksessa tarkastellaan nykyajan Suomen huippu-urheilijoiden ja -taiteilijoiden elämänselkkuja. Teoksen neljä artikkelia tarjoavat kukin erilaisen näkökulman samaan aihepiiriin.

Artikkelit hahmottelevat menestymisen ja menestymättömyyden maisemia ja edellytyksiä 2000-luvun Suomessa. Urheilijat ja taiteilijat eivät toimi tyhjiössä, vaan he ovat tämän päivän Suomen kasvatteja, ja se näkyy heidän elämän-orientaatioissaan ja tavoitteissaan. Tärkeiksi teemoiksi nousevat kotitausta, lapsuuden harrastuksista nauttiminen ja itsensä kehittäminen. Lopulta sekä urheilijoiden että taiteilijoiden elämänselköt näyttävät varsin erityislaatuisina. Lisäsyvyyttä tähän tuovat monikulttuuristen huippu-urheilijoiden kokemukset.

Teos on ensiaskel opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntayksikön rahoittamassa ja Nuorisotutkimusverkoston puitteissa toteutettavassa tutkimushankkeessa *Menestyjien elämänselkku - selittäviä tekijöitä huippu-urheilijoiden ja kulttuuriosaaajien elämässä*.

Nuorisotutkimusverkosto
Nuorisotutkimusseura